

The Project Gutenberg eBook of Thury Zoltán összes művei (3. kötet), by Zoltán Thury

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Thury Zoltán összes művei (3. kötet)

Author: Zoltán Thury

Release date: February 26, 2013 [EBook #42207]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Tamás Róth, Albert László and the Online Distributed Proofreading Team Europe at <http://dp.rastko.net>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI (3. KÖTET)

Megjegyzések:

Tartalomjegyzék a [319.](#) oldalon található.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

HARMADIK KÖTET

A KAPITÁNY ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

GYOMA 1908

NYOMTATJA ÉS KIADJA KNER IZIDOR KÖNYVNYOMDÁSZ

A KAPITÁNY ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI

GYOMA 1908

NYOMATOTT A KIADÓ KNER IZIDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

A KAPITÁNY

-4-

-5-

I.

Gócs-család hálózata valami olyas mappa lenne, ha megrajzolnák, mint egy vasuti abrosz. Itt ritkás, amott sűrű, lenn Erdély felé egy elhanyagolt, szegényes ág a vastag, erős törzsből, a szegény rokonok; Máramarosban kipusztult, elcsenevészett bitanghajtás, a vén Gócs Ferdinándnak ivadékai. Ezek csak a vérük jussán tartoztak a szép nagy familiához, Ferdinánd ur nem adta nekik a nevét. Az anyjuk után, a ki Gruber Mari volt s valami külső országból származott ide, Gruberek lettek ők is, a két fiu, a kik közül az egyik professzor volt Szigeten, a másik pedig szatócs. A tanárt Mihálynak hívták, a szatócsot pedig Ferdinándnak az apja tiszteletére, minthogy már csecsemő korában több életrevalóságot mutatott mint a bátyja s érdemesebbnek találtatott erre a hosszú névre.

Lenn az Alföldön laktak az erős, vagyonban, tekintélyben gazdag egyenes leszármazottak, a kik közül csak egy korcs származott el Bécsbe, hogy német dámákkal verje el a pénzét s vénségére elfeledve a magyar szót, beüljön egy minisztériumba egy forint ötven krajczáros diurnistának. A vékony vonalak aztán pókhálószerűen behálózzák az egész országot s bőven jut belőlük a külföldre is, a hogy a fiuk, lányok férjhez mentek, házasodtak s más családokba vegyültek be az unokák is, egyik erre, másik arra, vagyonosodtak, elzüllöttek, de mindig Gócs vérrel az ereikben, ugy, hogy ez a vér már apró csöppecskéiben, a mint szertefoszlott, mindent áttapasztalt. Fiukban, leányokban csörgedezve éltetett a magasztostól a hitványig minden szenvedélyt s a szélsőségekben tobzódva egyszerre táplált olyan testeket, a melyek közül az egyik uszott a gazdagságban, a másik pedig a szemérről szedte föl az elhajtott sárgarépát, hogy valahogy csak el ne pusztuljon éhen. Nagyon szapora nép volt s a mellett szívós, hosszúéletű, különösen a férfi része, nem igen hunyta be a szemét egyik se hetven év előtt, de olyan aztán akárhány akadt, különösen a régebbiek között, a mikor még ur volt valamennyi, a ki kilenczven esztendő is élt.

-6-

A nagy vagyont Ferdinánd ur meg a két kisebbik fia szerezte össze. A nagyobbik már ezek közül is csak prédált s azért aztán apanázst kapott, a mit Párisba küldtek ki neki. Ezen kívül aztán nem is akartak tudni róla. Élje a világát. Ferdinánd ur halála napjáig maga volt az egészség, ráhasonlított két kisebbik fia is, Bódog és Ferencz s ez a három nyers, kérges kezű kupecz előbb együtt, aztán a dominiumokra szertemenve, a szerzés fanatizmusával harácsolta össze a sok uradalmat, töméntelen sok szép fekete földet, a mi öntötte magából az áldást s uj és uj summákat termelt a szerzéshez, a minek, ugy látszott, hogy vége se lesz soha.

A két fiu közül Bódog élte tul Ferenczet. Még életükben előre gondoskodtak a párisi bátyjukról. Kifizették s írást vettek tőle a közjegyző előtt, hogy sohase követel többé semmit.

-7-

Mikor Ferencz meghalt, Bódogra maradt minden s akkor egy pár esztendeig egy emberé volt az egész nagy gazdaság.

Csodálatosan virult minden. Olyan jövedelmet hajtott a sok föld, a milyent még soha s néhány esztendő alatt kinyújtózkodott a birtok a szomszéd megyékbe is és nőtt, szédületesen gyarapodott, mert Bódog ur mindig csak vett olcsón, drágán s mig paprikás szalonnát vacsorázott s aludtfejet evett reggelire, subában fekvé az asztagok aljában, dinasztjáról álmadozott. A szerű felett, a polyva sárgás ködében, éjjel az álmában, ha egy évben egyszer többet ivott valamelyik vásárban, mint a mennyit megbirt, a felizgatott képzeletében határozottan, el-eltűnő s ujra előtermett képekben hatalmas uralkodó családnak képzelte el a jövődőben a Gócsokat, olyan erős törzsnek, a miből hatalmasan kiválik egy rettenetes, ellenállhatatlan hatalmu testi és szellemi erő, a nagy Gócs, a kinek el kell jönni okvetlenül.

S aztán uralkodik.

Hüségés zsellér lesz az egész környék. Ő maga is beszélődött robotosnak ehhez az elkövetkező nagy urhoz s törte magát a dologban, mig egyszer össze nem rogyott.

Egy éjjel, a mikor lázában még tündöklőbb fénykarikában jelent meg neki a megyének parancsoló, sok régi szolgaságot megboszuló kis király, mosolyogva elaludt. Akkor éppen a szénakazlakat őrizte, nehogy a más ember lova is jóllakjék belőlük.

-8-

II.

Az utolsó tisztesség fényes uri temetés volt. Telegrammban hozattak le hozzá minden

czifraságot, feketébe borult a ház, messze kivilágítottak a hosszú, vastag gyertyák. Valóságos erdő lobogott az aranyozott nehéz koporsó körül, a miben halványan, ujdonat új fekete ruhába gombolva feküdt Bódog ur. Az állomásra pedig négy-öt kocsit küldtek ki minden vonat elé. Minden oldalról a nagy udvarházba folyt össze a gyászos rokonság s amint érkeztek, mindig hangosabb és hangosabb lett a ház. Míg az özvegy, a gyöngye, a vékony asszonyka némán járt a szobákban, zokogva ünnepelték a halottat a rokonok. - Némelyik kopott, szegény rokon asszonyságot el kellett vonszolni a koporsó mellől, hogy másnak is jusson hely a gyászban. Fenn az emeleti szobákban pedig káromkodva szidta az egész rongy népet a huszárkapitány, Gócs Dénes, a Bódog ur egyetlen fia. Látni se akarta őket s az anyjának kellett csittítani, hogy a mikor odalenn tulságos hangosan tört ki a rokonságból a gyász, ki ne dobassa az egész gyászos gyülekezetet.

- Az ember megundorodik a saját fajtájától.

- Hagyd, egy-két nap az egész, addig csináljanak, amit tetszik.

- Rongy nép.

- Az, az, de hát rokonok...

- Idejöttek kiszáglászni, hogy mi jut nekik. Egy krajczárt sem kapnak. - Az ablakhoz ment s körülnézett a nagy szürkeségben, a mibe beleveszett a Gócs vagy határa. - Az enyém minden! Az is marad...

-9-

Az asszony megsimította a fia kopaszodó fejét, szeretettel mosolygott reá s hogy lennről újra jajgatás hallatszott föl, most már ő is megundorodott az éhes, kapzsi népségtől.

- Az, az, fiam. Csak mennének már, utálatosak.

Éppen akkor fordult be a kapun még egy kocsi. Igás lovak huzták s a vedlett homokfutóból egy fiatal leány szállott ki. Körülnézett, hogy talán jön valaki, a ki fogadja, de a mikor hiába várt, magában indult el a ház felé.

- Ez meg kicsoda? - kérdezte fenn az ablak mögött a kapitány.

- A Gruber lány lesz.

- Olyan is van?

- Van, a tanárnak van egy leánya.

- S egyedül jött?

- Ugy látszik.

Lenn az ispán nagy immel-ámmal ment a lány elé s bevezette a többi rokonhoz a koporsó mellé. A Gócsok összesugtak, a mikor a szép fiatal gyermek átlépte a küszöböt s elhúzódtak mellőle. Szóba se állott vele egy se s a mikor egyszerűen letérdelt a halott lábához, átódalogtak a másik szobába, a hol a hideg husok voltak az asztalra rakva, hogy ne éhes gyomorral sírjanak.

A koporsó mellett egyedül maradt a lány. Összetette a kezeit, de nem imádkozott, csak nézte a halott ember arcát, rámeresztette a szeméit, mintha megbabonázta volna a mozdulatlanság. Még azt sem hallotta meg, a mit a szomszéd szobában az olyan haszontalan fattyu kölykökről beszéltek, a kik mindenhova odatolakodnak. Halkan, egészen magában suttogott: ilyen volt, ilyen? - s aztán elmosolyodott, maga körül látva ezt a sok gyászos atyafit, a ki egymással versenyezve siratja ezt a nagyon közönséges, durva arczu embert, a ki a nagy pénzhajszában talán most ér rá először arra, hogy jól kialudja magát. Mit tett ez a vén kupecz, a míg élt a más javára, mivel szolgált a világot, miben különbözött attól a jármos baromtól, a mely napról-napra, évről-évre az ekéjét, meg a boronáját huzta? Szégyelt volna sírni s boszankodva törülte le pilláiról a könnyet, a mi a nagy hangtalanságban kicseppent a szeméből.

-10-

Durván riasztotta ki csendjéből az ispán.

- Van valami pakkja a kisasszonynak?

- Az ülés alatt egy kis fekete táska.

- Fölvitetem oda, a hol aludni fog. A tekintetes asszony pedig azt üzeni, hogy kilencz órákor lesz a vacsora.

III.

Kilencz órákor fenn az emeleten három szobában is terítettek s letelepedett a rokonság. Némely asszony a legkopottabbak közül még itt se birt a nagy szive fájdalmával, hanem lesírta maga előtt az abroszt. Általában sokat ettek, ittak s a megboldogultról beszélgettek, a ki nagyon jó módban élt szegény és ime mégis meg kellett neki halni. Különösen akkor lett hangos a sopánkodás, ha valaki arra jött a családból.

Mire a Gruber lány feljött s az öreg asszonynyal váltott egynehány szót, már nem jutott hely neki. A rokonság semmi hajlandóságot se mutatott arra, hogy összeszoruljon egy kicsit s a szép leány egyedül járt szobáról szobára, tanácstalanul őgyelegve. A cselédek se igen vették észre, elveszett szegény a tömegben. Mikor látta, hogy mennyi idegen van itt, sírva fakadt s kimerülten,

-11-

éhesen esett le egy székre az erkélyajtó mellett. A szíve erősen dobogott, tele volt panaszszal s fájt a feje. Lassankint megérett benne a düh, elkeseredve nézett körül, hogy valami számbavehető ellenséget találjon. Mikor egy cseléd a kezében tállal elsietett mellette, egyszerre eszébe jutott, hogy kinek kellene elmondania az igazságát s utána kiáltott:

- Küldje ide a kapitány urat.

- Az urfit?

- Azt.

Mikor a kapitány jött, kiment előle az erkélyre. Háborgott benne a harag s az ösztöne az volt, hogy a körmeivel megy neki ennek a szép nagy embernek. Mikor már egymás mellett állottak, megcsappant a bátorsága s csak kérésre fogta a dolgot.

- Kérem szépen százados ur, vitessen ki engem az állomásra.

- Most?

- Most mindjárt.

- Miért? Reggelig nem indul vonat.

- Mindegy. Lefekszem a váróteremben a lóczára.

- Nem értem. Bántották?

- Nem, még azt se tették, csak keresztül nézett rajtam ez a sok igazi Gócs. Pedig itt van a levél, ön írta. Hívtak bennünket, nem tolakodtam be. Azt hittem, hogy nem tévedésből kaptuk. Ön, a gazdag, szép cifra katona, még csak nem is üdvözölte bennem a vendégét. Nem tudom, hogy itt önöknél mi a szokás. Nálunk mondanak valamit annak, a ki érkezik, hogy: Isten hozott, vagy ezt vagy azt, a mi a szájára jön az embernek, de észre se venni valakit, egy leányt, ez lelketlenség. Küldjön ki engem a vasúthoz.

- Bocsánat...

- Küldjön ki... Nem szeretném, ha megtudná apám, hogy úgy bántak velem. Ide jönne verekedni.

A kapitány érezte, hogy megzavarodik. Nem tudott a kipirult szép gyermek szeme közé nézni, hanem elfordult és az ég aljáról éppen fölemelkedő hold tányérjába bámulva, igyekezett valami mentséget találni.

- A gyász úgy elfoglalt bennünket, édes anyámat is, meg engem is, hogy semmire se jutott időnk... Bocsásson meg...

A lány indulatos lett, a mikor ezt a kapkodást látta.

- Nem igaz. A nélkül, hogy látott volna, elfordult tőlem. A törvényes unoka lenézte a törvénytelen, mert önöknél nincsenek emberek, csak méltóságok. Tegyen, a mi jól esik, de ezt meg akartam mondani, mielőtt elmegyek, meg hogy nincs joga rá, azt is. Hol vannak az érdemei arra, hogy engem lealacsonyítson. Kapitány ur, mi nem kapaszkodunk a multba, mint ön, nem alapítjuk véletlenekre jogainkat, emberek vagyunk. Ma már ez a világ járja, ha még nem tudná, hát tudja meg és beszélje el odabenn is. Mi már kinevetjük az olyan embert, a kinek semmi egyéb lelki vagyona nincs, csak egy régi név és egy mázsa önérzet. Forog a világ, kapitány ur...

A kapitány szeme már régen elhagyta a holdat s rábámult a leányra. Mig beszélt, szórakozottan hallgatta s csak nézte, mintha a szemeivel akarná megérteni, aztán egyszerre nagyon jó lett hozzá. Megsajnálta, mintha egy galamb vergődne a lábai előtt. A nagy indulat meghatotta, érezte, hogy köny szökik a szemébe. Megvette az, a mit hallott. Eddig nem igen gondolkozott ilyesmiről s most érezte, hogy milyen keveset tud, nem képes megfelelni és védelmezni a saját álláspontját. Mig azon gondolkozott, hogy mit kellene felelni, érezte, hogy összezavarodik az agyában minden. Nincs véleménye, soha se törte magát az után, hogy legyen. A lány nagy szemei az arczába voltak szegezve, erre még jobban megzavarodott, mert azt hitte, hogy az a két nagy fekete szem mindent lát, a mi az agyában végbemegy. Egyszerre egészen őszinte lett.

- Nem, nem igen gondolkoztam még erről. A kaszárnya meg a katonák egészen elfoglaltak. Lusta voltam hozzá. - Mind bizalmasabb lett s mikor valaki a rokonok közül kidugta a fejét az ajtón, közelebb huzta a székét a lányhoz s halkabban beszélt, hogy odabenn meg ne hallják. - Az ilyen magamforma embernek más a gondja. Ott a reglama, azt meg kell tanulni, ki kell képezni a regrutákat, belovagolni a remonda lovat, aztán manőver délelőtt, délután meg parádé, meg verseny, ez a dolgunk.

- Nem sok. Valamicskét nem tanulnak is azonközben?

- Nem, teljességgel nem. Eszünkbe se jut, hogy talán nem tudunk valamit. Így van, nem jut eszünkbe. Nekem most jönne majd a törzstiszti vizsga, hanem unom a könyvet. Nehéz hozzá a fejem. Azért nem szabad haragudnia rám, egyik ember ilyen, a másik amolyan. Én az ilyenek közül való vagyok...

A lány figyelmesen nézett reá.

Ennek a más világból való embernek minden szava érdekelte. A kapitány félreértette a mozdulatlanságát.

- Unja?

- Dehogy, dehogy...

- No lássa, hát így van a dolog. Meg aztán nekünk nem is igen szabad olyasmiről diskurálni, a mi nem tartozik ránk. Nem szívesen veszük feljebb, a magasabb sarzsik.

- Gyermekek maguk?

- Nem, katonák. Nekem nem nagyon fontos, hogy mit tartanak rólam, ma otthagyhatom őket, hanem a szegény ember pályáját nagyon megakaszthatja nálunk a politizálás.

- És türik ezt?

- Nem azzal jöttünk mi ki a katonaiskolából, hogy valamit ne türjünk.

- Hiszen ez gyámság.

- Olyasmi, de megvagyunk vele. Lássa, tavaly hozzánk jött egy ezredorvos. Nagyon jó fiu volt, de nem közénk való. Amolyan modern ember, tele új teoriákkal. Tőle hallottam ilyesmit, hogy: abszolút egyenlőség, emberi méltóság, szociálpolitika...

- És mindez nem érdekelte?

- Nem, őszintén mondom, nem. Minek hazudnék, maga belém lát úgy is. - Majdnem félve huzódott el előle. - Menni kellett neki. Egyik ezredtől elüldözték a másikhoz... Elzüllött valahol. A munkásokkal barátokzik Pesten. Olvastam valamit róla a multkoriban, hogy beszédet mondott s összeveszett a rendőrfogalmazóval...

-15-

A leány messze elbámult s úgy mosolygott, hogy a kapitány meghökkenve kereste a jókedve okát.

- Tetszik ez magának?

- Csak beszéljen!

- Nem értem, nem...

A cseléd kijött a kapitány után, azt mondta, hogy hivatja az anyja. A nagy, erős ember fölállott, töprengve nézett széjjel, mintha keresne valamit. Mikor a lány fehér kezére esett a pillantása, egyszerre megragadta s mosolyogva huzta magával befelé.

- Jöjjön velem, jöjjön, beszélgetünk még.

A leány ment vele s csak a mikor észrevette, hogy a belső szobák felé vezet, akkor állott meg egy pillanatra. A kapitány megjiegt, hogy újra el akar utazni, vagy megint eszébe jutott a bántás és kérlelni kezdte.

- Ne haragudjék rám. Nem vagyok olyan rossz, hogy megérdemelném. Egy kicsit hibás vagyok abban a dologban, a mit a szememre vetett, de azért bocsásson meg. Jöjjön, együtt leszünk hárman. No ne legyen makacs.

IV.

A temetés után hamarosan elszéledtek a rokonok. Egy-két napig még vártak, hogy hátha következik még valami, talán fölolvassák a végrendeletet s kisül, hogy ez is kap ennyit, a másik is annyit, de csak sehogyse akart rákerülni a sor erre az aktusra. Végre is kaptak utiköltséget, meg azonkívül is felpakkoltak egy-egy zsák lisztet, meg szalonnát, turót, a mit az ispán mért ki nekik és elszéledtek annyi felé, a hány oldalról összegyültek erre a nagy családi gyászra.

-16-

Az öreg professzor is irt a lányának, hogy menjen haza. Azt irta, hogy nagyon várja. Üres a ház, minden a feje tetején tánczol és hogy a gáti erdő alatt, ott, a hol tavaly a nagy rákokat fogták, mélyen a partban fölfedezett egy új mályvát. Az foglalja le minden percét. A diákoknak már bemutatta, irni is fog róla, de még nincs egészen tisztában vele. A cseléd föl akar mondani, a kék virágos kancsó eltört s az igazgató már megint Pesten szaladgál, most az ő nyakán van minden gond. Nem tud elszámolni tizennégy forint hetven krajczárral. Valami papirosra jegyeztette fel, aztán elvesztette, vagy mi az ördög, de nincs. Hát csak gyere aranyom, gyere. Gócsnét csókolom, vigasztalja meg az Isten, derék ember volt a megboldogult, úgy hallom...

A leány készült is, de nagyon megjiegt erre a kapitány. A rokonok már mind továbbálltak, csendes, békességes maradt a ház s az alatt a három nap alatt, a mig ott volt a lány, mintha új élet költözött volna bele. A kapitány is huzódott hozzá, meg az öreg asszony is és a nélkül, hogy észrevették volna, ez a gyermekleány lett a család esze. Igába hajtották a fejüket mind a ketten. Eddig nem igen tanultak meg a maguk lábán járni. Bódog ur minden volt a házban, nem szenvedhette el, hogy más is gondolkozzék valamicskét körülötte.

A mellett csodálatosképpen megvigasztalta őket a vendégleány. Még ki se bujt a Bódog sirján a frissen vetett fűmag a földből s már nevettek, ha valami olyas történt, a mi mulattatta őket. Előbb megbotránkoztak egy kicsit rajta, de aztán belenyugodtak, mert a leány olyan egyszerű

-17-

érvekkkel győzte le őket, a mit meg kellett érteniök.

- Ugyan néném, - mondta egyszer - ne bánja azt, ha mulat a furcsaságon. A bácsi is mulat ezen valahol, a hova elment. Mit gondol, hogy neki jobban esnék talán, ha egész nap sírnának a házában? Azt mondja a kapitány, hogy értette a tréfát, akkor ma is érti a tulsó világon.

A kapitány elgondolkozott s fölkel, mintha többet akart volna látni.

- Hol van az?

A leány nem felelt mindjárt. Ugy elnézett ő is, mintha kereste volna a messzeségben azt a tulsó világot, a hova elmennek a halottak. Elálmodozott ezen a miszteriumon s csak akkor kezdett el beszélni, mikor látta, hogy a kapitány rámeresztli a szemeit és tőle várja a választ.

- Messze. Azt hiszem, hogy nekünk valahol nagyon messze, de nekik, a kik már nem közénk valók, a kiknek más a mértékük, más a lépésük, csak itt valahol közel, egy lépésnyire innen. Így jön az ember örök idők óta s megy tovább, egy-egy lépést mindig s egy-egy pillanatot tölt mindenütt. Az élet, a mit itt lelünk, egy pillantás a megmérhetetlen mindenségben s a mi igazi életünkben se több egy állomásnál. Ennek az életnek végtelenül messze van a születése és beláthatatlanul távol a vége. Nem szabad tulságosan törődni azzal a csekélységgel, a mi a mai pillantás.

- Mi hát ennek a pillanatnak a célja? - kérdezte érdeklődve a kapitány.

-18-

- Közelebb vinni a má t a holnaphoz meg a holnaputánhoz, a mi majd következik. Semmi egyéb. Addig kell haladnunk, míg el nem érjük a teljes szépet, a teljes jót, a teljes igazat, a mi már megvan ott valahol messze, a merre törekszünk. Ha aztán egyszer mindnyájan eljutunk odáig, akkor befejeztük az építés munkáját s elkezdünk élni. Csak az a baj, hogy a ma visszamaradt. Nem teljesíti a feladatát. Vagy azt hiszi, hogy jól van úgy a világ, a hogy ma áll?

- Nem, nem, azt nem...

- Lássá. Nézzen csak vissza az ember életébe. Vegyünk nagy lépéseket, századokat egy emberöltőnek és megtalálhatja a jelző oszlopokat, a melyek valóságos véráldozat számba mennek, vannak mások, a melyeket teljesen lefoglalt magának a templom, mindeniknek a végén beszámolhatott az ember magának arról, hogy minek élte át. Akár könyvet lehet vezetni róla. Ez a század az emberé. Most ő következik. És nem akar fölébredni, nem akarja megérteni a dolgát. Ha valami gyors fordulat nem áll be a fejlődésben, szégyenünkre mindössze annyit fognak majd mondani az utánunk következők, hogy elkezdünk valamit, megpróbálkoztunk azzal, a mi a feladatunk volt s képtelenek voltunk rá, megnehezítettük azoknak a dolgát, a kik majd utánunk jönnek. Gyávák vagyunk, végtelenül gyávák.

Az arcát elborította a láng. Fölállott és egyszerre olyan gyönyörű szép lett, hogy a kapitány megdöbbsent. Az öreg asszony is olyast érzett, mintha forróság szaladt volna végig rajta s ijedten integetett a lánynak.

-19-

- Ül le, borzasztó vagy.

A leány visszahanyatlott a székre, egyszerre halovány lett, de azért mosolygott. Fizikumát kimerítette a beszéd, a lelke azonban végtelen gyönyörűségbe merült. Valami elérhetetlenről álmodozott s az tette boldoggá, hogy egyszerre megvalósult a képzeletében minden vágyakozása. Látta magát, hogy mint hordja egymásra a nagy épület kockáit, megizmosodik a munkában s magasabb és magasabb lesz a fal, köréje ömlik a többi ember is segíteni s a mint körülnézett a sok munkás között, csak egy ember hiányzott.

Fölnyitotta a szemeit s hangosan kérdezte:

- A kapitány... hol maradt el a kapitány?

A százados hozzá ment, megfogta a kezét.

- Itt vagyok.

A leány csendesen felállott, hosszasan nézte a szép nagy embert s mintha az erejét akarná felbecsülni, megszorította a karjait. Az öreg asszony rájuk meresztette a szemeit s mintha megijedt volna.

- Mit akarsz velem?

- Semmit néném, semmit.

A kapitány azonban nem hagyta annyiba a dolgot. Megfogta a leány kezét és húzta maga után.

- Hova mentek? - kérdezte az öreg asszony.

- Mindjárt jövünk, mama.

Mikor egy kis ösvényre bekanyarodtak a licziom bokrok mellett, megállottak s most már a kapitány nézett erősen a lány szemébe, mintha a pillantásával ki akarna szívni belőle minden titkot.

- Valamit akartál mondani. Elhallgattad. A szemedben láttam, a mikor azt mondtad, hogy: gyávák vagyunk, azzal nem fejezted még be a mondanivalódat. Vársz tőlem valamit, akard, hogy

-20-

melléd álljak, mondd...

A leány olyan izgatott lett, hogy reszketett benne minden ideg. Félt, hogy leesik, megkapaszkodott a katona egyik karjában. Pihegett s egy darabig nem tudott beszélni.

A katona pedig sürgette:

- Mondd, mondd, akarod? Szolgád leszek. Még nincs meggyőződésem, nem szerezhettem magamnak, hanem hiszek. Érzem, hogy felébred a lelkem. A mit veled mondat el valami magasabb hatalom, csak az lehet az igazság. Veled megyek. Taníts, légy a mesterem...

A leány megcsendesedett. Komoly nyugalommal nézett fel a nagy emberre, gyönyörködött benne, aztán megfogta a fejét, lehuzta magához és megcsókolta az arcát.

- Mi ketten nagy munkát végezhetünk. Én sem tudok sokat, csak sejtek mindent. Gyöngye vagyok, te erős; szegény vagyok, te gazdag. Tied az óriás vagyon, a mi után annyi sokan sírnak. Visszaadjuk az embernek, a mi az emberé, kenyeret, új vallást, szeretetet.

Megint az a ragyogó igazság lett az arca, a mitől az előbb megijedt az öreg asszony, a felmagasztosulás maga. A kapitány nézte, nem merte megfogni, félt, hogy beletörik az ő nagy markába ez a csepp kis reszkető jószág s csak magában áhítatoskodott, mintha egy szent állana előtte. A leány most már határozottabb lett.

- Anyád majd utánunk jön. Vagy megért minket, vagy nem. Ha igen, velünk dolgozik, ha nem, fölösleges nekünk. A mi nagy dolgunkban, ha beállunk a szegény emberek közé, ha a világpolgár háboruját megindítjuk az összeharácsolt vagyon ellen, nem szabad egy gyöngye öreg sorsán fennakadni. Milliókról van szó. Jösz velem?

A férfi megindult előre be a ház felé s utána ment a leány. Mikor kiértek a nagy utra, az öreg asszony fölállott a székről s utánuk kiabált:

- Fiam, fiam...

Azok meg se hallották a szavát. Utánuk indult, de már nem érte be őket többé soha.

-21-

KÁROLY

-22-

I.

Ugy három óra tájban, hajnalban, álmosan döcögve, párosával beérkeztek az udvarba a lovak. Rettentően sovány gebék, erre, nagy Magyarországon nem is ismerik az ilyen lovat. Páronkint vásárolják ezeket az állatokat a mi szekereink, mint a csirkét. A vásárban külön osztálya van az olyan lónak, a mik közül a gerébni fuvarosok válogatnak tavaszszal. Itt szerzi be husszükségletét a menaszériás is. - Hát jöttek a lovak, egy-egy fiu hajszolta őket s nehézkesen topogva a nagy csizmákban, egymásután érkeztek a faluból az emberek is. Némelyik a tornác felé pillantott s megemeltette a süvegét, máskülönben azonban csendben folyt a lovak befogása a szekerek elé. Egy-egy elszakadt madzagot piszmogva kötöttek össze, vagy hallszott, hogy valamelyik ló oldalába ökölrel csapkod az ember, hogy a rud mellé álljon s egyet-egyét csörrentek a tartó lánczok. Az udvar felett még homály borongott. Fél éjszaka, a mibe keletről derengősen, inkább csak sejtelemszerűen belelopózkodott a reggel. A minek azonban a köddel is meggyült a baja. A fehér pára ráült a földre, mint valami alantjáró felleg. Az udvar sarkában a gabonás bagósüvegforma teteje úgy látszott ki belőle, mintha usznék rajta. A hűvös szél egy-egy pászmát szakított le belőle s szertefujta. Egy-egy kiáltás, morgás hallszott a szekerek felől, a czihelődés zavaros lármája s három-négy ember kiment a nyitott kapun és lefordult az utcára az Iliána boltja felé dohányért, meg hogy egy ital pálinkát öntsenek magukba. A ki végzett a lovakkal, utánuk ment és a későbbiek szájából visszahallszott a ház tornácára, hogy köszöntenek valakit. A valaki egy kis öreg asszonyka volt. Talán már hatvan éves is. Nagy, szürke keszkenőbe volt bonyálva a feje meg a dereka, a kendő felett még egy kabát is volt rajta, a mit nem tudott begombolni a mellén, a kezében régimódis, kékcsikos, nagy, szürke esernyő. Nyögve, lihegve igyekezett fölfelé az udvar lejtőjén s arra állott meg, hogy a ház tornácáról leszólott hozzá egy még öregebb asszony.

- Hát mégis elmegy, Biri?

Lenn az asszony határozottan felelt:

- El, néni. Nem maradhatok ebben a bizonytalanságban. Le se hunytam a szemem már két éjjel...

Fenről eléje jött az öreg asszony. Recsegett a lábai alatt a lépcső. Egészen másformájú asszony volt. Magas, egyenes, mint a szálfá, szép, nagy szürke szemekben, az ősz pillák boltozata alatt határozott, kemény nézés és a lépései is olyan szilárdak, mintha tömeg járna a nyomában, a mely a vezért lesi benne. A földesasszony szemben a derékban kettéroppant, nála husz esztendővel fiatalabb, szegény hivatalnoközvegygyel. Az egyiknek erőt adott a folytonos küzdés, a mivel egy kis birtokból ki kellett kaparni egy csomó fiu nevelésének költségeit, a másikat pedig idő előtt elorvasztotta a rettentő gond, hogy a silány penzióból élni tudjon valahogy ezen a

-23-

-24-

földön, a mi mind a másé, mind, mind... Tekintetes asszony volt különben, egy a valóságos tekintetes asszonyok közül. Mert hát a boltosné is annak szólíttatja magát, meg az árendásné is s a paraszt mosolyog ezen. Mert a paraszt szörnyen meg tudja taksálni azt, hogy ki az igazi ur... A pénzügynél volt hivatalnok az ura s az asszony csak özvegyen költözött ki a faluba, a maga részéről való rokonai közé.

- Rosszul teszed, hogy úgy sietsz, - mondta az öregebb asszony, míg nyugodt méltósággal hagyta, hogy kezét csókoljon neki a másik. - Sándor holnap amúgy is bemegy és egyedül. Elférnél mellette. Nem neked való már az efféle utazás.

- Megyek, néni.

- Hát menj. Az az egy nap pedig nem sokat határoz. - A hogy azonban nézte maga előtt a kicsi, öreg asszonyt, látszott, hogy megérti a dolgát. Már kevesebb határozottsággal beszélt tovább. - Hát igen. Nem tudsz aludni. Értem. Én se tudnék. A gyermekének sok éjszakát áldoz oda az ember. A gyermek, akármilyen hitvány is, mégis csak gyermek... - Hirtelen megállott s majdnem ijedten mentegette magát. - Azt, hogy hitvány, nem a te Károlyodra mondtam, csak úgy... Nem is venném úgy a szívemre a dolgot a te helyedben. Derék fiu az...

Valami nem egészen derék fiuról lehetett azonban szó, mert az öreg asszony érdes hangja remegett s lesütött szemekkel indult meg a szekerek felé. A másik asszony kettőt lépett, míg ő egyet s úgy tipegett mellette, mintha futna. Nem akart lemaradni valamelyik kocsiról s fürkészve siklott végig a pillantása az embereken, hogy melyik ismerősebb. Az egyik a szomszédja volt. Valami Józan nevezetű ember. Feléje tartott s most már nem igen hallgatott a néniire. Az pedig tovább bizonykodott, hogy de bizony, csak derék ember az a bizonyos Károly.

-25-

- Mindenből kívágta magát. Annyi mindenén átment, hogy más ember a felébe belepusztult volna. S tartja magát. Nem kell azt féltetni.

Mormogva, inkább magában szólott a másik asszony.

- Én félttem.

- Te, te persze mindentől megijedsz. - Ha a szárnyaségér az ablakodhoz koppan, hát belebetegszel. Te nem ijednél meg?

A kis öregnek nagy gondot adott az, hogy hogyan kapaszkodjék föl a szekérre. Két kézzel kellett volna megfogódkodnia, hogy fölhághasson a magas ferhéczre, de a lába alá bonyolódott a szaknyája. Mikor már föntállott a vason, hirtelen fordulóval, mintha esnék, belezökkent az alacsony, szénával szükösen kipárnázott ülésbe, mindjárt a ló mögött s aztán fölnézve a hegyre, a mire sok kanyargással visz föl az ut, odaszólt az embernek, a ki nagy körülményesen helyezkedett el mellette:

- Menjünk szomszéd!

II.

Káposztát vittek. Gyönyörű szép, kemény koponyájú, kicsipkézett felső levelű, habos káposztafajeket, a mik között egy-egy kisebb, vörös káposztafej úgy volt elszórva, mint a kicsit sárgás tejföl tetején a számócza. Magasan meg voltak rakva a kocsik s iszonyuan nyikorogtak, recsegték a teher alatt a tengelyek, ropogtak a kerekekben a küllők, míg egymás nyomában fölkanarodtak a kocsik a hegyre. A meredekebb hágókon leszállottak a szekérről az emberek s keserű füstöt fujva bele a hűvös, tiszta hajnalba, a lovakat biztatták. Egy-egy követ is vitt magával mindenik s ha a lovak, csak úgy a maguk szabad akaratából, megállottak, odatámasztották a hátsó kerék alá. Aztán újra hallszott: gyű hé, gyű - s egyéb semmi az egész hosszú sorban, mintha csak azért tanultak volna meg beszélni ezek az emberek, hogy a lóval értekezessenek. - A hegy tetején még egy kis rázós, rögzös lejtő következett, azután pedig az országut. Onnan kezdve aztán egyvégtében hajtottak be a városig, éppen csak egy fészület előtt állottak meg pihenni. A keresztről közönyösen nézett rájuk a Megváltó. A parasztok a szekereket vizsgálták körül s a sor közepéből, a már nagyon is besüppedt szénaüléson gubbasztva, másfelé nézett az asszony is. Le a városra, a minek a bádogtornyaira fényesen rásütött a nap. Harangoztak is lenn.

-26-

El se ment a piaczig. Félig dermedten szállott le egy utcánál s aztán apró, fürge lépésekkel tipegett el a kis külvárosi házak eresze alatt. Aztán másik utcába fordult, köszönt egy ismerős csizmadiánénak, a ki a kapu előtt beszélgetett egy másik asszonynyal, s zeg-zugos sikátorokon ment tovább, csak hogy megtakarítson egy kis időt az utban. Nagy, szürke kendője alatt izadtság telepedett ki a homlokára és a szemére lógott egy tincs ősz haj. A mikor a postához ért, nagyot szusszant s úgy ment föl az emeletre, hogy kipihenje magát a lépcsőn. Egyik fokról csak mászva lépett a másikra s megállott lélekzetet venni minden fordulónál.

-27-

Itt kellett volna, hogy megtalálja Károlyt. Ismerték, megfordult már néhányszor a házban, hanem most még az is megfordult utána, a kinek sietős útja volt. Mintha a hátát égette volna az emberek különös pillantása, szaporán haladt előre a folyosón s benyitott abba az osztályba, a miben a fia dolgozott. A fia asztala mellett azonban egy idegen ült, borostás arcú, szurós szemű, megrögzött vén postás, a ki gorombán kiabált ki egy csomó emberre. Az öreg asszony nézte egy darabig s mikor végignézte a többi asztalt is és egyik mellett se találta meg a fiát, tovább ment egy ajtóval s benyitott a főnökhöz:

- Özvegy Krémerné vagyok, ha tetszik emlékezni rám - ezzel kezdte. A hivatalnok fölnézett reá

egy nagy iv papirosról s azt mondta, hogy: igen. Föl is állott s helyet mutatott a díványon.

- A fia végezt jött az asszonyság, tudom már - mondta s buzgón törülte a szemüvegét. - Hát bizony, bizony sok baj van a gyerekekkel. Minálunk már nem igen találja meg. Nem igen volt a postához való. Tetszett talán híreket hallani róla?

- Hallottam valamit.

- Ugy? Persze mindig akadnak az embernek jóbarátai, a kik hirekkel szolgálnak.

- Mi van vele?

- Azt éppen nem tudom. Mi már egy hét óta nem láttuk. Mi elbocsátjuk. Ma délután kell hogy referáljak ebben a dologban s elbocsátjuk... - Még mindig nem tette föl a szemüvegét és sűrűn pislogott, látható zavarban beszélt. - Nem tehetünk egyebet.

-28-

Az asszony már várta ezt. Sokszor megesett már az, hogy kikopott a hivatalokból a fia és ilyenkor a régi összeköttetések révén, sok utánajárással, kunyorálással, könnyel kellett új állást szerezni. A mi itt bekövetkezett, azzal már mintha nem is igen törődött volna. Jóformán magához beszélve mormogott, összegubbaszkodva a díványon, mintha csak valami odahajintott batyu lenne az egész kis asszony. - Most hova megy? Hova?...

A hivatalnok is motyogott magában:

- Hát most már igen nehéz. Talán ha valamerre el tudják vinni. Az ilyen kis városban mindent tudnak az emberek. Belelátanak a szomszéd fazekába is. Nincs titok...

- És mit kell titkolni?

- Mit nem lehet?...

- Hát mit nem lehet? Lopott?

- Nem volt pénz bizva reá azóta, hogy azt a pár forintot megtérítették.

- Hát akkor?

A vén, szikár hivatalnok föltette végre a szemüvegét és elkényszeredetten állott meg az asszony előtt.

- Nézze, asszonyság, - kezdte - el voltam készülve arra, hogy idejön, hanem én már nem vagyok főnöke a fiának. Én semmi se vagyok ebben a dologban. Éppen senki, hát nekem tessék békét hagyni.

- De mondjon valamit.

- Mondok, kérem, hogyne mondanék. Nekem ugyan kellemetlen az egész ügy, azt mondhatom. De már nem tartozik reám... S ha beszélni akarnék, hát akkor se beszélhetnék olyan igazán, a hogy megkívánja a dolog. Asszonyság mégis az anyja és ha a fiuk dolgát az ember komolyan meg akarja tárgyalni, hát nem az anyjukat hívja meg a tanácsba. S hogy én itt kiméletlenkedjem, hát az se volna szép. Tessék máshoz fordulni információért.

-29-

A kis, öreg asszony reszketett s pillantása rémséges aggodalommal kísérte a szobán végig le és föl a férfit. Ez a magas, száraz, rideg ember imponált neki. Hitt benne s lassan meggyőződéssé lett benne az, hogy ettől az embertől kell megtudnia azt, hogy mi van a fiával. Más hazudik. A fiu is, meg az a lány is, a kivel együtt emlegetik s talán mert látják, hogy ilyen törékeny portéka, leszépítik, lehazudják a dologból az igazságot azok is, a kikhez még fordulhatna. Nagyot nyelt s rákönyökölve a dívány támlányára, határozott kijelentéssel felelt a hivatalnoknak:

- Nekem pedig az kell, hogy ön beszéljen. Önnek hiszek, másnak nem. Én innen addig nem megyek el, a mig ön nem beszél.

A vén ember gorombán felelt:

- Hát itt marad.

III.

S leült az asztala mellé és nagy, szögletes betűkkel írni kezdett. Az asszony a bőrdíványba belesüppedve, belebódult abba, a hogy a kezejárását nézte. Mintha egyéb gondja se volna, azt találgatta, hogy micsoda betű került ki a toll alól. Rátapadt a szeme a penna szabályosan mozgó nyelére s puzmogott magában: a, g, n, s... - Beletelt egy félóra is abba, mig fölpillantott a papirosáról a hivatalnok. De hirtelen lekapta a fejét újra s tovább irt. De már idegesebben fészkelődött a helyén s egyszerre lecsapta a tollát és az asszony elé állott.

-30-

- Estig akar itt ülni?

- Akár estig is.

Egy kis elismerés férközött a szavaiba, a hogy újra elindult járkálni s visszaszólt:

- Tud akarni.

Az asszony összeszorította az ajkait s csak a szemeivel intett, hogy: igen.

Erre lassan, még mindig habozva, az íróasztalhoz ment a férfi, de csak azért, hogy magával hozza a székét a dívány elé. Ugy telepedett le az asszony elé, hogy a maga vén csontján érezte a megrogyott öreg lábak reszketését s halkán, vontatottan beszélt:

- Rosz a fiu. Igen hitvány fiu. Nem mondok ezzel ujat. Asszonyság is tudja. Hát hogy itthagytá a hivatalt, annak egy leány vagy micsoda az oka. A kiról hallott is.

- Hallottam.

- Azzal él - s itt aztán már mindennek vége. Asszonyság, ha az olyan nagyon könnyen menne, hát azt mondanám, hogy ugy számoljon le vele: volt, nincs. Mig a fiu itt-ott pénzeket emelt el, ember volt, könnyelmű, kölyöktermészet, a ki nem gondol a határokkal az enyém és a tied között. A következményekkel se. Az ilyen fiuval még kezét is lehet fogni. Még olyannal is, a ki a büntetést se kerülte el. - Hanem ez a legrettenetesebb züllés. Innen nincs ut kifelé...

Az asszony vállat vont s egy kis, csendes mosolygás szaladt végig fonnyadt, beesett arczán. Ahogy ránézett a férfire, látszott rajta, hogy nem is érti a nagy felháborodást.

- Honnan? Azért, mert egy lánynyal lakik? Hiszen hallottam már ilyen csodát. És éppen a férfiak itélnék el olyan nagyon érte? Hát önök talán jobbak?

A férfi nagy szemeket meresztett rá s egyszerre nagy szomorúság telepedett az arczára. Ez a szegény asszony nem érti, hogy miről van szó, s ahogy nézte maga előtt a derengő, már-már majdnem egészen megnyugodott arcot, hirtelen tisztába jött azzal, hogy ebben a megvigasztalt állapotában bocsátja el az asszonyt.

Az már föl is állott s most már egy kis, nem bántó, hanem azért diadalmas guny is volt a mosolygásában, a hogy kérdezte:

- S egyéb semmi?

- Semmi.

Az asszony a hóna alá kapta az esernyőt s most már erősen a vén ember szemeibe nézve nevetett.

- Bagoly mondja a verébnek, hogy nagyfejű. Be nagy hiba! Hát él egy kicsit, fiatal. - Hirtelen fennakadt azonban valamin s mintha hangosan gondolkoznék, töprengve kérdezte: - De hát honnan telik neki? Keresete nincs és mégis győzi... - S lassan-lassan érlelődött meg az agyában valami föltevés és iszonyuan belesápadt, a mig nyögve, szemeit a férfi szemeibe meresztve, elmondta, hogy mit gondol.

- Csak nem a lány tartja el?

Mohó gyorsasággal vágott bele a szavába az ember:

- Arról szó sincs.

Az asszony megnyugodott s most már úgy ment el, mint a hogy a nyert pör után hagyja el az ember a tárgyaló szobát. Egy kicsit megint lemosolyogta ezt a vén embert s azt mondta neki, a mikor már bucsuzott:

- Akkor hát mit akarnak tőle? Kap még ő hivatalt, a milyet akar. Nemcsak posta van a világon.

SZERELEM

 szomszéd beizent, hogy mikor leszek otthon. Szeretne velem beszélni. A cseléd, a ki az izenetet hozta, nagyokat fujt és gunyosan mosolygott. - Én is mondtam neki, - mondta - hogy a nagyságos ur reggel megy a kávéházba, este a szerkesztőségbe s aztán mindig itt van, hát csak jójjön.

- Hát jójjön.

A leány kiment s azzal jött vissza, hogy a szomszéd már nincs künn. Várt egy darabig s aztán, mig én öltözködtem, mig bejöhetett hozzám a lány, elment. Hát annál jobb. A pesti szomszédság fura. Az ember esztendőig lakik egy házban és semmi egyebet nem tud a szomszédjáról, mint hogy szeget ver a falba. Az hallszik belőle. Némelyik szenvedélylyel üti a szeget, majd széthasad a fejem. Kop, kop, - belenyillalik az agyamba - s aztán azon kívül semmi érintkezés. Azaz hogy a multkor a másik szomszéd átküldött hozzánk varrógépjért. Két napra kérte s aztán vissza is küldte - és én nem tudom, hogy hogy hívják. Azt hiszem, hogy Blum, de az is megeshetik, hogy Grün. Valami egytagu szó és idegen. És vasalót is szokás kölcsön kérni, de mindezt a cselédek intézik. Ez a cseléd meg a szomszéd cseléd s a pesti ember ilyenkor sunyi módon benn ül a vaczkában.

- Hát - mondom - elment a szomszéd.

A leány, mintha kissé megkönnyebbülve jelentette volna, hogy elment s mig kiment, a gyerekekre lármázott:

- Bözsike, ne mászszon a fotelre. Deske, mit akar a hajtüvel.

Aztán én a kávéházba mentem. A viselő szemüvegem helyébe kipakoltam a másikat, a mivel olvasni szoktam, elhelyezkedtem, amennyiben a botom és kalapom számára is helyet kerestem. Az újságok közül kihuztam azt, a mibe én is irok, vizet ittam, szóval hozzákezdtam a reggelihez. Egyszer csak jön a pinczér s kérdi, itt vagyok-e. Bodor ur kérdi a számszékttől. – Igen, igen, hát hol lennék, persze hogy itt vagyok, hanem a kifli nem ropog. Mintha sületlen lenne. Nem gondolja... Miska, maga folyton a vendégek ellen áskálódik. Teszem fel, hát miért kellett magának besugni a kávésnének, hogy én tegnap azt mondtam, hogy piszkos a szalvéta. Ha magának mondom, hát tartsa magának. Ki az a Bodor ur? – Vendég, hát az is polgári állás már. Hát itt vagyok, hát persze, hogy itt vagyok.

Egy kis negyedóra sem telt bele és megérkezett Bodor ur. Igen, igen csinos fiatal ember. Kis fekete bajusza volt, fölfele fésült, katonás kefehaja és a füle mellett kis, csinosan lenyirbált szakáll. A mi különösen meglepett benne, az a hangja volt. Egy kicsit hizelgő, egy kicsit édes, de amellett férfias s itt-ott majdnem olyan erőteljes, hogy utána kellett kutatnom, hogy vajjon nem akar-e nagy pózt csapni nekem, szegény eszű embernek, a ki korán házasodtam, sok gyermekkel vesződöm s az ilyen urak előtt komikus boldog ember lehetek. – Ott tötyög a gyerekekkel, cibáltatja magát, a fejére másznak, pedig hát a multkor is az egyiknek piszkos volt az orra... – Bizonyosan így beszélnek mirőlünk legénykörökben, de hát – ugy-e apák? – majd csak elviseljük.

Bodor ur azon kezdte, hogy végtelenül kellemetlen neki az egész história. – El is felejtettem megmondani, hogy Bodor ur a szomszéd. Nem az, a ki a szögeket veri, hanem a másik. – Tehát: hogy nagyon kellemetlen neki ez a dolog. – És itt átadom neki a szót.

– Mert kérem szépen, ha én direkt a rendőrséghez megyek, hát azzal kellemetlenséget szerzek uraságodnak. Gondoltam, hogy talán így békességesen elintézhetjük az ügyet. A nagyságának akartam inkább szólni, mert az asszonyok az ilyesmit jobban el tudják végezni, hanem attól féltem, hogy tolakodásnak tetszik venni. Végre is az ember igyekszik minél kevésbé terhére lenni a szomszédnak. Pedig hát leginkább a nagysága mondhatta volna a lánynak, hogy: Czéczi, Czéczi, az már mégse járja, hogy maga itt a szomszéd urat molesztálja. Tetszik tudni, asszonytól egészen másképpen is veszi föl a dolgot az ilyen leány. Mégis hát egy a nemük, értik egymást. Egyik is ismeri a férfit, a másik is – és habár különféle bransokba is kerültek az életkörülmények folytán.

– De hát kérem, miről van szó?

– Kérem szépen a dolog úgy áll, hogy bizonyos tekintetben csinos embernek vagyok mondható. Nekem kérem egy asszony ide vagy oda. Füttyentek nekik. Nem azért mondom, mintha tulbecsülném magam, hanem hát így van és végre is én erről nem tehetek. A csinos ifjak mégis előbbrevalók és ha az ember ápolja kissé magát, hát annál kapósabb. Persze az ilyesmivel nem törődik az ember, de ha mégis így van, hát az néha kellemes, néha nem. A jelen esetben például... Kérem én a számszéktnél is hivatalnok vagyok. Nem valami nagy állásban, de mégis, ha az ember már bejut a státusba, az is valami. Elég az, hogy hát festegetek is. Tetszik tudni jönnek hozzám lányok meg asszonyok... Egy az, hogy hát disztingvált ember lévén, hát hozzám jöhetnek, meg hát szívesen is jönnek, mert én ugyan szerény állásban vagyok a számszéktnél, de elegáncia dolgában nem hagyom magam. Szóval: – jönnek és én festegetek, kérem. Néha tájképeket, meg csendéletet. Különösen ezt szeretem. Sok baraczkot, nagy baraczkokat félig beledugva a szőlőlevélbe... Hanem hát asszonyok jönnek, meg lányok és a cseléd, a Czéczi, a mint nevezni méltóztatik, megállítja őket és gyalázza... őket, hogy czéda meg becsstelen személy, meg nem tudom micsoda... Hát az ember ezt nem türheti...

– Persze, persze... Borzasztó.

– Annyira borzasztó, hogy a feleségem... Igen, feleségem is van. Most válunk. Itt kell egy irás, ott kell egy irás, hát föl jár hozzám. Kérem, olyan asszony az, hogy utána lehet ám nézni. A csipője, finom, vékony csipője van s nagy, egy kicsit bodros szőke haja... Hát nem utána kiabált a cseléd, hogy majd lesz itt valami. Meg hogy összetöri a csontját. És kérem, ahogy nézett az a lány, hát annak a szeméből minden rosszat ki lehet olvasni. Az egy bestia, kérem és én mint festő nagyon kellemetlen helyzetben vagyok. Végre is hozzám sokan jönnek és hát én így festegetek itt-ott... És az az ember vagyok, kérem, a ki nagyon szépen eltalálja a portrét. Mellkép, térdkép, nekem mindegy, én, kérem, olyan szépen megcsinálok, hogy abba hiba nem esik... Hanem hát, kérem, hogy elfogja a folyosón a klienturámat az a lány, hát azt mégse türhetem.

– Igaz, igaz...

– No hát. Tessék valamit csinálni.

Otthon elővettem a lányt.

– Nézze fiam – mondtam neki – ez csak még se járja. – Maga tönkreteszi az én életemet. A mint én elkezdek egy szomszédal háboruszkodni, akkor vége a nyugalmamnak. Huzza össze magát. Mi köze van magának ahhoz a fiatal emberhez...

A lány beleszólt, de úgy hogy nem is tudta, hogy mit beszél.

– Istenem, Istenem...

– Mit akar maga? Végre is maga egy tót fruska. Szegény, rongyos leány, a ki most kezdi egy kicsit elfelejteni azt a nyomoruságot, amiből idejött. Fityegett magán minden szoknya, a mikor beállott mihozzánk a konyhába. Hát mit akar, mit akar. – Végre már dühbe jöttem és kiabálva követelőztem valami válaszáért.

- A szomszéd ur azt teszi, a mit akar. Hogy ki jön hozzá, vagy ki megy el tőle, ahhoz magának semmi köze. Ha maga akármit mond, azt én mondom. Hozzám jönnek panaszra. Hát legyen ennek az ostobaságnak vége. Értette...

-38-

A lány összegubbaszkodva állott előttem és nyögött.

- Istenem, Istenem...

Kiment s hallottam, hogy a konyhába jajgat.

- Jaj, jaj, drága édeském, Istenkém nézz rám. Vesd ide a pillantásodat.

A KICSI KIRÁLY

-39-

 rettentő mód füstös, piszkos kicsi szobában, a minek a közepén piros virágos abroszszal volt leterítve a kerek asztal, mozdonyvezetők, fűtők és kalauzok ittak. Mindjárt a nyitott ajtó mellett volt a söntés, a minek a tulsó oldalán sok más színes abroszos asztal mellett a harmadik osztály utasai pipáltak, fellegbe takargatva a kevés gázlángot. Itt-ott erősen koczogtak a pohár falán a bicska nyelével, vagy a padlót verték és italért kiabáltak.

Nem igen törődtek azonban velük. A pénztáros kisasszony szórakozottan jegyezte föl a tételeket, a mit szaladtukban odakiáltottak neki a pinczerek, a csapos a terem ajtajában álldogált s csak ha nagyon sürgették már, akkor látott a dolga után, hirtelenébe beleeresztve a hordóból egy csomó sört a poharakba - s künn a Perronon ünnepi gálában, méltóságosan sétált az állomásfőnök. Egyáltalában mindenkin a jobbik ruhája volt s künn a hosszú aszfalt-ut mentében a gázlángok mellett a villamos lámpákat is felgyújtották. A kicsi szoba is az eseményt tárgyalta.

- A kicsi király jön délről s megy fölfelé. Másik levegő kell neki, az övé nem jó.

- Miért kicsi? Nagyon fiatal még?

-40-

- Pólyás király, akkorácska ni - mutatta a könyökétől lefelé a karját és mosolygott.

Ez komikus volt a többinek is, kaczagtak.

- Ugyan hamar belecseppent a jó hivatalba.

- Aztán ki megy vele?

- A dadája, meg valami néni, meg egy nem tudom mi, valami udvarmester, tudja a Jézus, hogy hogyan hívják. Benne volt mind az írásba, a mit a főnök mutogatott az elébb... Még a nevük is, csakhogy nagyon idegen-formán írják, nem érti az ember.

Ugy volt, hogy ezen a nagy állomáson várják be a szemköztről érkező vonatokat az udvari vonatot s már alig lehetett elhelyezni a sineken a sok kocsit. A leghátsó sinen egy türelmetlen gyorsvonat előtt prűszkölt a masina, mint valami könnyű kicsi kocsi előtt a hatalmas vad mén s úgy látszott, mintha már-már elszabadulna s kirohanna féktelenül a világba. Idébb csendesebben viselte magát a hatórás személyvonat. Ennek a gépje már inkább olyan csendesen poroszkáló jó falusi lóhoz hasonlít, a mely ha megállítják a patika előtt, csendesen bevárja, a mig a sok orvosságot összekavargatják. Itt inkább az utazók türelmetlenkedtek, kiabáltak a kalauzokra: - megyünk már? mi lesz már? itt alszunk? s káromkodva fogadták a parancsot, hogy senki se szálljon ki. Előbb, a fűtőház felé egy hosszú tehervonat pihent, magasra megrakva deszkával, a minek a fehérségéből piros czédulán rikitott le a fűrészgár neve s mintha a masina is elaludt volna előtte, csendesen lélegzett, egy-egy finom fehér gőzpásmát bocsájtva ki magából, minden fölösleges lárma nélkül. Csak félig a pályaudvaron, hátsó testével a pályára fekvő, mint egy hosszú hernyó, tömémentelen sok kocsiból összekapcsolt munkásvonat is várakozott a sinen, hogy tovább mehessen. Egymás hátára volt gyürve rajta a sok ember, a széles ajtók korlátjára annyian támaszkodtak, hogy a hátulsók már valóságos emberhegy tetejéről néztek le a fényes, élénk pályára s úgy várták a kis királyt.

-41-

Egy nagy barna ember tartotta szóval a többit az egyik kocsiban, mindjárt a lokomotív mellett.

- A mienket már láttam a manóveren. Így ment el előttem két lépésnyire, lovon, szép fekete lovon. Ha az enyém lenne az ára, nem mennék most kavicsozni...

- De nem a magáé.

- Nem a.

- Hát aztán ennek a kicsinek is van koronája?

- Kell, hogy legyen neki, ha király.

- Aztán mit csinál vele, ha nincs esze hozzá?

- Szamar kend, hát hiszen nem kell annak ész, csak éppen hogy él, aztán mutogatják...

- Ugy én is elvállalnám.

A telegrammhivatalból meg a pénztárból egymásután jöttek ki az urak. Némelyiknek nagyon

aranyos volt a sapkája... Jöttek a városból is sokan, csupa nagy ur, némelyik kardosan, mentésen, mások feketében, csinos kis kereszteskéssel és medáliákkal a mellükön. Egy-egy ur kis fiút, leányt húzott maga után a tolongásban s biztatta, hogy csak türelemmel várjon.

- Mutat a papa piczi kicsi királyt, várj csak...

- Játék király?...

- Nem, igazi.

Ezen nevettek az urak s az az ur, a ki a kis leánykát is kihozta magával, tovább mondta másoknak is azt, a mit a gyermek mondott.

- Mondom neki: mutat a papa piczi kis királyt s azt kérdi a kis okos, hogy: játék? Nem, igazi.

A harmadik osztályú váróterem előtt, meg tovább, a hol már elvégződik az aszfalt, rendőrök tartották vissza a sinektől a népet, mely nagy fekete tömegben verődött össze és zsongott, mint valami nagy raj. Itt-ott káromkodás hallszott, zörgött a kardhüvely azoknak a lábaszárán, a kik előre tolokodtak s mindig hangosabb és hangosabb lett a küzdelem a rendért. Sok asszony szorult a tömegbe s különösen ezek átkozódtak.

- Abba ugyan nem lesz semmi baja, ha egy kicsit előbbre engedi az embert.

Már ugy látszott, hogy nem bírnak a rendőrök a sok emberrel, a mikor egyszerre csend lett. Az urak glédába állottak s már csak suttogtak. Csak néha dörmögött ki közülök egy hangosabb szó. Kis, zömök, szürke ember békétlenkedett a szomszédainak.

- Éppen a nevemnapján zavarnak el hazulról. Hogy én kísérem tovább... Elmehetne kíséret nélkül is, nem vagyok én száraz dajka.

Az urak bólintottak, hogy ugy van, kellemetlen s elmondták egymásnak, hogy a kegyelmes ur haragszik. A kis zömök ember aztán rájuk sem figyelt többet, másfelé dörmögött s azt mondta, hogy itt hagyja az egész bagázst, meg az egész tisztességet... Lenn az állomás végén pedig nőni kezdett egy lámpa, a mint mindig közelebb jött lassu, méltóságos dübörgéssel az óriási gép... Most már csend lett, csak a pőfögés hallszott, a mint egy-egy fekete füstgomoly kiszakadt a masina öblös kéményéből s egy villamos csengő csilingelt a falon.

Mikor a vonat megállott, a fekete publikum olyan éljent kiáltott, hogy megremegett bele az üvegtető. Erre az egyik kocsi ablakáról ijedten húzta félre valaki a függönyt s egy parasztlány széles arcza kaczagott ki a sok uri népre. A másik ablakból finom asszonyfej integetett le, de nem igen vette észre senki. Rámeresztette szemeit mindenki arra a csipkés pólyára, a mit a leány tartott a balkarján, míg a jobb kezével duzzadt keblén a ruhát gombolta össze. Lenn a gyermekek sivalkodva törtek utat maguknak a kocsihoz és kiabáltak: a kicsi király! a kicsi király! Egy-két asszony pedig boldogan mosolygott.

- Most szopott, éppen most. Milyen édes ő felsége...

A köpczös szürke ur azalatt már fölkapaszzkodott a kocsiba s pár percz mulva a finom asszonysággal jött vissza. Utánuk a dada is leszállott a kocsiról. Karjaiban egyszerre megelevenedett a pólya, a kis ember rugdalózni kezdett s játékosan kapkodott a kezeivel a levegőben. Okosan bámult szerte a sok ember felett s mintha a kis sárga arczára mosolygás is szaladt volna egy pillanatra. Nem sokáig tartott, nagyon öreges, ránczos lett újra a képe, olyanforma, mintha egy fáradt öreg emberkét kötöttek volna be a csipkék közé. Mikor kibámulta magát, hátat fordított az egész publikumnak.

- Rosz bőrben van szegényke - mondta egy asszony.

- Ez se uralkodik sokáig - és mindenfelé, különösen a hol asszonyok verődtek össze a tömegben, sajnálni kezdték a szegény kis királyt.

A kicsi szoba vendégei a gépészt fogták közre. Az is bement közéjük egy pohár borra, míg a fűtő künn olajos rongygyal törülgette le a masinát. Arról beszélt, hogy hogyan jöttek s a gép kitett magáért, de a többi nem igen érdeklődött az iránt, a mit ő mesélt, hanem inkább ők kérdeztek. Egy kicsit föl is néztek erre az emberre, a kinek a masinája után királyi kocsik voltak akasztva, de a nagyobb részük inkább csak komázott vele, míg méregbe nem hozták.

- Nem is igazi király az, te Gáspár...

- Ez ne volna igazi? Ki mondja?...

- Én.

- Mit tudsz te ahhoz.

- Aztán megszólított az uton?

- Meg hát. Van közöd hozzá?

- Mit mondott?

- Azt, hogy: nyif-nyaf.

Ezt egy harmadik mondta s most már mind kaczagtak. A gépész is észrevette, hogy mulatnak rajta s hamiskásan hunyorgatni kezdett.

- Tudjátok, nem is annyira ő felsége tetszik nekem, hanem a leány. Nagyon kedvemre való...

Erre aztán mind kigyültek a perronra, hogy megnézzék a leányt.

Azalatt ürülni kezdett a pályaudvar. Egymásután ment ki belőle a sok vonat, elől elszáguldott a gyors és utána a többi... Mikor a munkásoké is elindult, a sok egymásra halmozott ember énekelni kezdett. Erre feljűk fordult a kis király és elkezdett sírni rekedtesen, gyöngén, inkább mintha nyikorogna benne valami. A leány visszament vele a kocsiba.

-45-

A finom uri asszonyág is fölszállott s a kis köpczös ur is. Az urak hajlongtak és bucsuztak tőle, az egyik pedig, a ki különösen bizalmas természetű volt, odasugott neki:

- Pechje lesz kegyelmességednek ezzel az urfival. Nyivákol majd egész éjjel. Ha legalább bógne, mint a magunk fajtája...

A TANÍTÓK SZTRÁJKJA

-46-

város új nyugdíjszabályzatot készített a főjegyzővel, sokkal okosabbat, mint a régi. Az eddigi negyven helyett ezután már harmincz esztendei szolgálat után teljes penziót kapnak a város emberei, ha munkaképtelenek lesznek s azonkívül gondoskodott a gondviselés a családjaikról is. Az volt az egész hiba, hogy kifelejtették az új rendelkezésből a tanyai tanítókat. Ebből nagy háboruság lett.

Kovács Máté, a legöregebb tanyai pedagógus nem minden fejtörés nélkül körlevelet fogalmazott a többi tanítóhoz, kik számszerint tizenketten voltak. Nagyon mérges hangon volt megírva az egész. Az volt a vége, hogy: ha a városi urak nem becsülik meg érdeme szerint hűséges szolgálatunkat, ismerni fogjuk az utat, módot arra, hogy megtiszteltessük velük.

- Mit értesz ez alatt, hogy az utat, módot...? kérdezte az asszony, a mikor fölolvasta neki a levelet.

- Azt majd meghatározzuk, ha összejövünk valamennyien. Egy ember csak egy ember, nem lehet olyan értelmes, mintha a többi is segít neki.

A következő vasárnapra hívta meg a mester a többi tanítót a nagy gyűlésre, a melyből erős tiltakozásra volt kilátás. Kovács Máté nagy magyar ember volt, mestere nemcsak a pedagógiának, hanem a szónak is s azért ő másképpen fejezte ki magát. Azt mondta, hogy azok fogják itt fölemelni protestáló szavukat, a kik lelket öntenek a népbe.

-47-

Az elkövetkező vasárnapig pedig folyton készülődtek a nagy vendégfogadásra. Az asszony serényen látott a dolga után, süttött és főzött olyasmiket, a mik csak hidegen jók igazán, pogácsát a pálinka mellé, két kis szopós malacot, a miket jószagu petrezselyem ágyra fektetett le a tálban, beleütve előre a hátukba a kést, fiatal libákat meg kalácsot, a mi mind akkor kerül az asztalra, mikor beállít a sok éhes vendég. Közben durozolt, a mint ez már asszonyi szokás és szidta a bolond urát, a ki ennyi embert csődít a nyakára.

- Bizony szükségünk is volt reá, mondhatom, hogy fölfaljanak mindent.

- Ugyan, ugyan, hiszen minden kikerül a háztól. Hála Istennek jut is, marad is.

- Egy szegény tanító ne csődítse magához a határt.

Erre már fölpattant az ura.

- Szegény a kutya! Nem szorulok én rá senkire.

- Még az volna szép.

- No hát!

Vasárnap már hajnalban talpon volt az egész ház. Az iskolaszobából kihordták a padokat s hosszú asztalt terítettek benne, a mire fölkerült mind a hideg holmi. A tanítóné a gyermekeket fésülte és még egyszer elmondatta velük a verseket, a miket majd eldeklamálnak, ha együtt lesz a sok vendég. Egyik jobban pattogtatta a rimeket, mint a másik. Erre szörnyen büszke volt az anyjuk és később, a mikor csak ketten maradtak, mondta is az urának:

-48-

- Csak boldog az ember mégis, ha értelmes gyermekei vannak.

Nyugalmas megeledés ömlött el a kövéres piros arczán, kaczagott a szeme, míg körüljárta az asztalt, rendelkezett a szomszédasszonyoknak, a kik átjöttek segíteni. Közben pedig jó gazdasszonyhoz illendően szidta az urát.

- Nem kellett volna azért ide trombitálni őket.

Az ember, a boros üvegeket rakta föl szép sorba s az asztal végén a félszemét behunyva nézett végig a czilinderglédán, nehogy valami szimetriai hiba essék a berendezésben. Az asszony is szerette a rendet s még igazított egyet s mást. Messze pedig csengő hallszott ütemesen, a hogy a ló rázza s gyönyörűen odakanyarodott az iskola elé egy négylovas szekér. A kicsi fejű, játékos lovak rángatták a kocsit s a polgár, a ki a gyepelőbe kapaszkodva tartotta őket, közjűk cserditett

egy-et-egyét az ostorral, a mitől egyhelyben táncoltak s idegesen dobálták fejüket... A kocsiból Fehér Gergely, a kürtös tanyai tanító szállott ki elsőnek és segített a többinek, a kik még fenn voltak, miközben leemelt még egyet mást a saraglyából és kaczagva mesélt a gazdának a négy lóról meg a sok vendégről, a kik lassan bontakoztak ki a nagy keszkenőkből.

- A Juhász gazda hallotta, hogy itt ma ünnep lesz, hát azt mondta, hogy majd ideröpít. Röpültünk is. Elhoztam az asszonyt is, meg a gyerekeket is, kolléga ur, ha nem esnék terhére... Meg ezt a kis elemőziát...

A háziasszony erre nagyon megneheztelt.

- Csak vigye vissza Fehér ur oda, a honnan hozta, kikerül a mi szegénységünkéből is egy s más.

- De bizony nem viszem... Madárlátta holmi...

- Elég volna ötven embernek...

- Hát hiszen össze is jövünk egynehányan. Fontos a kérdés, meg köll deputálni...

Uj kocsi jött, csengős lármás ez is.

Ez meg az alsóvégi tanítót hozta. Egy csomó gyerek kiabált le a szekérről, még a kasba is jutott belőlük. Kovács Máténak meg az asszonynak ragyogott az arcza, mig elébük mentek. Nagy boldogság az, ha nem vetik meg az ember házatáját. Az uj vendég mentegette magát.

- Gondoltuk, hogy ha már ilyen szépen összejövünk, hát ismerkedjenek az asszonyok is. Egyszer esik karácsony egy esztendőbe, már mint egy ilyen alkalom, hogy így egybekerekedtünk mi panaszos emberek.

Megint kocsi fordult erre a homokon. Abból is asszony, meg gyereknép kászolódott ki s alig, hogy bementek a házba, már uj csengő hallszott messze a sik földön.

- Nagy protestálás lesz - mondták benn a tanító urak és itták a pálinkát, a minek ragyogó arany szine és nagy ereje volt.

- Tultesz akármicsoda konyakon. Tizennégy esztendő s - dicsekedett a házigazda s szaladgált ki vendéget fogadni és hozta be őket nagy jókedvvel, egyre hajtogatva, hogy milyen szépen összejöttek.

- Mindjárt csinálhatnánk egy kis majálist, - mondta az egyik vendég s táncolni kezdett egy kis tömzsi asszonynyal, a ki éppen a keze ügyébe esett.

- Nem, kérem, komoly dologról van itt szó. Sérelmes a helyzet, nagyon sérelmes.

A gyerekek künn körbefogództak és játszani kezdtek. Ha uj kocsi jött és kis fiuk meg leánykák ugráltak le róla, most már ók fogadták nagy barátkozással. Hangos lett az udvar. Az istálló előtt a lovak a kocsihoz kötve ropogtatták a friss szénát s hangos nyerítéssel üdvözöltek minden uj kocsit. A konyhából a szomszéd asszonyok szaladgáltak a kuthoz és be a szobába meg vissza, a megriasztott majorság szárnyait csattogatva rebent szét nagy kiabálással, benn pedig az urak már a borhoz fogtak s az asztal körül fölállva énekelték, hogy nem mennek innen el, mig a gazda farkós bottal ki nem veri őket. Az egyik egyszerre csendet intett. Ez hires gyorsverselő volt, csupa józü parasztos rigmus és arról volt nevezetes, hogy kiviczceli még a püspököt is, ha éppen kedve van rá. A kezébe vette a poharat s elkezdett verseket mondani. A többi nagyon jól mulatott rajta, némelyek ugy kaczagtak, hogy majdnem begurultak az asztal alá s a nagy jókedvre átjöttek az asszonyok is és beszaladt az udvarról a sok gyerek. Egyszerre tele lett a szoba. A kaczagó társaság összegabalyodott egy gomolyba, egyszerre beszélt, kiabált. Kaczagott mindenki minden különös ok nélkül. A vad jókedv ölelte magába őket, a mi csak jön valahonnan, a nélkül, hogy hivnák és hangos, brutális, csapongó...

Valaki egy szörnyen nagy darab liba-mellett vett a kezébe, csillagos nyelvű bicskával faragta róla le a hust s a hóna alatt a kenyérrel végig járt mindenkit.

- Szegények vagyunk, de jól élünk.

Erre egyéb ily szólásmódok is forgalomba jöttek.

A másik azt jegyezte meg a helyzetre, miután fölhalt egy nagy pohár bort:

- Szegény ember vízzel főz s a bort megissza.

A gazda pedig kínálkozott szerényen.

- Csak homokon termett biz ez, szegényes itóka, de hát hunczut az, a ki jobbat ad, mint a milyen van neki.

- Talán hogy tanácskoznánk, - indítványozta valaki, de ő ijedt meg leginkább attól, hogy komolyan veszik a dolgot a többiek. Föllélegzett, mikor lehurrogták.

- Hogyne, ilyen szépen együtt vagyunk s aztán elokoskodjuk a dolgot... Olyan nincs!

Egy nagy hang az asztal végéről a gazdát provokálta, hogy volna-e lelke megbosztani az embert holmi számársággal. Kovács Máté fölugrott, visszautasította a gyanusítást.

- Igyék minden ember meg danoljon! - monda - majd ráérünk még megbeszélni a

nyomoruságot.

Nagy ebéd következett. Hangos, jókedvű multság, a mit azzal szakított félbe egyik vendég, hogy panaszkodni kezdett.

- Se barátság, se szivesség, se böcsület!

Az asszonyok jól a hátára vertek a panaszos embernek s kórusba énekelni kezdett az egész társaság, hogy vigye el a gazda a házát, de ők ott maradnak. Kovács Máté magánkívül volt örömeiben s a szemei megteltek könnyel, a mig lelkesedett az asszonynak:

- Szépen összejöttünk, jó kis muri lelkem...

- Hát a penzió dolga?

- Bujjék bele az ördög!

- Nem úgy van az. Beszéljétek meg a dolgot.

- Hát igen, mindjárt megbeszéljük, mindjárt, csak még előbb iszom egyet.

Ivott s aztán egy kicsit virágos kedvben kezdett bele a beszédbe.

- Kedves kolléga urak! Ugy áll a dolog, hogy nagy sérelem esett velünk. Kifelejtettek az új penzióból. Hát mint tudják, azért jöttünk össze, hogy mondjunk valamit erre. Én nem vagyok a jónak megrontója, de azt mondom, hogy egy percre tessék ide hallgatni. Azt indítványozom, hogy írjunk be a tanácsnak, hogy mig a sérelmünket nem korrigálják meg, nem tanítunk. Zárják be az iskolákat, igen, hát hogy azt mondom, hogy mit szólnak hozzá. A tanyai tanítók helyzete amúgy is elviselhetetlen.

Valaki tele szájjal szólott bele az asztal végéről:

- Igaza van.

Kaczagott mindenki, az ablak alatt pedig czinczogni kezdett a cigány. Kikiabáltak hozzá, hogy hallgasson, de nem akarta megérteni.

- Hallottuk, hogy multság van, hát eljöttünk.

Néhányan tánczra kerekedtek. A kik komolyabbak akartak lenni, püsszegték s a házigazda egy kicsit akadozva beszélt tovább.

- A tanyai tanító, olyan tanító, hogy a kutyával is szivesen cserélne. A nyomor olyan inten... ten... ziv... inten... ziv... ziv, hogy egészen belehabarodik az ember. Inten... ziv... ziv...

HARMINCZ PERCZ

 z a személyvonat, a mi lennről Oláhországból jön, délben tizenkét órakor megy keresztül a pályaudvaron. Itt sziv föl vizet nagy bendőjébe a lokomotiv, a magas szivattyus kutból és néhány lapát szenet is fölhajtanak a kazánkocsira, hogy végig jól tarthassák tüzzel a masinát. A gépész felesége már a vonat érkezése előtt egy órával kijött az állomásra. Lőcsös parasztszeker hozta, a mi éppen úgy alkamilag akadt az uton. Mikor megállottak az állomás előtt, nem vette észre. A parasztnak kellett figyelmeztetni:

- No ifiasszony, hát hova akar még? Itt volnánk.

- Ugy?... - Leszállott, de nagy ügygyel-bajjal, mintha valami öreg asszony volna, pedig fiatal és szép volt. Piczi uri formájú topánkák látszottak ki a szoknyája alul; a mig leszállott a kocsiról, pár pillanatig szórakozottan a felhérczen felejtette magát. Aztán, a mikor a kocszi már elment, végignézte az ajtókon a fölírásokat, mintha először járna itt s a helyett, hogy átment volna a perronra, betévedt a csürszerű nagy málházó csarnokba, a mibe egész utczák voltak építve ládákba s hátul, homályos szögletben lámpa mellett dolgozott egy hivatalnok. Az asszony rábámult és visszafordult, de megint eltévedt. Egy csomó zárt ajtó előtt, miután végigpróbálta valamennyit, tanácstalanul megállott. A hivatalnok is észrevette és közelebb jött.

- Ki az?

- Én, nem találok ki a perronra. Igazán nevetséges, de úgy van... Sehogyse... - Leült egy pakktáskára és mintha nagyon fáradt lenne, összegubbaszkodva bámulta maga előtt a sok nyolczast, a mit az öntöző kannából rajzoltak fel vízzel a pallóra a szolgálak.

- Maga az, Gergelyné asszony?

- Én, igen.

- Aztán mi baja van, az Istenért?

- Semmi, csak éppen hogy az uram elé jöttem. Valamit akarok neki mondani... - Fölnézett és mosolyogni akart, de nem sikerült neki. - Csak éppen valamit mondani, azért jöttem, aztán most minden ajtó be van csukva...

- Dehogy, dehogy, itt is kimehet.

A hivatalnok felnyitott egy ajtót, de utjába állott az asszonynak.

- Valami nagy bánat érte? Menjen fel a feleségemhez egy kicsit.

- Nem, semmi. Csak hagyjon, megfulladok itt.

A perronon leült a garádicsra és várta az urát. Néha az órára pillantott, de a mire elfordult, elfelejtette, hogy mennyit mutattak a mutatók és összezavarodott fejében a sok numerus. Mikor észrevette, hogy a pénztáros is figyelni és a főnök is, fölkel és járkálni kezdett. De szédült, úgy érezte, mintha megindultak volna lábai alatt a perron széles koczkái, mindenik másfelé s nekitántorodott egy oszlopnak. Egy munkás fogta fel, de annyira megijedt az elváltozott arcától, hogy ész nélkül segítségért kezdett kiabálni. A főnök szaladt oda, a pénztáros pedig kiment a sinek közé, mert künn dübörögni kezdett a föld. A gyorsvonat, a mi tizenegy óra harmincz perczkor érkezik, már ájtött a hidon és egy percz mulva végig rohant a pályaudvaron, hogy remegett alatta a föld. Az asszony föl se nézett, csak akkor rezzent föl, a mikor már messze, ott a hol egy vonalba szaladnak össze a sinek, csak egy cigarettafüst látszott a tüneményvonatból. Ijedten bámult utána, de aztán önmaga nyugtatta meg magát.

- Nem az volt, a mire várok. Nem ment el vele az uram...

- Nem, dehogy. De mi baja van Gergelyné, az Isten áldja meg beszéljen.

- Van valami, nagy, sok... Köszönöm, hogy úgy ápol a főnök ur, de most már nincs szükségem reá. - Hirtelen eszébe jutott valami, megragadta a főnök karját. - De a gyermekeket el kell vinni innen. Hány is van a főnök urnak?

- Három.

- Négy nap alatt egy se lesz belőlük. Vigye el.

- Megbolondult?... Gergelyné fiam, magának nincs helyén az esze.

- De igen. El kell vinni őket. Inkáb megmondom majd a nagyságának is. Mindjárt fölmegyek.

- Nincs itthon, de maga szörnyen megrémít...

- Nekem kettő volt még tegnapelőtt. Most már egy sincs... A gyerekeket el kell vinni!

Indulatosan járkálni kezdett, a főnök pedig tágra nyitott szemekkel bámult utána s a mikor még se értette meg eléggé, hozzászaladt s rémülten szólott reá:

- Gergelyné, a maga gyermekei meghaltak?

- Mind a kettő.

- Szegény, szegény.

Az asszony megint leült a lépcsőre, a honnan kiláthatott a kanyarodóhoz s most már egészen az foglalta el, hogy a vonatot leste. Mikor meglátta a vonat kürtőjét és a sok kocsi egyenkint ráfordult a hidra, szorosabbra kötötte álla alatt a keszkenőjét s kiállott ő is a sinek közé. Mellette elborulva, halálra sáppadt arczczal topogott a főnök és elképedve bámult rájuk a pénztáros. Mikor a vonat bejött, egyszerre ellepte a perront a publikum. A kalauz az állomás nevét kiáltotta s utána azt mondta: harmincz percz! Erre kitolongott a kocsikból mindenki s egymást bökődve rontottak rá az éttermekre. A sáppadt és remegő asszony elveszett közöttük, csak néha piroslott ki a tömegből a fejkendője. Lassan csillapodott le valamicskét a lárma, de még mindig egymást érte a sinek között a sok ember. Taligákra toronyba rakott pakkot görgettek végig a szolgák és helyért kiabáltak, a kalauzok könyveikkel az irodákba szaladgáltak, egy-egy tapasztalatlanabb utas kérdezősködött mindenkitől, a ki az utjába akadt s a gépet leakasztották a kocsikigyóról s visszavitték a kuthoz. Az asszony utána bámult s egy helyben állva várta, míg visszajön. Az ura azonban észrevette, leugrott a masináról és hozzájött. Mosolyogva kiabált messziről:

- Kata! Itt vagyok. Szervusz... - Egyszerre meghökkent s bámulva tapadt reá szeme az asszonyra. - Tán valami baj van?

Az asszony támolyogva indult el előtte a műhelyek felé s intett, hogy csak jöjjön. Az ember botorkálva ment utána. Nagy csizmái mintha lehúzták volna, széles hátát puposra görbítve kullogott át a sineken és a mikor egy nagy műhelykapu mögé értek, nyugtalanul kérdezte:

- Kata! Mi a baj?

Az asszony leült az egy halomba dobott ócska vasakra, egy darabig még rábámult az előtte görnyedő nagy, durva emberre s aztán halkán, minduntalan elfulladva felelt. A hangja csak lassan erősödött meg úgy, hogy minden szavát megérthette az ember, a ki előtte állott és eleintén inkább csak a szemeibe bámult, mintha azokból akarná kiolvasni azt, a mit nem tudott a szavakból megérteni.

Az asszony beszélt:

- A mikor maga elment, annak három napja, Laczika már akkor is fájlalta a torkát. Nem nagyon, csak éppen úgy, hogy elég volt neki. Egyszerre nem tudott beszélni se, enni se, inni se és a mikor benyultam a szájába a kanállal, hogy lássam a torkát, véres, nyálkás volt szegénynek az

egész gégeje és olyan dagadt, mint a dió. Sírni se tudott, csak éppen hogy nyögdécselt. Jöttem a doktorért, hívtam, jött is, de későn... Akkorra már Laczika meghalt.

A férfinak elállott a lélegzete s rávigyorgott szörnyen bután és hitetlenül az asszonyra.

- Nem igaz.

- Igaz, semmi kedvem magával tréfálni. Még egyéb is igaz. Mikor eljött az asztalos és megmérte a fiut, azt a csöppet, már beteg volt a kicsi Kata is...

A férfi alatt megreszketett a lába és odabukott az asszony mellé az ócska vasakra. Nyögve kérdezett, már beleszorult a nagy hang, szinte hörgött.

- S az is?

- Az is. Nem tellett bele egy egész nap s már a kicsi Kata is lefeküdt Laczika mellé. Így van. Azért jöttem ki, hogy odaadjam magának az ebédet. De azt otthon felejtettem. Meg hogy ezt elmondjam.

A nagy férfi lihegve esett hátra a vasakon. Ugy emelkedett a melle, mintha mindjárt kilökné a tetejét a kétségbeesés... Nem tudott sírni, csak valami iszonyatos indulat gyötörte, a mi nem talált utat kifelé... Az egyik kezébe mázsás vasrud akadt, azt emelte föl és elhajította messze s mig kínosan lihegett, lassan, lassan tért magához és egyszerre kidült belőle a hang. Ordítani kezdett... Ugy hánykolódott, mint egy meglőtt állat és dült belőle a nagy hang:

- Laczi! Kati! Mind a kettő!... jaj, jaj... - Egyszerre összetört benne minden... Nagy fekete kezével az asszony kezét kereste, meredt szemekkel bámult fel az égre és nyögött.

Az asszony újra szólott hozzá, lassan, rekedten, de olyan határozottan, amilyen csak a legeslegutolsó szó lehet.

- Még egyebet is mondok magának Sándor. Mi utoljára találkoztunk egymással ebben az életben. Egyszer majd talán újra látjuk egymást valahol másutt, tudja az Isten, hogy hol, ha roszak voltunk, hát a pokolban, ha jók voltunk, hát a mennyországban. Hanem most én már nem leszek többet a maga kutyája!

- Kata!

- Én magának mostanig csak arra voltam jó, hogy gyermeket szüljek, a kiket maga dédelgessen, mig engem ver és megrugdos... Maga tudja azt jól, hogy nálam már régen vége van a türesnek és ha nem lett volna kicsi fiam és szép édes kicsi lányom, régen nem élnék már együtt. Hát most már nincs. Az isten elvette... Ha volna még egy Isten, a ki e felett a mostani felett van, hát azt mondanám, hogy adja vissza. Velük még birnám tovább az életet magával, de így nem. Nekem maga nem uram, nem is volt soha. Csak éppen, hogy együtt éltünk, én főztem, meg mostam, meg vasaltam, hogy magának legyen étele, meg szép tiszta ruhája, de sohase szerettem magát. A kötésünk után két héttel már elmúlt az, hogy szeressem. A mikor először hazajött részegen és a mikor először megvert, már vége volt. Aztán jöttek a gyerekek. Azok még összehoztak egy kicsit. Most nincs egy se. Ha akar még gyermeket, szerezzen más asszonyt.

A férfi fölült és úgy bámult az asszonyra.

- Kata, csak nem hagysz el... Most, éppen most...

- De igen.

Az asszony fölállott s szórakozottan verdeste le a ruhájáról a port, de gyorsan, nehogy még mondjon valamit. A férfi észrevette az igyekezetét és utjába állott. Mig beszélt, megpihent minden szó után, mert fulladozott és a torkán akadt minden szó.

- Kata, drágám, meghalok...

Az asszony már indult... A perron felé ment megint át a sok sinen, a mi keresztbe feküdt az uton s mint egy nagy tehetetlen eszelős botorkált utána az ember, mig folyton mondott és mondott valamit, hogy:

- Kata, ne bolondozz, lelkem...

A sinek között fogta el a főnök.

- Hol jár! Keresik mindenütt. Rögtön menni kell, maga meg bódorog erre-arra... Hiszen tudom, hogy bánata van, de a kötelesség...

Az ember bambán bámult reá.

- Mi, mi tetszik?... Megyünk?...

Az asszony pedig már seholy volt.

Mikor estefelé az utolsó gyorsvonat is elment, salukáter szemeit lezárta az órház és aludni kezdett. Messze hátul piszkos, penészszerű falu fölött füst kóválygott, egy rész a lokomotívából, a mit arra hajtott a szél, ez nehéz és fekete volt, alatta pedig egy kékes könnyű pászma, leszorítva a házak tetejére, ez a kéményekből szakadt fel. Jobbra a tar Bükkös pipázott a feje tetején nedves, ködszerű párával... Mikor a szél megfordult, harmonika-muzsikát hozott a faluból, nem sokat, csak egy-egy hangot... Lassan-lassan besötétedett, a füst és a köd összefolyt az éggel, a mi pedig barna volt, mint valami nagy foltokkal teleférczelt koldusköpnögyeg. Egy-egy fényes csillag küzdött meg vele és átpislogott rajta... Messze a házakban felgyújtották a lámpákat s most már nagyobb lármát hozott ki a szél a sinek mellé. Itt-ott énekeltek, egy hegedű is czinczogott, bizonyosan a kocsmában s az alvó kis házban fölriadtak a gyerekek és az eresz alatt keservesen vonítani kezdett a kuvasz.

Az asszony kelletlenül nézett kifelé s küldte az urát, hogy csináljon csendet. Az ember úgy állott fel, mintha nagyon lusta lenne, ámolyogva ment ki s behallszott, hogy hogyan barátkozik az ebbel.

- Csiba hej, ne lármazz édes öregem.

A kutya elhallgatott, nagy, okos fejét ráfektette a bakter csizmájára s félszemmel pislogott fölrá. Egyszerre fölugrott, körülszaglászta a gazdáját, fölnyujtotta az orrát a levegőbe és keservesen, hogy el se lehetett hallgattatni, nyöszörögni kezdett. Kijött az asszony is, meg a gyermekek is és rábámult szótlanul az egész család. Arra körüljárt mindenkit, kullogott, kedvetlenül s még mindig nyöszörögve kuporodott össze a ház előtt, a sütőkemencze padkájához dülve. Onnan jártatta körül a nedves nagy szemét az egész világon, egyszerre leejtette a fejét a sárba, mindig halkabban nyöszörögött s mikorra ijedten egymásra pillantott az asszony és az ember, mozdulatlan lett. Mind a ketten egyszerre szaladtak oda s kiabáltak rá, megrángatták a lompos kopott kóczot, a mi lefityegett a sovány testéről, de már hiába. Csak a szeme bámult arra, a merre a fejét fordították.

Az ember csendesen szólt a gyerekeknek.

- Menjetek be. Nincs semmi dolgotok itt.

Mikor egyedül maradtak, sokáig hallgattak. Az asszony szólalt meg előbb a falu felé nézve és suttogva:

- Megétették...

- Meg.

Csupa komor gond lett mind a kettőnek az arcza. Nem szóltak semmit többet, leültek a kutya mellé kétfelől a padkára, a kezük az állat szőrén babrált s bámulták maguk előtt a földet. Az asszony szemébe lassan könny szivárgott s lepergett az arczán... Vonásait eltorzította a kétségbeesés s tanácstalanul kezeit az ölébe ejtve mormogott:

- Mit akarnak tőlünk.

Az ember is beledörmögött:

- Mit, mit...?

- Ebbe meg kell bolondulni... Gondolj ki valamit. Itt hagyjuk a vasutat. Talán a pálosi báró visszavenne a kertbe, vagy bemehetnénk az erdész mellé. Ott is jobb, mint itt. Tudja az ember, hogy kivel van dolga, ha már meggyülik valakivel a baja. Én itt nem tudok tovább megülni. Nem tudok...

Elhallgattak, komor csend lett, olyan aggasztó hangtalanság, a mitől megijedtek, a mikor már sokáig tartott. Egymás kezét keresték s a férfi végigtapogatva az asszony karját, a vállára nyugtatta nehéz nagy kezét. A hangjuk suttogós lett, alig hallották meg egymást.

- Tehetünk mi arról, - panaszolt az asszony - hogy ide jött a vasut. Ha nem mi lakunk ebben a házban, jön más, ha nincs itt a ház, akkor is csak erre jár a gőzös. Minek bánatnak minket? Menjünk innen.

- Hová?

- Az se baj, ha nem tudjuk, hogy hova, csak el. Éhes ránk a falu... Én látom, ha oda messze, a házak felé nézek, látom a száját is. Megezz...

Emberek jöttek.

Két nagy szál legény. Az egyiknek kendőbe kötött holmi volt a kezében, a másik pedig puskát emelt a vállán. Hangosan beszéltek, olyan parancsolásformán s a nélkül, hogy kínálásra vártak volna, letelepedtek a padkára a bakter mellé.

- Egy kis vizet ha adna az asszonyság, nem halna belé, - mondta az egyik.

Az asszony szorongva kelt föl és ment vizért, a férfi pedig komoran nézte a jövevényeket és elhúzódott tőlük.

- Nono, tán haragszik szomszéd?

A másik, a puskás, kedélyesen vágott bele a szóba.

- Tán mert jobban fut a lova, mint az enyim, a kit most elvesztegettem. Tizenkét forintot adtak érte. A másikért meg semmit. A kutyának se jó már, csupa csont. Azt meg agyoncsapom, a mint hazaérek. Minek a ló, ha van vasut?

- Minek hát?

- Igaz. Szalad az jobban, mint az állat, meg viszi a követ, meg a buzát, meg a rozsot.

- Meg a pénzt is.

- Azt is.

- Hát aztán mit akarnak vele?

- Semmit, csak éppen hogy jöttünk nézni, hogy hogy halad. Szép az. Igaz, hogy most már mi mehetünk kántálni, de hát az is szép, ugy-e koma?

- Velem van valami bajuk?

- Nem, csak éppen hogy bejöttünk. Mondom itt a komának, hát a szomszédot csak meglátogatjuk. Bakter, hát okos ember. Majd csak megmondja, hogy hova kössem fel ezután a számat, ha enni akarok. Meg az asszonyét, meg a gyereknépét... Mert hát ha valaki még a masinához is ért, hát annak tudni kell az élethez.

A másik ráhagyta, hogy úgy kell lenni a dolognak s összenéztek a bakter feje fölött, a mitől az megdermedt és hol az egyikre, hol a másikra nézett. Nem hangosan, de úgy, hogy átértett minden hangján a félelem, szólalt meg végre benne a harag.

- Velem ne csináljanak bolondot. Menjenek haza. Este van. A becsületes ember ilyenkor haza megy...

- Egyik haza, másik nem.

Az asszony jött a vízzel, de akkor már indultak a parasztok.

- Nem isznak?

- Nem, csak éppen hogy a szivességét akartuk belátni. Hát köszönjük...

Az ember is, meg az asszony is utánuk bámult s aztán bementek a házba. Benn csunyán sercegett a lámpa s nehéz zsiros korom libegett lomhán a levegőben. Az asszony ki akarta nyitni az ablakot, de a férfi rémülten megfogta a kezét.

- Ne, ne... Ott lehetnek még... - Aztán engedett s leesett egy székre. - Mindegy különben, mindegy. Az már nem segít... Mondani kellett volna nekik egy pár jó szót, hogy: emberek, én éppen olyan szegény kutya vagyok, mint ti. Én nem vettem ki egy falat kenyeret sem a szájakból. Én szeretek mindenkit, gyermekem van kettő, meg te... Most már mindegy.

Egyszerre eszébe jutott valami s ő maga tárta ki az ablakot és kikiabált a sötétbe:

- Emberek! Hej! Jöjjenek vissza!

Nem felelt senki, csak besivított a szél és lobogtatni kezdte a lámpát. Künn már egészen sötét lett... A férfi betette az ablakot, előhuzta a függönyt is s csendesesen visszament az ablakhoz. Mintha hangosan gondolkozott volna, úgy beszélt tovább.

- ... Meg lehetett volna beszélni velük. Most már mindegy.

Az asszony összegubbaszkodott a sarokban a fogas alatt s belesüppedt a fejével a szoknyákba, a kabátokba, a melyek kipárnázták a szögletet. Ugy reszketett, mintha a hideg rázná s néha nyögött: jaj, jaj... A férfi az asztalra könyökölt s a gyerekekre bámult. A kis fiu meg a leány egymáshoz tapadva feküdt az ágyban... közben felet meg fertályt ütött az óra, a férfi pedig beszélt tovább.

- ... Én ma meghalok. Meg, meg, ezen már senki sem segít. Akkor menj a bátyámhoz. Valamit ad majd nektek az állam is, lesz annyi meggondolása az uraknak...

Az asszony följjadult.

- Ne mondd, nem igaz!

- Igaz, igaz... Ezek nem jöttek hiába ide. Várnak valahol, bizonyosan a váltónál. Hát most már mindegy... - Mikor megint a gyerekekre nézett, elsírta magát. - Szegény kicsi fiam, lányom...

Mikor háromnegyed tizenegy lett, meggyújtotta a lámpát s határozatlan, tétovázó lépésekkel nekiindult a sötétnek. Az ajtóból még visszajött. A két kezét még rátette a két gyermek fejére s leült az ágy szélére. Az asszony a háta mögé került s rájuk bámult nagy nedves szemekkel, a tátott szája mondani akart valamit, de mindig elhallgatott, nagyokat nyelt s a mikor inogni érezte maga alatt a földet, megfogta az ágy deszkáját, hogy el ne essék. A bakter hirtelen az órára pillantott s mikor látta, hogy mennyi időt töltött el, megszorította az asszony karját s kibotorkált az ajtón.

Az asszony visszaült a sarokba, a gyerekek lélekezete mindig mélyebb és egyenletesebb lett,

megint elaludtak. Künn pedig mintha részeg lenne, úgy ment a bakter le az állomás felé, megbotlott a talpfákban, egyszer majd legurult a töltésről és mormogott magában valamit:

- Uram Isten, uram Jézus...

Mikor beigazította a váltót, leült melléje és várt. Gondolat nélkül, fáradtan zakatolt az agya, fáj a feje tőle és elkábult. Arra ébredt föl, hogy sivitva jött a vonat. Mindig nagyobb lett a két vörös tüzsze, egyszer csak előtte állott és elszaladt előtte a sok kocsi. Mikor az utolsót se látta már, körülnézett, mosolygás szaladt végig az arcán s futva indult meg a kis ház felé.

A féluton lehetett, a mikor utána kiabáltak.

- Hej, álljon meg!

Erre szaladni kezdett. Hátral még hangosabban kiabáltak, a kik utána mentek.

- Megálljon! Nem harapjuk meg. No!

Reszketve megállott és várta, hogy mi lesz.

A két paraszt igyekezett utána. Az egyiknek a kezében volt a batyu, a másíknak a vállán a puska. Komolyan álltak meg egymással szemben, mintha valami nagy számadásuk volna s mikor egy pár lépést együtt mentek, akkor szólalt meg a puszkás.

- Hát hogy tudja meg legalább, hogy kikkel jött össze. Én Kovács András vagyok, ez meg itten a sógorom, Nagy Bálint. Fuvaros emberek voltunk mind a ketten mostanáig, míg maguk ide nem jöttek a vasuttal. Most már vége. Aztán, hogy így meg úgy megpanaszokdtuk a dolgot, azt mondta odabenn a többi, hogy magába kellene egy golyót eresztetni, arról aztán tudnák az urak, hogy ide nem kell gőzös, mert itt szekeres emberek laknak!... Azért jöttünk... Mondtam a komámnak, egy életem, egy halálom, ha csak az kell, hát megteszi ez a fegyver.

A koma ráhagyta.

- Igen, hogy megteszi, azt mondta...

- Hanem hát csak menjen haza békességgel. Majd csak elleszünk a nélkül is. Maga is csak olyan szegény ember, nem oka semminek. Ha akar az Isten, majd megsegít bennünket, ámbátor, hogy nem igen reménykedem benne.

ÖT ESZTENDŐ

Uraságot Halmágy környékén réges-régen temethettek el szebben, mint a hogy a mult hétfőn megcselekedték azt az uzoni báróval. A megye központjából a halott eltakarító részvénytársaság föltelegrafált a fővárosba, feketébe öltöztették az egész kastélyt, még a jegenyéket is a hosszu ut mellett a nagy lépcsőig s roppant sok, némelyek szerint hatvan, mások szerint pedig százhatvan gyertya égett nagy tüzbokorban a kicsi koporsó körül, a miben álmos mosolygással, valamicskét nyitott szemhéjai közül a kezébe adott feszületre hunyorgatva feküdt a báró. A kik ismerték, megdöbbentek, hogy valami rozsz tréfa az egész haláljáték. A bárónak cseppet se volt szürkébb, fáradtabb és gunyosabb az arcza, mint rendszeren s a mint a sok gyertyaláng körülötte remegett, néha még úgy tetszett, mintha megmozdulna.

Pedig hát egész rendszeren meg volt halva. Nem valami felcser, hanem nagytudományu professzor-doktorok kezekedtek a felől, hogy ez esetben nem hiányzik a halálból semmi.

- Hogy tán nem egészen komolyan mutatkozik az eset, az ne aggaszsa a méltóságos bárónét, - mondotta az egyik. - A méltóságos báró ur annak rendje és módja szerint költözködött ki ebből a világból.

Két napig gyülekezett mindenfelől a sok gyászos ember. A kastély kicsi volt arra, hogy befogadja valamennyit. Egy részüket egyenesen az ispánhoz, erdészhez, meg a paphoz vitte az állomásról a kocsi s utoljára az özvegynek is éppen csak egy szobája maradt. Ebbe hordták föl a sok nagy skatulyát, gyászos ruhákkal, kalapokkal és a szegény gyászos szép asszony nagy tükör előtt rendeztette be magát a szobaleányaival a gyászra. Nem ment könnyen. A fekete sehogyse illett a szőkeségéhez. Legalább ő azt hitte és pár rosszul sikerült köntöst foszlányokban tépett le magáról. A kalapokat skatulyástól vágta a szegény pesti kisasszony fejéhez és a végén, miután sírva kért bocsánatot mindenkitől, zokogva panaszolta el a mindent tudónak, hogy megölik őt is ezzel a gyászszal, hogy valamire való ruhát sem tudnak ráadni, a miben emberek elé mehet. A sírás végigrezgett a szobákon és a gyászos nép megindultan vette tudomásul, hogy a bárónénak mennyire fáj a vesztesége.

Végre is lett, a hogy lett. Akadt a sok között egy dusan csipkézett gyönyörű szép ruha, a mihez nagy fekete tollas és piczi, némileg zöldesbe játszó folyondárral körülfutott kalap járult. Ezt föl lehetett venni. A szép szőke asszony megbékült mindenkivel és végre a két napi magános fájdalom után lelibegett a nagy ebédlő terembe, a ravatalhoz. Csendes áhitattal állott félre előle a gyászos gyülekezet és nézték, mint a szentet. A dus feketeség alól egy piczit, talán egy vonalnyira fehér csipke világított ki, a hogy a menethez föl volt készülve, a kalap alól meg a szőke haja omlott elő. Az egész nagy gyászból pedig kimosolygott az arcza, bánatosan, szeliden és

megbűvölte az egész nagy gyülekezetet. Éppen akkor érkezett meg a postán az a koszorú, a mit a fővárosból küldtek az özvegy gyászának némi szerény tolmácsolására. Két csodálatos nagy cipruság egymásba fonva s rajta széles nagy fekete szalag. A szép asszony maga vette ki a skatulyából a koszorút s letette a koporsóra. A hogy ezt az egyszerű kis udvarias formát elvégezte, összesugott a sok gyászos ember, de különösen az asszonyok:

- Milyen elegáns... Hogy fogta, hogy vitte, aztán meg a hogy odatette...

Aztán megtörtént a temetés. Hat, tánczra kívánczó feketét fogtak a kocsiba, a mire a könnyű kis koporsót föllódították az emberek s énekszóval indult el az udvarból a gyülekezet. A környékbeli kántorok, mintha versenyt rendeztek volna, roppantul nyújtották a verseket és szörnyen magasan énekeltek, közben dunnyogva hadart bele latin szavakat a pap az énekbe s lassan-lassan egyhangu mormogás lett az egész sok mindenféle hangból, a mint elhagyta a menet a főutat és fölfelé haladt a kis sáros utcán a temető felé. Otthon a kastély faláról azonközben leszedték és egy szintén fekete szekérre rakták a dekorációt s a mint ez már szokás ilyenkor, egy vaslapáton parázsra hintett czukorporral füstölték ki a szobákat. Attól erős, émelygős szag lett az egész házban. - Mire ezt a füstöt kifújták a szelek az ablakokon jobbra-balra, már leszedték a ház tetejéről a zászlót is, helyre állították a butorokat és a hol egy negyedórával ezelőtt még a szép nagy ravatal volt, hosszú asztalt nyújtottak végig és teríteni kezdtek vacsorára.

-72-

A szép szőke asszony fenn az emeleten az ablakhoz állott és kibámult a nagy világba, a melyet éppen most készült elhagyni a nap. Messze, messze, ott, a hol a föld legömbölyödik, nagy, köröskörül tüzpárás udvarban uszva sülyedt le a világosság, meg a meleg izzó gömbje és a jegenyék árnyéka egészen ráfeküdt a házra, mint valami hosszú, fekete zászlórudak, a miket elfelejtettek félrehordani. A faluból békességes kolomp hangzott fel s csendesebb, enyhébb lett a levegő, a mint megszűnt benne az örült táncz, a mit a porszemek milliárdjaiból vert föl a nap forrósága. Az ablak párkányára ereszkedve csendesen várta a maga idejét egy kis fehér fekete-pettyes éjjeli lepke s a sok színes, kaczer pajtás pedig nyugtalanul ide-oda röpködve kutatott lenn a rózsák között éjjeli szállás után. Valahonnan messziről nyers füstöt hozott a szél, pásztorfüstöt, a mi más, mint a jól neki készült gazdaemberé, lenn jár a földön és barátságosan ölelgetőzik. Az ég tulsó felén megjelent az éjszaka lámpása, a pufók, mosolygó képű karrikatura és hűvös esti szelet hozott magával. A szép szőke asszony fájni kezdett. Mire pedig az első kocsik befordultak a temetésről az udvarba, éppen nyolcz órára harangoztak a kisebbik haranggal.

Lenn a nagy szobában asztalhoz telepedett a sok vendég. A báróné leizent, hogy csak érezzék jól magukat, neki a feje fáj. A vendégek egy kicsit sajnálkoztak, azután azonban hamar belejöttek a vacsorás kedvbe, mert hát hiszen úgy van az rendben, hogy a bánatos özvegynek fájjon a feje. Ennyire legalább számíthat az ember, hogy ha meghal. Erről később beszéltek is, a mikor már ittak is egy kicsit. Mikor pedig egészen este lett, a fiatalok, a kik lenn ültek az asztal végén, betették az ajtót, meg az ablakokat és csendesen, hogy valahogy meg ne hallják fenn a szobában, dudorászni kezdtek szép szomorú nótákat, éppen alkalmasakat a mai naphoz. Olyan volt az egész, mint a méh zümmögése, éppen csak hangulat. Némelyiknél megemlékeztek a megboldogultról is: - Ezt szerette. Szívesen huzatta. - Máskülönbén pedig úgy nekikészülődtek a vacsorázásnak, hogy úgy látszott: reggelig is eltart a tor. Ki-kirobogott a kapun egy-egy koci a asszonyokkal, lányokkal, a férfiak pedig nekikönyököltek az asztalnak és busultak. Czifra huszárok jártak körül sok drága jó borral s töltöttek szorgalmasan, a mit az urak azzal köszöntek meg, hogy érdeklődni kezdtek a sorsuk iránt.

-73-

- Hát magának János, ki lesz most már a gazdája?

- Majd csak ad az Isten valakit, nagyságos uram.

Fenn a szobában pedig egyedül ült a szép szőke özvegy és most már csendesen, egyszerűen, bánatos asszony módjára sírni kezdett. Egy öreges asszony hozott föl neki vacsorát s a mikor a díványon végigesve sírni látta a szomorú asszonyt, vigasztalni kezdte a maga módja szerint:

- Méltósága, ne tessék keseregni. Nincs minek. Öreges volt már a méltóságos ur egy ilyen szép fiatalhoz. Kap a méltósága másikat, aki szebb is, fiatalabb is... Rátermet...

- Mit mond, Kádárné?

- Azt, hogy az az esztendő, a mit oda kell adni a gyásznak, letelik valahogy, aztán kezdődik csak igazán az élet a méltóságának. Mondtam én azt sokszor lenn a cselédeknek, ne tessék haragudni, csókolom a kezit, de sajnáltam, hogy úgy hervad.

-74-

- Elmehet, Kádárné!

Ez egy kicsit nyersen volt mondva s a szép asszony rögtön meg is bánta és kikiáltott a tornácra az öreg cseléd után:

- Jöjjön vissza!

Mikor félve eléje állott az öreg asszony, megsimogatta a ránczos, barna arcját.

- Nem haragszom magára. Csak most menjen és ne beszéljen odalenn ilyesmit.

Hogy kinyitotta az ajtót, egyszer a fülébe csapott a pohárcsengés lennről. Gyorsan újra elzárkózott, de azután is folyton hallotta, hogy lenn mulatnak és azon gondolkozott, hogy mit tegyen? Egyszerre elhatározta magát és lement ő is a torba.

A mint benyitotta az ajtót, fölugrottak az asztal mellől az urak és egyszerre csend lett. A szép asszony pár pillanatig megállott az ajtóban s helyet keresett magának, aztán két legényember közé ült le s intett a huszárnak, hogy neki is töltsön.

- Nem fáj már a feje, méltóságos asszonyom? - kérdezte az egyik szomszédja.

- Nem. Nem is fáj, csak éppen nehéz volt egy kicsit. Aztán nem tudtam aludni, hát lejöttem magukhoz. - Most már mindenkire beszélt. - Ne zavartassák magukat. Szeretem, ha a férjemmel nem költözött ki ebből a házból a melegség, ha jól érzik magukat a vendégeim. Egy kicsit korán van ugyan még ahhoz, hogy nótázzunk, de ha az uraknak úgy tetszik, azt se bánom. Utálom a hazugságot. Mulassunk, de mulassunk okosan. Talán, ha én itt ülök maguk közt és mondok egyet mást, tanulhatnak is belőle. Dercsy, ne bámuljon úgy rám, mintha sohse látott volna. Az zavar.

- Nem, méltóságos asszonyom...

- Maguk itt csupa férfiak, mind, mind férfi. Mondok én maguknak valamit. Az a férfi, aki feleségül vesz egy gyermekleányt, olyant, a milyen én voltam ezelőtt öt esztendővel és aztán nem visz egyebet a házasságba, mint fáradtságot, az haszontalan ember. A ki magához köt egy szegény fiatal teremtést és képtelen úgy a karjaiba zárni, hogy az érezze az ölelést, a ki csupa mohó vágyakozás és e miatt tönkre tesz egy életet, annak a halálán mulatni kell. Maguknak igazuk van, ha isznak és nekem is igazam van, hogy ide jöttem maguk közé.

Valaki bátorkodott közbeszólni:

- Persze...

A szép asszony azonban elhallgattatta egy pillantással, a mit rá vetett.

- Mit tudja azt maga. Ne udvariaskodjék, nincs annak itt helye. Asszony már nincs itt egy se. Azok előtt nem beszélnek így, mert az asszony az egészen igaz szót nem érti. Tudom magamról. Én is az elébb keservesen sírtam és nem tudtam, hogy miért. Még azt is elhittem talán, hogy az uramat siratom, pedig nem igaz. Ó, az asszonyok szeretnek hazudni. Ha boldogok, akkor is, ha szerencsétlenek, akkor is. Én most nagyon szerencsétlen vagyok és ide jöttem magukhoz elsíratni azt az öt esztendőt, a mit elpusztított az életemből a maguk barátja. Leterelt arról az utról, a mi az asszonyé. Csinált belőlem egy hiu, üres teremtést, a ki, mert semmi egyéb világa nincs, öltözik, folyton öltözik... Istenem, micsoda derék jó asszony lett volna belőlem... Szeretném, ha vinnének innen haza valamit, egy kis morált az én iskolámból... Legyenek maguk urak, mágnások, üzzenek tréfát mindenből, de ha nem arra valók, hagyjanak békét a leánynak. Ne tegyék tönkre azt a pár esztendőt, a mig szeretne, élne, boldog lenne...

Az egyik lámpához hozzákoppant egy éjjeli pillangó. Olyan csend volt, hogy az a kis tompa ütés is zavarta. A férfiak egymásra bámultak s az asszony csendesen lehajtotta fejét az asztalra s pihegve hallgatott. Lassan, lassan indult meg a szeméből a könny s végigfolyt az arczán, mikor újra beszélni kezdett.

- Maguknak vannak gyermekeik, tudják, hogy mi az. Nekem nincs, még azt se hagyott reám. Olyan nagyon egyedül vagyok, de olyan egyedül...

GONDVISELÉS

ött az orvos meg a rendőrbiztos s aztán meg még a kirendeltség: két gyalogos rendőr és egy detektív. Kocsikból szállottak le. A kapu mellé hajtottak föl a gyalogjáróra, hogy egyenesen a küszöbre léphessenek a kocsik szőnyegéről. Az utcában mindenfelé tenger volt a sár, szürke, hig pizsok, a mit idegesen szaglászta meg a lovak s a miben elmosódó zagyva képekben tükröztek vissza a kétfelől rendetlen glédába sorakozott házak.

Az orvos finom, pászmás füstű virsziniát szivott s kínálta a biztost is.

- Köszönöm, csak gyengébbet szoktam. Ez nagyon megköhögget.

- Magam is inkább amolyannal élek, de ha kijövök ezek közé, erős szivart szivok.

Közben a rendőrök kizörgették pinczéből a házmestert, egy idétlen piszkos embert, a ki káromkodva jött elő s csak akkor kapott a sapkájához, a mikor észrevette a hatósági népeket. A rendőrök rákiabáltak, hogy minek váratott magára.

- Nem látja, hogy a komisszió van itt? Ugy mozog, mint egy nagyságos ur, tempósan...

Az urak a nedves szürke falhoz lapulva mentek végig az udvaron egy keskeny, a fallal együtt kanyargó ösvényszalagon, a mit nem lepett el a habarcs. Az a kezük, a melylyel hozzátámaszkodtak a falhoz, penészszagú lett. A biztos meg is járta, mert lesiklott a sárba s bokáig merült bele a hig mocsokba. Mig az egyik rendőr zsebkendőjével a cipőjét törülgette, mérgeesen kiabált:

- Egy deszkát, vagy valamit lehetne ide tenni... A teremtésit...

- Ellopják a lakók...

- Mit, ellopják? A ki lop, azt be kell panasználni. Majd elbánik vele a törvény...

Egy-egy ablakon félrelibbent a függöny, ijedt arcok mutatkoztak itt-ott s némely partájban hangos lett a beszéd. A lakók érdeklődni kezdtek. Valahol hátul nagyon sírt egy gyerek, de rögtön elhallgatott, a mikor meglátta az urakat és a száját eltátva bámult. Egy lépcső alul előkuncsorgott egy kis kopott szürke kutya. Vonított, de nem erőszakoskodva, dühösen, mintha valami gazdag embernek a kutyája lett volna, hanem panaszosan, inkább megilletődve... Mikor közelebb jöttek az urak, elsompolygott s alattomosan pislogott hátra. Közben apró, szemcsés hóval vegyes, hideg eső csapott le sűrű ferde sugarakban, felzavarva a sár szürke mozdulatlanágát. Az urak felgyűrtek a kabátjaik gallérját, még inkább elkedvetlenedtek. A házmester kihozott egy ócska kék esernyőt s udvarias akart lenni, bár egy cseppet se illett az esetlenségéhez a vállalkozás. Benyitottak minden kis ajtón köröskörül az udvarban. A nagy csendbe, a mit csak néha szaggatott meg a kis kopott kutya nyöszörgése, erélyes kiabálás hallatszott ki a lakásokból.

- Megmondtam! Hallották! Magyarul beszélék!

-79-

Csendes, a nyomoruságos embereknél közös hangon feleltek itt-ott valamit, de halkan, beleveszve a hatalom dörgésébe.

- Nyolcz nap alatt kihurczolkodik.

- Igenis kérem, de hova?...

- Az a maga baja! Fölvesz valami tisztességes, egészséges lakást...

- Igenis kérem.

- Tovább, tovább. - Belenéztek egy megrubrikázott iv papirosba s a biztos a tizenegyes számú lakás után kérdezősködött. - Havár Simon suszter, az lakik benne?

- Az.

Mikor beléptek a szobába, mintha az orvosba is, meg a biztosba is belenémult volna az erélyeskedés. A rendőrök már nem is férték be, csak az ajtóból bámulták némán ezt a lakást, a mikor már hozzászokott a szemük a gőzhöz, a mit a fal és az agyagpadló kilehelt magából, hogy megegye az ember. Az ajtót pedig elzárta egy emeletes ágy, a miben lenn valami párnaféle vörös rongyot gyűrögetve a feje alá, egy sovány vén asszony köhécselt és kiabált, a mennyire megengedte az ereje.

- Az ajtót, az ajtót tegyék be...

A többi butor úgy egymásra volt hányva, mintha csak tegnap költöztek volna be. Ép holmi nem volt közte semmi. Félrelibbenve támaszkodott neki a falnak egy piszkos szekrény, az asztal lapjából éppen a közepén hiányzott egy deszka, bele lehetett nézni felülről a fiókba, a hol a kenyérhulladék penészedett s részegen tántorogtak a székek. Az ablaknál, éppen a három ép üvegszem alatt, a hol valamicskét engedett a szürkeség, a hosszú, száraz Havár Simon kalapált. Boszankodva nézett föl, a mikor bejöttek az urak, még kettőt-hármat ütött a vastag bőrre s csak azután hagyta abba a munkát.

-80-

Az orvos az asszonyhoz ment, a sötétben a keze után tapogatózott s az ütőerét vizsgálgatta.

- Hogy van?

- Csak úgy ni, se jobban, se rosszabbul.

Havár közelebb jött s egy kicsit megreszketett a hangja, a mint beszélni kezdett.

- Ha szives lenne a doktor ur, hogy talán be lehetne vinni a kórházba. Nem szivesen hagynám el magam mellől, de hát itt csak beteg lehet az ember, meg nem gyógyulhat.

- Hja, nehéz dolog... A kit otthon is ápolhatnak, annak nem való a kórház.

A hosszú, sovány ember felhuzta a vállát s visszament a munkájához.

- Hát akkor rendben van, nem szóltam semmit.

- Már a multkor megmondtuk magának, hogy innen ki kell menni.

- Mondták, mondták...

- Miért nem hurczolkodik hát ki?

- Hova? Minek? Jó itt. Megvan az embernek a csendje. Az kell a suszterséghez.

- Maga is belebetegszik.

- Egyszer csak ugyis betegnek kell lenni. Örökké egészséges senki se lehet.

- Bolond beszéd.

- Hát bolond, bolond... Kinek az, kinek nem... Nekem elég okos.

- Ha nem megy szépszerével, majd kiteszszük.

- Hová?

-81-

- Az utcára.
- Aztán ott jobb lesz?
- Ugy látszik, hogy arra vár.
- Nem várok én az uraktól semmit.

Az egyik rendőr jónak látta közbelépni.

- Másként is beszélhetne, hallja.

A száraz ember végignézett rajta, már a torkán volt a szó, a mit felelni akart, de lenyelte s visszaült a székre kalapálni. Nyugodalmassal, mint akit most már nem érdekel semmi, apró faszegeket öntött ki maga elé a kis asztalra, hosszú fonalat fejtett le egy karikáról s kibámult az ablakon a sötét világba.

- Hát megértette, hogy kitelepítjük?
- Meg, kérem alássan.
- Akkor jól van.

Az urak megindultak. A suszter fölállott s elkísérte őket az ajtóig. Itt a biztos még megállott s pár szóval igyekezett a lelkére beszélni ennek a makacs embernek.

- Mi már ismerjük egymást Havár?
- Hogyne, találkoztam párszor a tekintetes urral.

- Meggondolhatná... Az a gyülekezés, meg a sok beszéd a levegőbe, nem sokat használ. Maga is azok közé tartozik, a kik nélkül semmi skandalum nem eshetik meg. Mindenütt ott van, a hol veszedni kell a hatósággal, pedig hát, a mint láthatja, a a felsőbbség gondoskodik a polgárságról. Ez az egész ház piszokfészek. Betegség meg halál terem benne. Nyolcz nap alatt ki kell innen menni.

- Megyek én uram, csak még alázatosan kérdeném, ha nem veszi rossz néven...

- No mit?

- Hogy hová?... Csak az ilyen piszokfészek a szegény embernek való. Mert, hallja-e uram, én nem iszom... Iszom-e asszony?

- Nem, nem...

- ... Ide teszek a fiókba minden krajczárt, a mit szerzek, lemondtam a pipáról, a mikor beteg lett az asszony. Azt mondtam: Havár Simon, vége a füstölésnek és azóta vége. Hajnalban ülök le a kicsi székre, éjfél van már, a mikor felkelek róla s még sincs még levesre való se. Hogyne pusztulna így asszony. Mennék én uram, kibérelném én a Károlyi-házat is, a miben kert is van, hogy sétálhatna az asszony, mennék én. De ingyen kívánják a munkát, garasért. Erről nem cselekednek az urak semmit. A piac drága, ez ellen sem próbálnak valamit a tekintetes urak, a patikába egy pengőnél kevesebb pénzzel be se nézzen az ember. Hát csak kinlódok, aztán összejövünk egy-két szót beszélni erről, mert jól esik, ha kilocsantja magából az ember a tanácskozásban, a mi már sok. Csak tessék egyszer eljönni, aztán mondani, hogy: hallod-e te bolond suszter, minek lakol ebben az ólban? Építettünk egy nagy házat, kapsz benne tiszta szép szobát éppen ennyi pénzért, hát csak gyere.

Az urak már mentek, a mikor még egy pár szót mondott utánuk Havár Simon.

- Ha egyszer azt mondaná az Isten, hogy no Havár, mától kezdve te vagy a gondviselés, nem az utcára hordatnám ki a szegény embert a rendőr urakkal.

Ő FENSÉGE

 szoboszlói erdőben csütörtökön kezdődött el a nagy hajtás. Már hajnalban körülfárta a rengeteget a hajtók láncza s a mint összébb és összébb szorultak, szimatolva, remegve sejtették meg a vadak a veszedelmet s itt-ott ijedt bögés és ordítás verte föl az erdőt. Az erdészházba egymásután érkezett a sok szán. Csilingelve kanyarodtak be a lovak a veranda elé s a sok bundából lassankint kikászolódott a környék földes urasága, öreg urak, fiatal vadászok, köztük egy-egy mágnás, a ki félreállott a többi mellől s egy csomóba gyűlve várta a herceget, a ki még mindig késett. Közben karcsu csilinderekben pálinkát hordtak körül, az urak ittak, némelyik megborzongott utána, mintha a hideg rázná. Lenn a nagy udvaron nyihogott a sok ló, káromkodtak a kocsisok és egyszerre csönd lett, a mikor merész ivben bekanyarodott a kapun a pej ötös, a mi a herceget hozta. Az erdész kiszaladt, néhányan az urak közül utána s hajlongva kísérték föl a lépcsőn a nagy vendéget.

Fenn az ebédlőben maga a háziasszony hozta egy tálcán a pálinkát s a főispán lassan, rangszerinti sorban bemutatta a vendégeket. A herceg fiatal arcú ember volt, élénk, nagy, értelmes szemekkel s jól megnézett mindenkit, a kivel kezét fogott. Közben a főispánnal

beszélgetett s türelmetlenül várta, hogy megadják a jelt az indulásra.

Egyszerre eszébe jutott valami s gyorsan fordult oda a főispánhoz.

- Nos, hát az ön embere, az a kurucz, hol van?

- Még nincs itt.

- Reá várunk?

- Dehogy, fenség. Azt hiszem, hogy rögtön indulunk. Az én emberemmel pedig majd csak találkozunk valahol.

Az udvarról csengetyüszo hangzott be s még egy utolsó szán fordult be a kapun. Gyönyörű négy sárga tánczolt előtte, míg a kocsis még egy utolsót csördített a fejük felett az ostorral, erős kézzel egy helyen tartva őket a veranda előtt. A bundák közül egy bekecses kis ember ugrott ki a lépcsőre s míg a csizmáiról letopogta a havat, fölmosolygott a többihez a verandára.

- Megkéstünk, pedig hát csak tudjuk, hogy mi az illendőség, vagy mi. Gerend táján ez a büszke ni kiugrott a hámból, beletelt egy félórába, mig visszavarrtuk bele.

Akkor már indult fölfelé s csak ugy hátra mutogatott arra a büszkére, a melyik toporzékolva dobálta föl csinos kis szikár fejét a gyeplőszarak között és a zablát rágta. Fönn már kifelé tolongott a társaság s a főispán csak ugy futtában kapta el a későn érkezett vendéget.

- Laczi, gyere csak... Fenség, ez az a barátom, a kiről már volt szerencsém megemlékezni fenséged előtt. Babarczy László...

A herczeg nyujtotta a kezét, a kis öreg pedig összeverte a bokáját s kivette a szájából a szivart.

- Van szerencsém! Jöttem volna korábban is, hanem az a büszke, ott ni, ugy Gerend táján kirugta magát a hámból, aztán eltelt az idő. El bizony... Szép állat, ugy-e?

- Szép, szép...

- No, mert azért mondom, mert hogy a Pálffy-ménesből hoztam el, a mikor még csikó volt. Vén kupecz vagyok én...

A herczeg szeme jóakarattal tapadt rá a fürge kis öregre, a ki ott ugrált előtte. Kicsi, alig serkedő bajuszát pödörgette s a falura szabadult gyermek jókedvével gyönyörködött ebben a különös fajtájú emberben, a ki egy csöppet sincs megilletődve, mert őt látja. Beszélni szeretett volna még vele, de az udvaron egy jótorku vadász megfujta a kürtöt s a kocsisok, lovászok elővezették a lovakat. Még jó félóránnyira mentek be az erdőbe s most már nyeregben, mert itt-ott kicsit szűkes volt az ut.

A herczeget egy nagy mohás száraz levélrakás mögé állították föl két vastag tölgyfa között, alig harmincz lépésnyire az uttól, a melyen majd végigrohan a hajtás, ha egyszer egészen összeszorul az embergyűrű, a minek már most idehallszott a lármája. Jobbra, egy vastag tölgyfa mögött, a főispán állott, balra pedig Babarczy húzta elő a vedlett bőrtokból a gyönyörű, karcsu agyu lankasztert s mig mégegyszer végigtörülgette a szarvasbőrrel, rámosolygott, ölelgette a pillantásával.

Egyszerre mozogni kezdett az erdő. Most már közlről hangzott a hajtók lármája, a rekedt ordítózás s egy-egy szörnyü puffanás a tágcsövü, nagyhangra szánt csőzpuskákából, a melyeket a levegőbe sütögettek nagy óvatosan. Messze, a sor végén már belevegült a vaklarmába egy-egy vadászlövés is. Rövid, hangos csattanás, mintha uri parancs szólt volna bele a sok káromkodásba... Már sürűben is ropogott a puska, nehéz, savanyu salétromszagot hozott magával a felsővégről a szél. Egyszerre aztán megint csöndesebb lett a világ, mintha ujra messzebről hallatszottak volna a lövések is. A főispán átkiáltott a szomszédjához, egy megyei aljegyzőhöz, hogy mi történt? Az se tudta, hanem elindult hirt hozni. Babarczy is otthagya a helyét s a herczeg mellett telepedett le egy tuskóra.

- Bizonyosan letért a hajtás a csapásról. Oda se neki! Majd csak visszajönnek...

- Boszantó...

- Igen, igen, de hát nem veszem rossz néven, ha nem akarnak a puska elé jönni...

Körül elszéledtek a vadászok. A zavar fölbontotta a rendet, kiabálás hallatszott erre is, arra is, de ebben már nem volt semmi rend... Egyszerre azonban messze, jobbra, mintha összehúzódott volna egy vonalba a láрма, megint egységesebb lett s ujra puffogni kezdtek a csőzpuskák is.

- Hová menjünk? - kérdezte a herczeg.

Szaladva jött egy legény az üzenettel, a mit az erdész küldött.

- Kegyeskedjék itt maradni. - Minden a régiben marad.

Ugy látszik azonban, hogy nem ment már rendben a dolog, mert egyszerre ujra elhallgatott a láрма. A főispán boszankodva állott föl, hogy utána nézzen a zavarnak. Megunta a várakozást a herczeg is és elindult befelé a csapáson. Vele ment az öreg Babarczy is mindjárt a nyomában. Közben alig szóltak pár szót, csak figyelték az erdőt, a minek a zizegésébe most már beleveszett minden egyéb zaj.

A mint tovább mentek, mindig sűrűbb és feketésebb zöld lett a világ. Láruk alatt az esztendőről-esztendőre fölgyűlt vastag puha levélréteg vizet is eresztett s messzebb egészen sötétfeketébe omlott össze egy csomó alacsony bokor. A széleiről fürtös sárga bogyógyümölcs világitott le, mintha valami óriás beláthatatlan nagy szőlőtőke volna az egész.

- Ne menjünk tovább - mondta a vén kurucz, de a herczeg csak ment tovább, mintha magához vonzotta volna a sötétség. Már arra sem fordult vissza, hogy messze a hátuk mögött újra elkezdődött a hajtás. Ugy látszik, megunták már a mulatságot. Mint az elkényeztetett gyerek, ment a maga útján.

Pár lépésre a sűrűtől egyszerre dermedten megállott. Óriás fekete állat meresztette rá a szemeit és indult feléje lassu czammogással, nyugalomban, mint a ki biztos a dolgában. A herczeg nem tudott mozdulni, föl se emelte a karját, csak éppen valamicskét hátrafordult és elrémülten hebegett...

- Medve, medve...

A vén kurucz is abban a pillanatban látta meg a veszedelmet és szörnyen méregbe jött.

- Az hát! mondtam, hogy ne menjen tovább. - Már lekapta a válláról a puskát, de azért folyton beszélt. - Vén jáger vagyok én, de a fiatalok mindig okosabbak... Éppen akkor sült el a puskája, a mikor a medve megint négylábra ereszkedett le. A golyó fűtyülve repült bele a sűrűbe, a durranásra rekedt ordítással felelt a vadállat s néhány nagy ugrással olyan közel jött már, hogy többé nem lehetett lőni reá. A vén kurucz dühösen csapta le a puskát a sárba, bal kezével maga mögé lódította a herczeget s mikor az állat megint fölemelkedett, már a kezében villogott a kés és gyorsan rávetette magát. Eszeveszett birkózás következett. A medve egy borzasztó öleléssel akarta megfojtani az embert, a vén ember pedig kiszabadulni igyekezett, görcsös, emberfeletti erővel taszítva el magától az állatot csak a balkezével, a jobbat magasra tartva, hogy el ne érhesse a fogaival a nála magasabb medve. Azonközben ráért hátraszólani a herczeghez is.

- Szaladjon, menjen innen...

Az pedig a puskájával babrált. A kezei reszkettek, de azért lövésre emelte a fegyvert. Mikor ezt észrevette a vén kurucz, elrémülve kiáltott, rá.

- Ne lőjjön!

Ebben a pillanatban megint ur lett fölötte egy pillanatra a vad. Belezuhanak mind a ketten a süppedékes falevél rétegébe s az állat marczangolni kezdte az öreg ember balkarját. Előbb a zekét tépte le róla, aztán a husba mart bele s kiszakított belőle egy czafatot. Az iszonyu fájdalom képtelen erőt adott a vén legénynek, utolsó erőfeszítéssel ellökte magától az állatot s mikor lomhán visszaesett rá a nagy test, beledöfte a kést nyeléig. Az állat még pár lépést tovább vánszorgott a sebbel s csak a sűrűség szélén gubbaszkodott össze gyöngye mormogással.

A vén ember jobb karjára támaszkodott s a szemével magához intette a herczeget.

- Hozzon vizet, hogy igyam s itt fenn a hónom alatt kösse át a karom kendőjével. Elfoly minden vérem.

Messziről szaladva jöttek az emberek és kiabáltak.

- Laczi! az istenért! mi baj, ő fensége...

Az öreg gyöngéden mosolygott a még mindig reszkető herczegre s halkán felelt pár szót.

- Nincsen a fiatal urnak semmi baja. Ugy adjuk vissza az édes mamának, a hogy ide kaptuk.

A CSIZMADIÁK LAPJA

Hadak Sándor, a kiről ebben a néhány sorban szó lesz, író volt. Töprengő, finom lelkű ember, utálta a vásárt, roppant nagyra becsülte a pennáját, csak akkor irt vele, ha igazán volt valami mondani valója. Különben azt hitte a kis hegyes szerszámról, hogy: fegyver, a mivel harcolni kell a közért s ennek folytán csupa tendencia lett minden sora, a mivel azt érte el, hogy akik csak az esztetikai szépért irnak s megvetik az akciót, mélységesen lenézték. Hadak Sándort ez nem keserítette el. Azt gondolta magában, hogy ez a világ nem olyan tökéletesen boldog, hogy most már csak esztetikai gyönyörűségről kellene gondoskodni számára. Előbb valami általános nivellálásnak kell elkövetkeznie, ezt pedig nem adják csak úgy a maguk jószántából azok, a kik megrövidülnek vele. Szurni kell rajtuk egyet-egyet a pennával s ha aztán majd minden rendben lesz, jöjjenek a fülemilék és daloljanak. Addig azonban a romboló és építő erő a hatalom.

Hadak ujságíró is volt azonkívül és a miről ő is gyakran megfeledezett s én is ime majd hogy elfeledtem, szegény ember is. A mit irt, azt nagyon értékesnek találták a többi írók, meg is beszéltek a kávéházban, meg a klubban, hogy milyen nagy a becse, de csodálatosképpen éppen azoknak tetszettek a dolgai, a kik nem vásárolnak könyvet. Ilyenformán nagyon szükkeblűeknek mutatkoztak vele szemben a kiadók. Jó tanácsokat adtak neki, hogy nádból faragjon magának tollszárat, mert az könnyű s virgoncz, mondhatnám játszi lesz ennek folytán az olvasmány, a mi

kikerül alóla. A közönség ezt szereti. Ha folyton csak úgy ír, hogy az embernek teletölti a fejét megoldhatatlan kérdésekkel meg gonddal, nem használhatják a kéziratát. A polgárember egész nap dolgozik, izzad, estére ki van merülve. Most már vagy színházba megy, vagy elővesz valami könyvet, de mindenképpen mulatni akar. Tessék valami nagy szerelmes mesét kigondolni, jól teszi, ha sok humort vegyít bele, jőjjön ide, mondja el, s akár előleget is adunk reá - mondták egynemely könyvkereskedők s Hadak Sándor mérges volt, gorombaságokat felelt, azoközben pedig mikor otthagya a cifra boltot, a szemébe szökött a köny és belül marczangolni kezdte a sikertelenség tompa fájdalma.

Tanulni azonban sehogyse akart a könyves boltosoktól. - Öt esztendő, tiz esztendő - gondolta magában, s mi leszünk az urak. A literatura nem kutyakomédia, hogy csak mulattasson s fölkeltsen az agyban némely olyan érzéseket, a mik hasonlatosak a gyönyörűséghez, annak vezérszerepe van abban a nagy munkában, hogy át kell gyurni a sziveket meg az agyakat s istenibb formát kell adni az ember lényegének. Már annak ez a rendje, mert máskülönben a világ végéig csináljuk a mi kis politikánkat s nyom nélkül szalad el felettünk minden tanulságaival egyetemben a nagy idő.

Ezeken gondolkozott Hadak Sándor, míg hazafelé bandukolt egy este s megfordult a fejében egy novellaciklus tervezete... Szó lenne benne egy pékről, meg egy diurnistáról... különben ez már csak részlet... A fő az, hogy az üzérkedésbe kellene behozni valami becsületes rendszert egyelőre, hogy minden hizott libával és pulykával egyetemben ne egye meg a pék a diurnistát is. Míg eljönne az igazi rend, a mi szörnyen lassan bontakozik ki a tegnaptól meg a mából, legalább valamit biztosítani kell...

Fenn az asszony azzal fogadta, hogy ott volt Nagy Náczi a csizmadia. Megmérte a kis fiu lábát s azt mondta, hogy még este visszajön.

- Mit akar? Elsején küldtem neki hat forintot.

- Nem azért, valamit akar veled beszélni. Azt mondja, hogy valami ujságot akar. Különben hiszen majd elbeszéli... Azért szép tőle hogy rád gondolt.

- Igen, igen... Micsoda ujságot?

- Nem tudom, de pénzt hozna, azt mondja...

- Majd meglátjuk...

Alig vacsoráztak meg s már megérkezett Nagy Ignác. Kapott egy poharat, a mit az asszony szinig tele töltött borral, letelepedett az asztal mellé, maga mellé csapta le az abroszra a vizes sapkáját s a mikor már ivott és új bort kapott, elmondta, hogy miért jött.

- A mint hát már bizonyosan tudja is Hadak ur, az ipartestületben én vagyok az elnök. Nem azért mondom, mintha sokra tartanám a rangot, hanem hát így van, bennem összpontosult a bizalom. Van is ott egy kis tekintélyem, keresztülviszem, a mit akarok. Hát most úgy esett, hogy egy jó pennáju ember tisztességes keresetre tehetne szert nálunk. Pár nagy mester fölvetette az eszmét, hogy csináljon szakközlönyt az ipartestület. Én is pártfogoltam s rögtön magára gondoltam Hadak ur... Gondoltam, vékonypénzü legény az ilyen irófajta, nem árt neki egy kis mellékes haszon...

- Aztán mit akarnak a lappal?

- Egy az, hogy van a czipészeknek is, pedig hát az ipartestület nem engedheti, hogy éppen ők előnkbe vágjanak. Meg aztán meg kell védeni a mesterek érdekeit, mert ujabban mindig magasabbra akarják srófolni a legények a munkabért. Czéh már nincs, a ki közibük vágna, hát így a sajtó utján remél valamit az ember. Különben hiszen nem sok irás kellene abba az ujságba. Ugy kontempláljuk, hogy a földolog lenne a hirdetés: Bécsből sokat lehetne kapni, mert nagyon aspirálnak a német bőrösök a magyar csizmára. Meg aztán meglehetne nyerni a fejbőrösöket, a lakkosokat, a kérgeseket, a kik nagyban árulnak s lenne benne egy lap, a min a legények ajánlkoznának a mesterekhez, meg a mesterek keresnének legényt. A legények huszonöt-harmincz krajczárt fizetnének a hirdetésért...

- S a mesterek...

- Hogy mondja? Hát a mesterek semmit. Az övék az ujság.

Az asszony kedvetlenül hallgatott az asztal végén s csak néha pillantott föl az urára nedves, kunyoráló pillantással. Mikor az kikerülte a nézését, hozzáment és a fülébe sugta:

- Ne légy goromba hozzá... kérlek szépen...

- A haszonnal meg aztán úgy leszünk, hogy osztozunk. Fertálykor, vagy a mikor jónak látja, leszámol a titkárral. Zesbre vágja, a mi a magáé, idővel szép kis summára nőheti ki magát a pénzecsskéje. Az irással nem lenne sok dolga. Ellátnók mi... Magam is megeresztenék minden két-három hétben egy-egy cikket, csak éppen, hogy simítani kellene rajta itt-ott. Ha úgy benézne hetenkint kétszer-háromszor egy-egy órácskára, összeütné az egészét. A ki ért hozzá, annak rááll a keze... Igazán mondvá, hát én úgy gondoltam magára Hadak ur, hogy egy kis pénzt szerezzen. Elkel erre, arra... Az apáink is jó ismerősök voltak, az öreg urnak harmincz esztendeig dolgozott az én öregem, hát mondok az asszonynak, az ilyen diák nép, a ki csak mindig ír, akár kell, akár nem, rá van szorulva a pénzre, juttasson neki az ember, ha már elnök...

Hadak némán bámult rá a csizmadiára. Ez a zsiros, poczakos ember egyszerre nőni kezdett előtte, szélesedett, mintha az övé lett volna most már az egész asztal, a sapkája nagy feketesége mellett is elvesztek a poharak meg a hamutartó, uralkodni kezdett, az övé lett a hangos szó, a másé csak a csendes, kipöfögött belőle a góg s most már ismételte is azt a mit utoljára mondott.

- Ugy gondoltam, hogy nem árt majd egy kis pénzmag. Nő a gyerek, iskoláztatni kell, hát majd hozzájárulunk mink is.

Hadak nem mert fölnézni. Félt, hogy kiordít belőle a düh. Közben a háta mögé került az asszony is, simogatni kezdte a haját a homlokán kezdve szép csendesen hátra, le a nyakáig. Ez csillapította... Hátra is mosolygott, mintha azt akarta volna mondani: ne félj - s mikor a vendég kérdezte, hogy hát mi lesz, csendes türelemmel felelt:

- Beszélünk még róla, majd meggondolom...

Mikor a csizmadia elment, egy szót se szóltak többet a dologról. Az asszonyt bántotta egy kicsit az, hogy Nagy Náczi ur olyan elégedetlen formán távozott, mert félt, hogy holnap elküldi az egész számlát, de nem szólott semmit. Valami nehézkes csend támadt a szobában, a mi fojtogatni kezdte a lámpát, mert a nagy kerek láng mintha fulladozott volna, nagyokat lihegett. Egyszerre utolsót szuszszant és meghalt. A másik szobából átpislogott valami világosság, egy gyertya az éjjeli szekrényről, a mi talán meleg, barátságos derű lenne, ha közelebb jönne, arra azonban egyiknek se volt kedve, hogy behozza. A tágas nagy szobában utálatossá kezdtek lenni a szagok is. A lámpakorom büze vetekedett a csizmadia hájas csizmájának a szagával, bűdös gőzbe vegyültek össze, az ember megborzongott, fölállott, hogy feküdni menjen. Az asszony úgy kísérte, mint egy hűséges jó cseléd s ösztönszerűleg nyult utána néha a kezével, mintha kérlelni akarná, hogy ne bosszankodjék.

- Igazad van, nem neked való az ilyesmi... Ámbár hogy talán pénzt hozna... A családos ember mégis más, mint a ki egyedül van. Annak mindegy...

- Ugyan hallgass.

Reggel még kilencz óra se volt s már idegenek csengettek az ajtón. A cseléd azzal jött be, hogy valami nem igen finom urak keresik az urat s várnak az udvari szobában. Hadak hamar felöltözött és kiment hozzájuk.

Három kopott, félszeg ember ült szétszórva a székeken s egymást taszigálták a pillantásukkal, nem tudva hirtelenében elhatározni, hogy ki beszéljen. Végre is fölállott közülök az egyik, egy hosszú, száraz betegformájú ember s félénken, huzódva beszélni kezdett.

- Ugy halljuk, hogy tegnap este itt járt Nagy Ignác ur s ujságot akarnak a mesterek. Mi kérem itt segédek vagyunk s azért jöttünk, hogy ne tessék belemenni abba a dologba. Reánk törnek kérem... Egészen tönkre akarnak tenni... Kiszámíthatom az urnak papiroson, hogy valóságos rabszolgák vagyunk... Ugy élünk, mint a barmok, zöldségen. A gyerekeink betegek, rongyosak, az asszonyok siránkozók, panaszosak, éjjel-nappal nem tudunk megkeresni annyit, hogy valahogyan éljünk. Ha mi elmondhatnók valahol a bajunkat, az lenne az áldás.

A másik kettő is ráhagyta:

- Bizony, bizony.

- Nem kellene nekünk valami cifra nagy ujság, csak éppen egy kis nyomtatott papiros, ekkora ni, mint a két tenyerem... Aztán láthatná a világ, hogy mik vagyunk... Ha el tetszik jönni hozzám a Hajcsár-utczába, mutatok egy szobát, a milyet a nagyságos ur sohase látott. Csupa penész, olyan a teteje is, mint az alja, nincs rajta tapasztás. A gyermek már három hete torokfájós s nem tudtam még megcsináltatni neki az orvosságot, a mit fölirt a szegény-doktor, pedig három órát se alszom egy éjjel, mindig dolgozom darabszámra... Nekik sincs jobb dolguk.

Rámutatott a másik kettőre. Ezek közül is fölállott az egyik, hogy valamit mondjon.

- Tudja nagyságos ur, hogy kinek van jó dolga? Annak, a ki lop...

Hadak nézte őket és elszorult a szive. Magában mormogott... - Szegények, szegények.

Ujra a hosszú ember beszélt:

- Nincs törvény, se szabály, se semmi a mi nekik is parancsolna. Fizetnek a mit akarnak, akkor, a mikor nekik tetszik, kidobnak, elcsapnak, nem használ semmi, annyian vagyunk, hogyha száznak eszébe jut nem dolgozni, jön a helyébe kétszáz, háromszáz, ezer. Egészen az övék vagyunk, mint a kutyák... Igaza van itt a pajtásomnak. Az boldogul, a ki lop...

A házigazda szemei előtt vízben kezdett uszni a három legény. Alig tudott szólni, annyira szorongatta a torkát a szomorúság és a keserűség. Kutatott valami után, a mivel segíthetne rajtuk, de nem jutott az eszébe semmi. Végre is látta, hogy tehetetlen s olyan tanácsot adott, a milyet tudott.

- Menjenek hát lopni. Én mondom maguknak. A gyerekeknek éhezni nem szabad. Én nem tehetek semmit. Pénzem nincs. Az irás semmit se ér. Menjenek, ne jajgassanak tovább a nyakamon.

Csendesen, vigasztalanul botorkált ki a szobából a három kopott legény.

zsobokai plébános mindjárt a templom mellett lakott egy siralmas kis házban, a minék a tetején át füttyörölt a szél. A falairól nagy darabokban hullott le a vakolat s fehér sárral vette körül a házat, a mikor felolvasztotta az eső és elfolyt vele köröskörül a beroskadt alapozás árkában. Az ablakok külső deszkablája itt-ott lefittyent a törött sarkán himbálódzva, ha kedve jött a szélnek a játékra s az esztendők óta kitört ablakszemek újságpapírossal voltak beragasztva, mivel hogy vagy nem jött ablakos a faluba, vagy pedig éppen akkor nem volt pénz a plébános urnak. Hogy még szomorubb legyen a ház formája, nem is előre nézett, hanem hátra a kert felé, a mi pedig szintén nem igen volt kert, hanem széles nagy labodatábla ki a temetőig. Két szoba volt a házban. Az egyik valaha ki volt padolva valami olcsó fenyőfadesztkával, a mi azóta elkopott s lesurolt széleivel belenőtt a földbe. Csak ott volt ép, a hol nagy szekrények meg ládák állottak a fal mellett, meg köröskörül, ámbátor hogy itt is megviselte kissé épségét az eső, a mi lecsurgott rá a falról akkortól kezdve, a mikor az első zszindelyek estek le a tetőről. A másik szoba már eredetileg szerényebb igényekkel alkottatott meg. Ennek keményre taposott agyag volt a padozatja és semmi, de semmi butorzat nem volt benne, csak éppen egy ágy, a miből kisárgállott egy szalmanyaláb, a hol elvásott a derékalj. Az ágyra ócska lópokrócz volt terítve, előtte pedig egy minden oldalon kifoszlott gyékény és egy szék, a mire a plébános leteszi a ruháit, a mikor bebujik a pokrócz alá estenden s mielőtt elaludnék még egyszer áldást kér az egész szép nagy falura, meg köröskörül az egész nagy világra, a mibe nemsokára belesüpped végképpen a zsobokai plébánia.

-99-

A plébános urnak valaha volt egy kis gondviselése, de nem sok. Egy vén asszony takarított reá s meg is főzte az ebédjét, akkor nyugodalmasabb volt az élete, de ennek a boldogságnak csakhamar vége szakadt. Részben azért, mert a megyés püspök mérges levelet irt neki, hogy rögtön küldje el a házából a fehérszemélyt, a kivel névtelen levelek tanúsága szerint bűnös viszonyban él, részben pedig azért, mert a szegénysége nem bírta meg a költséget. Az asszony fizetésére szép régi szentkönyveit adta el, meg a krumpli termését is elvesztegette potom pénzért, a mikor még a földben volt. Azóta aztán egészen egyedül van.

Csak vasárnaponkint elevenedik meg körülötte a világ, a mikor a templom kicsi harangja csengeni kezd és öreg asszonyok jönnek fel a faluból misét hallgatni. A fiatalabb nép nem jár templomba, éppen csak ha valami igen nagy ünnep adja elő magát. Akkor aztán fölrepül a hegyre a csupa pántlika, csupa csipke leánysereg, meg a bokkrétás legények is. Cziczáznak a mise után a temető alján, a hol a másik papnak sok esztendei részletfizetésre kőkeresztet állíttatott a mostani plébános. És ilyenkor, de éppen csak ilyenkor a plébános kihozza az ágya mellől a széket, kiül a ház ajtajába és gyönyörködik a fiatalságban és megbocsájtja nekik még azt is, hogy elhanyagolják az Istent.

-100-

Különösen szomorú a vidék, ha olyan nagy a hó a plébánia körül, mint mostanság. Köröskörül végtelen fehér mező, a mit egy árnyalattal sötétebb vonalak, az utak szelnek keresztül és hangtalanság, mélységes csend, a mit csak néha zavar meg a szél zizegése, a mint a száraz bokrok ágai között keresztülsuhan. A faluból fölhallszik még valami zsongás, egy kis élet, éjjelre aztán az is megszűnik s hallani lehet azt is, ha az ereszről a hóba esik egy jégcsap...

És a mikor már az ágyban feküdt a plébános, egyszer mégis valami egyebet is hallott. Valahol messze vagy közel, de nagyon gyöngén nyögött valaki. Nem igen lehetett tudni, hogy mi, tán állat is lehetett, de mégis mintha inkább emberhang lett volna. Az öreg szikár pap fölült az ágyban és hallgatózott. Most már tisztán hallotta, hogy valaki panaszosan jajgat: jaj jaj... Kiugrott az ágyból, gyorsan magára kapta a ruháját s nekiment a nagy fehér mezőnek. Néha megállott hallgatni, hogy merről jön a hang s többször is megfordult egészen más irányba és sehol se látott semmit. Végre is a legközelebbi uton indult el. Messze a homályos égen szürkén, álmosan bukkant föl a hold nagy kerek tányérja, mintha azt is az ágyból kergették volna ki, hogy az öreg papnak világítson. Sokáig keresett a földön, egy-egy kóbor szárazág nyomában indult el, a mit a havon szánkázattott a szél, hogy talán ez rendeltetett számára kalauznak s nagy kóborlás után egyszerre csak a lábai alatt hallotta a nyögést, most már még halkabban, alig-alig jutott el a füléig a hang, mintha megfagyott volna utközben. A remegő öreg ember lehajolt s félig a hóba takart kezét fogott meg. Akkor már izzadt, kigombolta a kabátját, lapátot formált a két tenyeréből és lázas sietséggel takarította félre a havat a hideg testről, a melyből előbb egy szontta fagyott szoknya, aztán egy nagy keszkenő csücske látszott ki s lassan-lassan bontakozott ki az asszony. A vén ember sűrűn emlegette az Istent: - Uram segíts, Jézus segíts, Szentlélek segíts - s nagyot fohászkozva előbb karjaiba vette a hideg, jeges testet s visszafelé indult a plébániához. Az utolsó lépéseknél már tántorgott s ha még félannyit kellett volna mennie, mint a mekkora utat megtett, összerogy. Így is halálra fáradtan roskadt le a székre, mikor a még mindig kemény, fagyos embertömböt letette az ágyra.

-101-

Nem sokáig pihent. Ruganyosan ugrott föl és ügyetlenül szaladgálva a szobákban, gyufát keresett. Mikor végre megtalálta, tüzet rakott, egy kis bögrét is állított a kemence szája elé s mosolyogva ment vissza az ágyhoz.

- Mindjárt meleg lesz. Meg adok teát is. Az majd áthevíti...

Az asszony csak ajkait mozgatta. Rá kellett hajolnia, hogy megértse a szavát:

- Köszönöm.

Akkor aztán a vén pap, a ki életében még soha nem érintett asszonyt, egy kicsit habozva nekiállott annak a munkának, hogy levetkőztesse a fiatal, lassan-lassan megelevenedő asszonyt. Előbb a szoknyát oldozta le róla, összeszakítva a kötőket, a miket nem tudott megoldani, aztán lehámozta lábairól a cipőket, meg a harisnyákat s kezei közé fogva a fagyos lábakat, dörzsölni kezdte. Azalatt folyton a csinos, egy kicsit lesoványkodott arcot nézte a csodatevő Jézusra, az emberhez legközelebb álló Istenre gondolt, a mikor a nő felnyitotta a szemeit s aggodalmas, félős pillantással végigjártatta pillantását a szobában.

- Uram Jézus, légy áldott, - mondta a pap.

A tüzhely előtt, zsarátnokövben forrni kezdett a víz. A vén ember most már sokkal fürgébb és valamicskét ügyesebb is lett. Átszaladt a másik szobába, kis összegyűrt papiroshból teát öntött a bögrébe s közben vissza-visszafordulva az ágyhoz, beszélt:

- No lányom most már minden rendben lesz. Csak egy kis erőt gyűjtsön, hogy inni tudjon. Aztán betakarózik jól, nyugot alszik...

Majd sírva fakadt, annyira meghatotta a visszatérő erő. Egy kicsit elbizakodott lett, valami teremtséféle hatalmat érzett magában s diadallal, mosolyogva fordult vissza munkája mellől az ágy felé. Mikor a pokrócz lecsuszott a leányról s födetlenül maradt a keble, észrevette, hogy nedvesen tapad reá a még mindig remegő testre az ing is. Érezte, hogy nem teljes a munkája, míg az összefagyott didergő test még mindig fázik s átszaladt a másik szobába száraz ruháért. Nem volt neki más, csak a magáé. Egy vén szekrényből kivett egy hosszú inget s visszament az ágyhoz.

- Ezt vegye magára leányom. Majd segíték. Bizony foltos egy kicsit, de még is csak ez a legjobb mind között. Aztán meg száraz...

Remegés nélkül simult rá durva tenyere az asszony vállára és biztatta:

- Ne szégyelje magát. Nincs most arra időnk.

Arra döbönt meg kissé, mikor az asszony nyakán vékony láncz akadt a kezébe, a min egy kis aczéltok csüngött. Valamicskét, de inkább csak mintha árnyék szaladt volna végig rajta elborult az arcza s elfordult az ágytól.

- Mi ez?

- A tizparancsolat.

A tokon körül héber betűk voltak, most már hogy jobban megnézte, világosan látta s aggodalmas gond telepedett szelid, öreg arczára.

- Maga zsidó, leányom?

- Az. Ezt itt egy seminarista írta nekem. Azt mondta, hogy szerencsét hoz majd, ha viselem. Az asszonyomnál lakott, szobaur volt...

Kimerítette a beszéd s a pap csittította:

- Hallgasson, ne fárasztja magát.

Az asszony mosolygott a gyöngédségre s lepihentette fejét a párnára, csendesen beszélt tovább.

- Most már jobban vagyok. Érzem, hogy mozogni kezd bennem a vér. Nagyon szépen köszönöm, hogy fölszedett a hóból. Odáig még emlékszem, hogy összeestem és jajgatni kezdtem. - Aztán félénken nézett körül a puszta szobában s az egyszerű asszonylélek megilletődésével szólott: - Uraságod jó ember. Talán pap is. Olyanforma itt minden...

- Az vagyok. Hova akart menni?

- Ide a szomszéd faluba, Halmágyra. Hajnalban indultam el, itt a városban lakom. Nem hittem, hogy ilyen hideg lesz.

- Van ott valakije?

- Van, azonkívül aztán nincs is senkim. A gyermekem. Tetszik tudni tisztelendő ur, szegény cselédleány vagyok s a gyermekem odaadtam egy asszonynak. Most aztán nem vagyok helyben már három hét óta és a gyermekemet akartam látni. Nem tudom, hogy miért éppen most. Talán azért akart megverni az Isten, mert eddig nem igen gondoltam rá... De látni akartam. Megcsókolni s aztán megint visszamenni a városba, mert vasárnapra már helyet ígért a szerző. Pénzem nem volt, nekivágtam gyalog az utnak s aztán bizony kidültem. Ha nem jön a tisztelendő ur, most már a szegény kicsinek ilyen anyja sincs, a milyen én vagyok. Nagyon szomoruan haltam volna meg.

A vén pap remegő kezekkel töltötte ki egy pohárba a teát és odaadta a lánynak.

- Hajtsa fel. Egyszerre igya ki. - Aztán idegenül pillantott megint a kis aczéltokra a lány keblén. - Legalább ne mondta volna meg. Minek hordanak efféle holmit magukon?

- Hát aztán baj az, tisztelendő ur, ha zsidó vagyok.

- Nem, nem, de itt nálam a plébánián... Nekem nincs több ágyam. Ebben kell, hogy háljak

ezután is.

A leány erőszakosan, nehézkes mozdulattal a könyökére támaszkodott. Ki akart kelni az ágyából, de visszaesett a párnára s panaszosan nyögött.

- Ha künn kérdezte volna a tisztelendő ur, ott is megmondtam volna. Nem akartam hazudni...

A pap a leány ajkaira erőszakolta a forró poharat, hogy hallgasson s kinosan töprengett magában. Meglátzott az arcán, hogy mennyire megerőlteti az agyát ebben a szokatlan tételben s még motyogott is valamit, mintha hang nélkül nem tudna gondolkozni. Aztán földerült a képe, megállapodott valamiben, a mi egyszerre szent hit lett benne, mert valósággal megdicsőítette fáradt, sovány arcát. Fölállott az ágy széléről s kibámult az ablakon a havas nagy mezőbe, a minek szélét köröskörül kikezdte a hajnalpirkadás és pusmogott magában meggyőződéssel, egyszerre összeszakítva a lelkében egy csomó szürke dogmát.

- Ha az Isten nem akarta volna, hogy legyenek nem is teremtette volna. Nem... Nem... Az Isten akarata...

PEDAGOGIA

 z urfi későn jött haza az iskolából. Az ebéd e miatt kicsit komor is volt. A gyöngye kis asszony, a kinek a fiáról van szó az urfi személyében, fészkelődött a helyén és a széles, nyitott ajtón s a harántos udvaron át, le-lepillantott az utcára arra felé, a hol az iskola vörös tetejéből kiágaskodott a csengettyüs, fehér kis torony. Az ura a tányér mellé terítette az ujságot és olvasott. Néha fölpillantott és boszusan kapta le újra a fejét a lapra, azon mérgeződve, hogy az asszonynak olyan szepegő az arcza. Az asztal végén az urfi nagyapja gyurta szórakozottan golyóbisba a kenyeret s a helyzet kinos voltát megérezte a hajdu és a szobaleány is. Lábujjhegyen jártak az asztal körül s a sarokban a nagy almárium mellett aggódalmasan összesugdostak, a mitől aztán az asztal mellett még inkább megrettent az asszony.

Már nagyon kellemetlen lett a csend.

- Azért a kis majomért kár olyan nagyon hallgatni, - tört ki végre az urfi apja az ujságra csapva. - Majd hazajön...

- De nem addig van az - mondta az öreg. - Itt az ideje.

Az asszony is beleszólt félénken.

- Már fél kettő... Tán János utána nézhet...

- Szükségtelen.

Ujra vártak, de már nem sokáig. Mikor a nagy mutató a kilenczesre ért, mutatván, hogy háromnegyed kettő, beállított a verandára az urfi. Az anyja elébe szaladt, térdreesett előtte, hogy körülbelül egyforma magasak legyenek, erősen magához szorította s elkezdett beszélni hozzá mindenféle anyás semmiséget.

- Csakhogy itt vagy, édes drágiczám, kis apám, rosz fiu, hát illik így reám ijeszteni...

Az urfi még mindig sírdogált. Az ajkai reszkettek, pillái alul kiszivárgott a köny s bármennyire is igyekezett nagyon jókedvű lenni, ki-kitört belőle a sírás.

- Ott ültünk sokan, nem vettem észre, hogy ilyen késő van, játszottunk. Ferenczy Gerőnek három golyója volt, nekem négy...

- Hát akkor miért sírsz kis aranyom?

- Nem, nem sírok... - s egyszerre nagyon összeszedte magát, a mikor az apja hangját hallotta.

- Gyere ide.

Mikor az urfi az apja elé állott, egyszeriben még nagyobb lett a csend.

- Bezártak?

- Ne... nem, csak...

- Hazudsz?

- Nem hazudok...

- Illik ez becsületes gyermekhez? Megcsalod apádat... Nézz a szemembe, csak a gazemberek sütik le szemüket...

Az öreg már nem hallgathatta tovább béketűrőssel.

- Már miért nem mondod, hogy tolvaj...

- Hagyja csak apám... Hazudtál, most mondd meg az igazat. Emeld föl a fejed. Játszottatok mostanáig?

A gyermek gyorsan pislogott, hogy fölítassa a könnyeit. Látszott, hogy hogyan szedi össze a bátorságát. Kétszer, háromszor már majdnem felelt, de mindig a torkán akadt a szó, míg nagyokat nyelt, még mindig több és több erőt gyűjtött magába össze. Mikor újra megeredt a könye, az anyja segítségére szaladt egy zsebkendővel, de a féluton megállott s csak messziről leste a lélegzetét is visszafojtva, hogy mi lesz ebben az ünnepélyes momentumban, a mikor egyszerre csak alkalma akad a szunnyadó léleknek a megnyilatkozásra.

- Játszottatok mostanáig?

- Nem.

- Bezártak?

- Be.

- Hát aztán?

- Meg is vertek.

- Ki?

- Lehmann ur.

Az öreg ur felugrott s nagyot csapott az asztalra.

- Ki az a marha?

Az asszony felelt neki csöndesen:

- A tanító.

- A nemes ember fiát... Ráteszi a kezét?

Az asszony sóhajtott s intett, hogy: rá, rá...

Erre az öreg megint a fiához fordult s kipirulva kiabált reá:

- És nem lövöd agyon?

- Nem, apám.

- A kutya! Nem élne többet, ha az én fiamat ütné...

- Hogy történt a dolog? Mondd el elejétől végig.

- Én nem csináltam semmit...

- Semmiért vert meg Lehmann ur?

- Nem, hanem...

- Hát miért? Van valami oka.

- Előbb tán ennék a gyermek - mondta szerényen az asszony.

- Ráér... Nohát, hogy is történt?

- Kiss Sándor dohányt hozott...

- Hát te mit vittél?

- Papirost.

- Milyent?

- Szivarnak.

- Aztán?

- Szivaroztunk.

- Azért vert meg Lehmann ur? Jól tette.

- Előbb azt mondta, hogy bezár este hatig. Aztán egyszerre csak bejött a pálczával s Kiss Sándorra is ütött hármat és rám is. Nagyot. Azt mondta: barátom, nem kinlódom én veletek, menjetek haza, de előbb kikapjátok a porciótokat...

Az öreg ur már nem birt magával. Fölugrott az asztal mellől s a botját kereste.

- Majd megtanítom én! Ne félj kis fiam, adok én neki...

Az asszony arcán végigszaladt az öröm. Kereste a fia pillantását, hogy megvigasztalja: - hogy nagypapa majd ad neki. A szobalány lassanként újra feltálalta az ebédet, a hajdu pedig, míg a gyermek nyaka köré kerítette az asztalkendőt, lopva megsimogatta a szőke lány haját s a fülébe sugta, hogy senki se hallja:

- Majd ad neki az öreg nagyságos ur, ne féljen.

Az öreg nagyságos ur pedig kegyetlenül hadonázva ment végig az utcán. Lihegett benne a

düh, alig birt magával. Az elernyed, gyöngé vén emberben felébredt a despota, a mindenk felett való ur, a ki megcsapatta a bérest, kihordatta a határból az árendást, parancsolt hajdunak, zsandárnak, ha rossz kedve volt, agyonverte a parasztot fokossal s lelőtte a fáról a kerti tolvajt, mint a verebet. Mikor belökte az iskola ajtaját, egy kis cselédlányt talált maga előtt, arra öntötte ki először a mérget.

- Hol a gazdád, hé? Mit tátod a szádat?

- Fenn valahol a kertben, keresse meg.

A nyitott léczajtó mutatta meg az utat a kertbe. Az öreg ment, fölbotlott a kövér káposztafőkben, a melyek szemérmetlenül kiterpeszkedtek az ösvényre s míg keresztül-kasul bejárta a nagy veteményvilágot, mindig nagyobb lett benne a harag. Néhol ellepte a magnak hagyott nagy veteményburján, alig tudott kikászolódni belőle, olyankor szétnézett s leste, hogy a mozdulatlan rekkenőségben mozduljon meg bár egy árnyék, a mi után el lehet indulni. Mikor kifáradt, már nem is harag járt az eszében, csak ki akart jutni valamerre ebből a zöldség-labirintusból.

Mikor nagy barangolás után rábukkant a másik öreg emberre, Lehmann urra, a ki az uborka indái alól takarította ki a gázt, újra dühbe jött. Kiabálva beszélt s erősen szorongatta a botját.

- Az ur verte meg az unokámat?

A tanító fölegyenesedett, leverte a térdeiről a port s csendesen mosolygott.

- Meg biz azt...

- Hát aztán miért?

- Mert megérdemelte.

- Azt hiszi, hogy paraszttal van dolga?

- Az ur többször megérdemli, mint a paraszt.

- Hogyan mondja?

- Ugy, hogy az Isten mentsen meg az urficskáktól. Elrontják velük a legjobb iskolát is.

- Kivel, az én unokámmal?

- Azzal is, meg a többivel is. Ezek a kis ficzkók tönkre vannak nevelve mindenféle uri rafinériával s elbolondítják az Isten gyermekét, a parasztot.

Az öreg ur csak rámeredt a vén, szürke Lehmannra s nem értette meg egészen a mit mondott.

- Az urfi hozza be az iskolába a cigarettát... Az urfi-gyermek hozza be ide a szemtelen képeket, az tanítja meg legelőször a többit arra, hogy hogyan kell kicsufolni a tanítót.

- Az unokám?

- Nem ő, mind. Egyik olyan, mint a másik. A paraszt ostoba, tuskó, a mit szépen ki lehet faragni, hanem az urfiból előbb ki kell verni a sok gonoszra való hajlandóságot, a mi az urvoltával ette magát bele. Nyolczvan gyermek közé, ha beesik egy efajta, megmételtyezi...

- Ezt még sohase hallottam.

- Hallja most és nekem eliheti. Ha rajtam állana, nem is lenne a falusi iskola másé, mint a paraszté. Baj az, ha összeegyedik ez a két elem, csunya habarék lesz belőle. Annak való. Ez itt népnevelés...

- Hát az ur hova vigye a fiát?

- A városba. Ott meg paraszt nincs. Nem kell zavarni a kalkulust. Mi neveljük az értelmes, józan földművelő embert az eke szarva mellé, azok a pennást. Ez ide kell, az meg amoda. Ha összezavarodunk, mindjárt baj van.

Az öreg ur leült a mesgyére s a tanítóra fölbámulva, csendesen hallgatott. A mikor már tiszta volt a feketére gyomlált ágyban az uborka, mellételepedett Lehmann ur is s kezébe véve a botot, elmutatott körül messze a sok földre, a miben egymást váltotta föl a zöld, sárga és fekete tábla s jobbra-balra fehérre pontozva a végtelen mappát, csomóba gyülekezett egy-egy falu, mint valami mozdulatlan, a torony köré heveredett gulya.

- Lássá ezt a nagy vidéket, a hol semmi egyéb nincsen, mint a mit az Isten termel. Ide nem ur kell, hanem paraszt. Nem az a lusta, makacs, buta nép, a mi most lakik itt, hanem más, a milyent én nevelek. Ez kell az urnak is, meg a köznek, a mi most már nekik is egy, meg nagyságodnak is. Nem, nem szeretem az urfit a parasztjaim között, vigyék másfelé.

Az öreg ur messze maga elé bámult s aztán visszaesett tekintete a szép fekete földre, a mit szorgalmasan lefésült a gereblyével ennek a másik öreg embernek a kérge, kemény keze. A miket most mondtak itt neki, mintha megsimogatta volna. A sokat tapasztalt ember látományos lelkével gondolkozott el azon, hogy mi az igaz ennek a szürke öregnek az igyekezetében s mindinkább érezte, hogy ez a mellette kuporgó kopott atyafi tetszik neki. Egy szivart akart adni neki, de szégyenlettel odaadni, csak tapogatta a zsebében s zavarba jött. Restelni kezdte, hogy a

kaputos emberek uri volta ennyire utjában áll a nagy munkának, a mit ez a négyszáz forintos vén konok fráter forgat az agyában.

- Szép, szép, az szép lesz, a mit akar tanító ur, okos, józan paraszt, a kinek a kezében kövéredik a föld, nő a vagyon...

- Ez, ez...

- Aztán meg egészséges, erős, a kitől szép, izmos nemzedék származik... Gondoltam én erre egyszer-másszor, de nem tudtam, hogyan kell hozzákezdeni.

- Így, így kell... Csak az urfiakat vigyék el innen.

Az öreg ur gondolkozva, csendesen ment haza és folyton megvigyázta a parasztokat, a kik szembejöttek s köszöntek neki s magában találgatta is mindenikről, hogy melyik azok közül való, a kikről a vén Lehmann beszélt.

- Ez az, ez nem, ez talán mégis... - s most már majdnem undorral fordult el az olyantól, a ki valahogyan nagyon uriformán emelintette meg előtte a kalapját.

AZ UZSORÁS

-114-

zürke reggel volt, ködös, vizes. Messze valahol párákban fürdött a nap és fele utjában megfulladt a nagy gőzölgő fénykorongból kiáradó világosság és meleg. Mihozzánk már csak halvány reszketés érkezett belőle, olyanforma nyugtalan nappal, mint a milyen az éjszaka, ha a gyertya perczeg az asztalon. Az ég másik oldalán nappali életre kapott a hold. Előbb csak olyan volt, mint egy nagy sárgás-halavány petty a végtelen szürkeségben, aztán held kigyult és vigyorgott, a mig eléje nem állott spanyolfalnak egy felleg. Az utczák szomorúak voltak. Alig lézengett rajtuk egy-két ember, a kinek éppen sietős dolga volt. Masamód kisasszonyok és kopott, feketeruhás fiatal emberek szaladtak végig a gyalogjárókon, az ut közepén pedig fázósan dideregtek a pokróczok alatt a lovak, a mint továbbandukoltak, maguk után húzva egy-egy nehezen csikorgó kocsit. Egy-egy pillanatra csipős szél rontott bele a szürke ködbe és összekavarta, hogy csupa rongy lett az egész levegő, mig össze nem folyt újra egészbe s reá nem feküdt megint a nagy város mellére, hogy nyögtek a szürke teher alatt a nagy házak és erőszakosan tört magának utat a hig, nehézkesen ide-oda himbálódzó ködben néhány galamb, a mely az egyik templom födeléről a másik templom födelére kíváncszott. Valahol messze harangoztak. A vastaghangu bimbamba apró, visító csöngettyük szóltak bele. Mind köröskörül a a közelben, egyik egy kis kápolna ablakában kalimpált a kis vörös nyelvével, a másik az iskolában, a harmadik pedig annak a nagy háznak a hátsó, magas kőkerítéssel elválasztott udvarán, a hol a törvényt osztják a bírák, ügyvédek meg a vádlók, a kik előtt reszketni kell a szegény bűnös embernek ilyen vizes reggelen, a mikor csak az ágyban jó és másutt mindenütt rossz és a mikor haragosak és roszkedvűek ezek a törvényes urak.

-115-

Egy csomó nehéz csizma topogott föl a hátulsó lépcsőn, aztán elegáns urak jöttek hajduk között, meg egy-két asszony, leány és elhelyezkedtek mind az előszobákban a hosszú padokon és megremegtek, a mikor a fejük felett berregni kezdett a villamos csengő és valakit bevezettek közülök a belső szobákba. - Némelyik bíróra várni kellett. Mikor megjött közülök egy-egy, mind felállott a sok ember a hajduk között és alattomosan pislogtak rá, mig csak el nem tűnt az ajtó mögött. Néha egy-egy nehéz puska hozzákoppant a padlóhoz s kijött egy-egy szolga, a ki fölkiáltott valakit a padról s maga előtt eresztve, szó nélkül bevezette egyik-másik szobába. Egyéb zaj azután nem is volt ezen az emeleten. Alulról nevetés hallszott fel.

- Gerber! - kiáltotta a szolga az ajtóban.

Kicsi, összetöpörödött vén ember állott fel a padról s indult befelé.

- A kalapját hagyja künn, - mondta a szolga.

-116-

Az öreg csupa alázatosság volt. Visszavitte a kalapját a padra s mintha nagyon fájna a mellében valami, minden lépésnél fölzsizszszenve ment be a bíró szobájába. A küszöbön sokáig törülgette a lábát s azalatt a szeméit is behunyva, igyekezett az eszébe összeszedni mindent, a mire majd szüksége lesz. Szárazan köhögve nyitotta be az ajtót s kívülről még látták, hogy úgy áll meg benn, mintha nagyon öreg koldus lenne. Maga a bíró tette be utána az ajtót s aztán székelt adott neki. A bíró visszaült az asztala mögé, aktákban lapozgatott s párszor szinte lopva pillantott az öregre. Aztán sétálni indult el a szobában és tanácstalanul állott meg az öreg előtt. Ugy szólott hozzá, mintha csak magában tépelődne:

- Nem tudom, hogy mit csináljak magával Gerber, nem tudom.

Az öreg fölemelte a fejét s nyugodtan beszélt, mig a köhögés félbe nem szakította.

- Ereszszen haza tekintetes ur, ereszszen a családomhoz. Két hónapja vagyok már itt, megesz a tömlöcz... Fuldoklani kezdett és úgy hörgött, mintha szerteszakadna benne a tüdő.

- Nem lehet.

- Dehogyan nem, ha a tekintetes ur akarja.

- Nem tudom, hogy mit akarok.

Az arcán is meglátszott, hogy kinosan tépelődik. Az öreg szeméből észrevette, hogy hogyan olvassa le kinlódását a vonásairól s elfordult az ablak felé. A külső világ olyan homályos volt, hogy hiába nézte, nem jutott az eszébe semmi. Végre is, mintha a nagy hanggal akarna határozott színt adni a szavának, majdnem kiabálva fordult vissza az öreghez.

-117-

- Végre is maga uzsorás és erre törvény van, törvény... - Azon nekem változtatni nem lehet.

- De lehet, ha akar a tekintetes ur!

- Nem is akarok!

- Az már más. Akkor csak tegye azt, a mit jónak lát. Velem nem sok baja lesz. Csak tessék kérdezni, felelek mindenre, a míg bírok, mert bennem van már nagyon a penész. Csakhogy azt tartom, hogy csunya dolog velem így elbánni. Idehurcolni a szegény vén embert, aztán naponkint föl három emeletre, le három emeletről szuronyos puskák között, meg moslékot adni neki, mint a kutyanak, meg bezárni egy lyukba, melynek a tetején van ablak...

- Elég már!

- Megértem én a csendes szót is.

- Az uzsoratörvény szerint...

- Rosz törvény az, tekintetes ur, mi már tudjuk, hogy rosz.

- Ki az a: mi?

- Én meg a tekintetes ur. Beszéltem én már erről a tekintetes urnak. Volt rá időm. Hiszen azt hiszem, hogy erről nem sokat kell beszélni... A kik csinálták azt a törvényt, nem tudták, hogy miről van szó. Oda kellett volna hívni engem, vagy valaki mást, a kinek olyan az üzlete, hogy ráüti a bélyeget a törvény. Tudtam volna mondani egyet s mást. Ha a tekintetes urat odahívták volna, szintén adott volna nekik eszet.

- Igen, igen... - A bíró szórakozottan nézte az öreget és a mikor látta, hogy újra görcsös köhögés fogja el, vizet adott neki. A vén ember ivott, aztán nagy kék keszkenővel törülgette a homlokát s hátradült a nagy székben, a minek párnái között majd elveszett kis töpörödött teste, mintha nagyon kifárasztotta volna a beszéd. A bíró arcán azonban azt vette észre, hogy ellágyul az ő nagy nyomorúságán és most már mohón, nem törődve azzal se, hogy talán kimerülésében lefordul a székről, újra ő kezdett beszélni.

-118-

- Az tartom, hogy semmivel se vagyok rosszabb ember, mint akármicsoda más boltos. Jól, rosszul forgatom a pénzem. Nagy kamatot szedek, mert olyan az üzletem, hogy a koczkázat sokkal nagyobb benne, mint akármicsoda másik pénzüzletben. Ha azt nem tenném, lehetetlenné válnék az üzlet. Annak pedig meg kell lenni, tekintetes ur, akár a Gerber pénzével, akár a máséval.

A bíró mereven bámult maga elé. Mikor elhallgatott az öreg dongása, fölnézett s önkénytelenül is intett a fejével, hogy folytassa.

- Mert a kik ezt a törvényt csinálták, nem tudták azt, hogy az ilyen magamfajta emberhez csak az jön pénzért, a ki már sehol másutt nem kapott. Bizonyosan nem azért zárták be előtte a kasszákat, mert valami tulságos nagy a hitele. Akkor aztán jövök én, vagy a másik, vagy a harmadik Gerber. - Az öreg ember felállani igyekezett, de nem tudott, úgy beleroskadt a székbe. - És én adok pénzt keveset és követelek sokat. Nem azért, mert az én pénzem többet ér, mint az a másik, a mit nem adnak, hanem azért, mert az én adósaim jórésze megszökik előlem, vagy valami szörnyű nagy hivatalba, vagy Amerikába, a hova nem mehetek utána. A másik résznek kell fizetni amazokért is. Én rosz ember vagyok tekintetes ur, de olyankor nagyon jó, a mikor leolvasom az asztra a pénzt, mert sok olyan ólomgolyóbist tehetnék a zsebembe, a mit én spóroltam meg a halálnak.

-119-

A mellényzsebét tapogatta, mintha ott lennének a golyóbisok és lázasan igyekezett kimászni a székéből. Végre sikerült neki s az asztra támaszkodva, ott állott a bíró előtt... Kipirult, a hogy az igazát védte s most már néha az asztra is csapott beszéd közben.

- Tekintetes ur! Szeretném, ha valami szebb szót mondott volna az elébb, de hát így is jó. Uzsorás vagyok, beismerem, tessék bezárni érte, hanem előbb jöjjenek el ide kezét csókolni nekem azok az anyák, apák, testvérek, a kiknek a ficzkóit én mentettem meg a golyóbistól. - Körülnézett a szobában, mintha a terrénomot mérné. - Nem férnének itt el. Még a nagy teremben se, a hol majd rám kimondják az ament. Szép egy gyülekezet lenne, megirigyelné a zsidó templom. Ugy nézzen rám a tekintetes ur.

- Mert én egészen különös uzsorás vagyok. A ki megélhet a pénzem nélkül, hiába jön hozzám. Én az utolsóelőtti perc uzsorása vagyok... Ha egyszer majd lát a tekintetes ur lenni a folyosón egy halovány, ide-oda tétovázó, zavaros szemű fiút, valami jogászgyereket, a ki, mikor ránéz a tekintetes ur, elkapja a szemét és reszket, küldje hozzám. Az bizonyosan engem keres. Vagy ha véletlenül hazafelé megy éjjel és a kávéházból kibotorkál egy ember, a ki úgy mászik a kövezeten, mintha máris a lábain hordozná a vasat, adja oda neki a czimemet: Király-utca százhetvennégy. Oda menj, gazember! Vagy a mikor a Stefánia-uton lóverseny után gyalog jön befelé egy elegáns legény és belevágódik mindenkibe, a ki szembejön és siralmas, kétségbeesett az arcza, adja neki

-120-

a kezébe a czimet: Király-utcza százhetvennégy. Az is engem keres. Én aztán odaadom neki azt, a mi után másutt hiába kutat, a prolongált becsületet és megint belecsusztatok ebbe a zsebembe egy ólomgolyóbist és megint... Nem férnénk itt el tekintetes ur, még a nagy terembe se. Vagy ha azt látja a tekintetes ur, hogy a kaszinóban egy katonatiszt kártyázik, a kiról nem tudja, hogy hol szedi a pénzt, álljon a háta mögé és a mikor félretántorodik az asztaltól, adja oda neki az adreszt. Gerberhez menj, bolond! Még két szobát ki kellene nyitni, hogy mind elférjünk, tekintetes ur.

A bíró mereven bámulta a vén embert és nem szakította félbe. Az pedig megint beszélt, miután már egy kicsit pihent.

- Csináljon az állam egy intézetet, a melynek az legyen a czime: Könnyelműek életmentő egyesülete. Rakja ő zsebre a golyóbisokat. Ne legyen nagylelkű ingyen... Hagyjon nekem békét...

Visszavánszorgott a székhez és újra belesülyedt. Olyan hosszú csend lett, hogy az előszobából benyitott a szolgál. A bíró erre segített az öregnek, hogy felálljon s utasítást adott a szolgának:

- Vigyék vissza, de bánjanak vele becsületesen.

OSZTOZKODÁS

-121-

Bóval éjfél után még publikum volt a korcsmában, közönséges szegény nép, de jó mulató, a ki nem törődik a garassal, ha még szó van egy-két pohár borról. És a mint ez már faluhelyen szokásos, a nagy szobában vegyesen ültek az urak, a félig urak és az egészen parasztok, részben vörösre, részben szürkére terített asztalok mellett. A sarokban felszámolt a banda. A böggő volt a háttér, a mibe behajoltak és a miből kidobták a felső testüket a kuncogva folytatott, halk, itt-ott fölvisító veszekedésben. Két petróleumlámpáról bűdös olaj csepegett a padlóra s mivelhogy már kitelt az idejük, füstölgött, sercegett bennük a kanóc. Mindenfelé beszélgetések folytak. Az uraké hangos volt, a harangozó, a kisbíró és a szolgabírósi hajdu inkább csak arrafelé hallgatózott, a parasztok pedig lassu monoton elbeszéléseken mulattak, a mikbe egyik-másik úgy belekezdett, hogy alig tudott kijutni belőle. A szörnyű füstben ide-oda tötyögött a borral, pálinkával egy roppant vastag asszony.

Megnyilt az ajtó és különös formájú kis emberke jött be. Roppant nagy csizmák lötyögtek a lábain s szűk nadrágba meg sok gombu zekébe volt bujtatva az egész ember. Tántorgott, talán mert már másutt is ivott, esetleg azonban inkább a fáradság miatt. Sáros volt bokáig. Kivülről jött, a város felől. A falu tudniillik tele van hordva kavicscsal – s remegett és erősen rátámaszkodott a botjára, a mig az ajtóban állva körülnézett, hogy kik is vannak hát itt voltaképpen. Az urak felé illedelmesen köszönt, a parasztoknak is mondott valamit s aztán leült a harangozóékhoz. A vastag asszony kérdés nélkül vitte neki a bort egy hosszú nyaku, homályos üvegben s vastag, husos tenyerével a hátára legyintett. A többi embernek fel se tűnt valami tulságosan az, hogy az új vendég ki van kissé forgatva magából... Egyáltalában valami bolondos forma ember lehetett. Mindenki kötekedve beszélt vele s ha felfortyant, hát lemosolyogták és kivárták, a mig magában lecsendesedik.

-122-

- Honnan jösz, Feri? - kérdezte a hajdu. - Talán a tagban jártál, hogy úgy összemaszatoltad magad...

A tag viczcyszamba ment, mert volt, volt hajdanában Ferinek sok földje, hanem kipörölte belőle a sógora. Az egyik házat is elvették tőle az ügyvédek s most egy kis belsőségen éldegél, meg azon a néhány holdon, a miről semmiképen se sikerült bebizonyítani, hogy nem az övé. Így a gazdaságban azonban elég értelmes ember, sőt tanulhatnának tőle sokan, a kik bölcsebbnek tartják magukat ő nála. Máskülönbben azonban hóbortos és a sógor az, a ki megbolondította. Attól fél, hogy jön és kirángat alóla mindent, a mint hogy meg is tenné a sógor szivesen, ha tehetné.

Tehát a tag, a mi nincs, abban járt a Feri...

- Nem, nem, tag nincs. Tudod jól, hogy nincs, hát minek bántasz vele. Tömböcz elvette, a mi volt. Elvett mindent.

-123-

- Meg is veri az Isten.

- Dehogyan veri. - Hirtelen felugrott s kimeresztett szemekkel bámult az ajtóra. A hogy visszafordult a többihez, azok is elképedve bámultak reá. Még az ilyes árnyalatok megkülönböztetésében járatlanabb falusi szemeknek is feltűnt, hogy milyen sáppadt az arca. Suttogva kérdezte: - Nem halljátok?

- Mit?

- Hogy hogyan vonít...

- Mi?

- Tömböcz.

Az emberek egynémelyike mosolygott, mások azonban behuhták a fejüket a vállaik közé s úgy bámultak rá az emberre.

- Minek vonítana?

Feri, Kis Feri, a kinek a Julianna nővére férjezett Tömböczné, még egy kicsit az ajtó felé hallgatózott, aztán leült és sűrűn ivott és csupa hosszú kortyot. Az arcza azonban vértelen maradt s a szemében is láz égett csak. Remegett is. Érezni lehetett az ócska padlón, a mi tánczot járt a lábai alatt.

- Hát - mondta - én nem voltam a tagban. Tag nincs. Hanem benn voltam Rimanóczon négy hizott koczával.

- Meglátogattad a sógort?

- Nem, nem szoktam. Hanem láttam, hogy a passzusokat írta. Irnok ember, városi ember, alkalmazott ember. Sandított is felém. Láttam, hogy a papiros mellett a hizókat is mustrálja. No, - mondom, persze csak úgy magamban, mert vele nem beszélek ezek legalább az enyimek. A mit kapok értük, az is az enyim. Beiszom, de a Tömböcz, meg a Tömböczné nem lát belőle egy garast sem. Magára gondoltam, - mondta a vastag asszonynak, a ki éppen mellette ment el. - Magára, hogy inkább a magáé legyen borban. Aztán jött egyik is, másik is, ígértek is, meg nem is, a mészárosok mostanság nagyon tartják magukat és inkább csak úgy dél felé mennek ki a piacra, szóval hát azt hittem már, hogy hazahajtom a hizókat. Azonközben valami gyereket beküldtem egy ital borért a sátorba, a ház mellé, a miben a passzust írják négy ablakon is s nem igen takargattam a sógor előtt, hogy iszom. Hát iszik, a ki nem sajnálja. Iszik biz az... Délfelé valami uriformájú asszony jött, hogy azt mondja mi az ára s ha nem drágállanám, hát ő megveszi a disznót. Azonban hát drága volt neki mégis. Aztán egy másik jött, egy ur s azzal aztán megállapodtunk. Száznolczzvanhét forintot fizetett. Tizenhét tizest meg három ötöst. Aztán még két ezüstöt. Ez van belőle.

-124-

Kivett a mellényzsebéből két ezüstforintost és maga elé tette az asztalra. Egy kicsit nézte s aztán letörülte a homlokáról a verejtéket. Azonban újra kifényesedett az arcza. Viz csurgott le róla s zihált a melle... Nem hívta föl az érdeklődést szóval arra, a mit még el akart mondani, de máris rajta csüngött mindenkinek a szeme s az urak asztalától is átjöttek páran, hogy hallgassák. Persze nem ültek le.

- És most jön a borzasztó. Ha még élek s ha fogom ezt a poharat s ha iszom belőle, - mindjárt ivott is - hát az az Istennek olyan csodája, a mit bele kell irni a könyvekbe. Hát - a mint mondtam - a sógor jól megnézett. Én is visszanéztem. Ez a becsület se tisztátalanabb, mint az övé. Aztán az urral az ő asztalához mentünk, hogy egye a méreg. Ette is. Láttam. A pénz a zsebemben, hát csak mulattam rajta. Aztán még benéztem erre-arra s estefelé megindultam. Atájban, a hogy hát mi már szoktunk megindulni. Egy kicsit fujt a szél, Gálocs mellett esett is, de nem éppen nagyon, csakhogy mindig szembe fujta a szél a havat. Hideg is volt. Mondtam magamban, mondtam, hogy ha már így olvad, hát engedhetne az idő, azért azonban csak jöttem szaporán. Közben elhajtott mellettem Peles Józsi. Nem mondta, hogy üljek föl, hát csak jöttem. Idébb aztán csunyán kavargott a hó. No no, nem január az idő, de hát azért csak kavargott. Aztán még szaporábban indultam meg. Ez a vásár olyan vásár volt, hogy alig volt benne ember. Köröskörül senki. Lenn az ormódi dobogón egy lélek se... Még valami bolond farkas elém áll, gondoltam, aztán...

-125-

Hát elém is állott.

Előbb csak hallottam a becseki hágón is egyet, meg Szinge felől a másikat. Mintha beszélgettek volna. Ugy hallszott, hogy osztoznak rajtam. Meg mintha méregettek volna, hogy mennyit nyomok a havon, ha rálépek, meg hogy így testben hogy mutatok. Végre is az egyik elhallgatott s a másik, a Szinge felőli, leiramodott a hágón. Éppen nekem. No uram Isten, hát ebből mi lesz. - Megint ránézett a két ezüst pénzre és szomoruan bólogatott a fejével. - Ennyi maradt.

- Hát mi az? Hát mondja, - sürgette az ur, a ki lábát föltéve az egyik székre, az elbeszélést figyelte.

-126-

- Nekem jött. No uram Isten...

- És aztán...

- Hát aztán előbb szembe állott. Hátráltam, de hát borzasztóan meg voltam ijedve. Julianna gonosz, Julianna hitvány teremtés, hanem mégis ő jutott az eszembe. Én Istenem, egy anya szült meg bennünket, hát ki legyen nekem az első, a mikor meg kell halni... Hát mondtam, hogy megbocsátok neki, ámbátor hogy még se hittem, hogy igazán gondolom azt, a mit gondolok s hátráltam, mindig hátráltam... Ezzel azonban nem sokat értem. A farkas jött utánam. Ugy tetszett nekem, mintha szaglászna erre-arra... Azt mondják, hogy a kutyának a testvére, hát éppen olyan, csakhogy hát a kutya még se csinál ilyesmit. Mert aztán nekemjött...

A kis emberke remegni kezdett. Előtte nem volt bor, hát a szolgabíró huszárja tolta eléje a maga üvegjét. Nagyot ivott belőle s aztán félreesett a széken. Meg kellett fogni, mert belevágta volna a fejét a padló deszkájába. Zavarosan bámult körül s aztán visszaödöngött a pillantása a két ezüst pénzre.

- Ez maradt, ez maradt - mondta.

- Hát aztán!

- Aztán, aztán feléje böktem egyszer az öklömmel s éreztem a szőrét. Forogtam, ő meg körülöttem. Kereste, hogy hol vesse rám magát s arra megzörrent a zsebemben a gyufa. Mit csináljak... Kihuztam a paklit, kezdtem gyujtogatni s mindig feléje dobtam. Azt mondják, hogy fél

tőle. Hát el is ugrott, hanem mindig kevesebb volt a gyufám, már alig zörgött a skatulyában vagy négy. Most már vagy élünk, vagy összeharapja a torkom. Mindig a torkom járt az eszemben. Azt hiszem, hogy azt akarta megfogni. Ilyen halál még a kutyámnak is rossz volna. Szegény kutyám... Ez mind végigjárta a fejemet és kerestem valamit, a mit gyujtogassak. Addig világítok neki, a mig tudok... Hát elkezdtem a bankókat égetni.

Az emberek felsziszszentek. Az ur mormogott: - a teremtésit.

- Annyi eszem még mindig volt, hogy tudtam, hogy belül raktam a csomóban az ötösöket s kívül a tizest. Belülről huzgáltam ki a pénzt s a mikor az egyik végigégett, meggyújtottam vele a másikat... A hogy fogyott, készülődtem a halálra. Ugy látszik, hogy nem lehet kikerülni. Közben ordítottam: emberek! emberek! s mindig gyujtottam a bankóból. Egyszer aztán már csak kettő volt. No még egy kicsit élünk. Aztán egy. Uram Isten... Aztán az is égni kezdett és körül a sötét, borzasztó éjszaka. Nézzetek ki, hogy milyen, ámbátor hogy idebenn a faluban minden ház világít egy kicsit. Hát aztán az is elfogyott.

Tátott szájjal bámultak rá az emberek. Sokáig hallgathatott volna még, nem mert volna senki kérdezősködni. Ő pedig ült a széken összeroskadva, érzéketlenül s csak lassan, magától ébredt fel. Akkor is bámulva nézett körül, mintha meglepné a sok ember s magában visszamenve a történet elejére és véges-végig átélve újra az egészet, eljutott odáig, a mit még el kell mondania:

- A mikor már vége volt az utolsó pénzemnek, megfordult a farkas és azt mondta, de azt mondta, ugy hallottam, mint a hogy most az óra üt: egy, kettő, három... Hát azt mondta: - Ez a pénz se a tied, Feri. Elvettem. Neked már soha se lesz pénzed, Feri... - Hát Tömböcz volt. Hallom a hangját.

Az ur rántott egyet a vállán és otthagya. A többiek összebámultak. A történet csakugyan érdekes. Feri pedig most már éppen csak szomoruan motyogott.

- Soha se lesz. Nekem már soha se lesz.

ÖTVEN FORINT

 lüeknek, a kis handlés zsidónak, a ki az Örömvölgy utczában lakott, már régóta beteg volt a felesége. Pedig ugy külsőleg roppant jó formájú asszony volt. Ha az utcán látta az ember, megesküdött volna, hogy legalább nyolcz gyermeke van s valamennyit maga szoptatta, pedig egy gyereke se volt szegénynek soha. Szép, magas, izmos nőnek látszott, a kinek a derekán megfeszült a szoknya és a keblén majd elrepedt a rékli. A betegség is csak lassan merete megtámadni. Körülólkodta, mint a harapós kutya. Előbb a kezeit soványította le, aztán az arcza színét kaparta le, aztán bele-beleharapott, hogy mindennap fogyott belőle valami... Valami sorvadásféle pusztította. Sokat fuldoklott s olyankor valami orvosságot kellett beadni neki kanállal.

Egy reggelre azonban elfogyott az orvosság és a mikor Glück észrevette, hogy most már megint nemsokára beáll a hörgés, a mire fel szokott ébredni, hirtelen felugrott a szalmazsákjáról és papucsban, éppen csak a köpenyegét kapva magára, elszaladt a patikába. Még öt óra se volt. Éppen csak derengett a hajnal, de messze, füstben, ködben - s pompásan ragyogtak még a csillagok. A patikába becsengetett, s összegubbaszkodva hallgatta, hogy az álmos segéd morog s meglepéssel látta, hogy mégis csak előkeresi a porcellántégelyt és kavargat benne. Mikor már üveget is keresett, kirakosgatta a pultra a pénzt s rohanvást indult haza. Fura kicsi, vörös, szeplős ember volt. Lötyögött rajta a szegénység a mindenféle ruhákban. A kalapja ráesett a fülére, nyakáról pamutsál lógott le s a megriasztott ember ferde pillantásával nézett erre-arra, mig sután ügetett hazafelé az orvosságos üveggel. Pedig hát egészen csendes volt az utca. Éppen csak itt-ott megnyílt a kapu s az udvarokból hallszott a csoszogás...

Egy még bezárt kapu előtt hirtelen megállott Glück. Egy pólyás gyerek feküdt a kövezeten és hadonászott a kezeivel. Mintha csak most hagyta volna abba a sirást, még félregörbült a szája s hajlandó volt rögtön folytatni a kesergést... A lépések azonban lekötötték egy pillanatra a figyelmét. Glück föléje hajolt, de csak annyit tudott mondani neki: - No, no... Iszonyuan bámult. A mikor erre ment, még nem volt itt a gyerek. Okvetlenül észrevette volna. Az forgott a fejében, hogy vajjon ki járt itt azóta. Ezt azonban nehéz kitalálni. Erről hamar meg is győződött s mintha haszontalanul lopott volna el a drága időből pár percet, hirtelen nekivágott újra az utcának. Pár lépés mulva azonban visszafordult. Forgott, forgott a kis agyában valami. Hogy ha nyár volna, hát itt lehetne hagyni. Az idő azonban csipős... Igen is csipős...

Visszaszaladt, fölkapta a pólyát s most már szaladt haza.

Az ajtóban már rázta az orvosságot. Jó is volt sietni, mert az asszony iszonyuan szenvedett. Szederjesre vált az arcza s a könyökére akart támaszkodni, de visszaesett s kidülledt szemekkel, hanyattfekve vergődött az ágyon. Glück hirtelen, csak ugy az üvegből beleöntött egy korty italt. Valami nagyon jó orvosság lehetett, mert mindjárt magához tért tőle a beteg. Nagyokat lihegett, aztán egész rendesen kezdett lélegzeni s talán el is aludt volna, ha az ura szalmazsákjáról föl nem hallszik a gyereksírás. Beszélni még nem tudott. Csak a meglepett pillantása kérdezte, hogy mi ez?

- Gyerek. Itt találtam az uton. Elhagyta valami cseléd. Bizonyosan cseléd... Azaz, hogy... A

pólyát nézegette Glück s arra mondta, hogy: - azaz, hogy. A vánkos tudniillik még fehér volt, rendes, frissen vasalt szalagokkal átkötve s körül csipkés.

- Minek nyultál hozzá? - kérdezte az asszony s most már fölkönyökölve maga is a gyereket nézte. - Add ide.

Az ura odaadta s a gyerek is rámeresztette a szemeit. Az asszony tapasztalatlanul babrált vele. Óvatosan tette rá a kezét, pedig sovány és könnyű volt már a karja s uras, vékony kéken erezett fehér bőré volt a keze. Borongós ellágyulás volt a pillantásában, s a hogy ráhajolt a gyerekre, összezsavarodott a szíve.

- El kell vinni a rendőrségre. - Ezt már úgy mondta, mintha nem volna egész bizonyosan meggyőződve arról, hogy ezt kell tenni. - Elvész az egész délelőttöd. Aztán még faggatnak...

- Ki kellene bontani. Valami irás csak akad mellette.

- Nem azért hagyta el az anyja, hogy irást adjon róla.

- Hát meg lehet nézni.

Az asszony felült az ágyban s maga elé fektetve a gyereket, kioldozta a pólyát. A gyerek rugdalózni kezdett s színes papirosok gurultak le mellőle a földre. Glück fölszedte s elképpelve mutatta az asszonynak.

- Pénz.

Aztán megolvasta. Három tízforintos volt, meg négy ötös. A mécsessel bevilágított még az ágy alá is, de több már nem akadt. Csak egy czédula. - Nézd csak - s odamutatta az asszonynak, ő maga pedig az asztal felé indult, hogy megkeresse a szemüvegét. Az asszony a mécses világánál elolvasta az irást. Két szó volt az egész. - Az övé... - Ez volt fura nagy betűkkel rárajzolva a papirosra. Aztán semmi, se elől se hátul...

- Hát persze, hát persze - monda Glück a papirost vizsgálva. Persze, hogy az övé. Nem veszi el senki. Az ágy lepedőjéről levilágítottak a bankók. Az asszony egy kis fészket gyurt az öklével a párnába s odatette a pénzt. A gyermek újra sírni kezdett s a kis vörös ember hol a pénzre nézett, hol meg reá. Egy kis irigység volt a pillantásában s méltánylás, hogy: - ime, ilyen piczi s már van neki pénzecskeje.

Valami kis tejeckérőlt kellett azonban gondoskodni, mert a gyerek most már nem akart elhallgatni. Glücknek azonban semmi pénze se volt. Az orvosságra minden ráment. Kapupénzre se tellett már, a mikor kiment. Az asszony huzakodva nyult a pénz után, de mégis kiadott a fészekből egy ötöst. Az ura ránézett s csóválta a fejét.

- Az övé. Az van a czédulán, s máris hozzányultunk.

- Majd visszateszed. Csak nem hagyjuk éhen veszni.

A kis félszeg vörös ember megint nekilódult az utcának. Bögrét lóbált a kezében. Visszafelé már csoszogva jött. Mind a két szemével a tejet vigyázta, hogy ki ne locsogjon s ügyetlenül magához ölelte a bögrét. Valamin azonban elmosolyodott, a mig jött s a mikor benyitotta az ajtót, az volt az első kérdése:

- Fiu, lány?

- Lány.

Megint derüsen biczczentett a fejével a pénz felé.

- Már van neki. Bizony.

Az esetben élénk részt vett az udvar is, de csak úgy tíz óra tájban, a mikor a kis leány felébredt az asszony mellett az ágyban és iszonyatos sírásban tört ki. Mig az asszony fölkelt és megmelegítette a tejet, abba idő telt el s az alatt a gyerek visítva hánykolódott az ágyon. A hangja kihallszott, tulvergődött mindenféle gyereksíráson, a mivel pedig tele volt az udvar s a sok piszkos ajtó mögül asszonyok jöttek elő. Csodálatosképpen egy sovány se akadt köztük. Csupa nagy, nekiszélesedett, közösen, egyformán piszkos, lompos asszony, s a ki máskülönben alig beszél. Csak térfereg erre-arra az udvarban, egyforma unalomban, egyformán hanyagul, valósággal belefásulva a nyomoruságba, a mi már nagyobb se lehet, meg kisebb se. Éltek, hogy este elbujjanak, reggel mosdatlanul, fáradtan újra ébren szuszogjanak estig és hogy soha ne történjék a nap alatt számukra semmi újság... az új gyerekek rikitottak ki egy-egy üveggel meg papirossal vegyesen beragasztott négy kis szemü konyhaajtó mögül, az se újság. A nyomoruságban hamar megterem a gyerek. Hanem a Glückéknél... Erre összenéztek s délfelé egyik-másik be is kopogott a handléékhoz, ámbátor hogy zsidók.

Az asszony önérzetesen mutatta a pénzt.

- Valami egészen roszféle még sem lehet, a ki elhagyta, - monda. - Gondoskodott róla. Ha felcseperedik, lesz neki valamije. Nem sok, de ha ügyesen forgatja...

Az asszonyok bólogattak, hogy: bizony, bizony s széles, nagy képükön bizonyos megkülönböztetett tisztelet áradt el, a hogy a gyerekre néztek. Megtapogatták a vánkost és a czihát, rajta meg a csipkét... A nagy nőstények szeme tartózkodva, az állat hódolatával simogatta meg a kicsit s egy asszony foszlott, alig itt-ott összegombolt réklje alól kibugygyant a szép, nagy

teli kebel.

- Adja ide. Majd adok én neki egy kis igazit.
- Szegényke, - mondta egy másik asszony.
- Szegény a pokolba. Van ennek pénze.

Glücknek rossz napja volt. Semmi üzlete se akadt. Előbb el kellett volna adni a holmit, azután vásárolni mehetett volna szerinte mindenfelé. De nem volt vásár. Hitelbe akartak venni egy s mást, de nem mehetett bele az alkuba. Mondta, hogy az asszony már régen beteg. Mindent fölesz a patika s most még ez a gyerek is itt van... S szorongva ment haza. Az asszony majd nem szól semmit, az asszony megérti, ha nem tud pénzt előadni, mert hát ismeretes az üzlettel. Tudja, hogy nem megy, sehogyse megy, hanem mégis van költség. Az orvosság is... Esetleg még tart, de az is meglehet, hogy be kell adogatni. Aztán, aztán... megizzadt, a míg hazaért az Örömvölgy-utczába.

-135-

Mig végigment az udvaron, az jutott az eszébe, hogy majd ad kölcsön pár hatost a kis lány. Elvégre máris sokat bajoskodott vele. Hazaczepele, elszaladt tejért, holnap is fel kell majd kelni csak miatta, mert reggel bizonyosan megköveteli a magáét, aztán meg az Isten tudja, hogy mi lesz ezután. Az asszony nem képes a munkára. Talán mosni is kell majd arra a gyerekekre. Sok mindenféle rongyot. Csak kérhet tőle kölcsön pár hatost. Visszaadja, a mint lehet. Ha csak egy kicsit megengedi az üzlet...

Ugy vette el a pénzt, hogy az asszony nem is látta s mikor a tejet hozta, magának is vásárolt egy szivart. A mikor aztán végzett az asszonynyal is, meg a gyerekekkel is, kiült dohányozni az ajtó elé.

Holdvilág sütött le a pocsolás, szürke négyzögre s körül a konyhából mások is kijöttek. Elöl a házmesternél harmonika szólott s egy lány kaczagott, mintha csiklandozták volna. Különben komor, csendes este volt, a miben átbeszéltek egymáshoz a lakók.

- Megszaporodtak, Glück ur? Meg? - kérdezte az az asszony, a ki délelőtt enni adott a maga duzzadt kebeléből a gyerekeknek.

- Meg. Lányunk van. Most már csak egy kis jobb mód is kellene hozzá.

Az asszony úgy bólintott, mint a ki érti már a dolgot. Mások is átszólottak.

- Van annak mire támaszkodni...

PINTYŐKE

-136-

I.

Sármás ur fia valami hat szekundával fejezte be a mult iskolai esztendőjét. Jövőre a gimnáziumba kellett volna mennie, erről azonban egyelőre szó sem lehetett. Az iskolában azt mondták Sármás urnak, hogy legokosabban teszi, ha nem erőszakoskodik az iskoláztatással. Nem arra való a fiu. A hogy az apja mellett ott állott a gyerek az igazgatóság szobájában, az orrán át szipogva felvigyorgott az apjára, mintha azt mondta volna: - no látod. Ha én nem voltam képes bebizonyítani, hát ime mondja a tanár ur is. - Azt is mondta a tanár, hogy talán a műhelyben hasznát vehetné Sármás ur a gyerekeknek. A mesterségbe beletörné magát, különösen, ha könnyebb munkára fognák, a mihez nem kell észbeli foglalatatoskodás. Sármás ur szabó volt tudniillik, szép nagy műhelyben a gazda. Ismeretes derék mesterember, a ki egy kis pénzecskét is összegyűjtött már magának. A mint kiment az iskolából, kézen vezetve a gyereket, egy-két fiatal tanár jött szembe, a kik köszöntötték. Némelyik mintha adósa lett volna, hirtelen tovább állott.

A fiu majdnem a válláig ért a kis szóke embernek. Nehézkes topogásu nagy gyerek volt. Inkább ő huzta maga után az apját, a ki apró lépésekkel szaladt mellette. Ha birokra keltek volna, meg is verte volna. Nyers, buta, nagy erő látszott ki belőle. Hosszu, vastag karjain megfeszült a kabát ujja s a keze, a mit maga mellett lóbázott, aránytalanul nagy volt, bütykös, feketére barnult ujjakkal, a melyek ha ökölbe szorultak, iszonyatosat tudtak volna ütni. Az arcán pedig semmi se volt a gyermekarc beszédességéből, csak a keskeny homlokán gyülemllett meg egy csomó ráncz, a miből konok vadságot lehetett kiolvasni s a homlok a redők alatt hirtelen behajlott, ráfeküdt az agyra... Az apja egy-egy pillantást vetett rá, mintha félne tőle s töprengő, elkényszeredett arcczal pusmogott magában: - mit csináljak, mit csináljak...

-137-

Egyelőre semmit se csinált.

Nem volt kedve ahhoz, hogy valamit kezdjen, mert nem remélt már ettől a gyerektől semmi jót. Nem is tudta, hogy hogyan került közéjük egy ilyen monstrum, elbáméskodott rajta, ha nézte. A felesége kicsi, gyenge asszony, ő maga is vézna, beteges ember. S aztán egyszerre megtermékenyül a házasságuk és világra jön ez a medvebocs. Azóta se képesek arra, hogy embert faragjanak belőle. Tizenegy esztendősen korában jutott el a fiu odáig, hogy most már döcögősen és nagy verejtékezéssel olvasni tud, a más ember gyereke pedig repül át az

osztályokon, már latin iskolába jár, viszi haza az apjának meg az anyjának a sok örömet. S a szegény szabómester el-elszomorkodott azon a kérdésen, hogy mi lesz a fiából, több azonban nem igen telt ki tőle, mert nagyon elfoglalta a műhely. Az asszony pedig képtelen volt arra, hogy beleszóljon a gyerek életébe. Régi betegségek kinozták, a mikben a fiu születésének is része volt s néha forró nyári napokon is dideregve húzódott meg a divány sarkában, mint valami megtépázott beteg madár. Fáradtan mondott a cselédeknek egyet s mást és beteges remegés fogta el, ha a gyermek végigment a szobán. Egyszer tudniillik megpróbálta azt, hogy erélyesen bánt el a fiuval. Pofon ütötte s az asztal alá lökdöste, hogy ott várja be az apját, a ki majd megtanítja a becsületre. A fiu pedig a kályhához rohant s egy hasáb fával vette üzőbe az anyját végig a szobákon. Éppen csak hogy valahogy elmenekülhetett.

-138-

A fiu pedig kiszabadult az utcára újra. Néha mondta a szabó az asszonynak, hogy valamit kellene vele csinálni, de ennél tovább nem jutottak. Lassan odafejlődött a tartózkodásuk, a mivel egymásnak a gyermeket megemlegették, mintha szegyenlették volna, hogy csak ilyen ivadék telt ki tőlük. A kis szabó szeme megtelt könnyel, az asszony is keserveset sóhajtott s egyik erre ment, a másik arra, csak hogy ne lássák egymást. Azután meg szemrehányások is következtek. Előbb csak a keserűségnek egy-egy olyan pillanatában, a mikor már képtelenek voltak visszafojtani magukba a mondanivalójukat, később pedig mindig. Az ember nem szívesen ment haza, az asszony bujt előle. Analizálták magukat és egymást, hogy kinek a vére a gonosz s mivel hogy nagyon közönséges gondolkozásu emberek voltak, nem is képzeltek el másképpen a reájuk nehezedett csapást, mint hogy valamelyikükben rejtett vétkek lappanganak s azok költöztek át a fiuba. Lassan-lassan azt vette észre a szabó, hogy gyűlöli azt a gyöngö, fázékony asszonyt, a ki otthon motoszkál erre-arra és csak költség és teher és alkalmatlanság. Abban az időben goromba, minden csekélységre felfortyanó, hirtelen mérgü ember lett a szabó. Az ágyát kivitette az ebédlőbe, egyedül aludt. Pedig az asszony már hozzá volt szokva ahhoz, hogy betakargassa éjszakánként és odaadja neki szorongatni a kezét, hogy ha roszt álmok bántották.

-139-

A fiuval azonban még se lehetett csak úgy röviden végezni. Jött, ment, irtózatosságtal rohant haza, ha megéhezett, látták, hogy létezik, akármennyire szeretnék is letagadni. Sok panasza is érkezett reá. Valósággal az utca haramiája lett... Nyár is lett, forró nyár, maga az ellankadás. Izzott a műhely, a ház, este ha a nap már lement, lomha nehéz éjszaka telepedett a városra. Menni kellett valamerre. Sármás ur elhivatta az orvosát is és hosszasan tanácskozott vele. Ő nem hagyhatja itt a műhelyt, arról szó se lehet, hogy valami messze fürdőre küldje az asszonyt, a viszonyok egyáltalában nagyon súlyosak manapság az üzletemberre nézve. Éppen csak úgy engedhet meg magának meg a családjának egy kis friss levegőt, ha közel kapja. A hova este kimehet és a honnan reggel bejöhet. Az orvos azt mondta, hogy az asszonynak úgy se fürdő kell, hanem melegség, süsse a nap, hogy izzadjon szegény...

II.

Sármás ur felült egy kis vonatra, a mi a nagy államvasuti épület árnyékában húzódik meg, mintha védelmet keresne s elindult valamiféle nyári lakást nézni. Nem nagyon urasat, nem is igen drágát, de verandát követelt és kertet. Alkudott jobbra-balra, de véglegesen nem állapodott meg egy udvarban sem és estére fáradtan érkezett vissza a műhelybe. Nem igen volt megelégedve az utjával s hogy leült a hosszú szabóasztal mögé, visszatért az agyába az a tétel, hogy voltaképpen mit is akar ő a beteg asszonynyal meg a fiával. Itt vagy ott élni velük, nem-e mindegy? Egyformán ijesztő s valami út volna jó, a melyen el lehetne indulni másfelé.

-140-

Egy fiu jött a műhelybe egész csomó nadrággal a vállán. Klein Simon volt, talán tizenkét esztendősi fiucska, a Klein Adolf gyermeke. Sármás ur ismerte, neki dolgozott darabszámra az öreg Klein s a fiu hordta haza a munkát különösen vakáció idején. Máskor nem igen vonta el az apja a könyvek mellől. Sármás ur irigyelte a rongyos kis szabótól a szép, ragyogó szemü, okos gyereket s a fiuval kurtán, ridegen bánt el, csak hogy ne ácsorogjon sokáig a boltban s ne fájjon a Sármás ur szive, ha nézi. Most azonban beszélgetni kezdett vele:

- No Simi, hát hogy vagyunk a bizonyítvánnyal?

A fiu mosolyogva nézett reá és büszkén felelt:

- Tiszta jeles.

Sármás ur elborulva nézett reá, de gyönyörködött is a gyermekben. A nadrágzsebében pénz után keresgélt, meg akarta ajándékozni s azalatt egy terv formálódott meg az agyában. Ezt az eszes kis ficzkót megszerzi a fia mellé a nyárra. Csinál belőlük egy kettős fogatot, a minek az egyik lóva tunya, makacs és roszindulatu, a másik pedig egész helyes kis lovacska. Mig a kocsi rángatják, talán ragad valami a másikkal ennek az eszéből. A hirtelen támadt remény földerítette. Egy koronát adott a gyerekeknek s megkérdezte tőle:

-141-

- Ismered-e az én fiamat, a Jóskát?

- Igen. Egygyel alattam jár.

- Rosz diák.

A gyerek elpirult s nem szívesen, húzódozva felelt.

- Hát nem jó, azt mondják.

- Eljönnél-e hozzánk a nyárra, ki a falura, játszani vele?

A fiu gondolkozott s Sármás ur tovább beszélt, hogy legyőzze benne az idegenkedést.

- Jó dolgod lesz, azután meg szeptemberben adok neked husz forintot. Megveheted a könyveket, a csizmát télire, meg a sapkát.

- Beszélek apámmal - mondta a gyerek és kiszaladt a boltból. Köszönni is elfelejtett, de elég hamar észrevette magát, mert pár lépésről visszaszaladt s a küszöbről bekiáltott a műhelybe: - alásszolgája, alásszolgája...

Másnap újra felült a kis vonatra Sármás ur és most már tovább ment egy faluval. A kocsmában üres lakás után kérdezősködött s kapott is egy csomó czimet mindenféle utcákban. Ahogy kilépett az ajtón, már el is felejtette valamennyit s csak megindult fölfelé a templomtorony irányában. Majd csak kijut valamerre. Aztán betért jobbra, balra, nézegette a kerteket, a czédulákat kereste a kapukon, hogy melyik ház kiadó, de nem igen talált semmi olyan lakást, a mi neki alkalmas lett volna. Arra állott meg egy keskeny, a sűrű nagy fák árnyékában sötétes utcában, hogy egy kis leány szalad utána. Fekete ruhában volt a gyerek és mezitláb, de a lábcskái fehérek, formásak, uri lábcskák s a hogy megszólította, az is nevelésre vallott.

-142-

- Lakást tetszik keresni az uraságnak?

- Azt.

- A mamám kiadja a házat. - A kezében levő félig tele üvegre mutatott. - Eczetért voltam a boltban s mondták, hogy lakás tetszik az uraságnak.

- Hol lakik a mamád?

- Csak itt ni.

- No eredj előre.

A gyerek megindult előre, de vissza-visszanézve beszélgetett is.

- A mamának már nagy a ház, meg nekem is nagy. A papám meghalt és eladtuk a kocsit s most a kis házba megyünk a kert végébe én meg a mamám, ha tetszik az uraságnak a nagy ház...

Hangos, de lágy szavak hallszottak vagy négy-öt házzal előbből. Egy asszony kiabált le az utcára inkább aggodalmasan, mint haraggal.

- Pintyó, Pintyó! Hol maradsz már?

A gyerek felelt:

- Megyek mamám.

Sármás ur csodálkozva kérdezte meg a gyereket:

- Pintyó? Micsoda név az?

A gyerek visszafordult s nevetve adta meg a felvilágosítást.

- Pintyókének hiv a mamám, de néha csak úgy röviden mondja: Pintyó.

-143-

III.

Magas, kövérkés testü, koromfekete haju asszony várt rájuk a kertajtó mögött. Nem volt szép, de maga az egészség. Az arcza majd kicsattant csillogó nagy fekete szemei alatt, a bőre lesült a napban s csak a ruha felgyürt ujjai és a nyakán a kissé félrelibbent gallér alul világított ki párnásan, fehéren. Egy kicsit nagy volt a szája, de az ajkai pirosak és duzzadtak s remek fogak villogtak ki közülök, a mikor az asszony beszélni kezdett. Sármás ur rátapadt a pillantásával s forróságot érzett az agyában, a mi lassan-lassan a mellére szállott s majd megfullasztotta. Hiába várta az asszony, hogy köszönjön, a mikor megszólította, akkor is csak zavartan hebegett:

- Hogyne, hogyne, a lakást nézni, igen...

De csak az asszonyt nézte. A kis gyöngö, szóke embert megragadta mint a mágnes, ez a szép nagy darab egészség. Tátogatta a száját utána, mintha szomjazna és a hogy ott botorkált mögötte, az járt fejében, hogy mi baj lenne abból, ha rávetné magát és kiszivná belőle a lelket... Támolygott. Az asszony bámulva nézett rá, a mint inkább lehullott, mint leült egy székre.

- A meleg - mondta Sármás ur - és sokat gyalogoltam. Nem vagyok hozzászokva.

Az asszony mosolygott. Egy kicsit mintha le is nézte volna ezt a támolygó embert.

- Persze, a pestiek...

Sármás ur azonban felpattant és mosolyogva mentegetőzött!

- Dehogy kérem, birom én, csakhogy már az egész falut összejártam. - Körülnézett és nagyon meg volt elégedve. - Itt szép és nagysád hol lagnék aztán?

-144-

- A kert végén is van egy kis ház. Egy szoba az egész...

- Olyan messze!

- Nincs az messze...

Sármás ur észrevette, hogy eljárt a szája a nagy érdeklődéssel és félve vizsgálta az asszonyt, hogy vajjon nem haragszik-e? Hogy jóvá tegye a hibát, zavartan kapkodott mentség után:

- Mert szeretném, ha a feleségemet szíves jóindulatába fogadná. Beteg szegény, hosszú neki minden ut.

- Mi a baja?

- Afféle asszonybaj...

Már a kertben sétáltak a kis ház felé. Egyszerű, fehérre meszelt négy fal volt, de valósággal lugas közepében. Összeborultak fölötté a fák s benn a szobában hűvös, kellemes homály fogadta őket. A férfi tikkadtan állott meg az ajtóban s csak akkor merészkedett bennebb, a mikor az asszony hosszan, kérdőleg pillantott reá s megijedt attól, hogy mindjárt kineveti ez a szép nagy nő.

Aztán még beszélgettek egy fél órát. Lábaik alatt motoszkált a gyerek, hol az egyiknek, hol a másiknak csacsogott valamit és a vendég elszomorodva gondolt arra, hogy mindjárt el kell menni. Az asszony elmondta, hogy a férje állatorvos volt, három hónappal ezelőtt halt meg és hogy derék ember volt a megboldogult. Megmutatta az arczképét is. Kis vörhenyes emberkét, rosszul szabott, hosszú fekete kabátban. A szabó elmosolyodott s a mikor elment, már nem annyira a szép asszony képe kísérte le a hosszú homályos uton, mint inkább az uráé s a hogy egy kicsit elbizakodottan mosolygott, mintha azt mondta volna: - Ezzel ugyan fölveszem a versenyt.

-145-

IV.

Párnák között hozták ki az asszonyt a falusi házba. Az ura czeplte volna be a szobába, de nem bírta. Arra szaladt elő a másik asszony a hátsó házból, de nem tudott mindjárt hozzányulni a törékeny portékához. Mintha attól félt volna, hogy eltöri. Az pedig rábámult a kocsirol s tátva maradt a szája, a hogy nézte. Egyszerre mintha igen nagyon elszomorodott volna. Az urát kereste, az azonban azzal bajoskodott, hogy a kocszi hátuljáról a ládákat oldozta le. Senki se szólott egy szót se. Mintha farkasszemet nézett volna egymással az egész kétféle társaság. A kis lány az anyja szoknyája mögül a fiukra kandikált ki, az asszonyok pedig hallgatva meresztették egymásba a szemüket. A nagy, az erős inkább csak azon a gyűlölködő pillantáson bámult el, a mivel végigmérte a másik. Végre is szó nélkül visszahúzódott s aztán nem is látták.

Sármás ur este szemrehányást is tett a feleségének a különös viselkedésért és az asszony nem is védekezett. Feje lapos, sovány keblére hanyatlott s arra se pillantott fel, hogy az urából dült a szó, csupa szidalom.

Három-négy napig mintha mindenki maga-magának akart volna élni. A két fiu elkerülte egymást, a két asszony is, a férfi mind a kettőt s szóval, csöndes kis bujdosó lett a kertben, a sok sűrűségben a szép asszony gyermeke. Mintha a fiuk után kémlelt volna még mindig azzal a kandi pillantással, a hogy a megérkezésüket kileste, de ha a közelébe jutott valamelyiknek, eliramodott könnyedén, mint valami özfiók. A fiuk kurtán felelgettek egymásnak s a melyik tehette, megszökött a másiktól. A kis idegen, a vendég türelmetlen lett, ha nyomában czammogott a másik, amaz pedig tétován ödöngött erre-arra, törve, tépve maga körül a gallyat, ha a gyermek után járt s a gyér hajáig kivörösödött az egész feje, ha a kis fúrge lábak eliramodtak előle. Lassan ment a barátkozás, mikor már egy-egy közös uzsonnát ettek a gyerekek, szólottak egymáshoz, de félénken, tartózkodva, hosszan végigméretegetve egymást egy-egy sunyi pillantással. A két asszony le-leszólott hozzájuk a verandáról, hogy ne legyenek olyan vadak. Ők is összeszoktak tudniillik valahogy s ketten várták meg Sármás urat este. Olyankor aztán a szép asszony hazament. A másik, a beteg lélekzetét is visszafojtotta a csendben, hogy hallja a lépéseit meg a nyikorgást, a hogy megfordul a zárban a kulcs. Félt az éjszakától meg a sötétségtől, a miben nem tudja az ember, hogy mi van s remegve, fáradtan dült be a sok dunyha közé az ágyba.

-146-

Mellette a másik szobában aludtak a fiuk, tovább mögötte, a kert felőlben az ura, a ki azonban néha nem is jött haza este. Azt mondta, hogy nem érdemes. Igen későn jöhetne és hajnalban már mennie kell. Kezdődik a szezon, roppant sok felöltőt rendeltek az urak meg őszi ruhákat. Új holmi jött Brünnből, Angliából, pénzbajok is vannak... S ha jött, gyakran ott marasztotta a szép asszonyt és az asztalon áthajolva beszélgettek egymással. Nem csináltak semmi illetlent, dehogy, hanem a hogy a férfi belenézett az asszony szemébe, az maga volt a bűn. A feleség rajtukmeredt és nézte őket, néha azon a mérgezen gondolkozott, a melylyel elemészti majd magát, ha nem lesz többé övé az ura, másszor meg iszonyu düh és elkeseredés marczangolta s esküdözött magában, hogy nem adja oda másnak a férjét. Az övé. Ha tetszett neki egészségesen, tessék betegen is. Egy-egy ilyen roham majd megfullasztotta.

-147-

V.

Egy este megint nem jött haza az ura. Valami különös éjjel következett aztán. Muzsika volt benne meg táncz, aztán mindenféle lármák, a zümmögéstől az ordításig, de minden nagyon messze, éppen csak hogy átszűrődött valahogy az ablaküvegen. Egyszerre felriadt. A szomszéd szobában dulakodtak a fiuk. Valamelyik a falnak esett, hogy megremegett bele a ház. Ez az övé lehetett, a másik, kis szikár gyerek nem esik olyan nagyot. Aztán csend lett, csak mormogás hallszott ki az ajtón át, olyanforma, mint ahogy az elvert vad dörmög még a ketrecben. Nem

tudta behunyni a szemeit. Az járt a fejében, hogy milyen szörnyen szerencsétlen ez a gyerek. Semmije sincs, csak nagy állati ereje és azzal se tud bánni. A kis vézna gyerek megveri. Ezen elszendergett. Arra rezzent fel újra, hogy az ura hangját hallja. Bizonyos benne. Egy-egy szót is megértett a beszédéből. Egy ideig még figyelt s a mikor újra az ismerős hangot hallotta, kiugrott az ágyból. Észre se vette, hogy mennyire megnövekedett egyszerre az ereje. Magára kapott valami ruhát, még arra is gondja volt, hogy sötét színű legyen, lassan felnyitotta az ablakot s kimászott a kertbe. Hallgatózott, elindult hátra, mindenütt a rácshoz lapulva, a málnabokrok között. Lépésről lépésre megállott és figyelt. Ugy kell lenni, hogy a szél kapta el a hangokat, mert egyszer tisztán hallotta a beszédet, máskor nem. Mikor a kis házhoz ért, meglapult a bokrok alján és várt.

-148-

Egyszerre most már egészen közletről hallotta az urát. Lázasan, sietve beszélt:

- Ha az ember elhibázta az elsőt, fel lehet bontani. Miféle igazság volna abban, hogy amíg csak élek, egy beteghez legyenek lánczolva. Nem vagyok még vén, maga se dobta még el magától a boldogságot, hát álljunk össze.

Valami halk hang felelt reá, azt nem lehetett hallani. Aztán újra a férfi beszélt:

- Hát élet az, hogy én így bujkáljak? Nem is illik hozzám. Azt mondom neki, hogy: elég volt. Megérti, van esze hozzá. Megszerettem magát abban a pillanatban, a mikor először megláttam...

Az asszony a bokrok között egymásba kulcsolt kezeire ejtette a fejét s kétségbeejtett elhatározással mormogott magában: - megértem, megértem. Aztán nem akart többet hallani. A hogyan jött, visszakuszott az uton a házig, átvonszolta magát az ablakon be a szobába s visszafeküdt az ágyba.

VI.

Egymásutánra két vörösbetüs ünnep is következett és Sármás úgy ment ki, hogy mig újra munkanap nem lesz, be sem megy a városba. Az éjszakára csendes, derűs, nem is igen forró augusztusi nap ígérkezett. A nagy kert, köröskörül a fák, le az utcán végig a két sor nehéz koronájú tölgy párállott és mintha mindenki nagyon jól érezte volna magát, megteltek, kigömbölyödtek az arcuk. Megelégedés telepedett rájuk. Lenn a faluban már hajnalban harangozni kezdtek, zászlós menet indult ki a templomból, az énekük felhangzott és sok idő óta először, minden támogatás nélkül, a maga lábán tipegett ki a reggelihez a beteg. Az ura csodálkozva nézett reá, meglepte az arcza színe és mosolyogva közeledett hozzá.

-149-

- No, ilyen frissen. Ej haj...

Az asszony is jókedvűen intett vissza, hogy: bizony, nagy egészség lakik benne. Átjött a szomszédasszony is friss, szép feketében, a minek az alján körül vékony fehér szalagok röpködtek. Csak a gyerekek húzódtak el háromfelé hárman. A kis leány meg a vendég közelebb egymáshoz, egy hosszú pad két végén, a veranda alatt ült s messze a bokrok közül egyedül botorkált elő a fiu. Visszahúzódott meg újra előrejött, aztán sok tétovázás után lassan megindult a pad felé. Mire közelért, a kis leány a másik fiuhoz szaladt és lebujt melléje. A fiu felállott és úgy várta a másikat, mintha most mindjárt kész volna megküzdeni vele. Az azonban kerülte a pillantását, inkább a pad mögé akart jutni. A leány ki-kipillantott rá a fiu háta mögül s remegve húzódtott el előle.

Egyszerre ordítva tört ki a düh a fiuból.

- Beléd ütök egy kést. Beléd ütöm, ha nem velem játszol.

A szép asszony fölsikított a verandán s lerohant a lépcsőkön. Sármás is utána és nyakonfogta a fiut.

-150-

- Mit beszélsz?

- Beléütöm a kést.

A férfi összeszedte minden erejét s fölvitte a fiut a verandára, közben a mikor nem akart menni nagyokat vágott az öklével az arczába, fejére, a hol érte. Aztán a konyhába lódította s innen a kamrába. Közben magából kikelve ordított rá: - majd megtanítalak, megtanítalak! Rácsukta az ajtót s indult kifelé, de utjába állott az asszony. Most már újra halotthalvány volt az arcza s tántorgott, a mint a verandán s a keskeny porondos uton végig maga után vont a férfit ki az utcára, hogy egészen egyedül legyenek. Tovább már nem bírta. Leroskadt a ház előtt a padra és suttogva, gyorsan, hogy egyszerre sokat tudjon mondani, beszélni kezdett az ura füléhez hajolva:

- Megszabadítalak tőle, magamtól is. Már gondolkoztam is rajta. Ne beszélj. Hallottalak jól a mult éjjel.

A férfi föl akart ugrani a padról s rémülten szólott az asszonyra:

- Berta - de az asszony belekapaszkodott s nem engedte meg, hogy elmenjen.

- Ne beszélj - folytatta. - Neked van igazad. Egészséges, derék ember nem lehet az élete végéig egy ilyen asszony rabja. Elmegyek a mamához. Magammal viszem a gyereket is. Csak ötven forintot adj havonkint, a miből megéljünk. Ez nem sok. Tudod, hogy a mama is szegény. Ha nem volnék rászorulva, ezt se kérném. Aztán láss utána, hogy boldog légy.

A férfi a szemeit törülgette s két tenyere közé fogva az asszony viaszszárga kis kezét, mondani akart valamit. De újra beleszólt az asszony:

-151-

- Ne beszélj, mert nem tudom befejezni. Gondoltam arra is, hogy megölöm magam, de az neked is fájna, hát úgy lesz a hogy mondom. A mi hivatalos irás kell, csak szerezd meg és siess. Hanem, hanem még azzal tartozom magamnak, hogy megmondjam, hogy nem volt szép tőled engem úgy itt hagyni egész éjszakára. Jöttél volna be éjfélkor, két órakor éjjel, de hogy rám se néztél... Addig csak megbeszélhetted a dolgot a... - gondolkozott, hogy mit mondjon s hirtelen csak úgy surrant el a másik asszony felett: - vele. Tudod, hogy ha csak megfoghattam a kezedet, hát mindjárt jobban voltam. De mindegy, ezt csak úgy melleleg mondom, a földolog, ird fel, az irások, az ötven forint...

Iszonyu visítás hallzott belülről, aztán össze-vissza szaladás. A férfi kiszakította magát az asszony kezei közül és berohant az udvarra. Akkora már csend lett, mintha megdermedt volna a levegő. Az udvar közepén már mozdulatlanul feküdt a kis lány, kis ruháján, harisnyáján vér ömlött végig a melléből s mellette hangtalanul, szederjes arcczal, kimeredt szemekkel az anyja térdelt. A férfi első pillantása a kamara ablakára esett. Alatta a porban hevert a vasrács s a párkányról még mindig nagyban hullott le a vakolat. A fiu a kerti ösvényen rohant végig. A hogy az anyja betámolygott a kapun, eszelősen kezdett el dadogni:

- Rajtam nem mult. Rajtam nem...

A MESE

-152-

Kammó ur másfél éve nem mozdult már föl egy kerekeken járó karosszékéből. Máskülönb egészséges volt, tüdejének, gyomrának semmi baja, hanem a lábait mintha teleöntötték volna ólommal. Ha elzsibbadt valamelyik, a leányát hívta be, hogy emelintse meg, segítsen kinyújtózkodni, vagy csukja össze térdben a nehéz, örökké flanellbe burkolt lábakat. A leány finom, kicsi, tizenhét éves gyermek volt, nagyon puha, egy kicsit mindig rendetlen, bőséges hajjal a fején. Szemeiből jólelkűség sugárzott ki, meg valami olyan pajkos csintalanság, a mi nagy szomorú házakat képes beragyogni. Valami kis gimnázista öccs kellett volna e mellé a gyermek mellé, a kivel együtt haszontalankodjanak. De hát egyedül volt s valami öreg nagynéni szigorú pillantása kísérte végig a házon és pedig olyan pápaszem fölött, a mit ma már nem igen lehet látni. Vastag sárgaréz keretben nagy kerek üvegeket hordott az orra hegyén a néni. Vette egyszer, azt mondta, hogy kell neki... De hát a lány... a lány egész nap csinált valamit. Kis izmos ökle finom, puha, fehér tésztákat dagasztott, habokban fürdött, ábrándokat öntött bele a tepsikbe, a mikből aztán nem is ritkán ehettetlen holmik sülték ki. Csodás összetételei tésztának, habnak, krémnek, cukornak, tojásnak, mazsolaszőlőnek, a mikhez a hozzávalót sajnálta a néni. Azt a sok drága hozzávalót. Nehogy azonban egyoldalúsággal vádoltassék, egyéb házi dolgokban is résztvett a kis lány. Voltak madarai, virágai, egy kis szekrényben sok pántlikája, a mit néha az apjával együtt rendezett be osztályokba. Hogy a jókedve elfogyott volna, az ritkán esett meg s akkor is csak úgy, mint a hogy a mécsesből elfogy az olaj. Nem nagy eset, önt helyette az ember másikat a nagy korszóból. Az ő nagy korszója az egész világ volt, ez a szép gyermekélet, a miben semmi szomorúság nincs.

-153-

Egy idő óta azonban megváltozott. Nem nagyon, a néni észre se vette. Még az apja se, csak inkább megérezte. A hogy a székből körülnézett a házban, mintha más lett volna egyszerre a levegő. Aggodalom libbent rá a békességre. A lány is mintha erőltetné a dolgot. Elhuzódik az emberek elől, aztán meg minden különös ok nélkül olyan nagyon a régi akar lenni, hogy meglátszik az igyekezetén az erőszakoskodás. Az öreg ember szívét valami eddig ismeretlen aggodalom borzongatta meg. Valami megbomlott ebben a gyerekekben.

Pedig hát semmi se történt, a mi ne volna egészen rendjén. A kis lány szerelmes lett egy egészen hozzávaló emberbe, egy huszonhét éves nagy derék fiuba. A néni vette észre először a dolgot. Itt is a kellő szigorral járt el. Mérlegelte az ügyet, s arra az eredményre jutott, hogy a leány számára szerencse ez a fiatal ember. Már is szép állása van egy nagy bankban, nem hirtelen természet, nyugalmas, uri fellépése van és jó név. Az ilyenforma ember arra való, hogy az ilyen kis csitri lány komoly asszonnyá váljék mellette. Azután meg néhány bálba vitte a lányt, csupa jó bálókba, a melyeket a fiatal ember ajánlott be azzal a biztosítással, hogy nem lesznek vegyes társaságban.

-154-

Mert a hova a boltos, vagy eféle nép beteszi a lábát, nem is szólva az iparról, az már csak majális. A jó publikum távol tartja magát ilyesmitől. Néhány hétig föl volt fordítva a ház. A lány csendes hallgatásba gubózta be magát s egész délutánokra szívesen telepedett le az apja mellé. Azt is lehetett volna hinni, hogy beteg. Ugy összegubbaszkodott néha, mintha a hideg rázná, de különösen idegen lett a szeme. A tiszta, becsületes, kék tükörré mintha rálehelte volna az a fiatal ur, a ki meg is jelent nemsokára a házban. Előbb csak üres kézzel, aztán virággal. Később az öreg jóformán már csak akkor látta, ha jött és ha elment. Messze, valami másik szobában sugdosott a lánynyal, a néni mindig hiányosabb felügyelete alatt. Az öreg ember ezekre a délutánokra beletemetkezett a karosszékébe. Még a szemeit is behunyta, mintha nem is élt volna. Csak arra lett éber, a mikor hallotta, hogy köszönni jön a fiatal ur. Fürkésző pillantással várta, jól megnézte, engedte, hogy megszorítsa a kezét és utána bámult. Valami főtt a fejében s a hogy magába mélyedve töprengett a dolgokon, kínos nyugtalanság vonaglott az arcán.

Egyszer aztán délelőtt jött a fiatalember. A néni csodálatosképpen éppen azon a napon valami virágkiállításra vitte a leányt, hát egyedül volt a házban a két férfi. A fiatal közelebb huzott egy széket a kerekesszékhez s halkán beszélgetni kezdett Kammó ural.

-155-

- A mint bizonyára észre tetszett már venni, szeretem a kisasszonyt. Meg vagyok győződve arról, hogy ő is vonzódik hozzám. Nekem komoly céljaim vannak s azt a véletlent, hogy így egyedül vagyunk, arra használom fel, hogy előadjam a kérésemet.

Az öreg ember elborult arczáról semmi változást nem lehetett leolvasni. Csak nézett maga elé olyan üresen, mint a hogy a vakok bámulnak bele a világba a maguk meddő pislogásával s a fiatalember most már kissé zavartabban, kerülve az öreg pillantásait, hirtelen befejezte azt, a mit mondani akart.

- Hogy én miféle ember vagyok, azt tudja az egész város. Az állásom máris elég tekintélyes és a mint megerősödik a társadalmi pozícióm, rövidesen osztályfőnök leszek. Azontul aztán már könnyebb a haladás s azt hiszem, hogy néhány esztendő alatt az igazgatók közé jutok.

- Szép.

- Tehát kérem a kisasszony kezét.

Az öreg ember újra nagyot hallgatott, aztán a fiatal ur felé fordulva, bólintott egyet.

- Rendben van. Részemről... A lányom bizonyára mindent közölt már önnel, a mi a multat illeti...

A fiatal ember fölkapta a fejét s elcsodálkozva hebegett.

- A multat? Nem, semmit se mondott.

- Ugy? Hát akkor nekem kell elmondani egyet s mást. Tessék ide figyelni, de jól. Uri emberrel beszélek, hát mondanom sem kell, hogy a mit mondok, az mindenképpen köztünk maradjon.

-156-

Az meghajolt:

- Kérem.

- Ott kezdődik a dolog és ez a könnyebb része, hogy én nagyon egyszerű ember vagyok. Molnár, közönséges molnár, a ki persze a gépekhez is értettem valaha egy kicsit. Hát én bizony még napszámoskodtam is itt Pesten, a mig bejutottam a malomba. Zsákot hordtam ki a hajókról. Hát nem igen vagyok uri ember s uraságotat egyszer majd talán bánthatná az is, hogy egy ilyen közönséges ember lányát vette el.

- Dehogy, dehogy...

- Igaz, hogy aztán megszedtem magam. Kedvezett a szerencse. Az is igaz, hogy velem nem igen vall szégyent, mert én a székeimből többé már föl nem mozdulok, hanem hát meg kellett mondani. Még azt is meg kell mondani, hogy a lányom hozománya körülbelül nyolczvanezer forint készpénz s ennyi lehet az, a mit a halálom után örököl. Szaporodhatik is, baj is érheti... Szóval egyelőre nyolczvanezer forint és - a gyerek.

- Mi?

- A gyerek. Semmit se mondott a leányom? Semmit... Hát ez bizony kellemetlen, de így van. Most már késő sopánkodni rajta. A dolog mindenképpen köztünk marad, ugy-e? - Hát kérem, ez a szegény leány hamar árvaságra jutott. Én meg nagyon elfoglalt ember voltam. Egész nap a malomban, akkor már a magaméban, meg utaztam a vásárookra is, meg a falukra, összevásárolni a termést még a lábán... Napokig egyedül volt. Ez a rokon is csak később került hozzám, a mikor már meghalt az ura, szóval: nem lehet csodálkozni azon, hogy megtörtént a baj. Több mint két évvel ezelőtt valami kis szerelembe keveredett egy fiatal emberrel, a ki azóta elköltözött innen és a mint ez már előfordul...

-157-

Az öreg embernek nagyon nehezére esett a beszéd. Köhögött és nyögött közbe, mintha a mellében fájna valami... Lesütötte a szemeit, de egy-egy pillanatra beleszurta a pillantását a fiatal emberbe olyan mélyen, mintha ki akarná forgatni magából az egész embert, hogy jobban lássa azt, a mi benne végbemegy. Az mereven ült a széken és elsáppadt. Verejtékezni kezdett a homloka, letörülte a kendőjével s a mikor észrevette, hogy az öreg figyel, elfordult. Az öreg tovább folytatta:

- Szóval: - valahol itt a környéken, én bizony nem is tudom, hogy hol, egy gyerek van, a ki hozzánk tartozik. Dajkaságban, már a mint ez szokás. Az is lehet, hogy hamarosan meggondolja magát és itthagya minket. Ez mindenesetre szerencsének volna mondható, de az is megeshetik, hogy kibírja még a dajkaságot is. Az ilyen gyerekek között nagyon szivósak is akadnak. Mindenesetre számolnunk kell a rosszabbik esettel is. - Hát kérem, így áll a dolog. Ha uraságot ezek után is reflektál a leányom kezére, sziveskedjék kijelenteni. Ha nem, hát távozzék békében s nekem, szegény öreg embernek, a ki, láthatja, rabja vagyok ennek a széknek, ne rójjon fel bűnül semmit.

Nagy csend következett. Az öreg lehunyta a szemeit, hogy ne zavarja meg vendégét a gondolkozása s csak arra a neszre ébredt fel, hogy megmozdult a másik szék. A fiatal ember felállott, de aztán, mintha megbánta volna, hirtelen leült. Beszélni akart, de megállott az első szónál, mert érezte, hogy annyi mohó türelmetlenség van a hangjában, a mi okvetlenül

-158-

ellenszenvenessé teszi. Nagyokat nyelt s most már igen is szárazon jelentette ki:

- Elveszem így is.

Az öreg bólintott s a fiatal ember nem tudott ránézni, mert érezte, hogy a most már nyugodtan rászegzett szemek égetik az arcát.

- Hát olyan nagyon szereti?

- Olyan nagyon.

- Lehet az?

- Lehet, láthatja.

Az öreg megkapaszkodott a szék karjában. Föl akart állni. Elfeledkezett arról, hogy nyomorék s visszaesett. Hanem azért egyszerre hatalmas lett. Elmosódott vonásaiból életre kelt a méltóság s széles, erős melle hullámszerűen kezdett, a hogy az egész testét, lelkét fölkavaró nagy fölháborodásban rácsapott erre az emberre.

- Menjen innen az ur. Hitvány ember az ur. Az én gyönyörű kis lányomról elhitte ezt a piszkot. Az én lányom az urnak csak olyan, a kit így is, úgy is elvesz. Az én gyönyörű kis lányom... Induljon az ur... Hitvány ember, hitvány...

A fiatal ember fölállott és a kalapját kereste. De közben visszaszólt.

- Kérem, kérem...

- A hátsó lépcsőn menjen le. Nem akarom, hogy találkozzanak.

-159-

S azzal a fiatal ur már nem is létezett többé neki. Az ablak felé fordult s valami nagy, boldog mosolygás ömlött el az arcán, végtelen odaadás, a minek a közepette még egy kicsit méltatlankodott.

- Édes kicsi szentem... Micsoda rut mesét találtam ki róla.

A MÁSIK TÁRSASÁG

-160-

Z sufolásig telve volt a terem. Szemben a nagy ablakok közül, árnyékból szigorúan nézett le az emberekre a király képe. S mintha csak tréfára venné az egész csendesen zibongó gyülekezet feje fölött a komor hangulatot, a tavasz friss verőfényében tánczolva röpködött az át- meg átvilágított finom porfelleg, a mit szolgák meg bajonettes börtönőrök nehéz, topogó lépése vert föl a padlóból. A publikum számára fenntartott padok elé még két sor széket raktak. Ezekre protekciós hölgyek telepedtek. A fejük egyvégtében olyan volt, mint valami szeszélyesen összekonstruált virágfűzér, csupa szines, pipacsos, rózsás kalap egy sorjában. Az ilyenformán megszükitett kis négyszög a bíróság emelvénye előtt üres volt még, csak a székek voltak annyira egymás mellett, hogy a védők, jegyzők, vádlottak, börtönőrök alig férnek el egymás hátán. Nyilvánvaló, hogy itt nagy kedvezésben részesül a publikum. Csakugyan, mikor az elnök bejött, bólintva köszönt pár ismerős hölgynek. Mellette rideg tuskéhaju, goromba bíró jött, mögötte pedig egy fiatal, szőke, zavaros, fáradt nézésű bíró. Egyik se ügyelt a publikumra. Az elnök szép, elegáns ember volt, báró is, a kinek szép, nagy birtokai vannak. Grácia volt a mozdulatában, ahogy gondosan ápolt fehér kezeibe vette a csengőt. Már csend lett. Jobbról az esküdtek feszengtek még egy kicsit s mire az elnök intett, két börtönőr bevezette a terembe a vádlottat.

-161-

Az ember lehetett negyven esztendő. Még a maga ruháját hordta. Különösen a jobb karján fényesre vásott fekete kabát volt rajta, pötyögős, olyan rövid szürke nadrág, a mi alól kilátszott a czipője megereszkedett gummija. A nyakán pedig olyan összezsugorodott, tépett nyakkendő, a mi mintha kötél lenne. Zavartan pislogott körül a megváltozott területen s a helyét kereste. Egy ór arra terelte, amerre a padja volt, mire leült. Hegyes térdei majd átütötték a nadrágját s mintha csak most vette volna észre, hogy a czipője szárnalmas állapotban van; forgatta a lábait s zavartan bámulta az összeroppedezett hitvány lábbelit. A báró ezalatt papirokat rakosgatott maga előtt rendbe és az egyik jegyzővel sugdosott. Aztán megint végiglapozta az irásokat s ebben a várandós csendben hallani lehetett, hogy az asszonyok kalapjain rezegnek a csinált virágok alatt a drótok és erőszakosan, uj, meg uj rohammal csapkodta oda magát az ablak üvegéhez valami dongólégy.

- Álljon fel, - mondta az elnök.

A rab fölállott.

- Miután a bizonyító eljárás az ön ügyében befejeztetett s az ön töredelmes vallomása és a tanúk egybehangzó vallomása alapján is nyilvánvaló, hogy ön rablási szándékkal gyilkolt, a bíróság ítéletet hoz ön felett. Mielőtt azonban ezt tenné, alkalmat adok önnek arra, hogy elmondja azt, a mi még mondanivalója van.

-162-

A vádlott még mindig nem nézett fel a földről s halkán felelt:

- Nincs semmi.

S félszemmel az elnökre nézve, szorongva indult vissza a helyéhez. Mikor azonban látta, hogy a báró föláll s vele a két bíró is, hirtelen megállott. Szólani nem tudott, de rettenetes rémület ült ki az arcára meg a szemeibe, ahogy félig nyitott szájjal rámeredt az elnökre, a ki indul kifelé. Ahogy azonban megállott a rab, visszafordult az elnök is s kissé türelmetlenül kérdezte:

- Nos?

Az ember előbb makogott, mint valami siketnéma s úgy ment vissza az elnök elé. Az ő fülének is idegen lehetett a hang, a melyen beszélt, mert egyszerre csak elhallgatott s minden erejével azon igyekezett, hogy összeszedje magát. A szögletes, széles, nagy gesztusaival pedig türelmet kért... Aztán nyögve, fuladozva hebegett: - Mielőtt elmennek, kérem...

- Nos, mit akar?

- Mondani, hogy méltóságos ur, ne akasszanak fel. - Megfogta a nyakán a kendőt és bogozta kifelé s míg babrált, mintha eszelős lenne, csak azt hajtogatta: - Ne, ne, ne tessék...

A báró hideg szigorúsággal nézett reá. Volt egy kis együgyűség is a szigoru pillantásában. Nem értette egészen a dolgot s az orrán át dunnyogva értelmezni kezdte, a hogy a maga fejében lassan-lassan kiformalódott a dolog. Mintha azonban ezuttal is a publikumot tartotta volna fontosabbnak, mint ezt az embert, a kit a karja alatt megragadott az egyik börtönőr, nehogy felforduljon, míg a másik a jegyzők asztaláról egy pohár vizet adott neki.

- Persze. A halál rettenetes kezd lenni, ha magáról van szó. A bíróság bölcsesége majd megtalálja a módját a maga büntetésének. Bizzék ebben. Az azonban kissé különös, hogy a ki tudott ölni, az annyira fél a haláltól.

A rab gyöngén eltaszította maga mellől a börtönőrt s nem kihívóan, de határozottan mondta:

- Nem félek.

Az elnök csodálkozva nézett reá.

- Hát akkor?

A rab végig simogatta a kabátján a gombokat s mintha hirtelen valami bágyadság lepte volna meg, halkán ismételte: nem félek. Egyébert mondom, de az hosszú lenne, meg én amugy is nagyon akadozva beszélek...

- Csak mondja.

- Olvastam én már azt, hogy nem tart sokáig. Egy éjjel az egész. Az ujságok is mindig megírták, hogy ez az éjszaka urnak, parasztnak egyformán borzasztó. Benne van az ember a zsákutczában. Se jobbra, se balra nincs út kifelé, csak a biztos, elkerülhetetlen halál. Hanem hát még se több ez, mint egy éjszaka. Tizenkét óra, akárhogy is elmulik. Aztán az a másik öt perc is elmulik. Egyvégtében tizenkét órát szenvedni nem sok, hanem az a rettenetes feketeség, ami azután következik... Iszonyu árnyak libegnek benne. Látni nem lehet semmit... Azt hiszem, hogy a halál után még meg is bolondul az ember, az ilyen, mint én. Hát...

- Akar még valamit mondani?

- Tessék engedni, igen. Én sokat gondolkoztam azon, a mióta rabságban vagyok, hogy hát mi is válhatik még belőlem ezután... Ha úgy vitték ki tőlem a tálat, hogy hozzá se nyultam, vagy ha reggel olyan ébren keltem föl, a hogy lefeküdtem, az mind azért volt, mert gondolkoztam. Hát én ennek a társaságnak már nem vagyok jó...

- Melyiknek?

- A kívülvalónak. Annak, a melyik gyalog, vonaton, meg kocsin szabadon jár erre-arra. Abba én már nem illek bele. De hát ezzel még nincs egészen végem. Van még társaság, a másik. Azoké, a kiket bezártak. Az egész világon köröskörül millió és millió ember. Ember, a ki létezik, a ki hogy: van, letagadni nem lehet. Csupa ember, a kivel szemben kisebbek az igények, mert hát bebizonyosodott róluk, hogy nem állják ki a künnlevő társaságnak az ítéletét. Ott még én is lehetek valami. Ide nem kívánkozom vissza. Erre a világra nézve idegen lettem. Idétlen ember, a ki azonban a hozzá hasonló idétlenek között normálissá válik. Azok között, a kiknek mindnek bánata van...

Szakadozottan, halkán beszélt. Egy-egy szót ismételt, míg megtalálta azt, a melyiket hozzá kell illeszteni, - de halálos csendben hallgatták. Mikor hátul egy óvatosan kinyitott ajtó nyikorgott, ideges sziszegéssel fordultak vissza némelyek s aztán rábámultak a rab szájára s mohón várták, hogy beszéljen. Azt, hogy: *bánata* - nem értették meg mindjárt. A rab hátra pillantott s összeránczolva a homlokát, értelmes szavakat keresett, a mivel megmagyarázza azt, a mit mondani akart. Nem siettette senki. Csendes, alig észrevehető derengés suhant át az arcán, a mikor azt hitte, hogy most már megérteti magát.

- Mert az, a mi itt lefolyik, hogy kérdeznek, vallatnak, felelni kell, elmondani apróra a hitványságot, aztán újra, meg újra elmondani s látni a jegyző ur kezét, hogy mindent fölír, az mind gyerekség ahhoz, a mi magában az emberben végig háborog. Így kell, hogy mondjam, mert igaz. Néha még a test is remeg bele. Hidegtelese van az embernek, csak azért, mert eszi magát, töpreng és iszonyuan bánatos. Csak úgy elmenni a világból, a hol ismertem az utcákat, az embereket, keserves dolog. Egyszerre csak arra virradni, hogy itt már nincs helyem. Még a kutyámat sem vihetem magammal... De hát odaát is emberek vannak. Nem tudom, hogy

milyenek, de élnek. Élet van és pedig olyan, a mi a miénk, a kik már nem vagyunk idevalók. Tessék próbálni velem, hogy talán ott ember lesz belőlem. Annyira ember, a mennyit ott kívánnak. Fogyatékos ember, de olyan, a ki nem egészen haszontalan. Talán jó keféet köt; meglehetősen munkát csinál a kosárfonásban s e mellett annak a társaságnak tud mondani egyet s mást a szomorúságáról. Mert hát, a ki öl, az megölte magát is. S nem csak nekem, de mindnyájunknak jobb, ha egyelőre csak úgy hal meg az ember, hogy átmegegy a másik társaságba. Mert hát nem az a nagy dolog: meghalni. Hát meghal. Ha már meghalt, akkor megpróbálni, hogy hátha még arravaló lenne, hogy válják belőle valami. Nem itt, ott.

-166-

Elfáradt s mintha vak lenne, behunyt szemmel mutatott a börtönőr után, hogy megfogózkodjék bele. Mikor már a vállára tette a kezét, erőltlenül, alig hallhatóan szolt még egy-két szót:

- Bocsánatot kérek, hogy ennyit beszéltem. Egyébképpen ugysis jobban tetszik tudni, mint én, hogy mit kell velem csinálni.

A VERS

-167-

tiszti kantinban egy csomó fehérekötényes bakakukta ügyetlenkedett a fehérre terített hosszú asztal körül. A feleséges tisztektől összekölcsönzött holmit rakták föl az abroszra, de össze-vissza, úgy a hogy az Kun-Sármáson vagy Hajdu-Kesziben szokás, a mikor nagy lakodalom van s hosszú asztalt terítenek a csürben. A szarvasagancs nyelvű villa mellé ezüst kés jutott s nem akadt két tányér egy terítéken, a melyik egyforma lett volna. A legényeknek jó kedvük is volt. Ugy lettek bejelentve, hogy helyesen tudnak forgolódni az asztal körül s ilyenformán megmenekültek a kirukkolástól. Néha egy-egy tiszt csörtetett végig a folyosón, mind gálában, csákoval a fejükön. Benéztek egy-egy perczre s úgy szaladtak tovább olyan fontoskodással, mint a mikor az ütközet előtt nézik végig az ütegeket még egyszer a generálisok. Hét óra tájban két katona egy nagy képet hozott. Rögtön föl is szegeztek a nagy ajtó fölé s körülvették a nagy babékoszoruval, a mi már készen van esztendő óta az ilyes alkalmakra. A képre egy öreg, szikár generális volt festve, a gallérja csupa arany, a melle csupa medália. Mikor már ki volt feszítve a falra, csendesebbek lettek az asztal körül a katonák.

-168-

Nyolcz órára felgyújtották a lámpákat s az asztal közepére föltettek egy nagy bokkrétát rezedából, borostyánból, csupa olcsó virágból összekötve s lassan-lassan gyülekezni kezdtek a vendégek is. Senki se akart azonban első lenni. Csoportokba állottak a folyosón, beszélgettek, de türelmetlenek voltak már. Egynegyed kilenczkor megérkezett az alezredes a feleségével és lányával. Ezek már bementek a terembe s rögtön leültek az asztalhoz. Hogy a hölgyek megjöttek, Gutter százados is rögtön hazaient a feleségének, hogy jöjjön, mert az asszony addig nem akart feljönni, míg meg nem tudta, hogy ott lesz-e az alezredes családja is. Egyszerre aztán bevonult az egész társaság, elől pár aranygalléros ur, azután a többi tiszt szép sorjában; zsongani kezdett a terem, a legények konyakot hordtak körül, a nagy hangzavarból élesen kivált a poharak csengése s az egyenruhás tömeg türelmetlenségében hullámszerűen kezdett, mintha mindenki valami olyan türethetőbb kompániát keresne magának, a melyben elfeledkezik arról, hogy éhes. Még az alezredes leánya is egyedül maradt, nem rohanták meg a fiatal tisztok, mint máskor, mindenki ő excellenciáját várta, hogy bár csak jönne már.

Egyszerre kemény lépések hallatszottak a folyosó felől. A teremben csend lett, mindenki az ajtó felé nézett s mikor belépett az excellenciás ur, háromszor hangos éljent kiáltott az egész társaság. A nagy vendég hamarosan végzett az urakkal. Egyet-kettőt megszólított közülök, kezét adott azoknak, a kik közel állottak hozzá s katonás merevséggel meghajolva a hölgyek előtt, leült a nagy karosszékre az asztal fején. Nagy lármával helyet foglaltak az urak és a legények egymást lökdösve, megindultak az asztal körül a tálakkal.

-169-

Ettől kezdve azután rendben ment minden. A kegyelmes ur szokatlanul kedves volt, az apró ügyetlenkedések se rontották el a kedvét, nem vett észre semmit. Adomákat mesélt az alezredes feleségének a háborus időkből, a melyeken azután azok, a kik körülöttük ültek, mind nagyon jól mulattak. Általában az asztal körül szabadabb kezdett lenni a hangulat. Többet koczintgattak, hangosabb lett a beszéd s fenn az asztal végén a fiatal tisztok már nem nagyon törődtek azzal, hogy mit szól a lármájukhoz az előkelőség a tulsó oldalon.

Mikor felbontották az első pezsgős palaczkot, fölállott az ezredes és felköszöntötte a vendéget, a kire büszke nemcsak az ezred, mely a nevét viseli, hanem az egész hadsereg. A vendég röviden felelt, nem volt sok mondanivalója. Azt már sokszor elmondták neki, hogy büszkéek reá, jól teszik. Visszafordult az asszonyokhoz, az alezredesnél elvette a legyezőt s egészen közéjük hajolva sugdosott velük. Az asszonyok hangosan kacagtak, a legények újra körüljártak a pezsgővel, durrogtak a palaczkok, mint kiszabadult belőlük a dugó s a kegyelmes ur mind hangosabb lett. Künn a folyosón marsokat, valczereket trombitált a katonabanda, de oda se hallgatott senki.

Most azután éppen elérkezett az ideje annak, hogy Ullrich hadnagy sorompóba lépjen s felolvassa azt az alkalmi ódát, a mit az excellenciás ur dicsőségére irt. Az alezredes mozgolódott a székén s a szemöldeit rángatva integetett le az asztal végére; a karmesternek kiizentek, hogy csend legyen, elnémult az asztal, csak az asszonyok sugdosnak még, a felszolgáló legények tátott szájjal állottak meg az ajtóban és tájékozatlanul, idegesen nézett körül a kegyelmes ur.

-170-

- Mi történt? Mit akarnak?

- Semmi, semmi...

Az asztal végén felállott Ullrich hadnagy, körülnézett, mosolygott megelegedett gyermekes mosolylyal s egy aranyos táblájú könyv lapjai közé dugott írásból elkezdte olvasni az ódát. Remegett a hangja és folyton mosolygott. Örült, mikor körülnézve, egy csomó barátságos arcot látott maga előtt s észrevette, hogy a kegyelmes ur székében hátradőlve, behunyt szemmel hallgatja a verset. Lassankint leküzdötte az elfogultságát, mind jobban nekieresztette nagyon fiatalos, csengő hangját a jambusoknak s utoljára már mérték nélkül, a lelkesült gyerek éles, kiabáló hangján szavalt. A többiek körülölelgették a szemükkel, egy-egy szemhunyorítással intettek neki, hogy: jól van s a kis Ullrich hadnagy egyszerre megijedve vette észre, hogy itt most már nem is a kegyelmes ur az esemény, hanem ő. Most már még szebben igyekezett olvasni, nagy igyekezetében hadart, zavarba jött, szerencsére már nem sok volt a versből hátra. A mikor befejezte, nem ült le mindjárt, olyan büszkén nézett körül, mintha jól vizsgázott volna és csillogott a szeme, a mikor hangosan a poharakat összeütve, éljenezni kezdett a társaság.

-171-

A kegyelmes ur erre ébredt föl, valósággal belekábult a hosszas hallgatásba. Lassan fölnyitotta a szemét s intett a kis hadnagynak, hogy menjen hozzá. A hadnagy megindult végig az asztal mellett s mereven állott meg a vendég előtt. A kegyelmes ur bágyadtan odanyújtotta neki a kezét, gyönyörködve nézte a pironkodó arcát s lassan mormogott hozzá.

- Szép volt, nagyon szép, köszönöm, fiam.

A társaság kettejük körül tolongott s a gyerek egy emberkoszoruba látta magát bevonva a kegyelmes ural. Mikor egymásután fogadta el a sok gratulációt, megtelt önérzettel. Még mindig a kezében szorongatta az aranyos könyvet, s leereszkedéssel vette tudomásul azt is, hogy az alezredes leánya rámosolygott.

- Majd beszélünk még egymással - gondolta magában, a mint merészen visszanézett a szép leányra. Eddig alig merte fölemelni reá a szemet. A kegyelmes ur akart még mondani egy pár szót, de nem igen tudta, hogy mit. Mégis eszébe jutott azonban valami, a miről a poétával beszélni lehet.

- Milyen vers ez, hadnagy ur?

- Óda -

- Igen, ugy hívják, most már emlékszem. Nem igen foglalkoztam ilyesmivel.

Eszébe jutott, hogy valami szabály is kell hogy legyen, a mi szerint verset csinálnak, mert különben mindenki értene hozzá. Mosolyogva nézte a kis hadnagyot, a ki bizonyosan érti ezt a szabályt s érdeklődni kezdett az iránt, hogy hogyan is készül voltaképpen a vers.

- A lábak, vagy hogy is hívják... lábak szerint megy, ugy-e?

-172-

- Igen, kegyelmes uram.

- Milyen lábak szerint?

- Ez jámbus.

- Jámbus, aha, igen, jámbus...

A többiek is ugy mutatták, mintha érdeklődnének a dolog iránt, pedig most már unták. Szórakozottan hallgatták a kis hadnagy feleleteit, némelyik szólót csipegetett a tányérjáról, a másik belebámult a füstbe s a mig az zsongott a fülében: óda, jámbus - azon gondolkodtak, hogy ez mind messze van, a csillag vagy a hold se érdeklí az embert, ha a kirukkolás jár az eszében, hát még a vers. Érezték, hogy semmi közük sincs hozzá s ilyesmi járhatott a kegyelmes ur agyában is, mert egyszerre egyébről kezdett beszélni.

A kis Ullrich ekkorra jutott el az alezredes leányához. Leült melléje és mutatta neki a verset. A leány érdeklődve nézett az írásba, hangosan olvasgatott belőle s nem vette észre, hogy hozzá szólott a kegyelmes ur. Mikor az anyja figyelmeztette, gyorsan odafordult s visszaadta a hadnagynak a verset. Addig már másról beszélt mindenki az asztal mellett s némelyik tiszt ugy nézett a kis hadnagyra, mintha kérdeni akarná, hogy mit keres ez a fiatal ember a piros táblás könyvvel? A százados feleségében volt még annyi jóakarát, hogy magához intette a hadnagyot és még pár perczig foglalkozott a verssel. Ez aztán azt akarta jelenteni, hogy: most már menj és dugd el a könyvedet. A kis hadnagy azonban nem értette meg, örült, hogy akadt még valaki, a ki meghallgatja, széket hozott a századosné mellé s magyarázni kezdte az asszonynak a szebb részleteket.

Ez kellemetlen volt már mindenkinek. Nem kellett volna okvetlenül odanézniök, de azért odaszurkált mindenkinek a szeme. - Az alezredes kedvetlenül jegyezte meg, hogy az ő idejében nem értek még rá a fiatal tiszték az ilyesmire. A dinstreglamával törődtek.

-173-

Ezen lelkesedni kezdtek a tiszték.

- Az az, a dinstreglama...

A százados epésen odaszólt a kis hadnagy felé:

- ... A miből sok tiszt még nagyon keveset tanult meg.

A kis hadnagy ide-oda kapkodta a fejét, kétségbeesve kereste a segítséget. A tiszték azonban

olyan idegenkedve néztek vissza rá, mintha nem is ismernék. Az alezredes leánya újra az a szép katonakisasszony lett, a ki lóháton kíséri ki az apját a gyakorlatokra s a mint galoppban eliramlik a csapatok mellett, sárral freccsenti végig a szegény gyalogos hadnagyot. Még a felszolgáló bakagyerek is megértettek valamit a hangulatból, mert összesugtak és sunyi pillantásokat vetettek a kis hadnagy felé.

A kis hadnagy még mindig nem értette meg, hogy mi történik körülötte. Erre aztán a százados oda szólott a mellette ülő főhadnagynak:

- Mondd meg annak a szárnak, hogy tünjék el, ne blamirozza itt az ezredet.

A KATONAGYEREK

-174-

Tele volt a falu katonával. Az uraság háza előtt két pejt sétáltatott egy kereksipkás, kurtazekés lovász, ott lakott az ezredes. - Az utcán egymás nyomába hágott a sok tiszt. Már fényesre voltak tisztogatva, jobb színben, mint a milyenben bevonultak a faluba. Akkor nagy volt a sár, még mindig zuhogott az eső s égen, földön olyan locspocs volt, hogy a lelke is átázott az embernek benne. Egyformán káromkodtak a tiszték és a káplárok, a legénység pedig dagasztotta a sarat, rendetlenül dülöngve a nagy utcán, mint az álmos csorda.

A hogy bekvártélyozták magukat, egyszerre kisütött a nap. Mintha magukkal hozták volna a jó időt a tarsolyukban s most kiöntötték volna a vidékre. Ezzel aztán megjött a kedvük is. A mint kipihenték magukat, hangos lett a falu. A takarodót nem vette komolyan senki. A sok bakagyerek aztán esténként teleülte a kis parasztházak előtt a padokat s még éjfélkor is hallatszott a hangjuk, a hogy itt-ott még énekeltek csendesesen, lágyan egy-egy szegényes versezetű, monoton katonanótát Ferencz Jóskáról, a ki a mikor a privadiner behozza a fényesre puczott bakkancsát, visszagondol a rekrua-korára, vagy arról, hogy nem illik a csákó a lány fejére. Nem unták sehol a katonákat, pedig van része bennük a falunak minden esztendőben, mindig kijön ide egy csomó közülök, összetapossák a vetést, megfizetik urasan s aztán eltűnnek, hogy ne mutassák magukat újra a jövő évig.

-175-

Most annyi volt a tiszt, hogy még a harangozóhoz is jutott egy hadnagy. Ullrich, az a jó gyerek, a ki verseket ír, szerelmes és esténként, a mikor nem látja senki, sirni szokott az édes anyja után. A mikor odaadták neki a kvártélyt, azzal vigasztalták, hogy ugy se lesz soha odahaza. Az uraság nagy gavallér, oda lesznek hivatalosak esténként a tiszték.

A harangozó sehogyan se fogadta a vendégét. A mikor beköltözött a két legénnyel, a kik szintén oda voltak rendelve alvásra, egy álmos szemű nagy leány fogadta s egy maszatos képű fiucska dörgölődött a nadrágjához nagy örömmel s a gyermek öntudatlan áhítatával megcsókolta a portopéját. A hadnagy nagyot bámult, a leány pedig magyarázgatni kezdte a gyermeket, hogy értse meg a vendég.

- Mindent megcsókol, a mit szeret...

A hadnagynak egy kis, tisztára söpört agyagos szobát adtak a ház végén. Az ablak rezedás, rozmaringos, bogláros kertre nyílt. Inkább csak egy széles pázsit volt a kert, mindjárt a fal mellett szurós sövénynyel elkerítve az uttól, de csupa virág, mintha rendetlen nagy bokrétába lenne kötve az egész s este aztán valami láthatatlan kéz fölemelné az egészet az ablakhoz, hogy ömöljék be a szaga a virágnak. Ez nagyon tetszett a vendégnek. Az első estén megesküdt, hogy sohase kívánna egyebet, csak egy ilyen kis szobát és csendet. Utóbb már unta, kikivánczozott belőle.

-176-

A harangozóval alig találkozott. Ha el is mentek néha egymás mellett, valamit morgott, a mi lehetett akármi, de ha csak tehette, előbb befordult a szobába, mielőtt szembeért vele a hadnagy. Egy cseppet se igyekezett eltitkolni, hogy inkább szeretne egyedül lenni. Nagy, durva arcú ember volt, rettenetes izmokkal, nem is született az udvarlásra. Azon kívül már pufókra itta magát, vonásaiba valami állatias bárgyuság telepedett le, a szemeivel csak pislogott, de soha se nézett s otromba nagy teste meggörnyedt a hátában, mintha az egészet előrehuzná a feje. A hadnagy megborzadt, amikor először meglátta. Különösen a kezei lepték meg. Soha se látott még ilyen óriás, vörös, piszkos tenyeret. Azt gondolta magában, hogy ha ez összekeverülne egy ilyen magafarmáju gyöngye legénnyel, egy roppantással törné össze a fejét, mint a diót. Azután már nagyon idegenkedett tőle és járt fűhöz-fához, hogy adjanak neki más kvártélyt.

Egy este arra nyitotta be a kaput, hogy a nagy idomtalan ember ordítva üldözze a kis udvarban a gyermeket. A kis fiu visított és menekült előle. Apró lábacskaival úgy igyekezett, mint egy menekülő egér, már majdnem összerogyott, fájdalmasan lihegett s a mikor hátranézett és látta, hogy mindig közelebb, közelebb éri az ellensége, sikoltott, a hogy csak kifért a torkán.

- Mamus, mamus, gyere, jaj...

A nagy lány az eresz alatt állott. Elkényszeredett, üres arczczal nézett maga elé. Nehézkesen forgatta a fejét arra felé, a merre az apja botorkált a gyermek után. Azt a löcsöt figyelte, a mit a vén ember a kezében tartott, utánajárt a szeme s mindig aggodalmasabb és kétségbeesettebb lett a pillantása, a mint közelebb és közelebb jutott a gyermekhez a nagy lomha ember. A harangozó egyszerre mintha elfáradt volna, megállott s a gyermek után dobta a löcsöt. A kis fiu szó nélkül összeesett, a hátán érte az ütés; két karját elnyujtotta a földön, behunyta a szemeit és egyet se mozdult. Erre felébredt a lány. Lustán odakullogott a gyerekhez, félszemmel mindig arra ügyelve,

-177-

hogy mit csinál az apja, fölvette a karjára és vitte befelé. A harangozó alattomos pislogással kísértte, míg az ajtóig nem ért, akkor pár lépéssel beérte s borzasztóan pofon ütötte. A lány megtántorodott, azt a kezét, a melyik szabadon maradt, rászorította a fülére, de első gondja azért a gyermek, maradt. Lefektette az ágyra, csak azután ült le egy székre, a szemére esett haj alól félve pillantott ki az ablakon. Mikor látta, hogy az apja hátra se néz, csak elmegy s erősen becsapja maga mögött az ajtót, leült az ágyra, egyenesen mellé, az ölébe vette a kis szőke fejét, simogatta s a mikor mégse ébredt, elkezdett keservesen sirni.

Mikor a hadnagy bejött, nem tudta, hogy mit mondjon. Érezte, hogy elszorul a szíve, alig jut lélegzethez, és hogy valamit mondani is kellene, de semmi se jött a szájára. Leült ő is az ágyra s szólítgatni kezdte a gyereket.

- Fiacskám, kicsi, no piczi, fáj?

A leány nem is törődött vele addig, a míg föl nem nyitotta a szemét a gyerek. Akkor is előbb a fiut az ölébe vette, nagyon magához szorította, a kis sápadt fej belesüppedt a mellébe. Ez meleget adott neki, mert lassan-lassan pirulni kezdett, fölemelte a karjait s egészen odatapadt a nagy lányhoz.

-178-

Akkor aztán megszólalt a lány tartózkodva, bizalmatlanul, inkább csak azért, hogy megmagyarázza a dolgot.

- Mindig ilyen, ha részeg. Egyszer agyonüt, akkor aztán majd ő is tömlöczbe kerül. - Álmos, siró szemeit melegen pihentette meg a gyermekén s azt kérdezte tőle: - fáj, drágám? - Mikor a gyermek intett, hogy fáj, kitört belőle a keserűség.

- Szakadjon le a keze, a mivel megütött!...

A hadnagy közelebb húzódott hozzá, elszomorodott, de kíváncsi is volt arra, hogy mi ez az egész?

- Hát aztán miért? - kérdezte és simogatni kezdte a leány vastag karján a ruhát.

A leány előbb félszegen húzódozott, aggódalmasan nézett a katonára s csak akkor kezdett el beszélni, a mikor már látta, hogy nem bántja.

- Haragszik reánk, ilyenkor mindig rájön a dühe. A gyerek miatt.

- Hát kié a gyerek?

A leányban egy kis erő gyült fel erre a kérdésre. Valahogy olyasformán felelt, mintha azt mondaná: kinek mi köze hozzá?

- Az enyém.

A hadnagy olyan barátságosan nézett reá, hogy bizalmasabb lett. Most már kérdés nélkül beszélt, csakhogy vontatottan, nehezen emlékezve vissza mindenre és sokszor megdörzsölve ujjaival haja alatt a bőrt, mintha a vér járását igyekeznék felfrissíteni a fejében.

- Az apja maguk közül való, csak katona, nem ilyen aranyos. Akkor voltak itt, a mikor Gereben leégett, onnan szakadtak hozzánk. Megesett, nem is bánom. - Majd megfojtotta a gyermeket, úgy ölelte. - Szeretem...

-179-

A hadnagy a leány vállára tette a kezét s érezte, hogy nedves a szeme. Egyszer aztán gondolt egyet, hirtelen felfogta a gyereket az ölébe s odaszólt a lánynak.

- Jöjj utánam.

A leány nehéz testét alig bírva, támolygott utána. Beértek a kis szobába. Itt a hadnagy leszedte az ágyról a köpenyegét, csákóskatulyáját s rátette a gyereket. A leány bámulva nézte, hogy mi lesz.

- Ebben az ágyban alusztok, a mig itt vagyok, értetted?

- Igen, hát maga?

- Ne törődj vele.

A leány nem is bánta, akárhol is. Engedelmeskedett, nehézkesen fölmászott a gyermek mellé.

A vendég ébren várta be a harangozót. Hallotta, hogyan botorkált végig az udvaron, bukdácsolva a köveken, háromszor is nekiesett az ajtónak, azután a tulsó szobában motoszkált, újra kijött s dühöngve nyitotta be a kis szoba ajtaját.

A hadnagy kihuzta a kardját s egyenesen nekiment. A nagy leány reszketni kezdett az ágyban, a mint beszélni kezdett s a gyermek is ijedten kapta fel a fejét a párnáról, a mikor meghallotta a hangos szót.

- Te czudar paraszt - kiabált a kis hadnagy és végig vágott a kard lapjával az óriás képén - ha ide beteszed a lábad, keresztüldöflek. - Idegesen keresgélt az asztalon a revolvere után, már kevésnek találva a kardot. - Ha kell, golyót is kapsz a hasadba.

-180-

A nagy, részeg ember kábultan bámult maga elé s úgy tántorgott, hogy bele kellett kapaszkodnia az ajtóba. Mikor a tiszt melléje lépett s most már a revolvert mutatta meg neki, a

kilincs után tapogatózott.

- A leány és a gyermek itt marad és ha fölemeled rájuk a kezed, te betyár...

- Jó, jó, - motyogott az ember és rémült pillantással kísért a revolvért. A mikor kinyílt az ajtó, kifordult rajta s künn végig esett a földön, mint a zsák. Mig felcízelődött, már bátrabb lett. Fenyegetőzött s röhögve döngette meg a ház tulsó végén a falat. Ott már nem félt.

A hadnagy leterítette a köpenyegét a földre s így őrizte ezt a szegény bamba leányt meg a gyereket. Éjjel még vizet is hozott nekik a kutról. A leány hálás pillantást vetett reá, mint valami okos állat.

Reggel felé nagyon fájdalmasan kezdett már nyögni a gyerek. Erre bejött a két katona. Azt hitték, hogy a hadnagnak van valami baja. A másik szobából dühösen kiabált a harangozó:

- Most már egyszerre hárommal kezd el. Nem elég neki a hadnagy...

A katonák azután elmesélték másoknak is, hogy olyan gyerek beteg a szobában, a kit két esztendő előtt hagyott itt egy legény ebből az ezredből. Erre általános lett az érdeklődés a kis szőke gyermek iránt. Sokan bekérezkedtek, hogy lássák; a mikor egy-egy kérgeges tenyerű katona meghatottan állott meg a vergődő gyermek előtt, a nagy leány végigsimogatta pillantásával ezeket a jó embereket.

A gyermek mindig rosszabbul lett. A harmadik reggel már félrebeszél s mikor felriadt, úgy pihegett a kis sovány melle, mintha a nagypja elül menekülne. Ha a hátára fordították, visított. Benn a kis testében romolhatott össze valami, mert panaszkodott, hogy szurják a csontok. Az volt a legnagyobb baj, hogy nem tudott enni. Visszaömlött a száján az a kis tej is, a mit bele öntöttek. Mindig szomorubban jöttek-mentek a katonák. Egy őrmester, a ki valahogyan visszaemlékezett arra a legényre, a ki talán az apja lehetett a gyerekeknek, egy lovacskát is hozott neki, de a gyerek csak alig hogy észrevette, a mint a pokróczon végig száguldott a paripa s aztán leesett az ágy mögé.

Estére egészen vége lett.

A lány csak most vette észre igazán, hogy a gyermek meg fog halni. Az ölébe kapta s meleg lehetet fujt a szájába, mint a hogy a dermedt madárfiut szokás életre melengetni. A gyermek föl is nyitotta még a szemét. Néha megnyílt az ajtó s bejött egy-egy katona megnézni, hogy mi van s lábujjhegyen ment tovább.

Az ágy végén ülve cigarettázott a hadnagy. A gyermek, mintha kereste volna, bágyadtan szétnézett. Mikor egyszer a cigaretta tüzpontja világítani kezdett, utána kapkodott. Mikor künn az uraság előtt megszólalt a katonabanda, megelevenedett egy kicsit a pillantása, azután úgy tett, mintha nagyon álmos lenne, lankadtan ráejtette a fejét az anyja keblére.

A FŐHADNAGY

Ullrich hadnagy, a költő, a lovag, az az Ullrich, a ki minden egyéb, csak katona nem, főhadnagy lett. Az Isten tudja hogyan. Érdeme nem volt rá semmi. De hát az a világ sorja, hogy a hadnagy mindenképpen főhadnaggyá válják. A mikor megkapta kinevezését, fölvetta a jobbik zubbonyát, a minnek a gallérjára már három hét óta fel volt varrva a második csillag is, és elment a táviróhivatalba, hirt adni az apjának is a rangjáról.

Azután a papirkereskedésben száz darab új névjegyet csináltatott, csak egyszerűen így: *Oberlieutenant Ullrich*. A mint leírta a mintát, határozottan szépnek találta így röviden, egyszerűen a kártyát. Visszajövet új főhadnaggyokkal találkozott; mosolyogva, hajlongva üdvözölték egymást s azzal köszöntek el, hogy délben újra találkoznak a kantinban. Mig haza ment volna, egy egyenruhás bolt kirakatában nagyon megnézett egy portepét s elhatározta, hogy azt a jövő elsején, ha marad pénze, megveszi.

Hogy most mindjárt nem vásárolhatta meg, az egy kicsit elkeserítette. Mióta a telegrammot feladta, ugyis olyan érzékenykedő hangulatban volt, hogy kesergésre állott a kedve. Ez a portepé-história csunyan világossá tette a helyzetet. Mig hazaért, a szűk kis utczákon keresztül, mormogott s az arczára, hosszú szőke bajusza alá, végig az állán, kiült az a két ráncz, a mely mindig megjelent ott, ha ez a szőke katona keseregni kezdett.

- Hadnagy, főhadnagy, egy kutya. Egyiknek sincs pénze.

A kantinban délben vigan voltak. Az idén nagy volt az előléptetés. Sok tiszt ment penzióba, hogy helyet adjon a fiataloknak. Ragyogó arcú katonák ülték körül a hosszú fehér asztalt, az asztal fejen a délelőtti konyaktól már egy kicsit nekivörösödve elnökölt az ezredes.

Mikor Ullrich a terembe lépett, megéltjezték, nem komolyan, de szeretettel s egy friss százados fölugrott és tósztot mondott reá versben:

Az öröm szivemben nagy,
Éljen Ullrich főhadnagy.

Meg akarta mutatni, hogy ő is tud verset csinálni. Ullrich elpirult, de a többiek nagyon jól mulattak. Tapsolt az egész kompánia, brávót kiabáltak, összecsengették a poharaikat s most már egyiknek-másiknak az arcán szintén meglátszott az igyekezet, hátha ő is mondhatna verset. Pár percze elnémult a beszélgetés, a jókedvű emberek egymásra kacsintgattak, hogy no, most lesz itt komédia, de aztán nem lett semmi, mert olyan nagy lett a figyelem, hogy nem mert senki elsőnek előállni a tréfájával. Azalatt Ullrich főhadnagy evett. A mint végig nézett a sok jó pajtáson, elmúlt a rossz kedve. Vigye az ördög az egész bajt, fődolog, hogy az embernek barátai vannak. Koczingatott, egymásután hajtott le néhány pohár bort, s csak a mikor már érezte, hogy nehéz a feje, akkor jutott eszébe, hogy nem igen bírja az italt. Panaszkodva oda is fordult az egyik szomszédjához.

-184-

- Annyi bort öntöttem magamba, hogy nem tudom, mi lesz velem; vigyázz rám, pajtás, hogy ne igyam többet.

A hogy eszébe jutott a gyöngesége, megint elkedvetlenedett. Ha már katona az ember, mért nem lehet olyan szép, nagyszál legény, mint odaát Schrödter kapitány; az ugyan magába tölthet egy veder bort is, meg se érzi. Körülnézett, sóhajtott, aztán megint nem sokat törődött vele, majd csak megél ő valahogy így is. Hanem azt a portepét szeretné minél hamarább, mert a mit most visel, az már nagyon vedlett.

Közben azonban tovább ivott. Sok tósztot mondtak mindenkire s néha egy-egy jó ivó körömpróbát ajánlott. Ugy ki kellett inni a bort a pohárból, hogy egy csöpp se maradjon benne. A szomszédja figyelmeztette egyszer-kétszer, hogy sok lesz, de erre már dühbe jött s rákiabált:

- Hagyj békét, nem vagyok én kölyök!
- No, no, csak úgy mondtam, te kértél rá...
- Mindegy.

Közben lehordták az asztról a sok üres tálat, csak a bort hagyták ott. Lenn az asztal végén egy horvát kadét hazuról hozott nótákat füttyült a szomszédjainak. A szép monoton melódiákra egyszerre csend lett, odafigyelt az egész asztal, a mig meg nem unták. Azután zagyván az asztalon át kiabálva egymásnak, megindult a hangos beszélgetés. Mikor már az egész rend felbomlott, mindenki ahhoz telepedett, a kivel beszélgetni vágyott. Őt-hat teríték helyén nem ült senki, másutt meg csoportokba verődtek össze a pajtások. Sűrű gomolygó füsttel telt meg a szoba, meleg is lett s mire az ezredes kigombolta nyakravalóját, hogy meg ne fuladjon, mintha azt mondta volna, hogy most már minden szabad.

-185-

Egyszerre eltűnt minden tartózkodás s a hivatalos ebéd után elkezdődött a fiatal tisztek mulatsága. Egy páran felkeltek közülük, hogy hazaszaladjanak a kaszárnyába, elengedjék az iskolát s rábizzák az altisztekre a bakákat, egy pedig, a kinek föl kellett váltania a napost, szomoruan köszönt jobbra-balra.

Ullrich főhadnagy csodálkozott azon, hogy semmi baj sem éri. Azon már sokat nevettek a többiek, hogy mikor valami jó mulatság volt, mindig neki kellett otthagyni szolgálati dologban. El se hitte, hogy itt maradhat. Mikor látta, hogy mégis úgy van, nem kell neki fölállni, még jobb kedve támadt. Odament, a hol a legduhajabb volt a mulatság, belemelegedett ő is, csókolózni szeretett volna a sok jó pajtással, de mert még nem voltak idáig, csak ivott mindenkivel, öntötte magába a bort, lelkesült, nagyon hangosan beszélt és az asztalt verte az öklével, mikor egyik-másik valami nagyon jót mondott. A többiek összenéztek, csóválták a fejüket, de aztán mulattak rajta.

- Ejhaj, pajtás, de neki melegegettél, nehogy baj legyen belőle...

Hat óra felé már tánczoltak. A füttyös horvát kadét behozatta a kintostól a gitárt és játszott nekik. Csak tréfa volt az egész, de azért komolyan ment. A ki leány volt, az fehér kendőt kötött a karjára s félrelökték az asztalt, felrugdosták a székeket a nagy mulatságban.

-186-

Ullrich főhadnagy nem kelt föl az asztal mellől. Sohse érezte még ilyen jól magát. Hevítette a bor, nőtt a vitészege, most kitanulta, hogy nem is olyan nehéz inni, mint a hogy az ember gondolná. Már dél óta önti magába a bort, s nincsen semmi baja. - Mikor egy kis aggodalma támadt, fölállott, végigsétált a szobán, s a tükrökben megfigyelte, hogy vajjon nem tántorog-e. Nem, nincsen semmi baj. Csak a meleg lett mindig kiállhatatlanabb a szobában. Szédülni kezdett. Mikor észrevette, hogy senki se figyel reá, fejébe csapta a sapkát és kiment az udvarra.

Künn egy pár katona a késeket és villákat surolta. Ezek már utána néztek s összemosolyogtak, a mikor egy kicsit botorkálva kiment az utcára. Nem igen tudta, hogy mit csinál, mert a fagyban, szélben egyszerre megállott az utca közepén, nézett erre-arra s nem tudta, merre induljon. A keze fázott csak, máskülönben olyan melege volt, hogy majd szétszakadt benne minden ideg. Lassan elindult a város felé, még arra is elég esze volt, hogy mikor egy kocsis jött, letért a gyalogutra. Nehányszor nekiesett egy hosszú kerítésnek, de nem bukott föl. Ez a játék mulattatta. Most már, a mikor nem dülöngött, akkor is nekivetette vállát a deszkának s utánozta azt a hangot, a hogy a kerítés döngött:

- Piff... puff... olyan mint az ágyu.

Egy kis kocsma előtt megállott, mert belülről muzikaszót hallott. Azt hitte, hogy már éjfélután van. Hogy hány óra van, azt nem látta, mert hamarosan elhatározta, hogy odabenn rendet fog csinálni. Egy katona soha se fogja azt eltűnni, hogy a civilizált belemuzsikáljon a mulatságba.

-187-

Benyitotta az ajtót s leült a kemence mellé egy asztalhoz. Itt egy kicsit észretért. A tulsó asztalnál csendesen mulatott egy csomó kopott, barnaképű becsületes ember. Mikor bejött a tiszt, nagyon rábámultak, de azután újra belemerültek a beszélgetésbe s csak néha lopva pillantottak a kemence felé. Ullrich főhadnagyot egy ideig érdekelte a társaság, de egyszerre úgy érezte, hogy egy negyedórácskát szunnyadnia kell. Odébb toltta maga elől az üveget, a feje nagyot koppant az asztalon s aludni kezdett. Arra ébredt föl, hogy új vendégek jöttek s az ajtón besüvöltött a hideg. Fölkapta a fejét, pislogva bámult bele a lámpába s a mikor észrevette, hogy a szomszéd asztalnál mosolyogtak, nem jött dühbe, hanem visszanevetett. Nagyon kórikus volt neki az egész helyzet, de azért jól érezte magát. Az utczán nagyon áthült s most kiengedett a testében a fagy.

Az új vendégek a régiekhez ültek. Nagyon haragosak voltak. Valami gyűlésről jöttek. Nem végezhettek, mert a rendőrség szétkergette őket. Az egyik azért káromkodott, mert nem hozhattak határozatot.

- Az ember kinlódik hat napig, mint a kutya, hogy a hetediken aztán megbeszélje a maga dolgát s aztán jön egy csomó pribék s vége ennek is.

A többi is dühöngött. Belekiabáltak egymás szavába, össze-vissza hadonásztak az asztal felett; a sok tehetetlen, lenyügzött ember legalább ordított, hogy nagy hangot adjon, ha már egyébre nem képes. Ullrich főhadnagy egy darabig hallgatta őket. Csupa zavar volt az agya. Nem igen értette, hogy miről van szó, csak érezte, hogy itt egy csomó panaszos ember lármáz. Felugrott és közéjük ment ő is. Félig németül, félig magyarul kiabált bele a beszédbe, hogy úgy van, a nagyok legyürik a kicsit, s mikor már mind hallgatva bámultak reá, leült egy üres székre s beszélni kezdett nekik a katonák bajáról.

- Nálunk is úgy van. Gyalázat az, a hogy elbánnak az emberrel. A felsőségnek minden szabad, a kis tiszt pedig kutya. Szava sincs, kuss neki. Hordja a szép aranygombos kabátot, meg a fényes kardot, de mi az, semmi. Ne higyetek neki...

Egy legény bizalmatlan lett. Csend lett, senki se felelt. Erre a főhadnagy fölugrott s bemutatta magát:

- Ullrich főhadnagy.

A többi se akart mögötte maradni az udvariasságban. Egymásután bemutatták magukat.

- Kiss Ferencz, czipész.

- Kelemen Sándor, kovácslegény.

- Beke Mihály, lakatos.

Azután ő beszélt egyedül. Ha egyik-másik valamit nem értett, a többi lefordította. Nyelték a szavát s ujjongott az egész társaság, a mikor valami nagyot mondott.

- Nem kell katona, polgár kell, munkás ember...

Erre mind hozzá mentek parolázni s az egyik azt mondta, hogy ha így beszélne minden katona, más lenne a világ. Az a feladat, hogy tanítsák meg erre a katonát, nem pedig hogy az édes apjára lőjjön, ha úgy parancsolják.

A főhadnagy ráhagyta, hogy igenis erre kell megtanítani. Ember s nem katona, az legyen mindenki...

A mikor két tiszt bejött az ajtón, egy kicsit összerezett, de azért nem hagyta magát. Nekik is odakiáltotta, hogy ember kell a rendnek, nem katona. A társaság fölállott és várta, hogy mi lesz. Némelyik mormogott egy kicsit, hogy egy becsületes tiszt van s azt is elviszik, de hangosan senki se avatkozott a dologba.

A két tiszt karon fogta a főhadnagyot és vitték kifelé. Az ajtónál azonban erőszakoskodni kezdett, azt mondta, hogy az ő barátai itt vannak s hogy ember kell a világnak, nem katona, de az egyik tiszt keményen rákiáltott:

- Tedd fel a sapkát és indulj. Ha kell, majd patrol jön érted.

Erre kiabálni kezdett, hogy csak jöjjön, majd meglátja, hanem azért el lehetett vinni minden nagyobb lárma nélkül.

A kantinban újra lármázni kezdett. Sok nagy tisztet látott maga körül s ez dühbe hozta. Megint azt kiabálta, hogy a világnak semmi haszna sincs a katonákból és az aranygombos szép kabátban szolgáság van, de hamar legyürték a kantinos ágyára. Nem volt már szegényben semmi erő s a mikor még tovább is kiabált, befogták a száját, nehogy meghallják künn a mosogató legények.

A mikor már tehetetlenül, tátott szájjal aludt, az ezredes kezdett el kiabálni.

- Mondják meg neki, hogy tizennégy napig ki ne mozduljon a szobából. Tudtam, hogy ez a számár fogja tönkretenni a mulatságot.

A PENZIÓ

Nyár derekán Ullrich főhadnagy telegrammot kapott abból a kis faluból, a hova az apja meghúzódott, a mióta penzióba ment. Az volt benne, hogy ha még látni akarja az öreget, siessen haza. Csak ez a szó, hogy: haza - nem volt helyes az egészben, mert kintinban, kaszárnyában, mindenütt inkább otthon érezte magát, mint az apjánál. Régen elszakadtak egymástól. Mióta a kadétiskolába ment, inkább csak a régi emlékeiből állított össze egy képet magának az öregről, mert néha-néha került hozzá látogatóba egy-két napra s jóformán el is szokott attól, hogy apja van. Most azonban nagyon elkomolyodott, sebesebben kezdett dobogni a szive s a szeme megtelt könnyel. A lábánál feküdt a kutyája, homályos szemü, vén, nagy barna állat, ez feltápáskodott, hosszasan a gazdájára meresztette a szemét s végig nyalta kezét. Az állat becsületes részvéte meghatotta; megsimogatta a hátát s gyöngédségeket suttozott neki:

- Öreg pajtás, kedves vén kutyám...

Egyszerre eszébe ötlött a telegramm. Fölugrott, gyorsan öltözött és egyenesen a tiszt kaszinóba ment. Ott találta az ezredest, átadta neki a telegrammot és várta az engedelmet, hogy elutazhassék.

-191-

A nagy tiszt lassan hajtogatta össze a papírt s gondolkozva, csendesen beszélt, a mig visszaadta.

- Csak menjen, főhadnagy ur, aztán rögtön adjon hirt, ha valami baj volna. Derék katona volt az öreg, szolgáltam vele, együtt csináltunk át sok jót, rosszat. Említsen meg neki, talán emlékezni fog még rám, ha ugyan életben találja még szegényt. Mikor látta utóljára?

- Három és fél éve. Nála voltam...

- Igen, igen, hát csak menjen...

Egy óra mulva már a vasuti kocsiban ült. Behúzódott egy sarokba az ablak mellé s szórakozottan nézegette végig a nagy város utolsó házait, a mint el-elmaradoztak s egy-egy cégéttáblát, a melyen szalagba futottak össze a betük. Abból, a mi hazahajtott, nem sok jutott az eszébe, csak valami nyomta az agyát, mintha rározkadt volna a kocsi teteje. Puszt, unalmas végtelenség lett körülötte minden, a mire magába mélyedt s a kocsi tulsó falára képzeletben megrajzolta az apját, a milyen most lehet. Bizonyosan egészen fehér a feje, meggörnyedt a teste s még mindig katonaruhában jár, de a zubbonyán már kirojtosodott a zsinór. Egy pillanatig végigszaladt az agyán, hogy talán már meg is halt, ha úgy irták, hogy baj van, de ezt még sem hitte el. Érezte, hogy az apja nem hagyhatta el a nélkül ezt a világot, hogy vele egy pár szót ne beszéljen, hiszen mégis csak a fia. A gyermekétől pedig nem válik meg az ember köszönés nélkül, akármilyen idegen legyen is hozzá.

A kis állomás perronján türelmetlenül, pillantását a kocsik ablakain ide-oda kapkodva, várt reá az apja. Futva ment hozzá, elvette tőle a csákó-skatulát és hosszasan ölelte olyan melegen, hogy a főhadnagy bámulva nézett reá.

-192-

- Csakhogy itt vagy! Ugy vártalak...

- Nem vagy beteg?

- Már nem, de tegnap azt hittem, hogy meghalok. Szédültem, mozdulni se birtam, minden pillanatban vártam a halált.

A fiu szomoruan, részvétellel nézett reá.

- Szegény apám...

- Most már ne félj. Nincs semmi bajom, csak körülöttem járt a végem, éreztem a szelét. Már akkor is jobban voltam, amikor neked sürgönyöztettem. Látni akartalak. Az a hirtelen gyöngeség olyan volt, mint a figyelmeztetés. Csakhogy itt vagy!...

Karjába öltötte a karját s vitte magával keresztül a falun. Nagyon megnézte őket mindenki s az öregnek tetszett az, hogy a fiával ujságot hozott a faluba. Jobbra-balra köszöntgetett:

- Jó napot, postamester ur; alászolgája, gyógyszerész ur! - s közbe mindig megmagyarázta a fiának, hogy kik azok, a kikkel találkozottak.

- A boltos még egészen fiatal ember, nagy tarokkista, a patikárius a kalabriászban kiváló. A körjegyzőnek szép rózsái vannak, csereviszonyban állunk, de le-lefózzuk egymást. A milyen marsall-bimbóim most vannak, az már tünemény. Mi lesz ezekből, ha kifejlődnek. Néha még éjjel is felkelek, hogy megnézzem, nincs-e valami bajuk. Ugy pályázom őket, mint a gyereket, de majd meg is látod, hogy mi az igazi rózsza.

Az öreg katona kis zsindeyes házban lakott a falu végén. Pár lépésnyire a kert hosszában folyt el a patak. A part itt magasabb volt, mint másutt s végig ki volt czövekelve. Az öreg nagy örömben látta, hogy a fia érdeklődve nézi a czölöpsort. Végig vezette a patak mellett s magyarázni kezdett neki.

-193-

- Egy kis szabályozás. Ez a hitvány kis viz minden évben megtréfált. Elöntötte a kertemet, a rózsáimat karóstu l hordta át a másik határba s csak arra ébredtem, hogy amit egy évig építgettem, azt összerontotta egy nap alatt. Most már nem lehet neki rugdalózni, megépítettem

ezt a gátat. Egy egész nyáron dolgoztam rajta, magam talicskáztam hozzá a földet, én ütöttem be minden czölöpöt. Akkor nagyon egészséges voltam.

Azután a kertben csavarogtak. Nem volt ott egyéb, csak rózsza, köztük az öregnek néhány büszkesége. Ezek előtt hosszasan magyarázott.

- Így is próbáltam, úgy is. Tavasz előtt tettem bele egy szemet abból ni, ott a kerítés mellett, ez aztán már pompás idea volt. Nézd, mi lett belőle...

Lassankint rájuk szállott az este, hűvösödött, de az öreg még mindig nem akart bemenni. Csak a mikor már mindent magába burkolt a késő szürkület s egyik rózsza olyan lett, a milyen a másik, akkor mentek be a házba.

A két kis szoba nem volt olyan szép, mint a kert. Nagyon katonásan, egyszerű, erős holmival volt bebutorozva. A fiatal tiszt majdnem fázott, panaszkodott, hogy éhes. Erre elmentek a vendéglőbe vacsorázni, mert otthon nem volt egyéb, csak egy kis tej meg szalonna. Szembe ültek egymással egy sarokba s csak lassan indult meg a beszélgetés.

- Hát a katonáékkal hogy vagy? - kérdezte egyszerre az öreg.

A főhadnagy hirtelenében nem tudott válaszolni. Kapkodott, hogy hát csak meg van valahogy, meg hogy nincs semmi baj hála Istennek s egyszerre elhallgatott, mert érezte, hogy ha tovább beszél, most már egyszerre kitör belőle az a sok panasz, a mi meggyült benne fenn a garnizonban. Erre nagyot hallgattak, ittak egy-egy korty bort s nem néztek egymásra, hanem az asztalt bámulták maguk előtt. Mind a kettőnek egy zsirfolton akadt meg a pillantása s mintha megállapodott volna fejükben a gondolkozás munkája, rámeresztették a szemüket erre a pecsétre s csak bámultak. A fejük fölött megszenesedett a lámpa kanócza, nehéz levegő ereszkedett rájuk, mint valami felleg s a komor csöndben egyszerre, minden apropos nélkül, szólalt meg az öreg katona.

- Nem akartam, hogy katona légy. Nem voltam vak. Észre vettem, hogy nem annak való vagy. De nem lehetett másként. Olyan szegény voltam, de olyan szegény, hogy csak arra gondolhattam: mi lesz az olcsóbb. A kadétiskolába fölvetek ingyen s valahogyan megélhettem én is. De hogyan... azt kívánom, hogy erről ne legyen fogalmad soha.

A fia meglepetve meredt reá. Mindig azt hitte, hogy azért lett belőle katona, mert az apjának az volt a vágya. Elkomorult, csüggedten hajtotta le a fejét s a fogai között mormogta el a kérdést.

- Hát csak azért?

Az öreg elgondolkozott s míg visszament a katona életébe, lassan-lassan belehajtotta magát a keserűségbe.

- Csak a legjobb mód arra, hogy gondoskodjanak az ármádiáról, ha a nyomorult szegény tiszt fiából ingyen csinálnak katonát. Ha két krajczárba kerülne, senki se akadna, a ki egyszer s mindenkorra rabságba dobja gyermekét.

A fiu bólított a fejével.

- Igaz, igaz...

- Meg ne nősj, vagy csak akkor, ha egy milliót kapsz. Akkor ur vagy, másként koldusabb leszel a koldusnál. Nincs rettenetesebb, mint a szegény katonacsalád. Parádé parádé után, csupa uri szeszély szabja meg még azt is, hogy mennyi aranyat hazudj a kabátodra. Adnak ezer és egy pár száz forintot egy egész esztendőre s megkövetelik, hogy háromszáz forintot hordjál a testeden posztóban meg paszomántban. Jönnek a gyerekek s míg a fizetésedből lefoggják azt, a mibe a katonabanda kerül, nincs reggelire való pénz a háznál. Az arany kabátod alá ócska kötött inget veszel föl s a feleséged gallérját küldöd a zálogházba, hogy elmehessél a tizforintos banketre, a mit ő exczellenciája, az altábornagy ur tiszteletére rendez a garnizon.

A fiu áthajolt az asztalon és úgy szivta magába a beszédet. Most már ő szerette volna folytatni, neki is lett volna mondanivalója.

- S mindenki parancsol...

Az öreg nagyot csapott öklével az asztalra s úgy vágott bele a fia szavába.

- Mind, mind parancsol! Ugy kommandiroznak, mint egy kölyköt. Beleszólnak a pénzedbe, becsületedbe, rugnak ide-oda... Ha nem nőültem volna meg, elmentem volna hivatalszolgának...

Ivott és lecsendesedett egy kicsit. A mint a fia kipirult arcát nézte, egyszerre elment a kedve attól, hogy tovább beszéljen, de aztán, hogy megmagyarázza a haragját, még mindig lihegve, de már nyugodtabban tovább folytatta:

- Ha erre gondolok, mindig izgatott leszek egy kicsit. De meg akartam neked mondani a véleményemet, hogy tudjad. Légy tisztában azzal, hogy rab vagy, mert a ki ezt nem tudja, bolondokat csinál. Az az egész hadsereg, én mondom neked. A ki ezt tudja, az megél valahogy. A fiatal ember azonban urnak képzelet magát. Ne légy ilyen bolond...

Mintha bocsánatot kérne mindazért, a mi még következni fog, majdnem könnyörögve beszélt tovább.

- Édes fiam, ne légy ilyen bolond, ne légy...

A fiu agya egészen beletompult abba, a mit hallott. Mindez kóválygott az agyában eddig is, de nem öltött formát. Valamit akart mondani, de újra más jutott az eszébe s azt kezdte el. Nem jutott el tovább egy-egy szónál s az apja magával volt elfoglalva, nem kérdezte meg, hogy mit akar mondani. A szoba sötét sarkába bámult s a hogy hosszasan elnézett, lassan végigcsurgott az arcán a köny. Most már minden felindulás nélkül beszélt, ellágyulva, mosolyogva kezdte el bizonyítgatni, hogy mégsem egészen vigasztalás nélkül való az élet.

- Ezt tudni kell már csak azért is, hogy ne tegye tönkre az ember örült vágyakkal még azokat a jó napokat is, a mi még a katonának is fennmarad az élete végére. Ha az embernek esze van, csak egy célja szabad hogy legyen abban a fényes életben, a mit ti éltek. Én már tudom mi. Elkészülni a másik életre, a mi közönséges, szürke, de csendes, nyugalmas. Én már százados koromban pakkolni kezdtem. Kidobtam a lelkemből az ambíciókat, nevettem magamban azon a komolyságon, a mivel végig hallgattam a nagy katonai problémákat csütörtök esténként a tiszt kaszinóban, föl se vettem, ha leszedett rólam minden becsületet az ezredem előtt egy-egy generális; már akkor meg volt az agyamban a rózsás kertem, csak még várni kellett reá. Számítottam az éveket, még nyolcz, még hét, még hat esztendeig leszek cifra kutyája a kényszerűségnek, azután aztán ur. Valamiben meg kellett fogózkodnom, mert különben belebolondultam volna a gondba, a nyomoruságba. Erre készülj el, kezd korán. Zsugorodj össze a vágyaidban. Azt hiszed, hogy én a rózsakeresztelésen, meg a gátrakáson kezdtem? Dehogy, de az lett a vége. Szokjál már is hozzá, hogy ez lesz a te véged is és boldog leszel.

-197-

A főhadnagy szinte itta azt, a mit az apja mondott, mint az erős, kábító bort. Közbe bólintott, szóval nem akarta megzavarni, de a mikor látta, hogy az öreg már kifáradt, magába mélyedt és lassan-lassan megérlelve a lelkében mindazt, a mit hallott, mosolygott és jól érezte magát. Tetszett neki az, hogy ő martirja egy rendszernek és rendszer szerint fog végig szenvedni még vagy negyven évet, hogy aztán ur legyen, olyan ember, a kinek senkise parancsol. Azt hitte, hogy majd lesz ereje hozzá.

A mikor csendesen hazafelé mentek, néha önkénytelenül a melléhez szorongatta az öreg ember karját, mintha biztatta volna, hogy ne féljen. Ugy lesz minden, a hogy megbeszélték. Az ember szenved, aztán egyszer csak valamikor nyugalomba megy.

-198-

Reggel későn ébredt, kábult volt, valami homályos zsongás maradt meg benne a tegnapi naphól. Előbb azt hitte, hogy otthon van, azután körül nézett, sokáig dörzsölte a szemeit s az apját kereste. Az öreg már nem volt az ágyban.

Kiment s hangosan szólította. A mikor nem kapott feleletet, elindult, hogy megkeresse. Az udvar üres volt, lenn a gát alatt csobogva szaladt el a patak s künn már, mert a határban megindult a munka, csendbe burkolózott a falu. Megijedt és rendre járta a mesgyéket.

Egy gyönyörű rózsató alatt fekvé találta meg az apját. Hanyatt dült, bizonyosan ugy is esett végig a földön, a szemei le voltak csukva, olyan nyugodt, csendes volt az arcza, mintha aludt volna. A rózsabokor bokrétáját néha ráhajtotta az arczára a szél.

A CSEND

-199-

Nyugalom... Hogy az ember lefeküdjék, ne halljon és ne lásson semmit, egyszer se mozdítsa meg többé a karját, szétessenek az agyában is a kerekék s egészen vége legyen a munkának, ez csodálatos jó lehet. A ki idáig eljutott, annak mosolygós, sima, minden gondoktól megmenekedett lesz az arcza. A vonásain előmlik a pihenés gyönyörűsége s az a csendes öröm, hogy már megszabadult a földtől, a mi a lábára tapad az embernek, mint a hogy a lépvesszőre sorjában leragadnak a madarak. Csak ez a szó utálatos: halál, hanem ezt nem kell kimondani, van neki ezer más neve, vagy ha az ember megszokja, az se olyan csunya. Bele kell gondolkozni magát az embernek. A koporsó se koporsó, hanem ágy, az örökös nyugalom nyoszolyája. Körülnézegeti, a kit érdekel, megbarátkozik vele, megismeri rajta a csapokat, a mivel egymásba vannak illesztve a deszkák, a rézkupos szögeket egyenkint megtapogatja, mert becsületes jó munka az, minden rendkívülség nélkül. A hófehér csipkétől se kell félni, olyan könnyű, mint a lehellet. A sarokba a koporsó fedele van feltámasztva. Azt ha rászégezik az aljára egy-két határozott kalapácsütéssel, következik a csend. Még azok sem zavarják meg az embert, a kik most eljönnek még egyszer körülnézni. Igazában összeteheti a kezeit és alhatik reggeltől estig, estétől reggelig s megmosolyoghatja azt a haszontalan kenyérhajszát, a mi végigrohan a feje fölött.

-200-

Nagyon jó lehet, csak meg kell barátkozni vele...

Ullrich főhadnagy, mig az apja mellett virrasztott, egyebet se tett, csak barátkozott a nyugalommal. Egy-egy pillanatra azon vette észre magát, hogy ő fekszik az öreg, nyugalmas arczu katona helyén, éppen ugy összekulcsolta a kezeit a mellén s lehunyta a szemeit. Érezte, hogy elbágyad s lassan körülöleli az az igazi csend, a mit földi ember nem érez, zsibbadnak, mindig nehezebbek lesznek a tagjai s mintha más levegőt is szivna, csendesebben, könnyebben lélegzik. A nagy semmi volt körülötte csak, mindenütt semmi, semmi... csak egy kis hüvös szél, a mi frissen tartotta, felüdítette, nagyon jó volt... Egyszerre a szél erősebb lett s gyertyaszagot hajtott reá a ravatal mellől. Erre fölébredt s álmodozva járta körül a koporsót. Olyan élénken érezett még mindent, hogy az apja fejénél leült a ravatal lépcsőjére s a fejét ráhajtotta a hófehér

csipkére, a miből egy darab végig feküdt a fekete posztón.

Másnap is komoly nyugalommal nézett végig mindent. Lassankint bucsuzott, a hogy előrehaladt a ceremónia, igazán azonban csak a temetőben köszönt utóljára az apjának.

Az öreg katona gondos ember volt, jó előre megcsináltatta magának a kriptát. Olyanforma volt ez, mint valami csendes kis házikó, kis rácsos ablakkal, nehéz tölgyfaajtóval és köröskörül zöld. Belepte a falát a tölcséres, fehérvirágu délignyiló s átölelkezett a tetején is, hogy egyik oldalról a másikra lógassa le a virágát. A főhadnagy mosolyogva nézte a házikót s míg a pappal beszélgetett, azt mondta:

- Szép kis helyecske, itt jó lehet feküdni.

Még ott ült egy napig. Délután a temető kis házikója mellé heveredett le a gyepre s ott feküdt estig. Egyszer-kétszer benézett az ablakon és mosolygott. Mikor az esti szél egy pászma rózsailleséssel suhant be az ablakon s míg mellette elrepült, rózsába bonyálta egy pillanatra az ő arcát is, még elégedettebb lett.

- Lám, lám, utána jött a kertje is.

Este kiszakította magát a temetőből, meglátogatta a papot és a jegyzőt, de szórakozottan, a nélkül, hogy számot vetett volna magával, hogy mit csinál, inkább csak a jónevelésű ember ösztönét követve. Reggel pedig elutazott.

Másnap a kantinban lelkesülten ragyogó arczczal beszélt a kis házikóról, a hol most az apja lakik.

- Olyan szép! Hüvös, de azért nem fázik benne az ember, virágos, zöld, mint valami lugas, gyönyörűség lehet feküdni benne.

- No már köszönöm szépen, nem kérek belőle, mondta az egyik tiszt.

A többi nevetett, egy másik pedig megborzongott s azt mondta, hogy a ki meg akar halni, feküdjék az ágyba és haljon meg, de ne kellemetlenkedjék másoknak. Az ő pártjára állott a többi is s a főhadnagy egyedül maradt. Rosszul érezte magát. Érezte, hogy igaza van. Nyugalom kell az embernek, meg csend... Már zavarták is a lármával, fájt a füle és zugott az agya.

Egy perczig csend lett.

Amint némán az abroszra hajolva ült ott, megsajnálta. Némelyik kérdezősködni kezdett tőle s a kik mellette ültek, reá hallgattak.

- Még életben találtad az öreg urat?

A főhadnagynak csak a ravatalos szoba, meg az a nagy csend maradt meg az agyában. Előbb gondolkoznia kellett, hogy válaszolhasson.

- Megálljatok csak... Igen, élt még, hogyne. Szép kertje volt, mellette folyik a patak, arra ő vert gátat... hanem ez már - tudja az Isten - mind olyan homályosan áll előttem, mintha ködben volna. Csak a másik háza, a hova kivitték, ő az édes, szép hely...

Végig nézett a sok katonán s egyszerre élesen agyába nyilallott minden, a mi az előtt is történt.

- Hogyne élt volna. Együtt mulattunk egy korcsmában, a miben olaj-lámpás lógott a fejünk felett s azt mondta, hogy várjak, várjunk valamennyien csendesen, gázoljunk át a katonaságon; azt mondta, hogy türjünk s aztán nekünk is lesz rózsás-kertünk, azt mondta, hogy...

- Kell az ördögnek!...

- Bolond vagy!... azt mondta, hogy ezért kell élni, mert ez a cél, egyéb semmi, szappany-buborék, üveggyöngy...

A nagy szobában sűrű gomolyagban kóválygott a füst s meglepetve, aggodalmasan bámultak össze a tiszték. A főhadnagy fuldokolt, köhögött s aztán mintha egyedül lenne, magában suttogott, öntudatlanul, lehunyva a szeméit, elvágyszakozva innen.

- Csend, nyugalom... Nem kell egyéb semmi, semmi.

Olyan volt, mintha beteg lenne. A többiek ráhagyták, mintha attól tartanának, hogy egyszerre csak kitör rajta valami ismeretlen nyavalya és a háta mögött összesugtak.

Azután még több baj volt vele, mint eddig. Sehogy se tudott katona lenni. Pedig akart. Csinált magának egy nagy naptárt, a mi harmincz esztendőre szólott s kék meg vörös czeruzával huzta ki rajta az elmúlt heteket. Fogadkozott, hogy mintakatoná lesz, csakhogy semmi panasz se legyen reá s baj nélkül huzgálja keresztül hetenkint a harmincz esztendőt, a mikor aztán elkövetkezik a nyugalom.

Közben pedig mindennap akadt valami kellemetlensége.

Egyszer egy füzetet hozott a kantinba s odaadta egy-két tisztnek, hogy csak olvassák. Az volt a czime: *A tiszt és a kutya* s arról a módról szólott, a mivel a tiszték a legénységgel elbánnak. A tiszték mosolyogva olvasták végig a füzetet, némelyik magára is ismert egy-egy alakban s jót nevetett azon, hogy ő milyen hóhér. Kézről-kézre adták az írást, de nem vette komolyan senki,

inkább csak kötekedtek vele.

- Engem nem vettél bele pajtás? Én is felrugtam a multkoriban egy rezervistát, mert nem tudta, hogy melyik a jobb keze.

- Én sorra pofozom a regrutát, az az első leczke.

- Aztán mit csinálsz ezzel az irással?

Ullrich érezte, hogy nem veszik komolyan s keserűen kifakadt.

- Mit csinálok, felküldöm a császárnak, tudjátok, azt teszem...

Akkor ért el a füzet az alezredeshez. Ez föltette czvikkerét, elolvasta az első oldalt s aztán kettérepesztette az egészet. A főhadnagy sápadtan állott fel s mondani akart valamit, de nem volt ideje rá, mert az alezredes a szavába vágott.

-204-

- Főhadnagy ur, mig ilyen haszontalanságokat firkál, jobb lenne, ha vigyázna magára, mert baj lesz.

Ettől fogva olyan idegenforma ember lett az ezredben. Huzódoztak tőle. Inkább csak vacsorázó pajtás lett, ha otthon nem maradt a naptárát bujni. Ha beült a többi tiszt közé, elhallgattak, azután másról beszéltek s ha kiment egy-egy perczre, aggodalmasan néztek utána. Nem komédiáztak vele, mert annyit megértettek belőle, hogy szerencsétlen s voltak olyanok, a kik féltették is.

Néha beszéltek még vele a csendről, meg a nyugalomról, de úgy, mint a hogy a lázas beteggel szokás beszélni. Ráhagytak mindent. Még akkor se nevettek, a mikor egyszer elhozta a naptárját s mutatta, hogy mennyi van még hátra. Akkor panaszkodott is.

- Nem birom ki, nagyon sok...

- Dehogy nem. Mindenki kibirja. Nem vagy gyerek...

Azután többször is elhozta a naptárt és mindig sűrűbben panaszkodott.

- Elsenyvedek... s becsukta a szemét, mintha álmos volna.

Mikor kiment, összebujtak a tisztok s arról beszéltek, hogy ezt az embert ezután már nem szabad magára hagyni, meg hogy el kell venni a naptárját és a tűzbe dobni, mert az a nyavalyája. Még valami ostobaságot követ el. Ha már ennyire zavaros valaki, nem lehet megbizni benne.

-205-

Egyszerre elhallgattak, mintha hallgatónának. Furcsa érzés lepte meg valamennyit. Sápadtan néztek össze. Hirtelen ugrott föl mindenik az asztal mellől s kifelé igyekeztek.

Mire az ajtóhoz értek, künn az udvaron valaki a falhoz támaszkodva a mellébe lótt. Hallották, hogy zuhan végig a kövön s egy fiatal tiszt ijedten rákiáltott:

- Ullrich!

Mire behozták, már szépen elsimult az arcza és mosolygott.

AZ ASSZONY

-206-

Kusza Ignác fazekasmester volt a szegényebb fajtából, a mivel nem sok van mondva, mert aligha akad valaki, aki már látott volna gazdag fazekasmestert. Egyetlen szobácskában vergődött az étellel, komoran, szinte nekikeseredve épített tervre tervet, hogy hogyan lehetne megszabadulni a nyomoruságtól. Senkije se volt, csak a felesége, egy nála sokkal fiatalabb kis beteges asszony, a ki tudja a jó Isten, hogy miért ment hozzá. Talán azért, mert a kerek világon senkije se volt, becsületes akart maradni s a szegény gyámoltalan Kusza hangjában, szemében s abban, a mit mondott, fölfedezte a nagy szeretetet. Azt se hitték még akkor, hogy ilyen nyomoruságos lesz az életük. - Teréz varrogat majd egy kicsit az ablak mellett, mondta ismerőseinek a fazekas - én összegyúrom a sok agyagot, halomra csinálom a sok lábast, fazekat, csuprot, s azután jó az Isten.

A jó Isten valahol másutt volt elfoglalva, mert feléje se nézett a fazekasmesternek. A lakzi után két-három hónapra Teréz panaszkodni kezdett, hogy fáj a melle, nehezen nyeli a lélegzetet s néha úgy érzi, mintha a hátán át keresztül szurnának rajta egy hegyes vasat. A szomszédban lakott egy öreg asszony, valami régen elhalálozott pandurkáplárnak a hátramaradt felesége. Nagy doktor volt. Tavaly czukorport fujt egy gyermek fájós szemébe s három napra akár a napba nézhetett a gyerek. A derestyei bíró feleségének olyan fürdőt készített mindenféle füvekből, hogy három hónap alatt kitakarodott a lábából a köszvény. Ez az asszony azt mondta Teréznek, hogy ne sokat törődjék az egészszel, fiatal asszonyoknál előfordul az ilyesmi. Kenje meg minden este magát jól mustárszeszszel s egy kis tormáseczettel, s kutya baja se lesz.

-207-

Ettől fogva kezdett el tervezgetni a fazekasmester.

Itt látta maga előtt annak az okát, hogy miért beteg a felesége. Gőzölögve, iszapszagot, penészt, fertelmes párákat lehelve ki magából, feküdt előtte a szoba szögletében az agyagrakás, a

gerendákról, falról lecsepegett a víz, a szegény beteg asszony paplanának átnedvesedett az a széle, a mely a falat surolta s a mikor úgy végig nézett mindenben a gyámoltalan fazekasmester, szentül kimondta, hogy tesz valamit, okvetlenül tesz valamit a nyomorusága ellen. Belebutult a gondolkodásba s míg az ajkait rágva, a szoba egyik sarkában összekuporodva töprengett a felett, hogy mit kellene kezdeni, kétségbeesett, szálnalmas vonásokat öltött az arcza s néha azon vette észre magát, hogy mert tehetetlen s mert végtelenül fáj, sajog benne valami: keservesen sir s ráfoly a könye a agyagra. Mindenhez kellene egy kis pénz, valami kis tőke, korcsmához, szatócskodáshoz.

Mikor az asszony nehezen fuldokolva köhögött s panaszkodott, hogy már megint átszurták a hátán a hegyes vasat, elkényszeredve vánszorgott az ágyhoz, félénken, mintha félne attól, hogy eltörik karjai közt a gyöngye kis test, magához ölelte az asszonyt, becézte, simogatta s kicsordult a szívéből a sok kérdés.

- Fáj? Terke, édeske, nagyon beteg vagy? Megfordulsz, akarsz megfordulni? Mondjál valamit.

Az asszony azt mondta: jaj! - de már gyöngén, inkább csak nyögött. Ilyenkor aztán kitört a fazekasból a gyámoltalan féreg dühe. Nekirontott a falnak, verte az öklével, dühöngve, ordítva átkozta az Istent, a ki nem segít, az embereket, a sorsot, ezt a kutyát, a ki az egyiknek szerencsét ad, a másiknak nem, pedig szenved, betegen nyög még az édes jó kis felesége is, hogy inkább venné el az Isten!

Ezt egyszer mondta s megijedt mindjárt. Kezdte visszavonni eszeveszetten, remegve térdre esett az asszony mellett s jajgatott: - nem, nem, uram Jézus, segíts meg - s mint a ki nagyon fél, lábujjhegyen ment el az ágyig, megnézni az asszonyt s megvigasztalódott, mikor hallotta, hogy még nyög.

- Élész, élész, Terke? - csupa merő sziv lett az egész ember, megfogta az asszony kiaszott, sovány kezét s kérte nagyon szépen - ne halj meg.

Az asszony pedig lassan-lassan elkészült az étellel. Lehet, hogy nagyon jó orvosság a mustárszesz és a tormáseczet, de neki nem használt. Künn gyönyörűen sütött a nap, teleszórta világossággal, forró sugárral a kis fazekasházat, de az csak bennmaradt a gőzben, párában s valóságos felleg szállott fel az agyagból, mikor a forró fal beleadta a melegét. Mikor a nagy vakító tüzgolyó fölhágott az emberek feje fölé, orgiát csaptak a fazekasműhely tetején a kis eleven sugárvillámok, künn tombolt az élet, de a szegény kicsi asszony néha már egész napon át nem beszélt egy szót se, s mikor egy kis levest hozott át neki a pandurkáplárné, előbb szét kellett feszíteni a fogait tompára vert késsel, hogy betölthessenek az ajkai közé egy-két kanálkával. Olyankor a mester abbahagyta a munkát s érzéketlenül bámult maga elé. Mintha nagyon el lett volna foglalva a földdel meg az éggel, hol ezt, hol azt nézte s az ágy felé se pillantott. Ő maga is kezdett összeesni, az eleven, mindig dolgozó kis emberke szédelgett, ha járt, ha kérdezték úgy felelt, hogy az ember azt hitte, hogy bolond, s a nagy gondja előrenyomta a fejét, meggörbítette az egész testét.

Néha hiába nézett határozottan az asztalra, vagy a székre, csak nagy beláthatatlan szürkeséget látott maga előtt. Máskor önkéntelenül képeket rajzolt magának arról, hogy mi lesz vele, ha egyedül marad. Nekimeresztette a szeméit annak a pusztának, a melybe beleesett s órákig hallgatva huzódott meg az agyag mögött. Ha az ajtót becsapták, arra rázkódott meg s vagy a szerszámait sorolta föl magában, vagy sorra megnevezte a falra akasztott néhány füstös, piszkos képet: - Szűz Mária, Jézus, Ferencz József, Kossuth Lajos... Mindig félt, hogy máris elment az esze.

Egy este a pandurkáplárné kijelentette, hogy ott marad éjszakára is. Magával hozott egy ócska réklit s az ágy lábánál foltozgatni kezdett. A fazekas felriadt.

- Baj van?

- Nem, maga csak gunnyaszson, Ignác, majd én lefogom szegénynek a szemét.

Ignác csak gunnyasztott, azt már nem is igen hallotta, hogy miről van szó. Fellebbe vezett az elméje, elkalandozott ide-oda, olyan hülyeformán, mintha egy pillanatig sem lenne akkora ur, hogy visszaparancsolja magához. Most már elpártolt az asszony ágyától és belebódult a sötétbe, eltemette magát a nembánomságba s mint a ki teljesen részegre itta az agyát, a maga agyagvárába behuzódva, félig öntudatlanul, bárgyun leste, hogy mi lesz.

Éjjel kibotorkált az ajtón s a hűvös éjszakában újra meghányta-vetette magában azt a régi tervét, hogy vagy kocsmát nyit, vagy pedig valami kis szatócsboltba megy s az asszony ott ül majd a söntésben vagy a pudli mellett. Közben vásárol egy-két földet, tán majd egy lovat is...

Benn azalatt meghalt az asszony. A pandurkáplárné elimádkozta. - Segítse az Isten a másvilágon jobban, mint ezen, mert itt sok baj, bánat, nyomoruság érte. Könnyű legyen felette a föld és irgalmas számára az égi kegyelem. Ámen.

A fazekas csak másnap tért igazán magához, addig nem értett semmit tisztán. Jóformán be se engedték a szobába, pedig reggel föl akarta öntözni az agyagot, mert végre is az nem megy, hogy az ember két-három napig semmit se dolgozzék.

A mikor azt mondták neki, hogy viselje csendesén magát s álljon be szépen az emberek közé, mindjárt a koporsó mögé, engedelmeskedett, mint a gyermek. Bárgyun nézett körül.

- Szépen énekel, - azt jegyezte meg, a mikor a kántor bucsuztatni kezdte tőle az asszonyt, s a pap prédikációjára is elismerte, hogy: jó beszéd, reggelig is elhallgatná az ember, olyan szépen folyik a szájából.

-211-

Csak a nyitott sírnál tért magához.

Előbb körülnézett, kapkodott erre-arra, s azután megvilágosodott az agya. Ellökte a sírásót, a ki már dobálta le a gödörbe a földet s keserves jajgatással esett le a sír mellé. Köréje gyűltek az emberek s unszolták, hogy menjen el, de megütötte volna azt, a ki hozzányul. Nem tudott igazán sírni, csak tehetetlenül nyögött s hivta vissza az asszonyt. Most értette meg igazán, hogy elment. Nem is lehetett hallani egyebet, csak az ő hangját, még a lélegzetüket is visszafojtották az emberek, csak hogy ne zavarják. Ő pedig nem vett észre senkit, beleesett az öntudatlanságba, gyöngye kis teste vonaglott s mikor látta, hogy hiába jajgat, elkényszeredve nézett körül.

- Mi lesz? mi lesz? - kérdezte azoktól, a kik mellette állottak.

A pap egy marék földet dobott a gödörbe. Erre egy kicsit elgondolkozott, hogy vajjon mire való ez s azután, mintha az volna egyetlen módja annak, hogy a feleségéhez jusson, gépiesen dobálta ő is a földet a koporsóra. Vonaglott, a mikor lenn, a mélységben dübörögve felelt vissza a deszka. Mikor két erős legény elhuzta a sírtól, eszeveszett módon tört ki belőle az indulat, úgy küzdött velük, mint a ki az utolsó lélegzetvételeért harcol; de ez se tartott sokáig, ellankadt, összeesett benne a féltelenség s mig lefelé vitték a temetői uton, csak magában motyogott:

- Terke, édeske, gyere vissza, ne menj el, jobb itt...

Másnap megkeresték a szomszédok.

Eljött a pandurkáplárné is és meg akarta vigasztalni a szegény embert, de nem volt szükség reá. A fazekasmester már mosolyogva ment eléje, mintha el is felejtette volna a tegnapi napot. Mig az asszony szomorúan nézett körül az üres szobában, leült az agyag mellé s elkezdett magyarázni. Csupa jókedv volt az egész görnyedt kis fazekas, mig egymásután meggyurt az agyagból egy lábat, egy kezet, kiformált egy fejet s elmesélgette, hogy hogyan lesz ezzel a kis munkával.

-212-

- Ez a keze, ugy-e, ez meg a lába, itt a feje. Hasonlít?

- Hogyne, Ignác, hogyne.

- No lássa, ezt most már csak össze kell rakni, szépen, tudja, csinosan összepasszoltatni az egészet. Rájön majd a köntös, így hullanak le róla a ránczok, így - mutatta a kezével, hogy hogyan - elsimítjuk, szépen elrendezzük az egészet s azután tánczolunk... Erre nevetett. - Tánczolunk mellette.

Másnap, harmadnap még mindig ezt mesélte s már énekelt is, mikor úgy esett, hogy szépen összeállította az asszonyt.

A TÖLTÉS ALATT

-213-

tt a hol lankásan kiválik a síkból a kulai töltés, egy kis őrházat is építettek a gyepre. Olyan az egész csinos, cseréptetős kis épület, mintha a füből nőtt volna ki, semmi udvara, utczája, rögtön a tövében elkezdődik a végtelen mező. Csak a töltés zárja el előle keletre a napot, de annak is virágos zöld az oldala; nem kopár, szinte megpihen rajta a kis ház ablakszeme, a mikor már nagyon kibámulta magát a messziben. Ha az ember arra megy a vonalon s visszanéz, a mikor már fölkapaszkodott a töltés tetejére, játékházikónak hiszi a kis őrházat, az az ember pedig a ki előtte áll a piros zászlóval, olyan mint a fakatona, peczkes, merev s úgy forgatja a fejét is a vonat után, mintha dróton rángatnák. Messze-messze egy tanya is, akkorácska, mint a gyermekjáték, kut gémmel, egy csomó kis fehér bogár vagy mi, egész csorda, aztán semmi. Ha ebben az irányban elindul az ember, egyenesen abba a fellebbebe szalad, a mely ott uszik az ég alján, a hol elvégződik a föld.

Mikor az első vonat végig rohant a pusztán, hogy fölkapaszkodjék a töltésre s eldübörögjön valahova olyan messze, a mi még elgondolni is sok a szegény ember eszének, a mező remegni kezdett alatta, mintha alig birná és megvadult minden, a ki látta.

-214-

A kutyák előbb vad dühvel vetették magukat utána és szégyenkezve, vinyogva tértek vissza, a miért ki nem szakíthattak a kerekéből egy darabot. De hamar akadt dolguk, mert a nyáj százfelé szaladt s reszketett minden gyapjas, mintha ördög szállotta volna meg. Mikor megállottak, a fülüknél fogva kellett őket összecibálni, akkor meg aztán úgy egymásba bujtak, hogy a közójök dobott bot megállott, mintha a földbe szurták volna. Szétszaladt a csorda is és örült vágatásnak indult a ménes, egy csomó zabolátlan csikó, a melyet a gyepre hoztak erősödni. Elmúlt az ebéd ideje, a mire rendbe jött minden, de idegesek lettek az állatok és most már fölkapták a fejüket még arra is, ha végigsuhant közöttük a szél. Mikor jó későre külön-külön asztal mellé összejött ebédelni a tanyára a sok urasági ember, a kit az állattal küldtek ki ide, valami babonás félelem csendben tartotta valamennyit. Csak a kanaluk kopogott a tálban és a mikor fölhasználták a sapkát a fejük bubjára, aggodalmas, sűrű ránczokba borult a homlokuk. Nem beszéltek, csak a mikor az utolsó falat kenyér után összecattintották a bicskát és mindenik huzott egyet-egyét a

korsóból, akkor oldódott meg egy-két szóra a nyelvük.

- Ebből baj lesz még, nem türi az állat a gőzöst.
- Ha ló, ha tehén, mindegy az, nem türi.

Vasárnap kijöttek az asszonyok a tiszta ruhával. Négy órát kellett hogy gyalogoljanak ideig, olyan messze van a falu. Sokan jöttek, egy pár lány is, a kinek itt künn van a szeretője. Ezeket már messziről hallani lehetett, összefogózkodva énekeltek, hanczuroztak, hátbavágták egymást, itt a nagy széles világban, kitört belőlük a fiatalság. Egy-két legény eléjük bandukolt. A mikorra összeértek, csend lett, a leányok megjámorodtak. Előbb csak egy két sorjában haladtak a tanya felé, legény, leány külön rendben, aztán felbomlott a gléda, lassan mindenki megtalálta a maga párját, elmaradtak egymástól s kettesével kézen fogva folytatták tovább az utat a tanyaig. Az asszonyok csendesesen ballagtak hátul.

-215-

Különben azért is jöttek, hogy a gőzmasinát lássák. Szent borzalommal hallották odabenn, hogy már megindult és mindennap erre megy kétszer. Valami tüneményes lehet az. Az Isten tudná, hogy honnan jön, meg hogy merre megy, csak felbukkan és elvész. Azt mondják, hogy messzebb a Tiszán is átmegy... Az az ember, a ki a kis házban lakik, sokat mesélhetne mindenről, de nagyon mogorva, szavát se lehet venni. Valami vén katona, golyó is van a lábában és nem szereti a parasztot. Hogyha felesége lenne, egészen más volna a dolog, az beszélne.

A mint egy kicsit letelepedtek az akácok alá, már kitört belőlük a kíváncsiság. Bátoratlanul, szerényen kérdezősködtek a gőzösről, de az embereik mogorván rájuk kiabáltak, hogy elég legyen a beszédből. Az állat sehogyse akart hozzá szokni a gőzöshez, megbolondult tőle, ha hallotta, hogy jön. Bojtárnak, pásztornak nehéz lett a dolga, a mióta mindennap átcsapott a határon, ez a kerekas menykő, a mit az Isten verjen meg, mert csak arra való, hogy a szegény pásztor ember életét keserítse.

Az asszonyokat lehangolta ez a nagy gond. Némelyik sajnálkozva, nagy boszusággal nézte az urát, a kinek amugy is elég nehéz a sorja. Közeledni azonban nem mertek hozzájuk, mert az asszony csak hallgasson, ha az urának baja van. Majd szól az ember, ha kell neki valami, a haszontalan szóbeszédétől csak még inkább megzavarodik. A helyett egymás között beszéltek meg a dolgot, suttogva, odapillantva egyszer-egyszer a férfiakhoz, kiknek most már mindjárt nagy dolguk lesz, mert nemsokára érkezik a gőzös.

-216-

Nem tudták, hogy voltaképen kire haragudjanak.

A vasut olyan földöntuli volt a szemükben, hogy azt se tudták, kit szidjanak érte. Ezt az urak csinálták, ahhoz pedig semmi köze a parasztnak. Hanem a jószág, az bolond. Minek fél, ugy se eszi meg a masina.

- Ott az útja, - mondta az egyik asszony, - jön, megy, mindegy annak az ökor is, a ló is, egyik után se szalad ki a pusztára.

Ezen elgondolkoztak. Az egyik bojtár odahallgatott, de csak úgy, a hogy az asszonybeszédre hallgatni szokás. Mikor már nem tűrhette tovább a sok szószaporitást, hogy már vége legyen, ő is beleszólt.

- Csakhogy az állatnak nincsen ahoz való esze.

Ez az igazság. Ezt mindenki elfogadta, mert úgy van az, hogy ha az állatnak ahoz való esze volna, nem lenne semmi baj. Aggodalmas, nyomasztó hangulat borult mindenkire. Valami homályos sejtelem rabjává tett asszonyt, férfit egyaránt, mindnyájan érezték, hogy ez a pusztájukba rontott rettenetesség, a mi alatt megdübörög még a nyugalmas, öröktől, fogva szilárd anyaföld is, valami borzasztó bajt hoz rájuk. Hogy mit, arra nem gondolt senki, de valami nagyot, olyan ismeretlen világból valót, mint a milyen idegen az egész istencsapása, ez a fékezhetetlen, rohanó hernyószörnyeteg. Ebben az aggodalmas csendben egyszerre elviczogta magát egy leány. Talán a legénye megcsípte, vagy valami furcsát mondott neki. Az öregek olyan pillantással mérték végig, hogy szégyenkezve elsompolygott.

-217-

Azután már készültek is az emberek az állatok után. Közeledett az este. Nem sötét, csak amolyan nyári alkonyat szállott le a vidékre, egy kis homálylyal, inkább csak arról ismer rá az ember, hogy jobban össze kell huznia a szemében az idegeket, ha messze akar látni. De az állat érzi. Ez a bárgyu világ tele van sejtéssel, a mióta erre jár a gőzös. A juhok közelebb jönnek a tanyaig, mintha megbíznának az embereken s oltalmat keresnének. A nagy fehér barom valósággal megkergül, mintha a fejében lenne valami baja s a mennyi, annyifelé igyekszik elmenekülni. Már érezik maguk alatt remegni a földet, valahol messze jön a szörnyeteg. A lovak horkolnak, szaglásnak a földön, mint a vadászkutya, a fiatalja nyivog és már-már eliramlik, de a kinek vigyázni kell reá, előlről egy ostorcsapást ad a szügyére, a háta mögött is nagyot konyít egy másik csikós s a szép állat megijed és csak magában toporzékol, felleget rugva maga körül a homokból. Most már résen van az egész urasági népség. Egyik-másik a napot nézi, a mi jó óra a pusztai embernek és mig elszélednek a maguk végtelen széles nagy határában, hogy sokfelől vegyék körül a jószágot, némelyik átkiált a másikkal.

- Egy kis fertályba itt lesz.
- Jön már valahol, megérezte a tulok.

Míg közeledik a vonat, egyszerre már hallani is lehet. Csak valami lassu morgás az egész

-218-

hang, a mit hallat, de azt már tisztán ki lehet venni a nagy csendből. A hang perczről-perczre erősebb lesz, lassan-lassan szabályosabb formát nyer, kihallatszik belőle valami árnyalata az ütemes kattogásnak, de azért csak sejtelmes, messze dongás az egész, jóformán csak arra való beszéd, hogy az állat értse. Az ember kérdéshez, felelethez, értelmes beszédhez szokott fülének ez a moraj, a mit nem ért, mert beláthatatlan messziről jön, aggasztó és rémületes. Valami veszedelmet hord magában, a mi ellen védekezni sem lehet, mert a füstben, dübörgésben rejtőzik, onnan pedig nem lehet kivájni, hogy a szemébe nézzen az ember.

Az asszonyokat egy ideig a földhöz kötötte az a határozatlan aggodalom, a minek nincs neve, csak fél tőle az ember. Mikor egy kicsit fölengedett bennük az aggodalom, otthagyták a tanyát és elindultak a sínek felé, hogy legalább közelebbről lássák a gőzöst. Nagyon közel azért nem mertek menni hozzá és így is félve gondoltak arra a pillanatra, a mikor elrohan előttük a sík mezőn. Tudja az ember, hogy merre megy, de egyszer hátha mégis kitér s lejön a mezőre. Nem Istentől való az ilyen vasmasina, sok rozszakarat lehet benne.

Arra szaladtak szét, hogy feljűk jött a csordából a bika. Egy leánynak vörös kendő volt a fején, hirtelen lekapta és a zsebébe gyűrte. Sikongva szaladtak tovább, pedig a széles szűgyű állat feljűk se nézett. Kurta kemény szarvaival a gyepet turva maga előtt, a sínek felé indult s rekedten bőgött egyet, a mikor észrevette, hogy emberek jönnek feléje s elakarják terelni. Mikor már közelebb jöttek, fölvetette a fejét és nagyot bömbölt, valami kihívásfélét, hogy megállottak a csordások. Ilyenkor nem jó közeledni hozzá.

-219-

Az állat tovább ment és hátra-hátra nézett, hogy nem követik-e? Egy tehén utána merészkedett és hamvas szőréhez dörzsölte a fejét. A hatalmas him erre dühbe jött, szembefordult a gyöngé nősténnyel s kemény homlokával nagyot lökött rajta. A tehén fölborult az oldalára. Mire föltápáskodott és keservesen bőgve visszament a csordához, már rá se figyelt többet a bika. Fekete fejét fölemelte a levegőbe és szaglászott valami után. Egyszer-egyszer hátranézett a csordára, lomhán jártatta végig tekintetét a sok gyöngé, borjas tehenen s olyan volt, mint a vezér, a ki most kiáll valamennyiért és csak az ellenséget várja.

Az ellenség meg is jött. Messziről, most már megremegetve maga alatt a földet, minden pillanatban nagyobbra nőve rohant előre a mozdony. Okáda magából a füstöt, olyan hatalmas volt, hogy megdöbbenve húzódtak össze a mezőn az asszonyok, némelyik eltakarta a tenyerével a szemét, hogy csak ne is lássa.

A mint közelebb jött a vonat, nagyot bődült a bika s berontva a sínek közé előreszegzett nyakkal utját állotta a gépnek. Az egész aztán tovább rohant, csak egy nagy halom veres hus maradt mögötte. Még gőzölgött s árkokban csurgott ki belőle a vörös vér, nagy megaludt pocsetákban ömölve össze a talpfák között. A töltés tetején tovább rohanva pedig füttyölve szaladt el a gőzös.

A szél széthordta a friss vérszagot s ettől bőgve iramlott szét minden állat. A férfiak rá se értek odamenni s megnézni, hogy mi történt, csak az asszonyok jajgattak a csunya fekete hus körül.

-220-

- Verje meg az Isten, verje meg. A mint bejött a határba, mindjárt biztos volt a baj. Mi lesz most már a faluval?...

Az egyik olyanformán kezdte el siratni az állatot, mint a hogy az embereket szokás elbucsuztatni, ettől a világtól.

- Édes szentem, szép állatom, ki fizet most már meg téged. - Mikor messze nagyot sivított a lokomotiv, átkozódni kezdett. - Verje meg az Isten minden kerekedet, dögölj meg, kutya, te is.

Mikor a férfiak odajöttek, már elcsendesedtek. A sok káros ember komoran bámult össze s lassankint arra felé bámult el mindeniknek a tekintete, a merre elrohant előlük az a rettenetes erő, a mely olyan könnyen maga alá gyűrte a büszke szép nagy barmot.

A TÖRPÉK

-221-

zok az átkozott kis törpék, a kik a folyót őrizték, sok bajt okoztak a szegény betegnek. Nem tudott kikötni se az egyik, se a másik parton; a mint a parthoz ért a csónakkal, rögtön beleszurták az oldalába a lándzsájukat, s ez nagyon fáj. Borzasztó az az örökös csónakázás.

A tifusz tizennegyedik napján jött rá a szegény beteg ember annak a nyitjára, hogy miért érez hasogató, éles szurást a jobb oldalában, ha reáfordul. A törpék, ezek a kis kutyafejű hitvány fráterek bántják, mert ki akar kötni a parton. Odahivta a feleségét az ágyához s neki is elmondta, hogy mi voltaképpen a baj.

- Tudod, Lidikém, félnek tőlem ezek a kis haszontalanok. Én, a nagy erős ember, felállok a csolnakban, evezek, evezek - mutatta, hogy hogyan evez - s egyszerre rám rontanak s belémütik a lándzsát. Kinosan felordított s rátapasztotta a kezét a baloldalára. - Lásd, most is, s ez éppen a király volt. Egyszer végig verék rajtuk. Végy ma nekem egy jó erős, hosszú, hosszú kardot. Értetted?

A szegény, a sok virrasztásban lesoványodott, elfáradt asszony szeméből kiesett a köny, mire dühbe jött a beteg.

-222-

- Mit sirsz? Azt hiszed, hogy nem tudok elbánni ezekkel a kis majmokkal! Végy csak kardot, olyant, mint a milyent a huszárok hordanak, csakhogy hosszabbat. Egy kicsit gondolkozott s hirtelen a felesége felé fordult a nagyon fontos kérdéssel.

- Most már nem tudom, hogy megöljem-e a királyt, vagy élve fogjam el? Mit gondolsz?

- Öld meg, - mondta az asszony s elfordult. Nem akarta izgatni az urát a sirásával, könyek nélkül pedig nem tudta végighallgatni.

A beteg várt egy-két órát, de azután már türelmetlen lett.

- Hol van a kard? mivel üssem le, a lapáttal? Ha az eltörik, mivel evezek! Lidike, hol vagy?

Az asszony bejött s egy pohárban magával hozta az orvosságot is. A beteg erre roppant haragra lobbant.

- A kardot hozd, nem keserü vizet. - Elvette a poharat s a sarokba csapta. - Hol van a kard?

Elküldtek kardért s odaadták neki. Azzal megint elindult csónakázni, de gyorsabbak voltak a törpék, beleütötték a lándzsát az oldalába s úgy látszik, hogy megint a király volt az ellenfél, mert olyan nagyot kiáltott fájdalomában a szegény csónakos, hogy összeszaladt rá az egész ház.

- Mi az, Lajos, az Istenért! Megint megszurtak? Szegény, szegény uram, nem birsz velük?

De már nem lehetett beszélni vele. Hátraesett a párnára, előbb csikorgatta a fogait dühében, hogy újra kifogott rajta az a kis haszontalan törpekirály, azután pedig nagyon elgondolkozott, behunyta a szemeit, óvatosan a folyó közepén csónakázott, nehogy újra bántsák s azon töprengett a zavaros agya, hogy hogyan lehetne kikötni. Néha megrázták, nehogy beletévedjen valami örökös kikötőbe, s elkényszeredve, tanácstalanul állott az ágy körül a család. Még a gyermekek is megéreztek, hogy szomorú a ház. Nesztelenül jártak a szobákban, sehogyse ment a játék, unták magukat s aggodalmas kíváncsisággal néztek be a betegszobába, ha nyílt az ajtó. A doktor kezdett az Istenről beszélni, hogy annak nagy hatalma van, talán érvényesíti ezuttal, az emberi tudomány pedig véges. Az asszony már nem is hallgatott reá. Hamarabb rájött arra, hogy csak az Isten segíthet, mint a doktor. Nem tudott imádkozni, mert belezsibbadt abba az agya, hogy az Istennek segítenie kell, hiszen itt van a legjobb alkalom arra, hogy megmutassa, hogy jó, hogy kegyelmes. Mit csinálnak ők, szegény gyámoltalanok, ha meghal az, a ki gondoskodik róluk.

-223-

A beteg arcán nagyon meglátszott, hogy gondolkodik. Kinlódott az agya, teste lázban vergődött az ágyban, szinte izzott, a fejét azonban el se mozdította arról a helyről, a hova belesüppedt a párnába. Néha beszélt, egy-egy szót mondott a törpékről, a kik úgy látszik, nem akarták megengedni, hogy a sok hánykolódás után kikössön - s evezett, mindig evezett. A nagy munkában ledobta magáról a takarót s valakit kapitány urnak szólított.

Reggel felderült az arcza s azt mondta, hogy küldjenek el az apósa után. Mikor az öreg megérkezett, kiküldött a szobából mindenkit, s a fülébe sugta azt, a mit az elmúlt éjszaka alatt kigondolt. Nagyon okos dolog ez, bizonyosan lesz foganatja.

- Kérj a feleségetől harminczöt forintot. Érted, öreg, de jól hallgass ide. Menj be a Kereskedelmi Bankba s váltsd be aranyra. Egy szőke, magas, czvikkeres uri embert fogsz ott találni, annak mondd meg, hogy nekem kell az arany; jó barátom, nem számítja majd drágán. Azután hozd el nekem az aranyakat.

-224-

- Mire kell, fiam?

- Ez nagyon fontos dolog. Nézd csak, ezekkel a hitvány kölyökemberekkel már semmire se megyek. Szép szó, kard, puska, minden hiábavaló. Hát én most már rájöttem, hogy mit kell velük tenni. Odahivom a királyt a csónakhoz s adok neki hét aranyat. Erre kikötök a parton. No csak gondoskodj az aranyokról.

- Van nálam aranypénz.

- Mennyi?

- Vagy hat darab.

- Az nem elég, hét kell neki.

Az öreg intett, hogy csak legyen nyugodt, holnapra meg hozza a pénzt s kiment a szobából. Künn azt mondta leányának: - megint félrebeszél - s kiment a maga dolgai után. Másnap rá se gondolt az aranyakra, biztosra vette, hogy a beteg is elfelejtette már. A csónakos pedig rettenetesen kiabált otthon. A mint ki akart kötni, rátámadt a király, kereste a pénzt, hogy odaadja s nem volt.

- Hát azt akarjátok, hogy megöljenek? - kiabálta s rázta dühében maga alatt az ágyat. - Küldj el az apád után, mondta a feleségének s üzend meg neki, hogy hozza a pénzt.

Az öreg elhozta a hét aranyat s erre a beteg megindult csónakázni. Ráfordult a baloldalára s mosolygott. A felesége ijedten meredt rá. Megfogta a vállát, fölrazta s még a beteg is észrevette, hogy nagyon meg van ijedve, mert megnyugtatta.

-225-

- No látod, hogy használt a pénz. Kikötöttem; ott táncoltak körülöttem, de egyik se nyult hozzám.

Egy kicsit elgondolkozott s csodálkozva mondta:

- Még a királyokat is meg lehet vesztegetni. Bizonyosan nem adott a többinek egy krajczárt se belőle.

Tovább akart csónakázni, de egyszerre csak reszketni kezdett. Feléje rohantak a törpék s most már nem csak a baloldalába, de jobbra is belé szurták a lándzsáikat. Rátapasztotta kezeit a két oldalára s rettenetesen jajgatni kezdett.

- Mondtam, hogy nem adott a többinek.

Tele szájjal ordított, de mindinkább gyengült a hangja, végre már csak motyogva beszélt a királylyal. Kérte, hogy hagyjanak már neki békét, felesége, gyermeke van, nem tudja elviselni, hogy ha bántják. A törpék úgy látszik, nem hallgattak reá; még egyszer rárohantak. A csónakot ellökték a parttól, nem menekülhetett. Izzadt, verekedett, egy-kettőt még kiáltott s azután vége lett.

HITETLENEK

-226-

 bban a nagy idegen városban, a hol pár esztendeig én is meghuzódtam a százezrek között, volt valaha egy nagy templom. A katolikusok építették fel vagy ötszáz esztendővel ezelőtt s akkor bizonyára több volt a hívó lélek, mint ma, mert akkorára csinálták, hogy ha kell, valami nagy sátoros ünnepre, férjen meg benne az egész város. Legalább is száz öreg asszony biztosíthatta azzal lelki üdvösségét, hogy szombaton söpörgetett benne s végig porolta a sok hosszú nehéz padot. Azután háborus idők jöttek. Összeveszekedtek a papok azon, hogy ki vezesse be a nyáját az igazak hitébe, mindenféle pátensekért zaklatták a császárokat, királyokat, a kiknek pedig szorgosabb dolguk is akadt volna, mint az ilyes patvarkodás és egy szép napon levették a nagy templom tornyáról a keresztet s feltűztek helyette egy fényes gombot, miután annak rendje és módja szerint vérbe fullasztottak a szent köveken pár száz olyan embert, a ki elég naiv volt arra, hogy le ne tagadja a vallását. No de visszakapták nemsokára a kölcsönt a hódítók. A Mindenható nevében közülök kétannyinak locsant szét az agyveleje a templom lépcsőin, a mikor a maguk Istene számára akarták megvédeni az óriás szürke bolthajtásokat. A visszatérő katolikusok elbántak velük derekasán s a püspök vezetése alatt bevonultak újra a kereszttel. A templomot aztán újra felszentelték s kiűtötték egy pár ablakát, hogy szellőzzék, mert hiába mosták fel a padlójáról a vért, mégis érzett a szaga. Ezzel azonban még nem lett mindennek vége. Tovább tartott a háboruság, míg egyszer aztán az álladalom megunta a dolgot s kimondta a szentenciát:

-227-

- Ha nem fértek meg békekességben, az enyém a templom.

Másnap a drabantok nem kérdezték meg senkitől, hogy milyen a vallása, hanem kiverték a templomból az egész publikumot. A nehéz tölgyfakapura rátették a lakatot s azóta csend van. A törött ablakokon át fecskék költöztek a hűvös, homályos bolthajtások alá, ezrével megfértek benne és az ócska templom őszire egész új feketefrakkos nemzedéket bocsátott ki magából, hogy újra visszafogadja őket tavasszal. Lenn csend volt, porlott minden, megrepedeztek a kövek, a padokról lepattogzott a sok cifra faragás s hideg, kriptás szél sívított végig a szürkességben, ha a dohos, penészszagu levegő nyugtalanodni kezdett. Fenn a fecskék feje fölött még mindig kalimpált egy nagy, kicsorbult káváju harang. Egyszer az megunta a hosszú hallgatást és leszakadt, magával rántva egy darab tornyot. Ez felrázta a várost. Olyat dobbant a harang alatt a föld, hogy megrengett bele az utcza, az idomtalan, csonka torony pedig, mint egy örökös szemrehányás, tátott szájjal kiabált le az utcára.

-228-

Akkor tákoltak össze az egyik sarokban jó magas deszkakerítéssel elkerítve a nagy hajótól egy kis kápolnát. Összeszedtek bele négy padot az épebbek közül, egy kis oltárt kopott aranyos keretbe foglalt piaczi szent képpel, felgyújtottak néhány gyertyát jobbról és balról is s délutánonkint fölnyitottak egy kis, már réges-régen berozsdásodott oldalajtót s ezen át lehetett bejutni a templomfiókba. Ezzel megbékült a közvélemény. A nagy hajót pedig telerakták ládával, zsákkal. Üres ládából hosszú korlátot állítottak össze a nagy kapuval szemben, olyformán, mint a hogy a vásárról-vásárra kocszó gyalocsos tót állítja össze a pudliját, a két végére betettek egy-egy festetlen asztalt s ide költözött a vámház.

Mig a kerítésen túl délutánonkint öreg asszonyok mormogták az imádságot, a nagy hajóban egymásra dobálták a sok holmit, kiabáltak a vámtisztek, lökdösték a publikumot a szolgák s olyan csődület volt néha a sok paksaméta körül, hogy fenn, a hol már a színes, boltozatos ablakok is elvégződtek, ijedten rebbentek össze a fecskék. Estefelé ideát is felgyújtottak egy-két gyertyát. Ezek olyan karikát világítottak maguk köré, mint a milyent akkor lát az ember, ha fáj a szeme. A mi azonkívül sötétben maradt az óriás csarnokban, az csupa homály. Mikor a szolgáknak egy-egy lusta napon jó kedvük támadt, pálinkát hoztak, körül ültek egy kávéval s jó kis mulatságot csaptak. Ilyenkor énekeltek is és a hangjuk a miatyánkkal egyszerre kavargotta be fenn a szürkéséget.

Ilyenkor esett meg egyszer az, hogy a kápolnából átbiczegett hozzájuk egy öreg asszony.

Sápadtan, remegve állott meg előttük. Alig állott a lábán szegény, valami botforma mankóval támogatta magát, hogy el ne essék. Szegény feje szederjes lett a nagy haragban s ha nem fél attól, hogy elesik, meg is ütött volna valakit a botjával. Beszélni akart, de nem tudott, míg egy kicsit meg nem pihent. Leült egy pamutos zsákra és lihegett.

A szolgálak előbb azt hitték, hogy valami dolga van itt az öregnek. Az egyik fölállott a kávé láda mellől és a czéduláját kérte. Az öreg csak intett, hogy menjen el, mikor nem értette meg, izgatottabb lett. Hagyjon neki békét.

- Verje meg az Isten a holmitokat, nem kell.

- Hát mi kell, anyám? Keres valakit?

- Titeket kereslek, gazemberek. Odaát a mi Urunk Jézus Krisztus keresztire van feszítve...

A legény hátranézett a társaihoz, nem értette meg mindjárt, hogy mit akar az öreg. A többiek nevettek s még egy felállott közülök, hogy ő neki is legyen valami része a beszélgetésben.

- Régen föl van már feszítve, anyókám...

Az öreg asszony mérges pillantást akart vetni rá és fölemelte a botját, de aztán elfordult, mert érezte, hogy nem tud olyan dühösen nézni, a hogy akarna. Inkább szorongott szegény. Megcsappant a vitézi kedve és sóhajtott. Egy csomó jókedvű arcz vigyorgott reá. Közben bejött valami szállítási vállalatától két ember. Ugy látszik, hogy mindennap megfordulnak itt, mert bizalmas ismerős formán köszöntöttek be s felültek a korlátra, a míg az írásaikat megvizsgálták.

Az egyik szolga mindjárt elmondta nekik is a dolgot, hunyorgatva a szemével, hogy majd azok is értsék meg a tréfát.

- Az öreg itt ni, azt mondja, hogy odaát keresztire van feszítve a Jézus.

Az egyik vendég előbb megnézte az öreg asszonyt s aztán visszafordult a többihez, tágra nyitva a szemét és eltátva a száját a nagy ujságra.

- Aztán él-e még? - kérdezte nagyon komolyan, de gyönyörködve a hatásban. A többiek egyszerre teleszájjal kezdtek el kacagni.

- A hát, hogy él-e? - kérdezték és egyenesen az öreg asszonytól kérdezősködtek.

A szegény öreg már majdnem sirva fakadt s arra haragudott leginkább, a ki ezt a nagy vigságot okozta.

- Téged is megver még az Isten, meg titeket is mind.

Felszedelőzködött, menni akart. Még várt, hogy hátha valaki visszahívja. Mikor már senkise törődött vele, hirtelen visszafordult és rátámadt arra a legényre, a kit legközelebb talált.

- Pedig még fiatal vagy, Istenfélő ember válhatnék belőled. Imádkozhatnál még sokat.

A legény elfordult tőle és nevetett. A szegény asszony csüggedten állott meg mögötte s keresett valaki mást, a ki meghallgassa.

Odaát a deszkafal mögött egy fiatalos, csengő hang énekelni kezdett, valami fiatal pap jött el misézni.

Az öreg asszony térdre esett a ládák közt s mintha az egész lelkét beletenné, buzgón, elfeledve maga körül mindent, imádkozni kezdett.

A legények egy pillanatra megállottak s mereven bámultak reá.

Mikor már sokáig tartott a csend, az egyik vállat vont s a kezébe vette a vésőt, hogy fölfeszítsen egy ládát a szállító czég embereinek. Míg dolgozott, komoran odavágta:

- Csinálja ugy mindenki a dolgát, a hogy tudja.

A FEKETE-LEÁNYOK.

I.

Hajnalban már erősen fagyott. Az ágakról, mintha valamennyi egy-egy jégcsappal teletüzdelt eresz lenne, hosszú sorban csüngött alá a könnyü füzérbe összefogózkodott zuzmara, messziről olyanforma volt a liget, mintha szakállat eresztett volna. Az utak még szüzen kacskaringóztak benne, fedve olyan tiszta fehér hóval, a milyent csak a deczemberi hajnal szór a földre. Seholy semmi nyoma annak, hogy erre járt volna valaki, csak leheletszerű finomságban válik ki itt-ott a fehérből egy-egy lépés árnyéka, de már azt a sáros piszkos nyomot réges-régen befödte a tisztaság, csak a helyéből maradt ott valami. Véges-végig körül fut a rács, csupa tiszta csillogó ezüst, körülötte szalad el egy kis havasi csermely, ez is olyan hullámosra van fagyva, mint a fehér márvány s a nagy, mindent fehér köpenyegbe burkoló munka tovább folyik. Nagy pehelyekben, sűrűn, lustán hull a hó.

A negyedik fasor után már utca következik, ott már a város kezdődik. Mindjárt tovább fiakkerállomás van, ha egy lónak eszébe jut kikapálni a fagyos kövezetből egy kis meleget, idáig elhallszik a lármája. Körül aztán csend mindenfelé, míg bele nem csipog a nagy néma világba egy éhes proletár valamelyik gesztenyefa ágán.

A mint világosabb lesz, lassankint fölébred a csend. Egész csapat ember tolakodik bele a hóba, elrontják a hosszú tiszta mezőt, az ut két felére lapátolják a havat, a mi a munkájuk nyomán szürkül, piszkosodik és olvad. A hol az ut körülkanyarogja a tavat, egy másik csomó munkás fényesre simogatja a jeget. Benn a melegedő házban tüzet gyujtanak, az ablakokról lepusztul a sok egyéjszakás virág, az ajtó elé kitolják a szánkókat, egy számozott szolga álmosan dideregve rendez a korcsolyás szekrényben s az ajtón át kiabál a tóra.

- Előre hé, előre!

Ez a seprőlegényeknek szól, mert egy pillanatra összeálltak s tenyerüket melengetve beszéltek meg ezt a czudar fagyot. Azután már gyorsan végeztek. Valamennyi elindult a maga útjára, a mellüket nekifeszítették a lapát nyelének s tisztították kifelé a havat; némelyik egész hegyet tolt maga előtt s mire elérte a partot, izzadt. Lassankint megtisztult az egész mező, síma lett, mint egy bálterem és olyan fényes, hogy visszatükrözött benne a sok esetlen, tipegő járásu ember, mintha kinálgatta volna magát az egész: - tessék parancsolni.

Egy munkás végig is esett a tükrön s a patkójával hosszú fehér vonalat hasított rajta. Ezenkívül aztán nem is volt rajta semmi hiba.

Mintha egyszerre repült volna szét százfelé a hir, hogy rendben van minden, a mint a munkások összehordták a lapátokat, lassan szállingózni kezdett a publikum. Kis deákok, lánykák, a kik korcsolyáról, jégről álmodnak éjjelenként s apró kalandok reményével bizsergetik a vérüket; két ezüstszerszámos ló után akasztott nagy batárból prémbe burkolt mágnáskisasszonykák bujnak elő, az uton egész társaságok hanczuroznak, megdobálva egymást hóval, távolabb is minden oldalról jön valaki, hangos lesz a világ s hogy meg legyen a fénye is, kisüt a nap, hidegen, nagy fénykarikában világítva meg maga körül az eget.

-234-

Estére valami ünnepségre készültek, mert kézkubonyos emberek is jöttek a jégre. Lehuzgálták a villamos lámpákat, új szenet raktak beléjük, megránczigálták a sodronyokat s felgyújtottak néhányat próbából. A melegedő-ház ajtaja fölé folszegeztek egy nagy transparentet, még több padot raktak a jég köré s míg dolgoztak, utjában voltak a publikumnak.

Egymásután mondták el az urak a sok *pardont*, de persze csak úgy, a hogy ilyenfajta emberrel szemben udvariaskodni szokás, csak úgy odavetve. Dél felé már a jégre csalta a gyönyörű idő az egész várost. Valami főpróbafélét rendeztek estére. Eljárták a négyest. Egy rövidbundás rendező siklott el a párok között s úgy kiabált, hogy ijedten röppentek fel a fehér fákról a verebek.

- Kolon! Eté!... Itt a párok, ott a párok...

Mikor benn a városban ledaráltak valami kongresszust, kijött egy csomó vidéki tanár is. Fekete kabátos idegen alakok, úgy a hogy ott hagyták a komoly nagy gyűlést. Némelyik rámerészkedett a jégre is, de a professzor csak valahogyan másként korcsolyázik, mint más. Alig hogy egy-kettő közülük ügyetlenkedni kezdett, őket nézte mindenki. Egy kis komoly képű, csunya ember is volt közöttük, ez volt Fekete Mihály.

-235-

II.

Fekete Mihály ezelőtt sokáig itt élt, tanár volt a reáliskolában. Azonkívül irt is, bevásárolták egy-két irodalmi társaságba s ilyenformán szerep jutott neki a felolvasásokon. Ilyenkor meg is szerette a közönség. Szépen, világosan beszélt magyarul, s ha leült a kis asztalka elé a pódiumon, mindig tudott valami érdekeset mondani. Nagy értelmes szemei csillogtak s megelevenedett az egész izgága kis ember, valósággal szép lett, pedig már akkor fonnyadt, ránczos volt az arcza s erősen kopaszodott. Ezelőtt nyolcz esztendővel hirtelen elhagyta a várost. Valami csunya története volt a feleségével. Azt mondják, hogy mielőtt elment, rettenetesen megverte az asszonyt, a ki pedig kétszerakkora volt, mint ő s rá is lövöldözött. A két kis leánykája fogta át a térdét, hogy ne bántsa az anyjukat. Azóta nem volt itt. A maradék haja megőszült, összeesett, elfalusiasodott az egész ember, megnőtt a cinizmus, megfakult a szelleme.

Egy sportujság munkatársa mindjárt észrevette. Odasietett melléje, nagy barátsággal megrázta a kezét s aztán megkérdezte tőle, hogy ismeri-e?

- Emlékszik-e még reám, tanár ur?

A kis ember mosolygott, tudta, hogy ismeri valahonnan ezt a szőke legényt, de nem jutott mindjárt eszébe, hogy honnan. Egyszerre aztán, a mint végig ment agyában egymásután a sok ismerős figura, megérkezett a szőke fiu is. Kellemes volt neki a visszaemlékezés, mert mosolygott, s most már melegen szorongatta össze a kezét.

-236-

- Maga az, Tódorka? Szép, hogy megismert, de megnőtt, a mióta utoljára láttam.

Eszébe ötlött az ujság is, a hol annak idején az ujságíró elkezdte a mesterségét tanulni. Egy kis komikus, örökké káromkodó, mindig haragos lapocska, sok nagy hazafias frázissal. Hogy rágondolt, egyszerre jókedvű lett, eszébe jutott belőle néhány banális sor, a hogy egymás között elszavalták a kávéházban, majd hogy hangosan kaczagni nem kezdett.

- Mit csinál a Népvilág?
- Megbukott! - Hát tanár ur!...
- Én nem buktam meg.
- No nem úgy értettem. Hogy van? Egészséges? Jól érzi magát a vidéken?

A tanár önkénytelenül sóhajtott s egyszerre elpárolgott a jókedve.

- Jól, pihenek.
- Nem sokat ír mostanában.
- Semmit.

Itt már elhallgattak. Az ujságírónak a nyelvére tolakodott egy kérdés, a mit nem akart kimondani. Lassan csuszáltak egymás mellett s elfeledkezve magukról, belekeveredtek a négyesbe. Egy szép barna lány rájuk szólott:

- Rossz helyen járnak az urak.

Fekete mosolyogva nézett maga köré s visszament a nagy jégre. Most már ő volt türelmetlen. Láta az ujságíró arcán, hogy kérdeni akar valamit, hát miért nem kérde már? Valaha elég bizalmasan állottak ahhoz, hogy megkérdezhesse, a mit akar.

-237-

A másik is azon gondolkozott, igen, nem? - kérdezte magában s a mint végignézte maga mellett a fonnyadt kis embert, már határozott is. Nem fog fájdalmat okozni neki azzal, hogy a feleségéről beszéljen vele. Ugy érezte, hogy az ilyen kicsi embernek jobban fájhat az ilyesmi, mint egy nagynak, a ki föl se veszi, ha halántékon vágják.

Már el akartak válni, mind a kettejüknek kényelmetlen kezdett lenni az, hogy hallgatva járjanak egymás mellett. Az ujságíró megállott és bucsuzni kezdett.

- Mikor látjuk, tanár ur? Feljön még ugy-e?
- Fel, fel okvetlenül...

Már egymás kezeit szorongatták bucsuzóra, a mikor két lány suhant el mellettük. Összefogózva, majdnem egymásba fonódva siklottak tova, úgy látszott, hogy nincsen egyéb gondjuk, mint hogy minél jobban érezzék magukat s élvezzék ki mindazt a gyönyörűséget, a mit el lehet érni a jégen, ha az ember talpa alá egy sima vas van kötve. Lágy vonalakban jobbra-balra hajlott a testük, kis sapkájuk alól homlokukra esett a puha szőke hajuk s talán ez csiklandozta őket, mert egymásra nézve, megborzongva mosolyogtak kislányosan, pajkosan. Különben olyanformák voltak mind a ketten, mintha most szabadultak volna az iskolából.

Már messze voltak, a mikor még mindig utánuk nézett az ujságíró és Fekete is, de inkább csak a másik szeme járását követve, minden nagyobb érdeklődés nélkül.

- Csinosak. - Ennyit jegyzett meg s indult. Az ujságíró reá bámult s egyszerre a leányok után iramodott. A tanár nem értette, hogy mi baja van, utána nézett s nagyon csodálkozott, a mikor látta, hogy a két leány visszafordul s feléje jön. Egyszerre aztán megálltak előtte mind a hárman s az ujságíró mosolyogva mutatta be a leányoknak Fekete Mihályt:

-238-

- Anna kisasszony, Klára kisasszony, bemutatom maguknak az apjukat.

A két leány tágra meresztette a szemét s úgy nézte meg a kis szürke embert.

- Ez az? - kérdezte a kisebbik. - A papa...

A tanár képtelen volt arra, hogy valamit mondjon. Nézte az ujságírót, meg a gyermekeket. Nem tudta egyszerre megérteni a dolgot, csak annyit érzett, hogy elbágyad, aludni szeretne.

III.

A mikor egy kicsit magához tért, szertelenül tört ki belőle az öröm. Könybe borult a szeme, megcsuklott a hangja, a mint beszélni akart. Kőd takarta el előle a két leányt, csak kapkodott utánuk s egyszerre csókolni kezdte mind a kettőt, arcukat, szemüket, hajukat, a hol érte őket, aztán magához szorította a két reszkető testet s úgy ölelte, mintha félne, hogy valaki elviszi őket. Az a nyolcz esztendő, a melyet nélkülük töltött el, úgy szaladt végig az agyán, mint a folytonos, örökös epedés. Nem bírta megfékezni a hangját, a mint beszélni kezdett, olyan hangos lett, hogy mindenfelől oda kezdett figyelni a közönség.

- Drágáim, kedveseim!...

A leányok egy kicsit idegenkedtek tőle eleintén, de aztán őket is meghatotta ez a nagy szeretet. A nélkül, hogy olyan mélyen érezték volna az örömet, mint az apjuk, megsimultak a karjaiban. Csak akkor pirultak el, a mikor látták, hogy mindenki őket nézi, egy kicsit huzództak a csókók elől, de azért egyik se merte megszomorítani ezt a szegény embert azzal, hogy figyelmeztesse erre a különös helyzetre.

-239-

Csak az ujságírónak jutott ez eszébe. A nélkül, hogy azok tudnák, hogy megindultak, tolni kezdte őket maga előtt, gyöngéden taszigálva egyet-egyet rajtuk, hogy csak előre, előre, félre az

emberek elől. Az ellágyult embert jóformán a leányai vitték.

Benn a melegedő szobában egy sarokasztalhoz ültek.

A szegény ember itt egészen beleolvadt az örömbé. Lassan, cseppenként folyni kezdett a szeméből a könny, előbb szórakozottan fölitta a zsebkendőjével, azután hagyta, hogy folyjon. Hosszasan elgondolkozott, simogatta, becézte a két leányt s mikor az egyik azt mondta neki: – édes apám – ráejtette a fejét a két öklére s keservesen zokogni kezdett, fuldokolva, lihegve. A cukrászkisasszony azt hitte, hogy beteg s odajött, hogy megkínálja valamivel, a mi majd segít rajta, a másik lány azonban intett, hogy csak hagyja s gyöngéden átölelte a síró ember nyakát.

Mikor már kisírta magát, valósággal duhaj kedve támadt. Csillogott a szeme, még volt bennük egy-egy fényes köncsepp, de ez már nem volt sírás. Körülnézett, szeretett volna valami nagyot mulatni, lehozni egy csillagot az égről, vagy egy-egy ökölnyi gyémántot adni a gyermekeknek, tehetetlenül motoszkált a zsebeiben. Legalább ha cukrot talált volna bennük, de semmi sehol, csak egy cigarettatárcza került elő a zsebeiből és pénz. Mikor látta, hogy nem adhat nekik semmit, megint áradozni kezdett, de olyan mély szeretettel, hogy egyszerre megértette mindenki azt, a mit érzett. A lányok közelebb simultak hozzá, az egyik megölelte, a másik vállára hajtotta a fejét s úgy megpihentek mellette, mintha valaki ideüldözte volna őket.

Egyszerre azután a sok üvegre esett a pillantása. Felragyogott az arcza s kurjantva kiáltotta magához a kisasszonyt.

– Pálinkát, sok édes pálinkát!... de édeset... A leányok ráhagyták, hogy sokat.

– Mulassunk!

Erre aztán féktelen lett a szegény kapkodó ember. Ütötte az asztalt, észre se vette az újságíró, a ki csitítani próbálta, koczingatott a lányaival, szembeült velük, hogy egyszerre láthassa mind a kettőt, meleg hízelgő pillantásával egybeölelte őket s úgy beszélt hozzájuk, gőgicsélve, édesgetve őket szavaival, mint a mikor a nagyon szép kis gyermeket becézi az ember.

– De megnőttetek, megszépültetek, édesek, aranyosaim.

Egyszer aztán átnyilallott a szívéen, hogy megint itt fogja hagyni őket. Ez nagyon belesajgott ebbe a nagy örömbé. Nagyot sóhajtott és sokáig hallgatva nézte maga előtt a poharat. A leányok összebújtak, a nagyobbik súgott valamit a másik fülébe, elszomorodtak ők is s szomorúan pillantottak át az asztalon erre a boldog emberre, a ki most már megint csüggedten, reménytelenül bámult bele a világba.

Egyszerre azonban hirtelen bolond ötlete támadt.

Felugrott, vette a kalapját s intett a leányoknak is, siessenek.

– Szökjünk meg, jertek...

A leányok azt hitték, hogy tréfál, pedig komolyan beszélt. Mikor látta, hogy azok összemoszolyognak, elkomorult, csüggedten visszaesett a székre s megint beleült vonásaiba a gyász, mintha siratna valakit. Mégis jutott az eszébe valami vigasztaló. Erre újra felderült, de most már inkább csak azért, hogy ne rontsa a lányok örömét.

– Gyerekek, majd ha férjhez mentek... mondta nekik, – menjetek minél hamarabb férjhez. Akkor majd eljárók hozzátok. Legalább valamicske jusson belőletek nekem is.

A PARÁDÉ

I.

A kaszárnya udvara olyan csöndes volt és annyira ünnepies, mintha imádkozni akarnának benne. A szabályos négyszög porondját föltisztították, gereblyékkel sétált végig rajta néhány legény olyan korán, a mikor még alig pitymallott s most a halvány árkokkal bevonalozott udvar olyanforma volt, mint a czirkusz valami nagy produkció előtt. Fenn a kémények már lángban usztak, fölkelte a nap. A mint lassan-lassan felszállott az égen, mindig vidámabb, derültebb lett a komor épület, falain ferde, szabályos vonalak választották el egymástól a nappalt és az éjszakát, a mint felülről behatolt az élénk világosság s alulról meg nem adta magát az árnyék. A hol a falat már meghódította magának a nap, ott tánczolni, ujjongani kezdtek a sugarak s tánczot jártak a fal frissen meszelt, hófehér mezején. Ezt a nagy mulatságot folytatta a négy nagy falkolosszus közé beszorítva a levegőben uszó por, egybeolvadva a hajnal friss, üde párájával s csak akkor csendesedtek el egy-egy pillanatra, mikor közékük suhantott egy kis reggeli szél s pászmát hasított magának, hogy megnézze, mire is készülnek a katonák?

A folyosókon hangosan becsaptak egy-egy ajtót, előbukkant néhány álmos alak, valami szakaszvezető, vagy káplár, a kinek a másik szobában is van dolga. Aztán csend, olyan végtelen nyugalom, hogy a kapu alatti kaliczkában gőgicselő gerle csendes beszélgetését is meghallja az ember. Messze, messze a másik kaszárnyában hangosan fölnyerít egy ló s egy ideig ez az egyetlen hang, a mi áthat a falakon. Azután lassan elgördülnek a kapu előtt a tejes kocsik s talán

ez az az óra, a mi után az inspekciós tiszt igazodik, mert egyszerre csak a kapu alatt recsegve-ropogva megszólal a trombita s úgy, hogy áthasogatja az egész nagy házat, fölhangzik a tratra-tratra. Azt mondja, hogy:

Keljetek, gyerekek,
Itt az őrmester,
Keljetek gyerekek...

Ébred az egész legénység, mintha csak egy ember volna. Egyszerre ugranak ki a fiúk az ágyból. Az óriás méhkas egyszerre zümmögni kezd, a sok beszéd, sürgetés, a jól átaludt éjszaka után való csendes láрма összevegyül egy kellemes, az ébredés hangulatának megfelelő csendes hangzavarba, míg aztán lassan-lassan ki nem vetkőzik ebből a karakterből s kiabálás, káromkodás nem lesz belőle. Az altisztek valamivel később kelnek ki az ágyból, de aztán lármáznak, hátbavágnak egy-egy fiút s a mint végigmennek a folyosókon, hol itt, hol ott hangzik fel a szavuk. A legények sietve készülnek el, némelyik a folyosón füzi össze a bakancsát és siet, lázas, türelmetlen gyorsasággal igyekszik az egész kaszárnya azon, hogy minél hamarabb kész legyen.

-244-

A kapu alól egymásután bukkannak ki a tisztek, valamennyi a parádés ruhában, széles szolgálati övvel a derekán, csákovály a fején. Egy kicsit körülnéznek, beszélgetnek, azután eltűnnek az inspekciós-szobában. Egyre-másra jönnek. A kapu alatt silbakoló katona folyton szalutál s a sok ünneplőbe öltözött tiszt különös, vasárnapra való hangulatot hoz magával. Az inspekciós-szobába már alig férnek.

Kilencz órakor egymásután jönnek le a folyosóról a századok. A négy fal mellett sorakoznak nagy négyszögben, egy-két tiszt jár közöttük, figyelve mindenfelé, nehogy valami baj legyen. Az altisztek elvesznek a sorok között, mindig akad valami dolguk, veszekednek, szitkozódnak, némelyik rekedtre kiabálja magát. A legények pedig állanak, mint az oszlop vagy talapzat, a mire majd fölépítenek valamit.

Tíz óra után egyszerre csak nagy mozgolódás támad a tisztek között. Az inspekciós-szobában senki sem marad, mindenki kigyűl az udvarra, a sok tiszt egyszerre megtalálja a maga századát és zavaros egyvelegben mindenfelé felhangzik egyszerre az egyetlen vezényszó:

- Habt Acht! Habt Acht!

A kaszárnya kapuján pedig belovagol a tábornok, mellette egy csoport tiszt, közötté néhány fekete kabátos polgárember a hadügyminisztériumból, szintén lóháton s lassan végigléptetnek az udvaron. A kürtös szájához emeli a trombitát s lassu méltósággal megszólal a nagy katonai uraságok számára fentartott köszöntés.

-245-

II.

- Kovács Márton közvitéz lépjen elő.

A negyedik századból kilép egy jámbor, nagy, lekonyult bajuszu legény. Igyekszik szegény, hogy nagyon katonás legyen, de sehogy se sikerül neki. A teste előrehajlik, félénken néz körül s a világért se merné fölemelni a szemét a generálisra. Ha arra felé jön egy tiszt, szeretne visszamenni a sorba, nehogy utba álljon. Annnyira zavarban volt a szegény ember, hogy egy őrmester a háta mögé került s - fülébe sugta:

- Szedje össze magát!

A generális leszállott a lóról s a Kovács Márton százada elé lépett. A segédtisztje fényes arany vitézségi érmet nyújtott át neki s a nagy tiszt szép, hosszú beszédet mondott Kovács Mártonnak.

- Vitéz Kovács! Ó felsége a király engem bizott meg azzal, hogy neked, vitéz bajtársam, melleddre tűzzem ezt az arany érmet, a mely arról fog tanuskodni mindig, hogy te, vitéz bajtársam, egyike voltál a hadsereg legjobb katonáinak. Mikor önfeláldozó, nemes bátorsággal megmentetted elleneink kezéből Stuck százados urat, érdemes lettél arra, hogy tied legyen ő felségének, a császárnak elismerése. Lelkemből kívánom, hogy légy az nekünk ezután is, a mi eddig voltál: hűséges, derék, bátor bajtársunk és segítsen meg az Isten téged, vitéz Kovács, egész életedben.

Szegény Kovács Márton igazában azt sem tudta, hogy mint történt az egész dolog. Boszniában megtámadták a bosnyákok a kapitányát. Őt éppen arra vetette a véletlen. Beteges, nagy testű ember, nem sok bátorság van benne, hanem a mikor azt látta, hogy ennek a derék embernek, a ki őt sohasem bántotta, mindjárt vége lesz, háromszor a támadókra lőtt. Ennyi az egész és most ennyi czeremónia ezért a semmiségért.

-246-

A tábornok mellére tűzte az érmet s visszavonult az udvar közepére. Erre a szegény Kovács Márton előtt elvonult az ezred. A tisztek szalutáltak neki és a zászlótartó meghajtotta előtte a zászlót, egy összelövődött, reczésre kopott régi szép rongyot, a mi annyi csatát látott, a milyen régi az ezred. Kovács Mártonnak kedve lett volna visszahajlongani, ha már szalutálni nem szabad, vagy leemelni a sapkáját kalap helyett, mint hajdanában otthon, a mikor szembe jött vele a proceszsió; de nem mert semmit, állott mint a czölöp s várta, nagyon várta, hogy már vége legyen az egész ünnepségeknek.

Csak délben kezdte érezni, hogy ő igazi hős. Ő ült az asztal fején, mellette a tábornok, balra

egy másik nagy tiszt és véges-végig tisztak az asztal mellett, lenn az asztal végén, hogy alig látja meg őket az ember, néhány őrmester, szakaszvezető. Erre rá kellett szolgálni. Bor volt előtte, ivott derekasan, pedig nem igen birta az italt s mikor a tábornok fölállott és fölköszöntötte Kovács Mártont, az ezred büszkeségét, már ő maga nyújtott kezét ennek a nagy urnak. A másik asztaloknál ültek a bakák; oda se nézett, pedig egy-egy pajtása sűrűn integetett feléje a tele pohárral. Lassankint rájött, hogy még sem volt az a dolog olyan semmi Boszniában, mint a hogy gondolná az ember. Végre is három bosnyák meghalt. S Kovács Márton lassan-lassan átváltozott hőssé. Eszébe jutott, hogy ő soha se volt gyáva ember. Gyermekkorában is igen tisztességesen viselte magát mindazokkal szemben, a kikkel valami összeütközésbe keveredett. Végre kezdte megvetni azt az egész kompániát, a ki az ő asztala mellé helyezkedett s mikor egyszer a legénység asztalánál éljenezni kezdték, föl sem állott, csak úgy odaintett, hogy jól van, jól van, gyerekek, éljettek ti is.

-247-

Mikor a menü elfogyott, a tábornok fölállott az asztal mellől s vele együtt elment minden tiszt. Valamennyien kezét nyújtottak vitéz Kovácsnak, megszorították erősen, barátságosan s a derék közlegény majd elsírta magát, annyira érezte, hogy az emberek igazságosak, mert kiérdemelte ezt a kis ordót s hogy jól bánjanak vele most már, mert a három bosnyák meghalt és Stuck kapitány ur él, él!

Közben még mindig ivott, sokat, alig tudta hűteni magát, dagadt nagy melle lihegett abban a kedves, édes gyönyörűségben, hogy mennyire megbecsülik a derék, bátor embert a mai világban.

III.

Másnap reggel sokáig szeretett volna aludni. A sok bor, meg a nagy dicsőség elkábították, olyan gond nélkül feküdt az ágyban, mint egy gyermek. A katonaeletről eddig egészen más fogalmi voltak. Minden reggel öt órakor föl kell kelni, pedig dehogy, ha az ember derék vitéz, kitünteti magát, másként bánnak vele. Ordót adnak, maga a generális köszönti föl, éljenzik a bakák s a tisztak egymás után jönnek parolázni. Jó élete van egy olyan katonának, a ki már kitüntette magát a háboruban.

-248-

Arra ébredt föl, hogy a feje fölött kiabált a káplárja.

- Hát maga még mindég horkol? Hé! Keljen föl már.

Fölríadt s még félálomban elkezdett kérdezősködni:

- Mi az, mi az?

- Semmi, ne ordítson, hanem keljen már föl.

Kovács Márton csak nézett ide-oda, kereste, hogy hol van a generális, a ki megtanítsa ezt a káplárt arra, hogy ő tegnap vitézségi érmet kapott s mikor nem látta a generálist sehoh, eszébe jutott, hogy nem is kell ahhoz senki, hogy az ő vitézségét bebizonyítsa. Itt van ő maga s ha tanu kell, ott van az egész ezred. Beszélhet kissé merészebben is, végre is ő nem olyan közönséges legény, mint a többi.

- Mindjárt fölkelek, hagyja csak.

- Mi az?

- Mindjárt.

- Mindjárt?

- Igen, hogy...

A káplár lerántotta a pokróczot s nagy haragjában olyan hangosan kezdett kiabálni, hogy azok a katonák, a kik már a folyosón voltak, még egyszer visszafordultak hallgatózni.

- Mit, azt hiszi maga, hogy a miért tegnap valami számárságot kapott, henczeghet itt? Maga barom! Kel föl!

Kovács Márton gyorsan kiugrott az ágyból és öltözni kezdett. Az utolsó perczben ért le a századhoz, a mely már majdnem elindult a gyakorlatra.

Olyan leverten s végtelenül komoran állott be a sorba, hogy a kik látták, visszahökkenetek az arcjától. Az altisztak pedig összenéztek.

-249-

- Aha, aranyérem, majd adunk mi neki.

Ő volt a központja a gyakorlatnak. Nagyon vigyáztak reá.

Mikor egy perczre kiálhatott a sorból, lehevert a szegény, dicsőséges fiu a gyepre s hang nélkül, de úgy, hogy az arcza minden keserűségét elmondta, elbámult arra, a hol a faluja van és elkezdett fohászzkodni, hogy:

- Én Uram, segíts haza s verjen meg az Isten minden dicsőséget. Nekem nem kell több.

-250-

A SZERENCSETLENSÉG

szepes-utczai kovács felesége egy reggelen éppen csak úgy, mint máskor, korán felkelt, hogy kávéfőzőt az urának. A kovács még aludt, mélyen, nehéz lélekzettel, tátott szájjal horkolva s nagyokat recscent, majd összerogyott alatta az ágy, a mint hánykolódva egyik oldaláról a másikra vetette magát. Az asztalon serczegve égett a gyertya, bevilágítva maga körül egy karikát s néha nagyokat pislantott, ijesztgetve az asszonyt, hogy mindjárt sötétben marad. Künn még csak szürkült az ég alja, a kővé fagyott havon néha kopogott el egy-egy nehéz parasztcsizma vagy végigcsikorgott akadozva szánkázó kerékkel egy-egy kocsi be a piac felé. Az asszony félrehuzta az ablakon a zöld függőnyt, hogy ha bekopog a rendes zöldséges asszonya, megismerhesse. Mikor visszament a kemenczéhez, boszankodva látta, hogy a nyirkos fa már alig pislog, alulról nyaldossa a felsőket egy kis kék láng, inkább csak ingerkedve, mintha az, a ki a tűznek ura, nyelvét öltögetve gunyolódna. Sopánkodva nézett be a sötét barnára égett lyukba, s megvárta, a míg teljesen elaludt az a kis maradék tűz is. Mikor már egy szikra se látszott, levette a polcra a petroleumos üveget, papirost gyurt be a fa alá s leöntötte petroleummal. Már nagy gondosan meg akarta gyújtani, s közelhajolva nézte, hogy hova tartsa majd a gyujtót, mikor egyszerre arcába csapott a tűz, lángba borult a haja, perzselődni kezdett a keblén az ing s a lángkéve olyan világosságot csapott be a szobába, hogy riadtan ugrott fel az ágyról a kovács. Az asszony egy pillanatig ott felejtette még magát a tűzben, mintha csak valami ismeretlen tünemény lenne az egész nagy világosság meg a borzasztó fájdalom s azután egy szögletbe esett. Hideg kezeit rányomta az arcára és fuldokolva nyögött. Az ura kétségbeesve szaladgálni kezdett a szobában s egyre azt jajgatta: nem mondtam, ugy-e mondtam... mikor pedig észrevette, hogy a kemenczéből a padlóra csöpög az égő petroleum, szórakozottan eltaposta az égő cseppeket s azon töprengett, ide-oda kapkodva, az agyában, hogy mit kezdjen.

-251-

A szerencsétlen asszonymak rettenetesen fájhatott az arcza, mert nekitámasztotta a hideg falnak és úgy visítózott. A kovács csak csitította.

- Hallgass, hallgass, összegyűlnek a szomszédok.

Nem igen hitte, hogy nagy a baj, mert a mikor az asszony mégse hallgatott el, rá is kiabált.

- Ne ordíts már, nem nyuznak.

Mikor a kezei már átmelegedtek s azt érezte, hogy még inkább ég alattuk az arcza, kimerülten hullott le az agyapadlóra az asszony. Estében egy pillanatra láthatta az ura az arcát s megriadva félreugrott, mintha kísértetet látna. Az asszony képe fekete volt, mint a korom, a haja elől tövig leégett, olyan volt, mintha megőszült volna, mert fehéres perje hullott le a fejről, ha megmozdult. A kovács kimeresztette a szeméit és úgy bámult reá. Nem értette meg egyszerre ezt a rettenetes változást; félve, tétova lépésekben közeledett hozzá, egyszerre megragadta a karját, s hogy ebben a nagy ijedségben legalább a maga hangját hallja, kiabálni kezdett:

-252-

- Fáj, mondd, fáj nagyon?...

Az asszony keserves nyögéssel felelt s tapogatózni kezdett az ura után.

- Nem látlak.

A nagy vállas ember annyira megijedt, hogy eleresztette s hagyta, hogy visszaessék a sarokba, mint egy zsák. Egy ideig még bámult reá, egyszerre elkapta a fejét s kirohant a hidegbe. Benn az asszony mellé esett volna, szédült, dülöngött, mint a ki részeg.

A hogy egy kicsit magához tért, fölverte a szomszédokat. Mellette lakott egy szürszabó, a ki vásárra is jár s hosszú létrás kocsit tart a szín alatt. Ez mindjárt befogta a lovakat s bizonykodott, hogy szívesen teszi, ne féljen semmit, nem alkalmatlanság neki ez a kis hajítás. A kocsi hátuljába egy derékaljat dobtak, a két férfi hallgatva emelte reá az asszonyt, egymás mellé ültek elül a lócs mellé s lépésben, hogy ne rázzon nagyon a hosszú kocsi, elindultak a kórház felé. Mikor az asszony nagyon jajgatott, a kovács a fejére dobta a kabátját, hogy ne hallatszék messzire a hangja. Különbén még úgy is alig járt ember az utcán.

Az uton alig beszéltek egy-két szót. Csak a szabó mondott ennyit:

- Nagyon megcsufolta magát szegény.

-253-

A kovács rábólintott, hogy igen, de nem is igen tudta, hogy miről van szó, mert már azon gondolkozott, hogy mit csinál majd ezután. Nem lesz rendes kosztja, a mosással se lesz valami nagy rendben, ha idegen végzi, a fertályra pedig ő nem igen tudja összegyűjteni a garast. Az asszony kuporgatott, talán lesz is valahol eldugva egy kis pénz. Ez egy kicsit földérette s rögtön arra gondolt, hogy inni fog és hogy mentegesse magát, azon gondolkozott, hogy ez illik is neki ilyen nagy csapásra. Ha az asszony vergődni kezdett a kabát alatt, vigasztalta: - légy nyugton, drágám, - de már nem tudta hozzákötöni a szívét. Tele volt sok gonddal, de bár szegyenlette magát és egyébről akart gondolkozni, örült a szabadságának. Az asszony nem sokat engedett meg neki, most már szabad lesz minden. Sajnálta szegényt, de mégse olyan nagy baj, ha pár hétig a kórházban tartják, különösen akkor, ha mint szegénysorsuért, a község fizeti majd meg a költséget. Mindent előre elképzelt, hogy hogyan lesz. Vigan él, nem erőlteti meg magát a munkával, nagyokat fog majd mulatni. Már készült reá s öntudatlanul, inkább csak hangosan követve a gondolatait, kérdezte meg a szabótól:

- Megvan még Bokoréknál az a tavalyi siller?

A szürszabó rábámult, azt hitte, hogy meg van bolondulva, aztán előrefordult, végigvágott az egyik lovon s ügetve zörgette tovább a hosszú kocsit. A kórházban már söpörtek. A nagy zörgésre egy-egy lepedőbe bonyált fej hajolt ki az ablakon, hirtelen becsapva hamar a táblákat, ha már eleget látott. Egy ápoló a kapussal átvette az asszonyt, beemelték egy szobába a földszinten, a kovács bediktálta a nevét és a lakását a könyvbe s a hosszú kocsival újra hazamentek.

-254-

Otthon összekereste az egész házat s utoljára talált is a fehérenemű között negyvenhét forintot. Pálinkát vitt át a szürszabóhoz, megköszönte szépen a jóságát s együtt ittak délig. Az asszonynak el kellett hogy mondjon mindent elejétől végig. Mig tulságosan részletezve elbeszélte a dolgot, azon járt az esze, hogy most mindjárt bemegey a kórházba s megnézi a feleségét, de a mire a végére ért az elbeszélésnek, lemondott róla. Majd csak estefelé. Estefelé nem mehetett el, mert most már egy pár szomszéd mesterember vette körül a korcsmában, hogy hogyan történt ez a szerencsétlenség. Azután sokáig ittak. Reggel már három kocsis is járt a műhely előtt a lovakkal, a mire felébredt. Megint elérékenyedett, a mikor nem találta maga mellett az asszonyt. Előkereste a szekrényből a tegnapi üveget, kihajtotta az egész maradék pálinkát s egy kicsit dülöngve elment a kórházba. A kapus azonban utját állotta s megkérdezte, hogy mit akar.

- A feleségem... itt fekszik, az a kit tegnap hoztunk be, tetszik emlékezni...

- Nem lehet beteget látogatni, ha az ember részeg. Előbb józanodjék ki s azután jöjjön ide.

A kovács békétlenkedve ment haza. Elpanaszolta mindenkinek, hogy igazságtalanság esett vele. Az asszonyhoz akart menni s be se engedték az ajtón. Ezzel aztán le is dobta a válláról ezt a gondot. Azt mondta, hogy minek menne, ugyse bocsátják be az embert. Sokat ivott, most már reggelenként részegen botorkált haza, duhajkodott s ha már minden korcsmát becsuktak, hazavitte barátait és a mig ittak, megmutogatta nekik az egész történetet. Ilyenkor sírt, belefolyt a könyve a pálinkába s az volt a vége, hogy a többieknek csitítani kellett.

-255-

- Majd meggyógyul, örökké csak nem tartják benn.

- Itt guggolt a szegény lelkem, mintha most is látnám; mondtam neki sokszor: hagyj békét a petroleumnak, Anna, - nem fogadta meg a szómat, jaj de összeégette magát.

- Majd hazajön, tán már holnap, holnapután...

Ettől megijedt a kovács. Mit csinál vele, ha itt lesz? Bizonyosan nagyon rut lett szegény, rá se tud majd nézni. Megborzongott, mikor eszébe jutott, hogy vele egy tálból fog enni és hogy egy ágyban alszanak. Azontul még többet ivott, feléje se nézett a műhelynek. Mikor pénze elfogyott, apró kölcsönöket szedett fel, elzalogosította a szerszámait, az asszony ruháit, lassankint eladogatta a butorokat, kipusztította maga körül mindent. Azzal mentegette magát, hogy ugy se lesz már tovább mester, elmegy valami gyárba. Nem érdemes itt maradni, ha nincs az embernek senkije.

Mikor már üres volt a ház is, a műhely is, hazahozták a kórházból az asszonyt. Egy ápoló vezette el a házig, az ajtónál a kezébe adta a kilincset, ott hagyta. Az asszony nem látott semmit, botorkálva indult meg, a fal mellett tapogatózva, hogy egy széket találjon. Így jutott el az ágyig. Egy szalmavánkosra fektette a fejét, magára huzta a pokrócot és várt. Néha hosszan, keservesen sóhajtott. Egyszer már majd elnyomta az álom, de valami megzörrent az ablak alatt s erre fölriadt. Azután már nem tudott elaludni, gondolkozott. Ugy érezte, hogy a mint idáig eljutott, nem találta abban a rendben a szobát, a milyenben itt hagyta. Fölkelt s bár nagyon fázott, tapogatózott, körüljárt a szobában, keresve a szekrényt, az abroszos asztalt, a székeket. A mikor semmit se talált meg, megértette a pusztulást. Csüggedten visszafeküdt az ágyba. Éhes is volt.

-256-

Reggel felé jött haza a kovács.

Mikor megpillantotta az asszonyt, elkomorodott s nem mert közel menni hozzá. Félt, hogy még mindig olyan rut, mint a milyennek akkor látta, a mikor rácsapott a láng. Leginkább szeretett volna visszafordulni, de az asszony már meghallotta a lépéseit s nyöszörögni kezdett.

- Te vagy, István?

A kovács igyekezett elváltoztatni a hangját és hazudott.

- Nem, István nincs itthon.

Az asszony ráismert, de a mikor látta, hogy eltagadja magát, olyan rettenetes keserűség fogta el, hogy nem tudott felelni. A fejére huzta a pokrócot és vonaglott az összeaszott, lesóványodott teste úgy hogy a kovács sírni kezdett s feléje indult, hogy mondjon neki valamit, a mi egy kicsit megvigasztalja. Már majdnem feltakarta, a mikor megint eszébe jutott az arcza. Ettől megijedt és menekülve indult kifelé. Az asszony hallotta hogy megy s könyörögni kezdett neki.

- Hozzál valamit enni, bár egy falat kenyeret...

- Hozok, hozok - kiáltotta vissza az ura és szaladt, hogy ne hallja már a nyögését. Kibaktatott a havas mezőre, az agyában zavarosan kóválygott a sok határozatlan, félbemaradt gondolat: hogy mit tesz majd, hova helyezi el az asszonyt, mit kezd vele? Csak azt az egyet tudta bizonyosan, hogy nem megy többet haza. Irtózott tőle, végigfutott rajta a hideg, ha reagondolt. Marékkal kezdte magába tömni a havat, hogy lehüljön. Keservesen sóhajtott, a miért mindennek így kellett történni s vissza se nézett többet.

-257-

Otthon a szomszédok hoztak az asszonynak egy kis kenyeret és turót, a mikor megtudták, hogy

hazakerült. Vigasztalták is, némelyiknek meg is ismerte a hangját, de csak úgy hallgatta őket, hogy mindig másra gondolt. Mikor már egy egész napig elmaradt az ura, kitört belőle a panasz.

- Mellette nyomorodtam meg. Még a kutyát se lenne szabad így elhagyni.

Mikor már két nap is elmúlt és az ember még se jött haza, elbágyadt benne minden. Sokat imádkozott s egy éjjel, a mikor nem volt mellette senki, kivánszorgott a hátulsó ajtón az udvarra. Csak a küszöbig bírta az ereje, ott mindjárt végig esett a havon. Még egyszer sóhajtozni kezdett az Isten után, de már halkán, félig magán kívül, mintha álmában beszélne.

AZ URAK

-258-

sinectől, a hol majd meg fog állani a vonat, az állomás mögötti fasorig szőnyeget terítettek a porondra. A munkások rá se mertek lépni az ünnepies, parádés sávra, ha éppen arra vittek egy-egy fenyőgalyat, szekerczét vagy deszkát. Az állomás jobb oldalán a léczkerítésből kidöntöttek egy darabot egyik czölöptől a másikig. Itt jártak ki és be a perronra a parasztok, a másik, a rendes kijárás, az uraké. Oda nagy diadalkaput szegeztek össze az ácsok, csupa drága pénzen messziről hozatott fenyőlombbal fedve be a csupaszerendavárat és kifeszítettek rá egy még a tavalyi követválasztásból megmaradt zászlót, a mire ez volt irva; Isten hozott. Az állomás előtt egy pár ur őgyelgett, ezek vezették a munkát. Délután háromkor kijött az iskola. Egy csomó ünnepire fésült leányka, elől egy nagyobbacska, a ki majd a verset mondja, a főnök szobájától jobbra pedig a fiuk, nagyjában rongyos, sápadt, örökké veszekedő kedvű, ingerkedő kis figurák. Köztük néhány uri gyerek tisztára mosdatva. Az apróság hamarosan kibámulta magát, aztán már unni kezdte az egészszet, a mikor sokáig kellett ilyen szép sorjában állani, elromlott a gléda. Egy tekintélyes ur nem nézhette ezt szó nélkül, odaküldte a tanítót, hogy csináljon rendet.

-259-

Künn is tolongott már a nép, néhány csendőr viszálökdöste a korlát mögé azokat, a kik előre tolokodtak, s egy suhanczot, a ki kiabálni kezdett, hogy neki is van jussa ott állani, a hol a zsandárnak, mindjárt be is vittek a szolgabíróságához. Erre csend lett, csak morogtak itt is, ott is és a kik hátul állottak, előrehajoltak, nekimeresztve a szemüket a hosszú, sima pusztának, a melyen egyet-kettőt kanyarodva végigszaladtak a messzibe a sinek.

Az ég halvány kékjén vakítóan, mindent megperzselve fütötte be a nap a világot. Lenn forrott, a melegbe fulladt minden. A mezők óriási táblába folytak össze s kanyargó barázdát vont a nagy térképbe egy csomó megkérgesedett, összeropedezett fenekű száraz patak. A vetés kiaszva, halálra szomjazva lefeküdt a földre, egy színe lett mindnek, piszkos, sárgás, éretlen, a milyen állapotban rájuk borult a forróság. Lomha szél finom felleges homokot ringatott a levegőben s fáradtan ereszkedett le itt-ott messze egy-egy kutyám valami kis vizet összekeresgélni a homoki kutban.

A tömeg rosszkedvű volt. Fejébe ment a meleg, idegessé tette a várakozás, a zsandár, meg az, hogy eddig szabad menni s azon túl már nem. Békétlenkedtek, felkavarta bennük az epét az a csendes düh, a mi még nem üt le senkit, de kergeti, üzi az emberben a vért.

- Hát kié ez az ország? - kérdezte az egyik a másikat. - Csak az uraknak jut belőle?

Egy csendes, csökönyös paraszt nem állhatta ki már tovább, elpanaszolta a szomszédjának a baját.

- Tőlem jöhetnek-mehetnek, de az asszony nép bódul az urféle után. Éppen olyan szívesen hozzádörgölődnek a posztó kabáthoz, mint az uri asszonyságok. Hát miért nem hagyják oda?

-260-

Annak egyéb gondja volt, a kihez beszélt és ez elfoglalta egészen. Nézte az eget, csüggedten ide-oda bámult és sóhajtott.

- Egy kis esőt, ha hoznának magukkal...

Ezt meghallották többen is, néhány férfi bágyadtan odafordult, de arra már lusták voltak, hogy beszéljenek is, úgy is tudja azt az ember, hogy csak fellegből lesz eső, az pedig nincs.

Messze, a hol az ég széle ráborul a földre, egy kis füstöt láttak. Erre mozgás támadt benn is, künn is. Az állomásfőnök beállott a sinek közé, a tanító még egyszer végig szaladgált a gyermekek előtt, olyan izgatottan kiabálva rájuk, hogy a kis iskolások félve néztek össze, az urak is csoportosultak, hogy a ki diszmagyarban volt, szorongva állott meg mindjárt az első sorban, néhány vasuti munkás pakkos kocsit tolvá helyért kiabált, a portás kettőt csöngetett és jó előre megfékezve, lassu méltósággal, nagyokat szuszogva megérkezett a vonat.

Az egyik első osztályu kocsijában állott a legnagyobb ur, a ki idehozta a többit is, valamennyinek a vezére. Előbb egy szikár kis ember ugrott le és az segített neki a leszállásban. Azután jöttek többen is, de mind hátrahúzódtak. A diszmagyarba öltözött ur előre lépett és beszélni akart, de félbeszakították a gyermekek, a kik a tanító intésére sikító éljenty kiáltottak s most már előretolonogtak, hogy lássák, a mi lesz. A nagy ur félig lehunyta a szemét s nagyon izzadva és a hosszú állásban elfáradva, hallgatta meg a diszruhás urat. Lassan, szórakozottan huzta le a kesztyűit, hogy aztán szorításra odanyujthassa a kezét. Az a kéz szép puha, fehér volt, egy kicsit tömzsi, párnás és olyan sima, mint a bársony. Meglátszott rajta, hogy a gazdája olyan

-261-

nagy férfiu, a ki soha semmit sem dolgozik. Az egyik ujján óriás gyémántfejű gyűrű csillogott. A hova odaszikrázott a sugara, hirtelen behunyták az emberek a szemüket, mert vakított, szurt, mintha tüzes sziporkák ugrálnának belőle szerte.

A férfiak gunyosan, megvetőleg néztek rá, mint valami nyomorékságra, a mi szégyenére válik az embernek. Egy-egy megjegyzés el is rontotta a nagy ünnepélyes csendet.

- Ha egy napig kapálna, az a szép keze rongyokba fityegne le, - mondta egy paraszt.

A többi ráhagyta, hogy úgy van s aztán csak azt a szép kezet nézték, konok megvetéssel mulatva azon is, a mit az urak ott kinn beszéltek. Különbön csak egy-egy nagyobb hang jutott el hozzájuk a zshivajból, éppen csak arra elég, hogy megértsék, a miről szó van. Új párt lesz, a holnapi gyűlésre jöjjön el minden ember, a ki meghallotta a kor intó szavát.

A parasztok közül az egyik azt mondta, hogy neki már elég és ballagva elindult hazafelé. Utána mentek még néhányan, a többi unatkozva várta, hogy hátha még lesz valami. Talán énekelnek majd a gyermekek, az nagyon szép szokott lenni, vagy talán kijön ide is a vendég, hogy legalább már lássa az ember, ha elmulasztott érte egy fél napot. Az asszonyok félve huzódtak el az embereik mellől s lassankint, külön csoportba gyűltek és suttogva beszéltek meg a dolgot.

-262-

Mikor a vendég beült a négylovas hintóba s elsuhan a szemük elől, csüggedten bámultak utána a porba. Már arra gondoltak, hogy úgy látszik ez se hoz be semmi jót, ha úgy elszalad.

Másnap az iskola nagy szobájában újra összegyűltek az urak. Egy nagy asztal közepén ült a nagy pesti ur és sokat beszélt az új pártról. Künn összegyűltek a parasztok, bebámultak a nyitott ablakokon s attól féltek, hogy valami baj lesz. Ilyen sokadalom ritkán van, de a szegény ember mindig megadja az árát. Ezt tárgyalták és csak zugolódva adtak utat, a mikor arra lovagoltak a zsandárok.

- Új párt, minek? Hát nincs már elég. Egy a függetlenségnek, egy meg a kormányynak. Egy ide, egy oda...

Odabenn a vendég a fejére tette a kalapot s konstataálta, hogy most már itt is meg van vetve a párt fundamentuma. Ez már csak beszélgetés volt, egy-két urnak szólott, a kik éppen mellette állottak. Mikor kijöttek, már várt rájuk a tegnapi kocsi. A pesti ur megállott még a lépcsőkön, hogy mondjon még egy pár szót, a mielőtt elmegy. Mikor meglátta a sok parasztot, közékük ment egy pár percre. Az urak utána.

Egyszerre nagy csoport vette körül őket. Mindenki közélről szerette volna látni. Alig fért azonban hozzá egy-kettő, az urak nem igen akarták kiereszteni maguk közül.

A vendég megszólította az egyik parasztot. Valahogy az ő nyelvén akart beszélni és magyarázni kezdte neki az új pártot.

A paraszt csak hallgatott. Bánta is ő. Mégis, hogy valamit feleljen, azt mondta:

-263-

- Nem vagyok szavazó polgár, kérem szépen.

- Nem baj az, majd lesz az is, a ki szavaz.

A paraszt ráintett a fejével, hogy tán lesz, neki mindegy. Aztán felnézett az égre és folytatásaképpen annak, a min ő már hetek óta töpreng, mélyen sóhajtvá mondta el a maga véleményét az időről.

- Nem eszik itt a jövő évben senki szegény ember kenyeret.

A többi eddig csak odabámult, de erre elborult a képük. Az egyik káromkodott és szidni kezdte az eget, a miért csak egy csepp vizet se ad. A többi csitította és hozzáfordult a pesti ur is és vigasztalni kezdte.

- Ne féljen jó ember, nem hagyja el az isten...

Erre egészen elfutotta a düh a káromkodó embert. Áttörni igyekezett azokon, a kik előtte állottak, hogy közélről mondja meg azt, a mit már nem tudott belefojtani a mellébe. Már nem lehetett, mert mellette termettek a zsandárok és nagyokat lökdösve rajta, kitaszigálták a tömegeből. Mig jó messze el nem vitték, még mindig hallani lehetett a durva, lihegő hangját.

- Kenyeret adjanak, ne pártot. Adja nekünk azt a cifra gyűrűt, akkor hiszek neki...

Csak akkor hallgatott el, a mikor az egyik zsandár úgy hátbavágta a puskatusával, hogy elállott a szava.

A SZEGÉNY EMBER DOLGA

-264-

szegény ember, a kinek máskülönbön ezerkétszáz forint törzsfizetése és háromszáz forint személyi pótléka volt a bankban, egy éjjel tulságosan sokat forgolódott az ágyában. Gyertyát gyújtott, sok vizet ivot, olvasgatni próbált, de a mikor látta, hogy a felesége megmozdul a másik ágyban s most már mindjárt fölbred, hirtelen újra kifujta a gyertyát s a sötétben újra nyugtalanzkodott tovább. Az asszony félig nyitott szájjal, álmában néha nagyokat

nyelve, csendesen, a lélekzetet nyugodtan, simánszíva magába, úgy aludt, mint egy mosolygó, jóálmu gyermek. Néha egy-egy pillanatra fölébredt de rögtön újra elaludt, fészket gyurva fejének a párnában. A haja föl bomlott s szerte szabadulva, cigányos pajkos formát adott a nagyon álmos kis arcznak, mikor pedig a szemeiből igyekezett kidörzsölni az öklével egy kis álmat, olyan elkényszeredett, durczás lett a képe, mint egy gyermeké. Mikor már sokáig álmatlanul forgolódott a szegény ember, fölébredt az asszony, felkönyökölt a párnára és tudakozódni kezdett, hogy mi a baj.

- Miért nem alszol, öreg? Ujra van tán, drágám, valami nagy gondod? Mi az, no mondd meg.

A férfi gyönyörködött benne és mosolygott. Valami kis tréfával akarta elütni a dolgot, azután meg arról panaszkodott, hogy a feje fáj, de az asszony nem hitt neki. Megérezte a bajt s most már tudni is akarta, hogy mi az? Mikor nagyon aggodalmas lett az asszony arcza, gondokkal telt el a férfi is és most már nem is tagadta.

- Egy kis lejárát van holnap, ha nem fizetek, megóvatolják a váltót, bujjék bele az ördög.

Az asszony nem igen értett a dologhoz, de látta, hogy három hónaponként mindig elkövetkezik ez az állapot s ilyenkor nagy gondja van a férjének, a mig előteremti valahogyan a pénzt. Komor, alig szól egy-két szót, a gyerekre rá se néz s alig nyeli le az ebédből az utolsó falatot, már szalad valamerre. Ezek kínos napok s most már nagyon megijedt tőlük. Ő is töprengeni kezdett azon, hogy honnan lehetne pénzt szerezni s a nagy igyekezetben olyan különös, idegen lett az arcza, hogy az ura megsajnálta, vigasztalni kezdte.

- Utóvégre nem olyan nagy história az egész, csak az a kellemetlen, hogy két váltó került össze.

- Mennyit kell fizetni?

- Vagy kilenczven forintot.

Az asszony megijedt erre a nagy summára.

- Még elsején sincs annyi pénzünk, nem hogy huszonhetedikén lenne. Mit csinálunk, Istenem, miért is vagyunk mi olyan adósok?

Erre bajos lett volna hirtelenében felelni. A férfi különben is kedélyesebben igyekezett felfogni a dolgot. A párnája alól kivette az erszényét s a paplanra leszámolta a hatosokat, cinikusan konstatálta az eredményt.

- És ezen horribilis summával szemben egy forint negyvenöt krajczár a fedezet. Kellemetlen, ugy-e?

- Mit fogsz kezdeni most már?

A férfi jó kedvvel felelt, tüntetni akart azzal, hogy egy cseppet sincs kétségbeesve.

- Barátom, nem nagy dolog az egész, összeszerzem én ezt a kis pénzt. - Az ujjain kezdte elszámolni, hogy honnan szerzi meg a kilenczven forintot. - Az igazgatótól tegnap negyven forint ára külön munkát kaptam. Holnap megkérem az árát, ez negyven forint. Balog Samu adósom tiz forinttal, mára ígérte, hát holnap csak biztosan megadja, ez ötven. Harmincz forint előleget kérek a *Magyar Mérlegtől* hat cikkért. A multkor is adtak s azzal már majdnem készen vagyok, ez már nyolczvan. Most még csak tiz forint hiányzik. Azért szólok majd Veress Palinak. Jó gyerek az öreg, ad majd kölcsön elsejéig. No, ugy-e rendben van minden, nem kell belebolondulni ebbe a kis műveletbe.

Az asszony már birkózott az álommal. Legyűrni igyekeztek egymást. Mikor félig ébren végighallgatta a könnyü megoldást, ráejtette pilláit a szemére, feje az ökléről lecsuszott a párnára s csendesen elszenderedett. Az ura is jól a feje alá gyűrte a párnát, egy kicsit még gondolkozott a dolgon, mikor már belekábult a tervezgetésbe, hogy aztán hogyan fogja majd letörleszteni a holnap előleget, adósságot, elaludt. A sötét szobában csend lett. Két jó alvónak a mély lélekzete csak hozzájárult a hangtalansághoz, a falon kip-kopot ketyegett az óra s lassan, nesztelenül lépkedve közeledett a reggel, hogy olyan szép ragyogó hajnallal köszöntsön be, akárcsak máskor, lejárát nélküli napokon.

A szegény ember korábban ment be a bankba, mint máskor. Megirt néhány levelet, föl hivatott egy hordárt s átadta neki a megbízását.

- Ezt elviszi a *Magyar Mérleg* szerkesztőségébe, ezt a másikat átadja Balog Sámuel urnak Korona-utcza 59., azt pedig Veress Pál urhoz viszi a vámházhoz. Mindenikre választ hoz s vigyázzon, mert pénzzel lesz dolga, de el ne veszítse majd, a mit hoz. Hányas a numerusa?

- Százkilenczvenöt.

- Csak sietni, lesz borraivaló is.

Azután nekilátott a munkának. Azt a munkát vette elé, a miért külön fizetnek s dolgozott szorgalmasan, mert valamit mutatni akart az igazgatónak, ha már pénzt kér tőle. Azért lassan haladt. Olyan nehézségekre bukkant, a melyek miatt egész csomó könyvet kellett végiglapoznia, alig másfél oldalt irt, a mire megérkezett az igazgató. Még le se vetette benn a kabátját, a mikor már bement utána. Az igazgató nagyon barátságos volt, csak arra komorodott el, hogy a külön munkáért előre fizesse meg a negyven forintot. Még nevetett is és olyan csodálkozva nézett az

előtte álló fiatal emberre, mintha nem tudná megérteni, a mit beszél.

- Előre kifizetni negyven pengőt... Ki hallott már ilyent? Sok pénz az. Nem mondom, hogy nem látnék önben elég garanciát, tisztelt barátom, hanem mindennek megvan a maga rendje.

- De kérem szépen, igazgató ur, nagy zavarba hoz, ha megtagadja kérésemet.

-268-

- Nagyon sajnálom, de hát én nem tehetek róla, ezt átláthatja. Magánuton szívesen állanék rendelkezésére, de ezuttal lehetetlen...

- Kérem, erre nem is gondoltam.

- Tudom, tudom, de hát kollégák vagyunk, segítünk egymáson, ha lehet...

- Kérem akkor, igazgató ur, segítsen. Biztosan számítottam erre a pénzre, rettenetes szükségem van rá...

- Elhíheti, hogy sajnálom, de nem lehet, igazán sajnálom. Azért jó barátok maradunk.

A szegény ember egészen megfakult, mire kiért az asztalához. Sirni szeretett volna s a szemébe is szökött a könny. Nagyon ráhajlott az asztalra, nehogy észrevegye valaki és sóhajtva azon kezdett gondolkodni, hogy most már honnan szedje elő ezt a negyven forintot.

Sokáig tépelődött, végre elhatározta, hogy a mint megjön a hordár, rögtön visszaküldi a *Magyar Mérleghez* és kér még husz forint előleget, Veress is ad még tizet, beküldi az óráját a zálogházba, arra hét-nyolcz forintot szoktak adni, két forintot akár hatosokban is kikölcsönöz itt az irodában a többi szegény embertől. Egy hivatalnok észrevette a rossz kedvét s oda ment hozzá kérdezősködni.

- Mi az, Kelemen ur, valami baj van?...

- Nincs, csak rosszul esik az embernek, ha rosszul bánnak vele...

Lekönyökölt az asztalra s intett, hogy különben nem sokat törődik az egészszsel, neki mindegy, csakhogy rosszul esik az embernek. A másik ráhagyta, hogy igaza van s elment a dolgára.

-269-

Jóval tiz óra után vissza jött a hordár. Bizalmalkodva egész közel ment az asztalhoz s részletesen beszámolt az utjáról.

- Balog ur még az ágyban volt. Nem irt levelet. Azt mondta, hogy csak ennyit izen: szalma. A tekintetes ur majd fogja tudni, hogy az mit jelent. Veress tekintetes ur nincs itthon. Azt mondta a szobaasszony, hogy komisszióba utazott le a vidékre és csak a jövő hónap elején jön haza. A szerkesztőségben sokáig kellett várni, csak a szolga volt ott, éppen a tüzet rakta meg.

- És aztán?... Hozott pénzt?

- Nem, kérem alássan. A szerkesztő ur nem ért rá, arra hogy írjon. Azt izente, hogy még adósnak tetszik lenni most is egy cikkel, mert a mit legutoljára tetszett küldeni, az nem konveniál neki.

A szegény ember előtt elhomályosodott a világ, a szeme megtelt könnyel s nagy keserűség töltötte el. Valósággal beletompult az agya a gondba, hogy most már mi lesz? Nézte maga előtt az itatópapirost, a kezébe vette a tollat, hogy még írjon valakinek, de nem jutott az eszébe senki, a kire számíthatott volna. A mig gondolkozott, lassan átment abba az állapotba, a mikor nem bánja az ember, akármi lesz is. Mindegy, üssön bele a menykő az egész világba.

A hordár még mindig ott állott, felelni kellett neki valamit. Odaadta neki a forintját olyan arczczal, mintha minden a legjobb rendbe lenne s azután már nem tudott dolgozni. Körülötte sercegett a sok munkás penna, ő csak sóhajtott s azt számítgatta magában az órát nézve, hogy mit művelnek most a váltóival a takarékpénztárban.

-270-

Ebédre nagy gondok közt várta otthon az asszony. Reggelre már gondolkozott a dolgon s rájött, hogy mégse olyan könnyű az egész, mint a hogy az ura hitte. Hátha valahol azt mondják, hogy nem adnak pénzt. Mikor a férfi belépett az ajtón, mindjárt látta, hogy baj van. Félt, hogy alkalmatlan lesz, nem kezdett el kérdezősködni. A férje alig evett és már elment, jóformán rá se nézett az egész ebéd alatt, egészen elfoglalta a gondja. A vacsora is csendes volt. Néha lopva egymásra néztek, de nem beszéltek semmit, nyomasztó fellegbe borította őket a gond. Éjjel kábultan, mélyen aludtak s reggel fáradtan, összetörve keltek fel az ágyból.

Mikor már a férfi az irodába készült, bágyadtan nézett fel rá az asszony s megijedve attól, hogy délig egyedül marad ebben a bizonytalanságban, kérdezősködni kezdett.

- Nem kaptál pénzt?

- Nem.

- Mi lesz most már?

- Nem tudom.

Mikor elment, az asszony összegubbaszkodott a divány sarkába s ő is beleesett a nembánomságba. A hogy lesz, úgy lesz, úgy se lehet máskép.

kis udvarban, a hova, mint valami piszkos, füstös kéménycsatorna ereszkedett le a cselédlépcső, reggelenként lármás, veszekedős a világ. Ide gyűlnek össze a cselédek az egész nagy házból, egy csomó fazékkal, dézsával s míg elől a nagy tiszta udvar belemerül a hajnali álomba, a kis szemetes zugot majd felveri a sok nagyszájú leány. A házmesterné beteges öreg asszony, nem bír velük. Ha közéjük megy néha, rendre tanítani őket, alig bír bemenedkíteni az urához, a ki már három esztendő óta beteg s akár ne is volna házmester, olyan gyámoltalan. Néha rendőrrel is fenyegetőzik, de ez sem használ semmit, mert a cselédek nem hisznek neki. Egy-egy a legszajásabbak közül a szemébe kaczag s míg elmondja a mondanivalóját, utána kaczag az egész cselédhad s a tehetetlen öreg ijedten szalad el, csakhogy ne hallja őket.

- Ide hoz rendőrt? No csak azt szeretném látni? Fizethetnek ezért a piszokért, ha fölírja a házat.

Megérezték, hogy a piszok a hatalmuk, mert ez a zug olyan megközelíthetetlen volt, mint egy ól. Ide ömlött össze a nagy bérház minden szennye, voltaképpen ez a kis négy vak fallal körülvett lyuk volt a ház szemetes ládája, nyáron gőzölgött, hogy fellebben csapott fel belőle a mérges pára. Cseléd is csak olyan lakott a házban, a ki jól érezte magát ebben a piszokban. Ha valamelyik elment közülük, négy-öt kísérletet tett a gazdája, míg ráakadt egy másik olyan leányra, a ki meg nem szökött a kis vakudvartól.

-272-

Legtöbb baja volt a cselédekkel a fotografusnének. Fenn laktak az atelier mellett, mindjárt a tető alatt. A harmadik emeletről még egy deszkalépcsőn kellett fölmenni hozzájuk, akár a padlásra. Egy-két napra csalhattak fel egy-egy faczér cselédet. Az ő szolgálójuk volt a kis udvar állandó eseménye, mert folyton változott. Mulattak rajtuk azzal a kegyetlen csufolkodással, a mi az új lányokat elijesztette a vak udvartól, némelyik sirva szaladt fel a fotografusokhoz. Ilyenkor aztán nagy háború következett. A fotografusné lejött a cselédek közé s a kis lépcsőkémény nyílását egészen betöltve kövér, mállott testével, úgy veszekedett, hogy kihallatszott az első udvarba is s az udvari lakásokban becsukták az ablakokat, hogy ne hallják a hangját. Ilyenkor szétszaladtak a cselédek, hogy másnap újra összejöjjenek s elülről kezdődjék a háború.

Mikor a legutolsó cseléd elment a fotografusnétól, pár napig semmi különös esemény nem volt a kis udvarban. Új leány nem jött, hiába várták. Az asszony se jött le, hogy kiöntse a tegnapi vizet. Szép tisztaság lehet odafenn, a mióta nincs cseléd. Egyelőre csak ezt beszéltek meg a cselédek, míg egyik-másik belekapaszkodott a szivárványos kutba s rángatta, hogy majd kiszakadt belőle a szivattyú. Egyszerre elhallgattak, a mikor a sötét penészszagú légszőlőkől egy kis, betegformájú lány bukkant elő a fotografusné kannájával. Összekaczagtak, mert ez nagy újság volt nekik. A fotografusné úgy beleszólt a házba az új cselédet, hogy észre se vették. Most egyszerre csupa érdeklődés lett valamennyi. A ki a kutat rángatta, az is megállott és rábámult a lányra.

-273-

A kis beteg teremtés ijedten nézett körül, agyonnyomta ez a nagy egészség, a csupa izmos, husos nagy lány s visszabámult rájuk, de szerényen, csendesen meglapulva a fal mellett, szinte bocsánatot kérve azért, hogy idetolakodott.

A többi lány lassan közeledett, a mire körülvették, menekülni szeretett volna a kis cseléd, de már nem tudott. Félt is, felnézett egyik-másik nagy egészséges leányra s aggodalmasan várta, hogy mi lesz.

A leányok közül néhányan nevettek, a többi azonban nem tudta, hogy mit kezdjen ezzel a gyerekekkel. Inkább megsajnálta. Az egyik lány, a kinek duzzadt melle majd szétrepesztette a ruha derekát, megtapogatta a kis cseléd karjait s odahívta a többit is, hogy lássák. Mind elszörnyülködtek s most már sopánkodva, őszinte paraszt sajnálkozással kérdezték ki a gyermeket. A kis cseléd félénken felelt s csak lassan-lassan barátkozott meg a sok nagy leánynyal, a kik most már valósággal megrohanták s odaszorították a falhoz, hogy mozdulni sem tudott.

- Bolond vagy? - kiabált rá az egyik. - Hat gyermek után kell takarítani, meg a műhelyben is. Annyi vizet czipelsz fel, hogy leszakad a karod. Az is czudar, a ki megfogadott. Mit fizet?

- Négy forintot, egyet meg vacsorára.

A sok nagy cseléd elkezdett szitkozódni, de a kis lány pártját fogta az asszonyának.

-274-

- Nem adhat többet; azt mondta, hogy ő is szegény. Eddig háromat kaptam. Ruhám sincs, hogy valami nagyra lehetne velem...

A többi cseléd kikaczagta. Az egyik elfordult tőle s felrántotta kövér erős, vállát, hogy nem érti.

- Bolond vagy. Megszakadsz. - Visszament hozzá s hogy jobban bizonyítson, verni kezdte a mellét. - Én mondom neked, hogy megszakadsz. Nincs az a marha, a ki kibírná nála.

A kis beteg lány ide-oda bámult; előbb elcsüggedt, de aztán megjött a bátorsága. Még egyszer odamutatta a karját a lányoknak, hogy csak becsüljék meg jól, nem olyan gyöngye az, mint a hogy hiszik. Mosolyogva nézett körül s megszólalt benne az önértet.

- Van ebben erő, ne higgyék...

A leányok egyszerre mind odapillantottak arra a vékony kis száraz karra, a melyet most már szorongva dugott el újra a kis cseléd. Megesett rajta a szívük s az egyik most már a maga karját tolta oda a kis cseléd szeme elé.

- Ezt nézd. Csipd meg, ha tudod. Kemény, mint a vas.

Egy másik meg egészen eléje állott s majd agyonnyomta.

- Engem nézz meg - és mégse megyek föl még a harmadik emeletre se. Nincs olyan ur a világon, a kiért megtenném...

A gyermek most már érezte, hogy mindjárt elsírja magát, ha tovább nem bocsátják, annyira megijedt. Félretaszigálta azokat, a kik utjában voltak s huzni kezdte a kutat, belekapaszkodva az egész testével. Mire megtelt mind a két vedre, majd hanyatt vágta magát, annyira kimerült. Azért most már mindig beszélt. Egyszerre féltékeny lett erre a sok szép, nagy erős lányra, a kik mellett semmi becsülete nincs a gyöngének. Valami nagyon gorombát szeretett volna mondani s majd elsírta magát, a mint a nehéz vedreket czepeelve, visszakiabált rájuk.

- Ne féltsenek engem, végezzék el a maguk dolgát, ne törődjenek mással. Söpörjön mindenki a maga háza előtt.

Nem ment tiz lépcsőt se, már megállott s lihegve leült az egyik kőre pihenni. A cselédek utánanézték, de egyik se szólott semmit. Csendesen csoszogtak fel egymás után a lépcsőn, a mikor a leány már eltűnt előlük, másnap pedig az volt az első kérdésük, a mikor összetalálkoztak, hogy lejött már a kis leány? Sokáig várták. A mikor lejött, úgy körülvették, mint a beteget szokás. A gyerek kihívó lett, a mikor észrevette, hogy a mellét meg a karját nézik s gunyolódni kezdett velük.

- Nem kell akkorának lenni, mint egy ház és mégis tud dolgozni az ember.

Azután már békében hagyták. Jöhetett, mehetett, nem kezdett ki vele senki az erősek közül, csak nézték, hogy mi lesz vele. A mikor már elment, akkor se beszéltek róla, valahogy nem jött a szájukra az, hogy szóba hozzák. Ugy is tudja szegényről mindenki azt, a mit a másik mondana. Bele fog pusztulni ebbe a dologba. Nem ilyen nyavalyásnak való az, hogy a padlásra czepelje a vizet.

Egyszer az egyik tele akarta huzni neki a két vedret, de a gyermek elutasította.

- Vagyok én olyan erős, mint maga - azt mondta, de már lihegett s úgy tántorgott, mint a részeg. Csak a szemei alatt pirult ki az arcza s alattomos kíváncsisággal nézett körül a leányokon, hogy vajjon észrevették-e, hogy már alig-alig bírja a dolgát.

Azután egy-két nappal esett meg, hogy megtántorodott és a vedrekkkel együtt gurult le a lépcsőn. A sok cseléd odaszaladt s egyik a nagy lányok közül az ölébe vette. A gyermek egészen belesüppedt a nagy leány ölébe és keservesen nyögve panaszolni kezdett.

- Maguk nagyok, olyan erősek, mint még hat olyan leány, a milyen én vagyok. Maguknak könnyű.

A BETEGEK

I.

 évben, egy kis erdélyországbeli fürdőn, két tanár is volt tavaly a vendégek között. Ez már eseményszámba ment, mert tavalyelőtt csak egy volt, azelőtt meg egy se. Ugy látszik, hogy a pedagógusok is kezdik már elismerni a fürdőt, ez pedig jelent valamit; azok tudják, hogy hova menjenek, nem dobják ki hiába azt a drága sok pénzt, a mibe ez a kis multság kerül. Különb az idén huszonhat fürdővendégről adott ki lisztát az uradalmi kasznár, a ki üres óráiban a fürdőt is kezeli.

Rév szép üde kis fészek. Két hegyóriás közé van beszorítva. Csak délben süti egy-két óra hosszáig a nap, azonkívül aztán árnyékos, hűvös és csendes. Zavartalanul beszélgethetik meg dolgaikat a fák, a melyek egymásra hajolnak suttogni s még a lépések zaja is elhal a fűben. Ha néhol egy-egy csengő kaczagás hallatszik ki valamelyik kis ház kerítése mögül, fölrebbennek a madarak, a rigó kiáll az ág hegyére s csattogva visszafelesel, csattognak a fülemilék, csipeg a csíz, beleszólanak a dillettánsok, a kakuk, a harkály és még a veréb is, odasipítanak a gyerekek a fészek fenekéről s elkezdődik a hangverseny, hangos, lármás lesz az erdő, míg csak ki nem fáradnak az énekesek. A társaság csupa ismerős és rokon; ha egy pár idegen odavetődik, hamar maguk közé fogadják, s mikor harmadszor jön le hajnalban a kuthoz, már mindenki tudja, hogy honnan jött, mi a betegsége és hogy az öreg doktornak, a ki maga is inkább vendég a fürdőn, mint orvos, mi a véleménye róla.

Akad egy pár mindennap a vendégek között, a ki ki-kivánczik a csendből. Ezek elsétálnak az állomáshoz s megnézik, hogy érkezett-e valaki. Ott áll a fürdő öreg batárja is, két vén pejjel s bekocog a vendéggel a Sas fogadóba. A közönség végignézi, míg felpakkolják a táskákat, plaidet, kosarakat, meg a betegeket s az erdőn át megy haza hirt mondani.

- Csinos ur jött Pestről, de olyan sápadt szegény, mint a kréta.

- A Bánságból is jött egy asszonyság. Ugy emelték be a kocsiba, mintha üvegből lenne s mégis jajgatott.

A két tanár érkezése fölforgatta a fürdőt, pedig csak véletlenül esett, hogy összetalálkoztak az uton, egy keményre bőrizött második osztályu kocsiban. Nagyon megörültek egymásnak, pedig igazán szánalmas látványosság volt mind a kettő. Az egyik még valamivel jobban bírta a testét, elég volt számára egy mankó s azzal vánszorgott, a másik azonban már beszélni is alig tudott s egy háromkerekű kocsiban taszigálta előre-hátra a nővére, egy öreg kisasszony. A kocsiban becsomagolták egy vastag kendőbe, hogy át ne járja a levegő a testét s így vitték el Révbe. Mellette legénykedett a másik professzor. Az már csak egy sált körített a nyaka köré s porköponyeget viselt a felöltője fölött, mintha tüntetni akarna azzal, hogy könnyen öltözik.

-279-

Néha szólottak egy-egy szót és sokat köhögtek mind a ketten.

- Kolléga ur régen rosszul érzi már magát?

- Pár éve.

- S szabadságon van? Mióta nem tanít?

- Másfél esztendeje.

- De fizetését élvezzi?

- Már csak a felét, a többivel helyettesítenek.

- Állami gimnáziumban tetszik lenni?

- Igen.

- Persze, persze, ott jobb, az állam teheti...

Az öreg kisasszony kétszer is rászólt már az öcscsére, hogy hallgasson, de az akaratoskodott. A beteg virtusa ébredt föl benne, a mikor a mellette ülő porköponyeges emberre nézett. Azért sem hagyja magát.

Mikor már a révi fasorban voltak, nagy fehér napernyős, szép fiatal leány jött velük szembe az anyjával. A porköponyeges professzorban fölébredt a gavallér s nagyot köszönt. A másik tanár se hagyta magát. Igyekezett, hogy gyorsan leemelje a kalapját, kínosan kapkodott s lihegve esett vissza az ülésre, a mikor látta, hogy a kalapjáig se tudja emelni a kezét. A nénje nem nézhette már a kínlódását, levette a fejéről a kalapot s a kezébe adta. A szegény ember a leány felé bólintgatott s mikor észrevette, hogy mennyire szánalmas helyzetbe hozta a gyöngesége, elfordult. Már nem látta, hogy a leány visszaköszönt, azt a porköponyeges tanár kapta meg egészen és még büszkébb lett. Annyira merészkedett, hogy magában nagyon megsajnálta ezt a mellette gubbasztó szegény beteg figurát és sóhajtott a során.

-280-

- Ez se huzza szegény sokáig, - gondolta magában s kedve lett volna igazi jó lélekkel megsiratni azt az igaztalanságot, hogy ilyen emberek is nyomorognak a föld hátán.

II.

Rév megmutatta, hogy mi van a vízében. Csodálatos kut az a kert közepén. Két csapon át csurog belőle az élet, csak vegye magába, a ki szenved. Az egyik fürdővendég azt írta róla haza, hogy proccesszióval kellene ide jönni, elől a pap, a kántor, sok-sok beteg énekelve és zászlók a Szűz Máriával s a hol elkezdődik a révi határ, letérdepelve kellene, hogy imádkozzanak egy hosszú sort. A kut mellé pedig legalább egy feszületet kellene beásni, hogy legyen valaki, a kinek mindjárt megköszönhesse az ember az egészségét.

A tanárok kezdtek gyógyulni. A betegebb nemsokára megelégedett bottal s állandóan a kapu alatt állott a háromkerekű kocs. A porköponyeges is épült, mindig jobban legénykedett, néha délfelé kis kabátban merészkedett ki a kut mellé s egyszer jókedvében elhuzatta a nótáját is a cigánynyal s integetett hozzá, mintha bor mellett mulatna. A másik ezen megbotránkozott, mert arra jött a nagy fehér napernyős leány, a kinek ő, mikor érezte, hogy hangjánál van s nem fog a mondat közepén belefulladásni a beszédbe, szépeket szokott mondani.

Eléje mentek mind a ketten. A porköponyeges professzor nem akart elmaradni s a másik se hagyta magát. Melegedni akartak mind a ketten abban a tűzben: a mi a szép egészséges teremtsébből kiáradt, s a ki betegebben jött, az már féltékenykedni kezdett a porköponyegesre. Néha megengedett magának egy-egy csipős viczcet, a mire a másik azzal felelt, hogy:

-281-

- Ne tessék személyeskedni.

Általában kezdtek úgy nézni egymásra, mint a kiknek valami elintéznivalójuk van. A porköponyeges érezte, hogy erősebb s egyszer egy társaságban azt mondta:

- Majd leszámolok ezzel az urral.

A másik is nagyon haragudott, kerülte a kollégáját s a mikor ez mindig állhatatosabban kitarott a leány mellett, dühbe jött és ott hagyta őket. Az öreg leány nővére ilyenkor bepakolta a vastag sűrű kendőbe s kivitte oda, a hol legsűrűbb az erdő s lehangosabban csattognak a

madarak. Csontos kezével szeretettel simogatta az arcát, a fejét s csendesítette azon a nyelven, a mivel a beteggel kell beszélni. Végre nem maradt már a szegény emberben semmi harag, csak nagy irigység, szomjuság s keservesen nyögött. Meghatotta a nővére szeretete s panaszolni kezdett.

- Fenn kellene, hogy járjak a világban. Van annyi eszem, mint másnak, írhatnék könyvet is.

Az öreg leány biztatta s beleverte a lelkébe a reménységet. Az ő pártjukon volt a természet is, meg a kut, az az áldott jóvizü forrás. A szegény ember napról-napra jobban érezte magát, kezdett lehullani róla a betegség nyüge. Most már bátrabban beszélt, lefordta az állami gimnáziumokat, a slendrián rendszert s nem mulasztotta el az alkalmat arra, hogy intim társaságokban ki ne jelentse, hogy némely tanárok, a kik a nélkül, hogy elég betegek volnának hozzá, fürdőbe járnak, nem érdemlik meg a fizetésüket.

-282-

III.

A porköponyeges tanár sem sokat adott a kollégájára. Lerágalmazták egymást, a hol csak lehetett, a beteg emberek tehetetlenségével s a mint megjelent közöttük a szép, egészséges leány a nagy fehér napernyővel, rámeredt egymásra a két ember, mintha verekedni akarnának.

Egy délután már odáig jutottak, hogy tulbeszéltek egymást. Az öreg leány aggodalmasan tipegett az öcscse széke mögött, nagyon kinos volt neki hallgatni a két beteg embert s elkésérítette az, hogy az öcscse nem tud olyan hangosan beszélni, mint a másik. A szép leány jól mulatott. Hol az egyiknek, hol a másiknak felelgetett s a szegény emberek kapkodtak levegő után, csakhogy minél többet beszélhessenek. Lázás, beteg arczuk kipirult, olyan lett, mintha egészséges volna s összehordtak mindent, a mi csak a szájukra jött.

Közben leszállott az este. A gavallér tanár még birta a beszédet, nagyokat nevetett s néha csak úgy a kezével legyintett a másiknak, hogy ugyan hallgasson, úgy se ért a dologhoz. A másik beteg mindinkább tűzbe jött. Hadonázott, erőtlen keze reszketve kopogott az asztalon, a mig beszélt, nagy jókedve támadt, a mikor reá hallgatott a lány s a mikor egy történetén nagyot nevettek, akkora lett benne az önérzet, hogy most már fölállva akart tovább beszélni. Neki támaszkodott az asztalnak és mosolygott s beszélt, beszélt élénken, folyékonyan, de mindig félve attól, hogy félbeszakítja valaki.

-283-

Nem tartott sokáig a dicsőség. Egyszerre halványulni kezdett, visszaroht az arcából minden vér a testébe, két kézzel kapaszkodott bele a székbe, az asztalba, de nem tudta már fenntartani magát. Támolygott s beleesett a nővére karjaiba. A szép fehér napernyős leány megijedt, úgy nyögött szegény s a másik beteg is rémulten sietett oda, hogy segítsen. A szegény ember utolsó erejével intett neki s alig lehetett megérteni, hogy mit beszél:

Maga, maga menjen, nem kell...

Mig feküdt, még egyszer ki akart békülni vele a másik beteg. Leült az ágya mellé s olyan szomoruan nézett reá, mintha része volna a bajában. Szeretettel, gyöngéden hajolt föléje, a mikor fölébredt s kérdezősködni kezdett az állapotáról.

- Hogy van? Édes kolléga ur, csak nem komoly beteg.

Az ágyban fekvő, nagyon lesoványodott ember dühbe jött s beszélni kezdett, de úgy, hogy csak minden harmadik szavát lehetett megérteni.

- Maga, maga csaló, nem is volt beteg, csak úgy idejött, czudarság, menjen innen, család... hitvány ember.

Erőtlenül esett vissza a párnára. Már nem tudta befejezni, a mit elkezdett.

AZ ANARKISTÁK

-284-

lyan ünnep után való nap volt, a mikor szegény kishivatalnok ember zsebében alig csörög egy pár garas; a mi volt, elette, elitta unalmában, hogy két-három napig se kellett délutánonkint a hivatalba járni. A tágas bankszobába fáradt, álmatlan arczczal érkeztek meg egymásután a hivatalnokok. Az egyik mindjárt vizet kért a szolgától, mert azt mondta, hogy kiég a torka, kettő közülök sétált a két sorba rakott nyolcz asztal között s szinte lerítt az arczokról az undor, a miért három átmulatott nap után ujra munkához kell látni. Egy-kettő még késett, pedig elkongatta már az óra a nyolczat s minden perczben ki voltak téve annak a veszedelemnek, hogy megelőzi őket a princípális, a ki akkor jön be, a mikor akar, de néha korán leül az asztala mellé. A gyakornok már az asztalra hajolva másolt s csak azért nem oltotta el a feje felett a gázlángot, hogy lássa majd, a kit illet, hogy ő már félnyolczkor, a szürkés sötétben kezdte el a munkát. A többi egy-egy komor pillantást vetett föléje, de ezzel aztán meg is elégedtek s olyan nyomott volt a hangulatuk, hogy még arra is restelték fölnyitni a szájukat, hogy kötekedjenek.

-285-

Lassan, unalommal megindult a munka, de minduntalan félbe is szakadt. Az egyik sorra hegyezett három-négy czeruzát, csak azért, hogy az idő teljék, a másiknak folyton az orrával volt valami baja, ilyenkor letette a pennát az asztal szegletére, sokat babrált a zsebeiben, bámult maga elé a nélkül, hogy nézett volna valamit s nagyot nyögve irt le ujra egy-egy sor betüt vagy

számot. A pénztáros minden ok nélkül keresgélni kezdett a másolókönyvben, úgy tett, mintha valami számla után kutatna s még boszankodnék is, a miért nem találja. A szolga szó nélkül bámult hol erre, hol arra s azután lement egy pakli dohányért. Mikor kinyitotta az ajtót, becsapott a téli reggeli hideg s felkavarta a füledt szobát. A hivatalnokok összeborszongtak s mintha nagyon megfáztak volna, körülvették a kályhát. Csak a gyakornok maradt a helyén. Kelletlenül csavarta le a gázláng csapját, mert érezte, hogy már komikus kezd lenni a lámpája s nekigörnyedve irt tovább egy nagy könyvbe.

Lassan nyílt az ajtó, s megérkezett a segédkönyvvezető, egy öles lécz, roppant gyapjukendővel a nyakán. Volt benne egy kis humor, mert a mint gyorsan körülnézve észrevette, hogy még nincsen itt a principális, tárva-nyitva hagyta mögötte az ajtót. Máskor megpofozták volna az ilyen tréféért, most csak nagy komoran összenéztek s a pénztáros a nélkül, hogy egy szót is szólna, berugta az ajtót. A segédkönyvelő is helyet szorított magának a kályha mellett s most már teljes lett volna a társaság, csak még az ellenőr hiányzott. Ez betegnek jelentette magát már jókor reggel, benn a másik szobában van a levél. Bizonyosan szédül még a feje a tegnapi bortól.

-286-

A segédkönyvvezető most azt a tréfát találta ki, hogy havas kendőjét néhányszor a kályhához verte. Minden ütésnél fellegben csapott fel a pára a tüzesre pirult vasról. A pénztárnok azonban rászólott:

- Ne számárokodjék, Rudi!

Most már a többiek se állhatták meg szó nélkül.

- Nincs mindig kedve az embernek arra, hogy a maga rossz tréfáit türje, - mondta az egyik hivatalnok.

- Tán fölemelték a gázsiját? - kérdezte a másik.

Rudi is elkedvetlenedett, de már, mintha mégse lett volna olyan nyomasztó az egész, legalább beszélni kezdtek, beleszóltak a komor hallgatásba, a mi olyan, mint a színben a fekete felleg. Míg egymásra néztek, mintha mindeniknek a szemébe ugyanaz a vágy lett volna kifejezve: beszélni, beszélni, ne hallgassunk tovább.

A mint úgy egy csoportban meghuzódtak a kályha mellett, a jó kabátjuk daczára meglátszott rajtuk a szegénység. Némelyikről csak úgy párologott a benzin. Abban pedig, a hogy néztek, a hogyan lesték a külső ajtót, hogy vajjon mikor nyílik, volt valami a sunyi cseléd alázatosságából. No meg aztán egy kis konokság, valami keserű dac az arcukon, de ebből csak kevés, alig valami. Egyik-másiknak szépen el volt rendezve a haja, szakálla, bajusza, de ez a gondos, pomádés elegancia idegen volt benne, mintha csak az üzlet számára fésülte volna ki magát. Otthon bizonyosan borzas és a szájába csüng a bajusza.

Valamelyik sóhajtott közülök, ez aztán elragadt a többiekre is. A segédkönyvelő sovány térdeire terítette a kendőt s kétrétbe hajolva gubbasztott. Vigan jött be, de most már neki is elment a kedve mindentől. Eszébe jutott a sok baja, lassan összehuzódott a homlokán a bőr s felbiggyedt az ajka, hiába keresett, nem talált semmit a gondolataiban, a mi vigasztalja. Olyan elkényszeredett volt az arcza, hogy lassankint arról kezdte leolvasni mindenki a maga gondját. Jóformán senki se gondolt mással, de a mikor már sokáig nézték a legényt, a pénztárnok inkább csak azért, hogy a maga helyzetét előre tolja, feléje intett a fejével s megjegyezte:

-287-

- Nem is nős és mégis hogy el van szontyolodva.

A hosszú legény meg volt sértve: - ő? Ó nem, egész jó kedve van, de sehogy se tudott azért mosolyogni. Mikor már látta, hogy nem megy a pózolás, hátravágta a fejét s mutatta, hogy nem törődik az egészszel.

- Bánom is én, vigyen el az ördög, ha bánom. - Egy kicsit gondolkozott s aztán nagy merészen hozzátette: - Elmegyek Amerikába...

A pénztáros fanyarul mosolygott.

- Messze van.

- Ott boldogul az ember.

- Ki tudja?

A többi oda se hallgatott, tudták, hogy a sovány gyerekek Amerika az ígéret földje. Csak egye magát vele, ha nincs egyéb dolga.

Egy szóke, száraz hivatalnok szórakozottan cigarettát kezdett sodorni. Szép, szálas dohányt csavargatott a papirba s mindenképpen jobbmódunak látszott, mint a többi. Azért komor volt, valami nagyon elkedvetlenítette a kopott emberek között. Idegenkedve nézett rájuk, de a közös baj végre belőle is kihozta a szót:

-288-

- Csak szerződést adnának, hogy az ember tudná: így vagy úgy.

- Az, az!...

Mindenki igazat adott neki s most már egymásra licitáltak, megoldódott a nyelvük:

- Igen, hogy tudná az ember...

A pénztáros ajkára feltolakodott egy csomó panasz, de csak annyit mondott el: - otthon is úgy van az ember, hogy... elszégyenlette magát, csak intett a kezével, hogy jobb erről nem beszélni. A hosszú fiú köhögni kezdett, szárazon, görcsösen s nem mondta, inkább csak kiköhögte azt, a mit mondani akart.

- Mint a kutya, éppen mint a kutya, úgy élünk. Egy csontért ugatunk itt egész nap, meg körmölünk, ő meg jár az orfeumba, úgy issza a pezsgőt, mint a vizet, kocsija van...

Az egyik hivatalnok meglökte és a gyakornok felé kacsintott, mintha figyelmeztetné, hogy vigyázzon. A sovány gyerek azonban majdnem verekedett már, annyira előtörtte az epe.

- Mit bánom én, hát árulkodják a majom. Felrugom...

A gyakornok lekapta a fejét a nagy könyvbe s többet oda se nézett. A kályha körüliek abba a mély hallgatásba merültek, a mi több mint a beszéd, mert mindenkinek az arcán meglátszik, hogy töpreng és csak azért nem beszél, mert önmagától vár valami eredményt s nem a szomszédjától. Közben benyitotta egy-két ember a nagyajtót s a pénztárnok odaszaladt a rácsos ablakhoz, hogy kiszolgálja őket. Az egyik orosz aranyakat váltott be, a másik fedezetet hozott egy részvényvásárláshoz, megropogtatva ujjai között néhány ezres bankót olvasott le asztalra, egy szegényes öreg asszony sorsjegyet vásárolt s azután újra üres lett a bank. A többi hivatalnok el se mozdult a kályha mellől. A principális, úgy látszik a börzére ment, vagy még alszik, vagy mulat; ur, teheti. Akár egy hétig se jöjjön be, elvégeznek itt helyette mindent ötven-hatvan forint fizetésért.

Ez és sok minden átszűrődött a segédkönyvvezető agyán, mert már újra nem tudott hallgatni.

- Mi vagyunk a bolondok - mondta s végig nézett magán. - Én a legnagyobb, de nem, mind, magam is. Nincsen bennünk semmi összetartás. Ha egyszer kezet fognánk, összegyülnénk valahova...

- Tanácskozni?

- Nem, határozni. Ha egyszer, tudja az Isten, az köztünk nem is lehet...

Még közelebb jöttek mind s nagy várakozással néztek reá, hogy mit mond. A szegény beteg fiú azonban, mintha máris kifáradt volna, leejtette a fejét a lapos mellére s csak néha nézett körül, várva, hogy most már beszéljen más. Mikor észrevette, hogy figyelik, újra kedve jött ahhoz, hogy tovább beszéljen, hiszen hallgatják. Készen volt már az agyában egy egész terv, csak hogy zavarosan, rendszer nélkül megkomponálva, úgy a hogy megtermett.

- Egy nagy gyűlés kellene valahol, a hol megmutassuk, hogy mit tudunk. Ha én beszélek, az semmi, ha nem tetszik a mosolygásom, elcsapnak, ez semmi, nem is virtus, de tessék elcsapni ezeret.

A többiek összenéztek s intettek a fejükkel, hogy igaza van.

- Ez a beszéd - mondta a pénztáros.

A hosszú fiú ránézett s még jobban fellelkesítette az ideája.

- No, úgy-e?

- Jól beszél.

- Mondjuk ki, hogy mig meg nem becsülnek, nem dolgozunk. Becsukhatják a boltot.

- Sztrájk?

- Az, miért ne? Hát becsületesebb emberek ezek, mint a pékek vagy a vargák? - Már kiabált s a többinek eszébe se jutott, hogy csitítsa, - akaszszák fel magukat, bánom is én! Adják meg nekem, a mi az enyém. Nem is vagyok ember ezzel a pénzzel, a mit ez a piócza fizet a munkámért. Hát maguk valamik? Semmik.

A többi rámondta, hogy igaz s az elegáns hivatalnoknak mindjárt eszébe jutott egy eset annak a bizonyágára, hogy milyen semmik valamennyien. Mig a hosszú fiú beszélt, valósággal összeolvadt ezekkel az emberekkel s arra gondolt, hogy beszélni fog a gyűlésen, a mi lesz majd s elmondja, hogy hitványság, a hogy velük bánnak ezek a pénzkupeczek. Az orfeumra és a pezsgőre gondolt, ezt irigyelte tőlük leginkább, majd megtikkadt a szomjuságtól, hogyha erre gondolt. Sohase hitte volna, hogy ennyire megfélemedezték magáról, de most beszélnie kellett, mert dühöngött benne minden csepp vér.

- Bemegyek hozzá huszadikán előlegért, harmincz forintot kértem, elvből nem ad. Elv? Még elvei is vannak az ilyen betyárnak?

Megint a hosszú fiú vágott bele a beszédbe.

- Majd a gyűlésen kimondom...

Erre már a pénztáros türelmetlen dühvel kiabált közbe:

- Mit gyűlésezik? Mit akar a gyűléssel? Fel kell gyujtani a boltjaikat, ki kell dobni az utcára őket, a rongyosokat...

A többiek csak ezt a hangot várták, felszabadult az ő torkuk is, elkezdtek beszélni össze-vissza,

mindenki mást, de voltaképpen egyet. Hadonáltak dühös gesztussal, némelyik majdnem sírva s a hosszú fiu a kályhát rugdosta dühében, a miért nem tudta tulkiabálni a többit. A zavaros lármából alig hallszott ki egy-két ép szó.

- Gyalázat, majd megmutatjuk, hitványság...

Mikor a legnagyobb volt a lárma, akkor nyitotta be az ajtót a princípális. Szurós szemü, kis szőke, kopasz ember volt a bankár. A szája két széléről mély ránczok szaladtak végig az ajkain s homlokáról majdnem örökké vizsgálódó szeméig csüngött le a megereszkedett dagadt bőr. Ez alól nézett ki s míg pillantását körüljártatta a szobában, mintha jégcsapok támadtak volna tekintete nyomán.

Nyers, inkább gunyolódó, mint haragos hangon szólott rá a kályha körül ülő társaságra.

- Kaszinóznak?

A kályha körül egyszerre csend lett. A hosszú fiu igyekezett úgy összegömbölni, hogy meg ne lássák s kendőjét a szája elé tartva, fájdalmasan köhögött, belekékült az arcza. A pénztárosnak egyszerre dolga akadt a rácsos ablakban, pedig kívül senki se várakozott reá, egy másik hivatalnok hebegett valamit, hogy hideg van és rosszul fűtenek, a kályhához kell jönni, ha az ember kis meleget akar. Az elégáns ember felugrott s zavartan kapkodva válaszolt.

- Egy kicsit elbeszélgettünk... egyről-másról, éppen nagyon kevés volt a munka, kérem szépen.

GYÖRGY ÉS FERENCZ URAK

utter urnak, a keztyüsnek két fia volt: Gyuri és Ferencz. De melyik a Gyuri és melyik a Ferencz? Ez volt az állandó és változhatatlan kérdés, a mi a műhely gondjai mellett betöltötte Gutter urat.

Ha bőrt vásárolt mesze külső országban, vagy gomb- és csatkészletét egészítette ki, avagy a műhelyben a lányokat szidta a tereferéért, mindég csak a fél Guttert vitte bele az akcióba. A másik fele azon gondolkozott, hogy melyik a Gyuri és melyik a Ferencz.

S ezen mulatott is Gutter ur, mert érezte, hogy nagy humor van abban, ha a gyermeket a tulajdon apja nem tudja a nevéen nevezni, de bosszankodott is, mert valahol ő benne kellett hogy rejtőzzék a hiba.

Talán a szeme nem alkalmas a finom eltérések megfigyelésére, vagy hogy szórakozott az elméje...

Ugy állott tudniillik a dolog, hogy Gutterné asszony mindjárt egy füst alatt megszülte azt a katonanyagot, a melyet a király ő felségének szánt, hogy aztán nyugalma legyen s maga is a műhely után láthasson.

Körülbelül három percz különbség lehetett a két fiatal ur korában, ez pedig nem igen látszik meg az ábrázaton, meg a növésben sem tesz olyan differenciát, a mit észre lehetne venni. Ezenkívül meg az egyik fiu egészen olyan volt, mint a másik. - Mintha az egyiknek az ábrázatáról viaszlevonatot csináltak volna s aztán ebben a formában megöntötték volna a másikat. S a magaviseletükben, a vérmérsékletükben, mosolygásukban, sirásukban, ahogy jártak, feküdtek, ültek, semmiben sem volt közöttük egy hajszálnyi eltérés. Igazságosabban anya már meg nem oszthatta magát gyermekei között. Bár ne lett volna ennyire igazságos, - mondotta Gutter ur, a mikor ebéd alatt haszontalankodott valamelyik a két ficzko közül s csak úgy mert rászólni: te fiu, elverlek. Megtörtént ugyanis már az is, hogy hoszas megfigyelés után ráhatározta magát, hogy a nevéen szólítja meg valamelyiket és a szemébe kaczagott a gyerek:

- Kérem, papám, én Feri vagyok. Ha Gyurinak tetszett ígérni a pofont, hát akkor behivom... Gyuri tudniillik a tornáczon le- és fölmasirozott egy könyvvel és állattant tanult.

A keztyüs ilyenformán egészen behaháborodott a tévedésekbe s hiába keresett valami szilárd pontot, a melyen megtámaszthatná lábait ebben a tévelygésben: nem talált. Azaz, hogy egyszer mégis földeregett számára a világosság.

Észrevette, hogy az egyik fiu homlokán vörös folt van.

No, - gondolta - végre is megsajnálta a természet és jelet adott az egyiknek. De most már melyik ez az egyik? - Te, Feri - mondta neki - mi baja van a fejednek?

- Nem vagyok én Feri.

- Tehát Gyuri, mit csináltál a fejeddel?

- Belevágtam az asztalba.

Egy hétig jó dolga volt Gutter urnak. Bátran parancsolgatott gyermekeinek. A vörösfoltos: Gyuri. S Gutter ur mohón élvezte a gyönyüröséget. Hozzál szivart, Gyuri. Feri, add ide a papucot. - Azonban jó kis vér csörgedez a vörös folt alatt. A kis ficzko hamarosan kiheverte a bajt, a vörös folt fehéredni kezdett, azután hozzábarnult a napsütötte bőrhöz és Gutter ur megint visszaesett a tapogatózásba, - azután egy-két felsülés után a teljes sötétségbe.

Abban az időben komolyan dühbe jött. Iszonyu módon kiabált a műhelyben a lányokra, a midőn egy kis sirás lett és viczogás, mivelhogy máskülönben olyan jó ember volt Gutter ur, hogy nem igen vették komolyan a lányok a haragját.

Valamire azonban rá kellett határoznia magát, mert végre is nevetséges egy olyan apa, a ki mint egy detektív settenkedik a gyerekei körül, jelekre kutatva, a melyeknek a segítségével megismerje, hogy melyik az egyik és melyik a másik. Egyszer aztán kitalált valamit s rémitő mód furfangosnak találta az ideáját.

Mikor mind a két fiu elkészült egy-egy öltözet ruhával, csodálatosképpen úgy, hogy egy helyen kopott, vásott, szakadt mindeniken a nadrág és a kabát, elvitte őket a ruhásboltba s az egyik barna, a másik sűrke ruhát kapott.

Másnap már tudta, hogy a sűrke fiu Gyuri s a nevéen szólítva ígérte meg neki, hogy megagyabugyálja, ha még egyszer az abroszra önti a vizet.

A fiu azonban szemtelenül kikaczagta:

- Én a Feri vagyok.
- Hát a ruhád?
- Elcseréltük.

Egyszer az iskolába is elment velük. Szeretné, ha megmutatnák, hogy mit tudnak - mondta a tanítónak - voltaképpen azonban nem akart egyebet, mint így együtt látni őket és kitanulmányozni rajtuk, hogy mi a különbség kettejük között. - Hátha ez a helyzet alkalmas a tanulmányra, - a hogan okoskodnak, török a fejüket...

Az egyik talán kissé hebegni fog, a másiknak hangosabb a szava, vagy megváltozik arczukon egy vonás, a szemükben valami olyas kifejezés, a mi az ő tudomásán kívül az egyiknél keményebb, tisztább, a másiknál lágy s valamicskét elmosódottabb.

A fiuk feleltek a sok kérdésre, mint a parancsolat, az apjuk pedig bámult rájuk, de éppen csak annyiban lett okosabb, hogy megtudta, hogy a ki a harmadik padban ül, Feri.

A második pedig - a másik. - No most nem is téveszti többé össze őket. - Vége volt az iskolának s magával vitte a gyerekeket haza. Ugy ment mögöttük, mint a zsandár s magában folyton azt mormogta:

- Jobbra Feri, balra Gyuri, jobbra Feri...

Csak a panoráma elé ne értek volna. A panoráma előtt tudniillik szép nagy képen voltak a Ring-színház égése, a plevnai csata, Spangáék kivégzése, a párisi világkiállítás - és egy majom is egyik kiugró léczen, a mely kitünő vicczeket tudott produkálni. Kilopta a parasztok szájából a pipát s a fogai között törte fel a mogyorót, mint valami gyerek. A fiuk nekiiramodtak a térnek, s míg lihegve szaladt utánuk az apjuk, eltűntek a tömegben. A keztyüs utánuk futamodott, miközben rendre is utasította az öklével egy-egy cseléd, a kit kitaszított a helyéből, összefogdosta a gyermekeit s vitte őket haza. Mire kiértek a sokadalomból, már kárbaveszett az egész délelőtti tanulmány. Nézte, bámulta, félig behunyt, meg egészen tágra nyitott szemmel, mustrálgatta őket, de hiába. Ki tudná megmondani, hogy melyik az egyik és melyik a másik.

Végre is az időtől remélt még valamit. Majd nőnek, az egyiknek hamarabb pelyhedzik a bajusza, mint a másiknak, vagy ahogy gavalléroskodnak, letér az izlésük a közös csapásról.

Az egyik hosszú hajat növeszt majd s egy-egy fűrt zseniálisan a homlokára csüng, a másik pedig kurtára nyiratkozik. Az egyetemen különféle pártokhoz szegődnek. Az egyiknek vörös toll lesz a kalapja mellé szurva, a másiknak fehér, külön-külön járnak el a szabójukhoz, egyik angolosan öltözködik, koczás holmiba, a másik előnyt ad a feketés szöveteknek... S a szegény Gutter urnak semmi reménye sem vált be. A fiuk egyek maradtak mindenben. Kiegészítették egymást, nem is volt az elképzelhető, hogy az egyik hűtlen legyen a másikhöz, akár a nyakkendő dolgában is.

Együtt mentek a sorozásra is és mind a kettő tüzér lett, persze egy ezredben. Gutter ur azt mondta, hogy nem bánja, hogy akármilyen is, de az egyik legyen huszár. Neki okvetlenül kell egy huszár is a familiájába. Arra gondolt, nagy alattomosan, hogy az uniformis majd segítségére lesz a nagy feladatban, a minek immáron már husz esztendő t áldozott oda az életéből.

A fiuk azonban átláttak a szitán, összekaczagtak s kijelentették, hogy mindkettőjüket az ágyu érdekli és nem a karabély. Nagyobbat pukkan.

Gutter ur ezek után egészen az üzletnek szentelte magát. A műhelyből már szép nagy gyár lett, a mibe százszámra jártak be a lányok keztyüt varrni. A fiuk is be-benéztek néha.

Megesett, hogy valami nagy vevővel jöttek össze az irodában s Gutter ur bemutatta őket: a fiam, az önkéntes... A termekben, a folyosókon, meg lenn az udvaron a lányokkal is találkoztak néha a fiuk.

Az egyik - Ferencz ur - különösen hosszasan elbeszélgetett egy kis szőke gyermekkel. Aztán megkereste otthon is. Velük együtt, az anyjával és a kis leánynyal töltötte a vasárnapjait s egy amugy sem nyugodalmas estén, a mikor a sok láda keztyüt kellett expediálni, kijelentette az apjának, hogy feleségül veszi a kis leányt. Gutter ur dühöngött s mig a számlákat dobálta ide-oda

kiabált:

- Soha, abból nem lesz semmi! Megmutatom!

Felnézett s mivelhogy egy olyan tűzér állott előtte, - a kin meg sem látszott, hogy rá dühösödik az apja, - még hangosabban kiabált:

- Kidobom a gyárból! - Téged meg kitagadlak!

- Nem is igen van szükségem vagyonna, - mondotta a tűzér. - Azért jöttem, hogy bejelentsem neked, hogy szerelmes vagyok Stoller Ilkába s már meg is kértem a kezét. - A mienk lesz majd a fűrészalom s ugy tudom, hogy egy-két ház is. Én is dolgozom majd...

-299-

Gutter ur nagyot bámult.

- Ugy?

Ez tudniillik már a másik tűzér volt.

Mindazonáltal Gutter ur mégis elhatározta, hogy holnap kidobja a gyárból a leányt. Megparancsolta, hogy készítsék ki a munkakönyvét, meg a pénzt, - a mi a felmondással együtt még kijár neki s másnap fölhivatta az irodába s elhatározta, hogy nagyokat fog kiabálni.

A lány remegve állott meg az ajtóban s Gutter ur ordítani kezdett:

- Maga, maga, nem szégyeli magát... A mikor a lányra pillantott, még hangosabb lett, valósággal bömbölt. - Ne sirjon, itt nincs annak helye... Ez iroda! - S mivelhogy jobb argumentumot hirtelenében nem talált, újra ordított: Ez iroda!

A leány a könyein át mosolygott s halkán mentegetődzött.

- Én nem mondtam, hogy nem az.

- Azért! - Hirtelen megint hozzá fordult Gutter ur és rákiáltott: Hát szereti!?

Alig sóhajtott és csak a fejével intett hogy igen.

- A Ferit szereti?

- Igen.

- Biztosan tudja?

A kis szelid gyermek-arcz föl a szőke hajig elpirult s megint intett és sugva felelt: Biztosan.

Gutter ur tovább rőtta le és fel a szobát és kiabált:

- Biztosan! Nagyszerű! Nem értem! Nagyszerű!

LUIZ

-300-

Damora és Kisócz között, de jóval közelebb Kisóczhoz, mint Damorához, kisiklott egy tehervonat. Én inkább úgy mondanám, hogy be akart bujni a föld alá, mint a giliszta, hogy aztán talán megint előbujjék valahol. A lokomotiv tudniillik mélyen beleásta fejét a töltésbe s tehetetlenül vergődött, mint valami csapdába került óriás vad. A kerekei örületesen forogtak fenn a levegőben s valami belső düh dolgozott még a hatalmas masinaállatban, mert az összeroppant gépezet utolsó erőfeszítéseivel egyet-egyet lökött még magán az egész nagy test s mintha szégyenlené a szerencsétlenségét, odáig vágta be magát a földbe, a hol a fényesre törült rézcsapok, fogantyuk, rudak lapja befödi a kazánt. Mögötte a kocsisor olyan volt, mint egy hosszú hernyó mászás közben. Néhol föl volt puposodva a háta, másutt meg lehasalt a sinekre s a mint a lokomotivban még lihegett az erő, úgy mozgott az egész előre-hátra. S azalatt recsegett az egész. Közben egész sor hosszú kocsira friss fenyődeszka volt rakva. Ezek közül néhány derékban roppant ketté. Ivbe hajlott az egész guzsba lánczolt pázsma s aztán egymásután roppant szét a sok deszka az iszonyu nyomás alatt, apró puffanásokkal, mintha puska ropogna. S csikorogva görbült a vas. A nagy lapos tányérok a kocsik végein jobbra-balra fordultak, a melyik hol kapta az ütést s az egyik kocsi, - a miben nagy ládák voltak, meg egy összelapított zongora, a mi még mindig bugott - a levegőben lógott két másik között. S ember egyelőre nem látszott sehol. Csak mintha a gőz sistergésén, a kerekek lármáján s a hogy törött a vas, meg a fa, a százféle vad lármán keresztül nyögés hallatszott volna. Olyan jaj, mintha valakinek a mellén térdepelnek s éppen csak sóhajtani tud benne a kin.

-301-

Aztán lassan mind a két oldalról emberek jöttek, kék sapkás vasutiak, egy bakter, aki a vörössel bekerített fehér táblát is magával hozta s futva jött, s később egy hivatalnok Kisóczról, sápadt, hebegő ember, aki csak szaladgált a kocsik mellett föl és le, de semmi okosat se tudott csinálni. Elöl a lokomotiv mindig csendesebb lett, kifujta magát s mintha a sírját ásná, még egy kis nehézkes fészkelődéssel nyugodalmasan elhelyezkedett a földben. Fenn a kerekek már lomhán forogtak s megállapodott a sok egymásra torlódott kocsi. Csak a zongora bugott még fenn a kocsiban - és most már halkabban, de a csendben még rémületesebben hallszott az egymásra szakadt romok alól, mintha valahonnan nagyon mélyről jönne az emberi hang. Akik ott állottak,

előbb menekülni szerettek volna tőle, olyan borzalmas volt itt a csendes, messzi nagy vidék közepén ez a romlás és mindjárt hozzá a panasz is. De aztán hozzászórtak s némelyik úgy várt valami új jajt, hogy tölcsért csinált a kezéből a fülére s lesett utána, mint a madárra, ami könnyen elröpülhet. Ki tudja, szól-e még egyszer. Egyszer azt is hallották: segítség... segítség... - de a mire rájöhettek volna arra, hogy milyen tájról jön a hang, csend lett. A tisztviselő, a kisóczi főnök megemberelte magát és kiáltott:

- Hol van? Beszéljen! Megmentjük!

De semmi válasz se jött.

Két oldalról a mezőkről futva jöttek az emberek. Szálas nagy parasztok ásóval, kapával, egyiknek meg kasza volt a vállán, a minék a fényes aczéljáról harmatos luczerna csüngött le. Aztán lányok, asszonyok - és mind csodálatos némán. Megdermesztette valamennyit ez a csodálatos vasut, ami így helyezkedett el, nem szép sorjába, hanem egymás tetejébe. A töltésre föl se merészkedtek, csak alulról bámultak föl reá és sáppadtak voltak valamennyien, némely asszonynak pedig úgy remegett a lába, hogy leült a föbe. Fenn pedig most már a másik oldalról jött pár vasuti tiszt Damoráról s köztük egy nagyon tekintélyes formájú ur, akinek a hangja messziről átharsogott a nagy csendben.

- Hej, emberek, ne bámuljunk! - kiabálta. - Munkára!

S mikor érkezett az utolsó kocsihoz és végignézett a soron le egészen a lokomotivig, ami olyan volt, mint valami óriás ló, amit a fejével lefelé élve ásnak le a földbe s a hátulsó lábaival valamicskét kapalózik még, úgy megállott, mintha főbeverték volna. És lelkendezni kezdett: - Jézus, Jézus... - Akkorra már a kisóczi főnök ur szedte magát össze valamennyire s újra bekiabált az összezuzott, egymás hátára kapaszkodott kocsik közé:

- Az emberek az elsők! Szóljon, aki él! Szedje össze az erejét! Kiáltson!

S feleletnek csakugyan elő is került a kocsik közül egy gyöngye kis hangocska. Finom, mint a csengetyü, valami egészen vékony kis üvegharang, alig-alig tudott valahogyan megbirkózni a nyüzsgéssel, a hogy az emberek körül egyre gyűltek.

- Itt vagyon, itt...

- Hol?

Már alig hallszott, amint újra szólott:

- I... itt.

A Kisóc felől érkezett bakter botorkált előre és lihegve, valósággal eszelősen bődült bele a romokba:

- Luiz! Te, te vagy?

A többiek is intettek körül, hogy: igen, csakugyan olyan a hangja, mintha ő volna. Mindenki ismerte. Nem olyan asszony volt, a kinek a hire a kis bakterházban marad. Annakelőtte szobalány volt valami nagyon uri háznál, mindenképpen igen művelt nőcske, aki regényeket is olvasott s ezen a réven állandó csereviszonyban állott még a hivatalnokok feleségeivel is. Pedig akkora volt az egész asszonyka, mint egy gyermek és gyöngye, száraz kis testecske, semmiképpen sem fejlődött, hogy aki a gyermekeit látta, ugyancsak bámult: - Ekkorka anyátok van, ekkora mindössze? - Csak a feje volt szép, nem is szép, inkább csak rendkívül különös ebben a világban. - Nagyon fehér volt a bőre, olyan rózsákkal az arca közepén, mintha örökké lázas lett volna s nagy bábész szemei, széles ideges orra, amire idegenkedve nézett az ura, a nagy, durva bakter, mert azt hitte s mondta is, hogy ilyen orra csak annak a fehérnépnek van, aki férfiak után szaglász s szóke, ehhez hasonló volt a haja és hosszu, egy kicsit boglyas. Meg szépen öltözködött. Az isten tudja, hogy hogyan jutott a bakterhez feleségnek, mert arra nem igen mondhatnak esetet még a vasutiak se, akik pedig sokat járnak mindenfelé a hosszu vonalakat, hogy valamelyik bakterné miderbe füzve állott volna ki a vonat elé a fehér táblával, amikor az ura alszik. Ennek pedig az is volt, meg topánkák, finom sokféle topánkák, sárgák, feketék, amiről ő mind azt mondta, hogy a kisasszonyoktól kapta, akiknél szolgált s a kikkel fenntartotta a barátságot még mostanság is, pedig ide s tova hét esztendeje annak, hogy elkerült tőlük. Most mintha kiperdült volna a sok néma ember közé, egyszerre látták valamennyien tetőtől-talpig, úgy ahogy ismerték a maga különösségében - s még egy pillanatig dermedten állottak, aztán megrohanták a kocsikat. A tekintélyes hivatalnok egy paraszt kezéből kivette a kapát s fölkuszott az egyik kocsi tetejére. De már is látszott, hogy nem sok haszna lesz ennek az erőlködésnek. Amint lecsapott a kapával a kemény vastag burokra, amivel körül volt pánczélozva a kocsi, szikrázott a szerszám, de semmi kárt nem tett a vasban. Lenn mások az ajtóknak estek neki, de a sok pánt, a begörbült sarkak nem engedtek. Szerszám se volt a munkához. Amivel a földet vájják, azzal éppen csak bekopogtak a nagy vasas kocsikon, amelyek közül isten tudja, hogy melyik kripta már. S aki nem csinált semmit, csak bámult és mindig sötétebben meredt rá a hosszu sor kocsira, töprengve, nem aggodalommal, hanem valami félelmes nyugalommal kémlelte maga körül a népet, meg a munkát, az a bakter volt. Összegörnyedt, előbb úgy, mintha rá akarná vetni magát valakire, ki még nincs itt, akit nem lehet még látni, olyan volt, mint valami nehézkes, nagy vad, aztán lassan lepihent a háborgása, inkább ő félt, nem tudta, hogy mitől, de valami borzasztótól, amivel szemben nem védelmez meg az erő s nyögve szólott az embereknek:

- Inkább csak hagyják. Nem akarom látni.

A tekintélyes ur izzadtan szállott le a kocsi tetejéről s míg a verejtéket törölte magáról, a bakterhez ment kérdezősködni:

- Miért jött ezen a vonaton?

Tompán felelt az ember:

- Nem tudom.

Aztán megint végignézte a kocsikat és hozzátette:

- Vagy tán tudom. Tudom, nem tudom. Ez a vonat korán megy, korán jön, ezen szokott járni, ha a kisasszonyokhoz megy. Szabados ur mindig fölveszi.

- Hiszen az nem szabad. Tudja maga.

- Azért fölveszi. Néha még akkor is megállott, ha nem intettük le. Csak megállott s hívta a Luizt. Tessék, tessék, elbirjuk - mondta.

- S Luiz ment.

- Ment, igen gyakran - s a nagy emberből nagy hangban bömbölve szakadt ki a düh: - Pedig gyermekei vannak, kettő!...

A tekintélyes ur megijedt attól, a mi itt hirtelenében végbement s míg tétován kutatni kezdett az emlékeiben, hogy milyen is volt az asszony - csitította az embert.

- No, no, nem kell úgy felfogni.

- Nem, nem, tudom én. Mondtam neki is.

Az emberek körül még mindig dőngették a zárt kocsikat. Egyik-másik engedett is már, de csak zuzott holmi került ki belőlük, ládák, pakkok, sok zsák... Ember sehol... S most már hang se, pedig egy-egy pillanatra olyan csend lett, hogy a lehetet is meg lehetett volna hallani. Azok odabenn úgy látszik, védkép elaludtak. S egyszerre a meddő kalapálásnak segítségére jött a még nem egészen döglött masina, mely remegve, dohogva még mindig valami jobb ágyat keresett magának s nagyot rántott a terhen, a mit csepelt. Hanyatt fordult, vele rohant vagy hét kocsi, a miből aztán torony lett egymás feje tetején s ott, a hol ketté szakadt a sor, elszakadt egy kocsi is. Ketté vált, hogy a fele erre hullott, a másik meg amarra. Egyszerre rárohant mindenki s hátul lassan megindult a bakter is.

-306-

Ott ült az asszony lóczán s mellette Szabados ur, a nagyon csinos szép fekete bajuszos Szabados. Cseppet se vette ki a formájukból őket a katasztrófa. A fejük egymáshoz simult s a karjaikat is egymásra fonták s úgy ültek ott, mintha éppen csók közben csapott volna beléjük a villám s még arra sem maradt volna idejük, hogy megijedjenek. Az arczaikra rátorzult a mosolygás s ha azután még nyögtek, az már nem volt képes letörülni a képükről a félbehagyott pillanat rajzát. Bűn lakott ebben a sötét kopasz kocsiban, sietős, bujkáló szeretkezés. Még a halál se tagadhatta le, a mi pedig ott repdesett még körül és hideget fujt rájuk, hogy borzadva huzódtak el az emberek.

Csak a bakter állott ott merev, buta nyugalomban, olyanforma arczczal, mint a ki már biztos a dolgában, nem kell ennie magát a gonddal. Hát úgy van csakugyan, a hogy képzelte. S inkább szomorú volt s nagyot sóhajtott. Aztán már indulni akart, a mikor az asszony mellett a lóczán apró pakkokat vett észre.

-307-

- Hozza csak ki nekem, Iványi - mondta egy vasuti embernek, a ki tátott szájjal bámult reá - azt a holmit ott a padról.

- Mi az?

- Játék. Mindig hozott a gyermekeknek valamit. Ennyiben nem is volt rossz szive...

S a kis paksamétákkal megindul a maga útján, visszafelé azon az uton, a melyiken ide jött.

AZ ÚJ TANÍTÓNŐ

-308-

I.

Tavaly előtt egy reggel azt hallottuk a postán, hogy hazajött a kapitány. A bérlő küldött eléje kocsit az állomásra s a kocsis azt ujságolta, hogy egy kicsit biczegve jár és botra támaszkodik. Halovány is, mintha nagy betegséget állott volna ki. Estére már ki is költözött a házból a bérlő. A kapitány elszámolt vele s kifizette készpénzzel, mert most már itthon marad és gazdálkodik. Harmadnapra egy csomó butort hoztak a vasutról. Kertész jött és kőművesek, ácsok, a kik rendbehozták a kertet és a házat. Míg a munka tartott, nem láttuk a kapitányt, csak a hangja hallszott ki a tömött magas licziomfal mögül. Kiabált, rendelkezett, erőszakoskodott. A munkások azt beszéltek a kocsmában, hogy ilyen mérges természetű emberrel nem igen volt dolguk. A legénye ezenközben bement a városba és két jámbor öreg lóval tért vissza. Nagyot bámult az intelligencia ezen a két állaton. A kapitány lovas tiszt volt s az

ujságban sokszor esett szó róla, meg egy Plutó és egy másik, Bábólna nevezetű lóról, a melyekkel díjakat nyert. Lovagolt, ugratott, ügető versenyeken vett részt s bátor lovas volt az istenkísértésig. Mit akar akkor hát jelenteni ez a két rokkant, nagyfejű gebe a parádés kocsi előtt... Egyszer aztán kikocsizott velük a kapitány a rétre. Csendesen koczogott a két öreg állat s hátul az ülésben megszurkült hajjal, borostás, elhanyagolt arcczal komoran ült a kapitány. Visszajövet megállította a kocsit a posta előtt és a botra támaszkodva nehézkesen mászott föl a három lépcsőn. Vén ember lett negyvenkét esztendő korára.

-309-

- Nem akartam közétek jönni addig, míg ki nem heverem ezt a gyalázatos sántaságot, - kezdte egy székre telepedve s deres fejét rátámasztva a bot fehér csontból faragott fogantyujára. Aztán mosolyogva körülnézett. - De félek, hogy soká tart.

Nem kérdezte senki, hogy mi történt vele. Majd elmondja magától is, mondta is.

- Penzióba mentem. Veterán lettem. Ledobott a hátáról a lovam s így biczegek. Vége a vitézkedésnek.

Bélyegeket vásárolt s óvatosan, maga után huzva minden lépcsőfokra a jobb lábát, csendesen vándorolt le a kocsihoz. Rá se nézett a lovakra, csak intett a kocsisnak, hogy: gyerünk.

Azután már gyakrabban láttuk. Eljárt a jegyzőhöz, a boltba. Komolyan vette a gazdálkodást, hogy ne unja magát. Eljárt a vásárookra s bár nem igen szerette a parasztot, beleszólt a falu dolgaiba is. Ezeket a dolgokat a birónál intézték el, a népes kis szobában, az esőverte daróc izonyu büzében, sok hájjal bőven itatott nagy csizma szagában - s lassan-lassan egészen a kapitány befolyása alatt. Féltek tőle. Mérgező nagy hangja volt s kurtán beszélt, inkább csak kommandérozta az érdekes magisztrátust. A ki nem adta be rögtön a derekát, azt hirtelen leszamarazta s válluk közé huzva nagy fejüket, megrökönyödötten hallgatva, engedelmeskedtek neki a parasztok. Ugy szintén az urak is. Féltek tőle s mintsem hogy bajba kerüljenek vele, inkább ráhagytak mindent. Ilyenformán egyszerre csak ő egymaga lett a falu. Jegyzőt csapott el, birót buktatott meg s ha végigdöcögött vele a falun két öreg ló nyomában kocsija, katonás szalutálással vette tudomásul, hogy jobbról is, balról is, a kapuk elől sunyi alázatossággal köszöntik az emberek. S lassan-lassan javult a lába is. Már gyalog is járt. Keveset, aztán többet, egyszer átmerészkedett menni a pallón is, egy vastag, durván kiácsolt faderékon, a mi át volt fektetve a patakon s az erőszakos, örökké komor ember arczán régóta az volt az első igazi derű, a hogy eldicsekedett ezzel az uttal. Akkor tájban történt ez, a mikor meghalt a régi tanítóné és a kapitány, mint az iskolaszék elnöke, kiírta az ujságba a hivatalra a pályázatot.

-310-

II.

- Ámbár nem is igen van szükség reá - mondta. - Az efféle asszonyok csak rontja a gyereket. Kisasszony-munkára szoktatja a lányokat... Minek az? Hát csak valami derék öreg nőt kell fogadni...

Nem szerette a nőket. Elhúzódott tőlük. De különösen ellenszenvesek voltak a szemében a lányok. Ugy kell lenni, hogy talán a ruhát nem szerette rajtuk, a csipkét, a szalagot, a haszontalanságot. A kaszárnyaéletben, huszárgyerekek és lovak között élve elszokott a nőktől, vagy talán sohase is ismerte őket. Katonaiskolát végzett, félszeg, szögletes tisztcske volt, szükösen kapta hazuról a pénzt is, nem tudott elég imponálóan föllépni, hát inkább el se kezdte. És közben igazán megszerette a lovat. Megértette az állatot és sohase érezte már szükségét annak, hogy nők körül forgolódjék. Undorodott a parfümtől és idegessé tette a szoknyasuhogás. Csodálatosképpen a nők között se akadt senki, a ki különösebben érdeklődött volna ez iránt a nagyon zárkózott, zömök, feketeképű ember iránt s így lett belőle vén legény. - Tehát csak valami arravaló derék öreg asszonyt kell fogadni, - mondta s a mikor összehívta az iskolaszéket, hogy fölbontsák a pályázók leveleit, rosszakaratu mosolygással tette félre azokat az irásokat, a melyeket fiatal és a mint ő kifejezte magát, ugrifüles személyek irtak. S tátva maradt a szája, a mikor szekérsörgést hallott, a mi az ajtó előtt szünet meg s rögtön reá egy kis tizenhét éves, tizenkilenc éves szőke leányka nyitotta be félénken az ajtót. A mikor ennyi embert látott együtt, már szívesen visszafordult volna. Hajáig lángba borult az arcza, a hogy még mindig a kilincset fogva, remegve körülnézett.

-311-

- Mi tetszik? - recsegte a kapitány.

A leány előbbre jött s zavartan hebegett.

- Goocs Éva vagyok.

- Mi tetszik?

- Elnök ur, én ismerem elnök urat, bár nem tetszik emlékezni reám. Goocs Éva vagyok, Goocs Sándornak, a peterdi református papnak a leánya. Néha át tetszik hajtatni a falun, anyám mondta s mutatta elnök urat, hogy: látod, ettől az urtól függ a legtöbb. A mit ő akar, az történik a kérvénnyel, a mit beadtam.

-312-

- Micsoda kérvénnyel.

- A pályázattal. Én is pályáztam.

- Hát pedig csalódnak tetszik. Itt egyik szó olyan, mint a másik.

- Apám már nincs. Tessék tekintetbe venni elnök ur. Én csak azt jöttem megmondani, hogy

nekem kettőnkéről kell gondoskodni. Anyámról is és már annyifelé pályáztam és mindig hiába. Apámról szegényről nem maradt ránk semmi, hát azt gondoltam, hogy eljövök és megkérem, hogy tessék ezt tekintetbe venni. Meg lesznek velem elégedve, meg tetszik majd látni s egy kicsit majd nem hogy ehhez a faluhoz tartozom amugy is. A szomszédban lakunk...

Sáppadtan állott az asztal végénél. Ha fölnézett a kapitányra, hirtelen elfordította a fejét. Nem kételkedhetett annak a pillantásában. Vigyorgó, konok és diadalmas rosszakarat volt a kapitány nézésében és egy nagy adag durvaság, a hogy végigmustrálta tetőtől talpig a remegő leányt. S közbe hümmögött s csóválta a fejét, mintha csupa olyan dolgot hallana, a mit nem képes megérteni. Végre, mire a leány egészen elveszítette a bátorságát, hogy már mukkanni se tudott ez előtt a rettenetes ember előtt, beszélni kezdett a kapitány.

- Szép kisasszony, ez nem megy. Nekünk egy élemedett nő kell. Élemedett, érti? Önnek egy kicsit még tapasztalni kell ehhez a fontos hivatáshoz. Jaj kérem, ilyen fiatal...

A postamester átszólott az asztalon.

- De kérlek. - Aztán a leány felé fordult. - Üljön le kisasszony.

A kapitány fölkapta a fejét. Mintha megütötték volna, olyan fölháborodással nézett a szemébe annak, a ki beleszólott a szavába. Érthetetlen volt neki ez a merészség.

- Mi az? Mit akarsz?... Ugy-e kisasszony, megértett? Nekünk egy koros nő kell.

A postamester újra beleszólott a szavába.

- Kérlek. Nincs benne a pályázatban ez a feltétel. A kisasszony joggal számíthat arra, hogy éppen úgy bíráljuk el az ajánkozását, mint a többiét.

A leány arczán lassan két könycsepp pergett alá. A postamester most már méregbe jött s az asztalra csapott az öklével.

- Végre is van határa a szeszélyeskedésnek is. Minek megrikatni ezt a gyereket. - Aztán fölállott s a lányhoz fordult. - Kisasszony, én önre szavazok.

A többiek is mozgolódtak. Egy öreg, jóképű ember a leányt nézte s mormogott: - ismertem a kedves édes apját... Valaki meg azt mondta: - haj, haj. - Ezzel is valami olyas volt mondva, hogy derék ember volt a megboldogult. Aztán az orvos, egy kis szikár, őszbe csavarodott szőke ember állott föl s köhécselt és bátortalanul, de azért kimondta: - a kisasszonyra szavazok.

A kisasszony hálásan nézett fel. Mosolygott a könnyein keresztül s a hogy hosszú szempillái alól a kapitányra pillantott, nem tudta eltitkolni a kitörő nagy örömet. Az is rábámult. Mérgeesen, de egy kis hódolattal is. Érezte, hogy megverte a leány a mérkőzésben s csodálkozva kereste rajta a fegyverzetet. Mi az ereje? Szólani azonban nem akart, mert érezte, hogy nem volna eléggé energikus. Nem tudna szétütni a lázadók között. Belekábult abba a csapásba, a mit a fejére mértek. El se képzelte azt, hogy egyszerre csak elkövetkezhessek egy olyan nap, a melyen nem szentírás a szava ezeknek a népeknek. Magában töprengett, hogy: hát így vagyunk? Így vagyunk? - Aztán köhögve, a köhögés hangjában keresve meg azt a modulációt, a miben nem lesz a tekintélyének tulságos ártalmára a beszéd - a leányhoz fordult.

- Kisasszony, a többség ön mellett van. Ugy látszik? Vagy talán nem?

A postamester felelt.

- Látod.

- Hát kisasszony, az öné az állás.

Azzal a fejébe csapta a kalapját s gunyosat, nagyot hajolva a leány előtt, otthagya a gyülekezetet.

III.

Le akart mondani az elnökségről, de aztán meggondolta magát.

- Hohó! Majd a végén látjuk meg, hogy ki győzött. Majd adok én neki.

Nem is titkolta, hogy szörnyű szigorú ellenőrzésre készül. Küzdelemre - és kiszekirozza az iskolából a kisasszonyt. Csodálatosképpen egy pillanatig se gondolt arra, hogy nem igen lovagias a verekedés. Ellenfelet látott a leányban. Valakit, a ki két könnyes szemmel és egy kis mosolygással szembeállította vele a falut. No hát majd meglátjuk, hogy ki az erősebb s mint hajdan, valami nagy lovaglás előtt, a küzdelembe készülő ember izgalmával kerülgette az iskolát s mosolyogva gondolt az összecsapásra.

Aznap, a mikor a leánynak meg kellett kezdeni a munkát, nyolcz órakor reggel már az iskolában volt a kapitány. A leány még egy ládát pakolt ki, de utána küldött s recsegve kiabált a folyosón.

- Pontosság, kisasszony! Mi lesz? Mi lesz?

- Még csak tegnap jöttünk, - mondta a leány s valami a kezében felejtett ruhadarabbal jött ki a szobából.

- Mi közöm hozzá. Rendetlenség! Szépen kezd.

A mit még mondott a leány, azt már nem hallgatta meg. Vissza se fordulva ment kifelé s a kisasszony láthatta, hogy a kapu előtt elővette a jegyzőkönyvét s szörnyen megelégedve jegyezgetett benne. Délután már újra az iskolában volt. Kint találta a gyermekeket a kertben és a leányt is. Egy rezedaágy fölé hajolva a gyomot tépdeste s körülötte a kis leányok nézték a keze járását. Hosszu, finom ujjai voltak s a felgyürt ruhaujj alól fehér, formás, kövérkés kar látszott ki. A kapitány mérgesen nézte s aztán dohogva kiment. De az ajtóból még visszanezézett s egy pillanatra olyas melegség járta át, mintha megsajnálta volna ezt a szegény gyermeket. - Minek bántom? - kérdezte magától s kedve lett volna visszafordulni és megkötni a békét, de aztán mégis csak tovább ment. És engesztelhetetlen lett megint. Eszébe jutott a seb, a mit a despota kapott ettől a leánytól. A mindenek felett való ur, a kit ma már nem vesznek valami tulságosan számba. Még az nap nekiült az írásnak, hogy valami rendeletfélét fogalmazzon a leánynak. De nem tudta, hogy mit rendeljen el? Csak leírta a nevet: Goocs Éva, aztán újra írta s most már nagyon is komolyan elhatározta, hogy megbosszantja valahogy. Nagyon bosszantja, addig, a mig elmegy s valami élemedett nő kerül a helyébe.

-316-

Másnap is elment az iskolába. Hirtelen toppant be, mint a forgószél s úgy nézett szét, mintha azt keresné, hogy mit dugdosnak előle. Bosszankodott, a mikor a leány tiszta szép nagy szeméit minden zavar nélkül emelte föl reá s mintha mosolygott volna rajta. A hogy elment, azt hajtogatta magában, hogy nem engedi meg, hogy guny tárgya legyen akárki szemében is. Otthon most már komolyan nekiült az írásnak. Levelet fogalmazott: - Kisasszony! Ön gunyt üz belőlem, a mit pedig én nem vagyok hajlandó eltűrni... És sűrűn teleírta a papiroost. Mérges levél volt.

Nem csoda, hogy megjíedt tőle a leány s másnap a sebes járástól lihegve, kipirulva nyitott be a kapitányhoz.

- Kérem - kezdte, de már nagy zavarban s bámulva a merészségét, hogy odament, - nem akarom, hogy egy perczig is rosszat gondoljon felőlem. Téved elnök ur, tessék elhinni. Isten őrizzen attól, hogy én ne tartanám tiszteletben az elnök urat, hanem kérem, azt hiszem...

Ujra végigmosta az arcát a köny és iszonyu panaszosan nézett föl a kapitányra.

- Mit kérem?

- Azt hiszem, hogy az elnök ur ki akar üldözni engem a faluból. Hát kérem szépen, elmegyek ugy is, csak kapjak valahol másik állást. Azt tessék bevárni. Körülnézek, keresek mindenfelé. Tessék elhinni...

A kapitány rábámult s aztán pár határozatlan lépést tett feléje.

- Hát kérem, azt ne tessék gondolni. Azt nem ugy kell venni. - Hebegett s a hogy a leány fölnezt reá, lesütötte a szeméit. - Megférünk, nagy a falu - s a kezét nyujtotta és két tenyerébe szorítva a leány kezét, egyszerre ugy érezte, hogy nagyon elszomorodik.

-317-

- Szegény, hát azt hiszi, hogy én haramia vagyok.

A leány mosolyogva nézett a szeméibe. Bizalom volt a pillantásában.

- Dehogy.

- Hát akkor megférünk... - Még mindig nem bocsátotta el a leány kezét s most már ő is nyiltan, őszintén mosolyogva folytatta. - Ebben a házban is. Szép nagy ház és üres. Kisasszony, ha nem szeretjük egymást, igen sokat fogunk veszekedni.

A leány a kapitány vállára hajtotta a fejét, a kapitány pedig a dus, puha szőke haját simogatta.

TARTALOMJEGYZÉK

-318-

-319-

A kapitány	5
Károly	22
Szerelem	33
A kicsi király	39
A tanítók sztrájkja	46
Harmincz percz	53
Gőzös a határban	61
Öt esztendő	69
Gondviselés	77
Ó fensége	83
A csizmadiák lapja	90
A zsobokai plebános	98
Pedagogia	106
Az uzsorás	114
Osztozkodás	121
Ötven forint	129
Pintyőke	136
A mese	152

A másik társaság	160
A vers	167
A katonagyerek	174
A főhadnagy	182
A penzió	190
A csend	199
Az asszony	206
A töltés alatt	213
A törpék	221
A hitetlenek	226
A Fekete-leányok	232
A parádé	242
A szerencsétlenség	250
Az urak	258
A szegény ember dolga	264
A munka	271
A betegek	277
Az anarkisták	284
György és Ferencz urak	293
Luiz	300
Az új tanítónő	308

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

12	édet anyámat is	édes anyámat is
30	ember volt, Könnyelmű	ember volt, könnyelmű
44	Erre aztán	Erre aztán
47	magához a atárt	magához a határt
47	én rá senkire	én rá senkire.
51	szegényes itóka.	szegényes itóka,
56	Gergelyné. a maga	Gergelyné, a maga
99	krupli termését	krumpli termését
99	fel a faluból	fel a faluból
100	apnak sok esztendei	papnak sok esztendei
101	pihent, Ruganyosan	pihent. Ruganyosan
136	hasznát vehetná	hasznát vehetné
145	volna, Az urát	volna. Az urát
146	nem érdemes	nem érdemes.
150	magamtól is, Már	magamtól is. Már
178	félszegen hozódozott	félszegen huzódozott
192	- Az öreg katona	Az öreg katona
212	klformált egy fejet	kiformált egy fejet
247	föl sem állott	föl sem állott
265	bele az ördög,	bele az ördög.
269	mindig ott állott	mindig ott állott
274	kezdte a mellét	kezdte a mellét
295	aztán kitalált	aztán kitalált
297	utánuk furamodott	utánuk futamodott
303	enh ez hasonló	ehhez hasonló

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK THURY ZOLTÁN ÖSSZES MŰVEI (3. KÖTET)

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything

for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must

comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary

Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array

of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.